

XIII. KÖTET

1940.

1—4. SZÁM.

**MAGYAR
PSYCHOLOGIAI
SZEMLE**

UNGARISCHE ZEITSCHRIFT FÜR PSYCHOLOGIE

THE HUNGARIAN REVIEW OF PSYCHOLOGY

SZERKESZTIK

LEHOCZKY TIBOR   MÁTRAI LÁSZLÓ

SEGÉDSZERKESZTŐK

HORÁNYI BÉLA   LEHNER FERENC

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR PSYCHOLOGIAI TÁRSASÁG

MAGYAR PSYCHOLOGIAI SZEMLE

a Magyar Psychologiai Társaság folyóirata. Megjelenik évente 4 számban.

A szerkesztőbizottság tagjai:

**Benedek László, Boda István, Kornis Gyula, Nyirő Gyula,
Ranschburg Pál, Schiller Pál, Várkonyi Hildebrand.**

A szerkesztésért és a kiadásért a szerkesztők felelnek.

Általános lélektani tárgyú cikkeket

Mátrai László, egyet. alkönyvtárnok, Budapest, XI., Daróczi-út 17.,
orvoslélektani tárgyú cikkeket

Lehoczky Tibor, egyet. magántanár, Budapest, VI., Andrássy-út 2.,

minden egyéb, a folyóiratra vonatkozó tudakozódásokat és felszólamlásokat, valamint kisebb cikkeket, könyvismertetések és ismertetendő műveket kérjük a

MAGYAR PSYCHOLOGIAI SZEMLE

Budapest, XII., Tárogató-út 65.

címre küldeni.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden cikkért az írója felel. A Magyar Psychologiai Szemle előfizetési díja évi 8 P, jogi személyeknek évi 10 P. A Magyar Psychologiai Társaság tagjai az évi tagdíj (6 P) fejében a Szemlét ingyen, tagilletményként kapják.

A Magyar Psychologiai Szemléhez beküldött kéziratok közlésének feltételei 1941-től kezdve:

1. A Szerkesztőség csak olyan kéziratot fogad el, amely a lélektan, ill. az alkalmazott lélektan területéhez tartozó eredeti kutatásról számol be, vagy az eddigi eredményeket értékes adattal gazdagítja. Kísérletek és megfigyelések, amelyek pozitív eredményt nem tartalmaznak, továbbá referáló dolgozatok vagy előzetes tervezetek nem közölhetnek. Történeti bevezetések, jegyzőkönyvi adatok csak kivonatosan, ill. példaképen szerepelhetnek.

2. A nagyobb cikkek maximálisan 20, a kisebb közlemények maximálisan 6 nyomtatott oldal terjedelműek lehetnek. Hosszabb terjedelmű tanulmány folytatólagosan sem közölhetik.

3. A kéziratokat nyomdakész állapotban, az ív-papír csak egyik oldalára, ritka sorközökkel gépelve s kb. $\frac{1}{2}$ oldalnyi idegennyelvű (német v. francia v. angol v. olasz) kivonattal kérjük. Táblázatok és ábrák külön lapon szöveggel ellátva mellékelendők.

4. Lehetőleg kerüljük az idegennyelvű kifejezéseket, s csak akkor használjuk, ha megfelelő magyar nyelvtől nem tehetünk helyébe. Az idegen szavak lehetőleg magyaros fonetikával írandók.

5. Az irodalmi utalások formája a következő legyen:

a) könyveknél:

Atzler, E.: Körper und Arbeit. Handbuch der Arbeitsphysiologie.
Leipzig, Thieme. 1927. XIV + 770 l.

b) tanulmányoknál:

Bolt, R.: Anlernverfahren für das Arbeiten mit kleinen Hammern.
Indust. Psychot. 1926. 3. 193—211. ll.

XIII. KÖTET

1940.

1—4. SZÁM.

MAGYAR PSYCHOLOGIAI SZEMLÉ

UNGARISCHE ZEITSCHRIFT FÜR PSYCHOLOGIE
THE HUNGARIAN REVIEW OF PSYCHOLOGY

SZERKESZTIK

LEHOCZKY TIBOR MÁTRAI LÁSZLÓ

SEGÉDSZERKESZTŐK

HORÁNYI BÉLA LEHNER FERENC

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR PSYCHOLOGIAI TÁRSASÁG

A MAGYAR PSYCHOLOGIAI SZEMLE
MUNKATÁRSAI 1940-BEN:

BARANYAI ERZSEBET	KÁLMAN PIROSKA
BARCZA ERIKA	LEHNER FERENC
BENEDEK LÁSZLÓ	LEHOCZKY TIBOR
BODA ISTVÁN	NAMÉNYI LAJOS
FAYER L. MÁRTA	NOSZLOPI LÁSZLÓ
GERENCSÉR ISTVÁN	RANSCHBURG PÁL
GERGŐ ENDRE	HARKAI SCHILLER PÁL
HEGEDŰS LAJOS	STEIF ANTAL
TARCSAY IZABELLA	

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
<i>Benedek László</i> : Elnöki megnyitó — — — — —	3
<i>Ranschburg Pál</i> : A szellemi működések törvényszerűségei az elme egynémely beteg állapotaiban — — — —	9
<i>Boda István</i> : A „magyarság” mint lélektani kérdés — —	39
<i>Tarcsay Izabella</i> : A Rorschach-vizsgálat klinikai alkalmazása. A Piotrowski-féle jegyek differenciáldiagnosztikai értéke — — — — —	67
<i>Steif Antal</i> : Az autonóm mozgásmód vizsgálata (ábrákkal)	86

SZEMLE

<i>Hegedüs Lajos</i> : Az érzelmek nyelvkifejezési eszközei (ábrákkal) — — — — —	112
<i>Aichhorn A.</i> : Der Verwahrloste, neurotische Jugendliche (Auszug eines Vortrages) — — — — —	115
<i>Fayer L. Márta</i> : Reklámkutatási módszerek Amerikában —	116
<i>Gergő Endre</i> : Az utolsó három német pszichológiai kongresszus (1934—1936—1938) — — — — —	121
<i>Noszlopi László</i> : A zürichi nemzetközi pszichotechnikai megbeszélés 1939. aug. végén — — — — —	126
<i>Baranyai Erzsébet</i> : Az igaz-hamis teszt-eredmények értékelésének kérdéséhez — — — — —	128
<i>Schiller Pál</i> : Ismeretelmélet és lélektan — — — — —	132
<i>Gergő Endre</i> : A tehetség elméletéhez — — — — —	137

ISMERTETÉSEK. BIRALATOK

- Várkonyi Hildebrand: A gyermekkor lélektana. I—II.
(*Boda István*)
- Báró Brandenstein Béla: Az ember a mindenségben. I—III.
(*Schiller Pál*)
- Jacobi J.: Die Psychologie von C. G. Jung (*Tarcsay Izabella*)
- Künkel, Fritz: A közösség. (*Lehoczky Tibor*)
- Hopkins, Pryns: The Psychology of Social Movements (*Fayer L. Márta*)
- Gruhle, Hans, W.: Selbstmord (*Tarcsay Izabella*)
- Greither, Aloys: Selbstmord u. Erziehung (*Naményi Lajos*)
- Schultze-Naumburg, B.: Die Vererbung des Charakters
(*Naményi Lajos*)

Gergő Andreas: Physiologie des Bewusstsein (*Lehner Ferenc*)
 Rabaud, E. etc.: Conduite, sentiments, pensée des animaux
 (*Gerencsér István*)

Völgyesi Ferenc: Ember- és állat-hypnosis (*G. E.*)

Simon, Therese: Das Doppelleben des Kindes (*Kálmán Piroška*)

Wellek, Albert: Das absolute Gehör und seine Typen (*Steif
 Antal*)

— — — — — 140—156

FOLYOIRATSZEMLE

Archiv für die gesamte Psychologie, 103, 104, 105. kötet

Archives de psychologie, 27. kötet

Psychological Bulletin, 36. kötet

Rivista di Psicologia, 35. kötet

Zeitschrift für angewandte Psychologie und Charakterkunde,
 37. kötet

Zeitschrift für Psychologie, 145, 146, 147. kötet

— — — — — 157—173

TARSULATI ÜGYEK

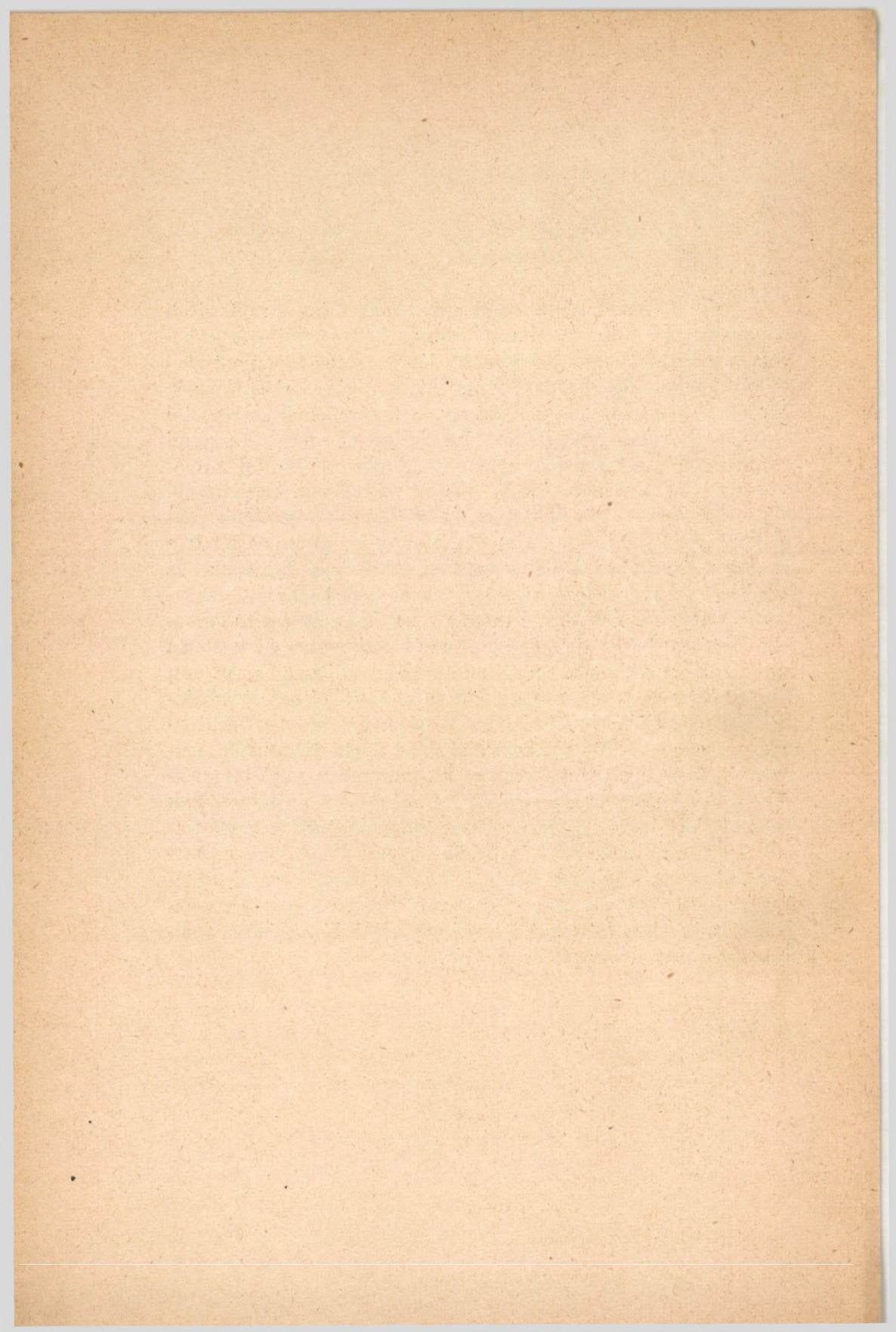
— — — — — 174—181

INHALTSANGABE

— — — — — 182—189

Folyóiratunk jelen száma új szerkesztők nevét viseli címlapján. Ez alkalomból nem csupán kedves kötelesség, hanem a magyar lélektani tudomány történetének szempontjából is elengedhetetlen feladat Szemlének eddigi szerkesztőjének, Várkonyi Hildebrand egyetemi ny. r. tanár úrnak szerkesztői munkásságáról megemlékezni. Az időpont, mikor Várkonyi Hildebrand a szerkesztés nehéz munkáját elvállalta, folyóiratunk szempontjából túlzás nélkül nevezhető kritikusknak, hisz 1934-ben, — de különösen 1936-37-ben — valóban számolni kellett azzal, hogy a mostoha anyagi viszonyok miatt a Magyar Psychologiai Társaság kénytelen lesz lapjának, az egyetlen magyar lélektani folyóiratnak megjelenését beszüntetni. Várkonyi átküzdötte magát e nehézségeken s a Társaság külső és belső erőit összefogva és latbavetve biztosította Szemlének létfeltételeit. De túl az anyagi conditio sine qua non megteremtésén, munkássága a folyóirat szellemi existenciájának szempontjából is köszönetre kötelez: mentesen a lélektanban — sajnos — oly gyakori „iskolás“ dogmatizmustól, mentesen a társ- és határtudományokkal szemben való elfogultságtól, a lélektannak tág látkörű felfogása alapján mindannak helyet adott folyóiratunkban, ami tudományunk szempontjából értékesnek nevezhető és fejlődésképes. Utódainak a szerkesztésben így alig akad egyéb feladatuk, mint — a megemlékezés szerény szavai után — megpróbálni az ő munkáját ebben a szellemben folytatni s kérni olvasóink bizalmát és támogatását e nem mindig könnyű munkához.

A szerkesztők.

ELNÖKI MEGNYITÓ.

A MAGYAR PSYCHOLOGIAI TÁRSASÁG 1940. MAJUS 19-ÉN TARTOTT
RENDES KÖZGYŰLÉSÉN ELŐADTA:

BENEDEK LÁSZLÓ.

Tisztelt Közgyűlés!

Amidőn a mai közgyűlést megnyitom, üdvözlöm Társaságunk megjelent tagjait és vendégeit, és egyúttal megemlékezem azon jelentős veszteségekről, amelyek a pszichológiát, illetve a Magyar Pszichológiai Társaságot érték.

Legutóbbi működési évünk alatt halt el *Freud Zsigmond*, a lélekelemzés atyja, akinek működése nemcsak a pszichológiának és a neuropsychiatriának fejlődésére volt jelentős hatással, hanem a kultúrphilosophiát, neveléstudományt, sőt a szépirodalmat és aestheticát is félreismerhetetlenül befolyásolta; ilyenirányú kihatásait az utóbbi évek Shakespeare-tanulmányai az amerikai, angol, francia és német széptani irodalomban jól szemléltetik. Nagy érdeme, hogy a „tudattalan“ constructioinak befolyását a gondolkozásra és cselekvési körre legelőször hangsúlyozta, hogy a symbolumok jelentőségét felismerte, hogy a dinamikus szemléleti módnak postulálásával a lelki folyamatok megértéséhez sok tekintetben közelebb hozott. Freud előtt is akadtak ugyan, akik a tudati tartalmak hátterét keresték, de kétségtelen, hogy a Freud után általánossá vált ösztöndinamikai felfogás vezetett az érző és cselekvő személyiség mélyebb megismeréséhez. Az egyéni életre nézve az ösztönök irányító és hajtó erőket képviselnek. Freud a célokkal kapcsolatban, mint az ösztönök repraesentatióiról emlékezett meg. Az önmegismerést, a sexualis vágytendentiák elfojtásának tünetnemző hatását, az örömmyeresség szerepét Freud elemezte először behatóan. Ugyanő már kezdettől fogva egy elméleti rend-

váznak és saját-terminológiának megteremtésére törekedett és ha ennek nem egy megtámadható és főleg nem-constituálható része van, ezzel a sebezhetőséggel nem áll egyedül.

Freud fellépése idején az associatiós lélektan vezető szerepet játszott; a freudizmus megjelenése nem jelentett azonnal drámai szakítást azzal, mert egyelőre csak az alap változott meg, az érzet és képzet helyére a lelki helyzet került, de az ahhoz társuló situációk során át a bonyolult szerkezetű complexekhez az út Freudnál a „szabad associációk“-nak útján vezetett el. Az indulati attitude-öket jelentő lelki helyzetek, mint coherens és alakított egészek viselkednek. Még a tisztán intellectualis folyamatoknak látszó associatiós sorok is az ösztöntörekvéseivel összeforrott egyénnek tényei. Jung is (a szabad associatiós módszer helyett) az associatiós kísérleteket hasznosította az egyéni élet történelmébe mélyen belenyúló constructióknak kiemelésére. A lelki tartalmakban mindig van jelentés és jelentőség. A jelentéseknek ezen omnipraesentiáját a psychoanalysis szívesen állította szembe az associatiós lélektan mechanizmusaival.

Ismeretes, hogy Freud az infantilis sexualis trauma pathogen hatása tekintetében revízió alá vette ugyan elméletét, anélkül azonban, hogy a sexualitásnak mintegy őserővel bíró ösztönmelódiának átható erejét csökkentette volna. Kitetszik ez egyébként Freud legutóbbi tiltakozásaiból Jung-gal szemben az Oedipus-complexnek átértelmező elsymbolizálása ellen. Freud még az actualis conflictust is csak úgy óhajtotta megoldani, hogy a libido útjain haladt visszafelé. A „complex“-ben ő nemcsak az indulattal erősen színezett képzet-csoportot látott, hanem az egyénnek belső ösztönzéseivel kötött typosos lelki összetartását. Minden vágytörekvés, amely a „complex“-nek alapját képezi, az egyénnel alakított egységbe forrt. Freud szemében a complex többet jelentett a véletlenül egybeassociált és indulattal összetartott képzetek tömegénél; mert ő abban a személyiség ősi ösztönkésztetései által fundált összetartást látott. — Isolált élmények maguk még nem tekinthetők complexnek, hanem csak olyan összetevőknek, amelyek a gyermekkor legkorábbi szakaszának „Urszene“-ire alludálnak, — amelyek concret egyéni élmény nélkül is hatékonyak. Az Adler-, Jung-

és Stekel-féle rendszerek bizonyos szempontokból továbbfejlődést jelentettek és kétségtelenül csökkentették azt az ellenállást, amely a Freud-i analysisnek pansexualis és hedonista világszemléletével szemben úgy orvostermészettudományi, mint laikus körökben fennforgott.

Az aggressiv, destructiv „énösztönök“ és főleg a „halálösztön“ tekintetében még az analytikus iskola körében is ellentmondásokkal (I. Reich) és támadásokkal találkozunk. Az a magyarázat is felmerült, hogy a halálösztön részben megoldatlan lelki problémáktól való meneküléssel kapcsolatos libidinosus tendenciákkal, részben a mély extasis állandósításának vágyával, tehát az erős életszeretettel azonosítható.

Schilder (New York), aki maga is a psychoanalysisnak intensív művelője, — a sajáttest-tel szemben gyakorolt regressiv jellegű narcismus tekintetében az analysissel ellentétben állást foglal annak hangsúlyozásával, hogy a testnek nincs prioritása a külvilággal szemben és ezt a történetileg magyarázható Freud-féle felfogást csupán az érzés keletkezésének testi feltételeire vezeti vissza. Bár Freud visszautasította a kapcsolatnak még a gondolatát is az analysis és az ethica között, mégis inhaerens módon a célbavett valóságnak értékeihez való visszavezetés az egyéni élet correctióját is kívánná szolgálni.

Valószínű, hogy korának materialista attitude-je volt az, amely Freud-ot a lelki élet minden tényében a feltétlen causalitás kutatására ösztönözte. Bizonyos, hogy a múlt század második felének nagy termékenységgel jellemzett materialista irodalma a physicochemiai világ interpretálásából kiindulva a physiologián és biologián át a lélektani kutatás munkaelméleteinek kialakulására is nagy hatással volt. Freud maga hivatkozott arra, hogy ő éppen abban az évben (1859-ben) született, amikor Charles Darwinnak epochalis műve a fajok eredetéről megjelent.

Bizonyos, hogy a lelki életnek absolut causalitásáról, illetve determinismusáról csak akkor lehetne beszélni, ha az élmények hatására felmerült tartalmakat és cselekményeket előre meg lehetne határozni. Még a physicali-mathematicai phaenomenologiában is visszautasításban részesült Mach-nak azon követelménye, hogy az empiriával nem igazolható műszavakat

tartalmazó tételek töröltessenek; helyesen mondja Hans Hahn, hogy akkor a természettudomány épülete összeomlana. Ha nem is hiszünk a bergsoni világ- és „én“ szemlélet-nek, a „duré“-nak („tisztá tartam“-nak), „l'evolution creatice“-nek és a „tisztá intuitio“-nak megalapozottságában, de ugyanakkor nem tarthatjuk általános érvényűnek az abszolút causalitas elvét sem a lelki életben, a biológiai folyamatok ezen epiphaenomenon-jában, ahol úgy véljük, az okiságnak apodicticus bizonyossága helyett a pragmatismus által vezetett értelemtalálás az igazságkeresésnek legmegfelelőbb eszköze és egyszersmind vezetőelve. Túlzottan materialisztikusnak és heterodoxnak kell minősíteni az olyan következtetést, amely a thermo-dynamica, illetve az entropia tételeit hasznosítja a halálösztön conceptiója érdekében. Az incestuosus tárgyválasztásnak kriminológiai értékesítésével szemben a legnagyobbfokú tartózkodás továbbra is kívánatos marad. Hasonlóképpen maga Freud is szinte „megoldhatatlanul“ nehéznek minősítette a „paedanalysis“-t (Zulliger), illetve a lélekelemzésnek nevelési munkába való bevonását. Vítákra adott alkalmat az a tan is, hogy a tudatqualitas Freud szerint még akkor is jelen lehet, ha a lelki folyamat „tudattalan“ jellegű. A sokszor elkeseredett polemiákba merülő viták Freudnak nagy érdemeit nem érinthetik. Az ő kultúr- és tudomány-történeti jelentősége elvitathatatlan. Mi is az ő halála óta első közgyűlésünkön felállással hódoljunk az emlékének.

A Magyar Psychologiai Társaság tagjainak mély fájdalomára váratlanul elhunyt *dr. Büchler Pál* egyet. tanársegéd, működő tagunk, aki alig 2 év előtt tartotta meg Társaságunkban nagy érdeklődéssel fogadott székfoglaló előadását. Bár alapos biochemiai előképzettsége kutatási irányának utat szabott, sohasem merült el a singularis adatokba, hanem kutatásaival a biológiai összepítmény kórságaihoz igyekezett közelebb férközni. Moravesik professzornak, a kimagasló pszichiater-klinikusnak vezetése alatt indult el pályája és nagy előnyére szolgált, hogy a jó klinikusnak könnyű, situatív beleélnitudását egyesítette a modern élet-vegytani ismeretekkel és módszertani nagy jártasságával.

Az agyfűggelékmirigy dysfunctiójával kapcsolatosan kifejldött hangulatzavarnak, gyermekies derültségnek leírása-

val a hormonháztartás ingadozásainak befolyását kívánta hangsúlyozni az elmeéletre. — 1921-ben kiderítette, hogy az endogen affectiv psychosisokban tengéleti tonusnak eltolódása a sympathictonia irányában a jellemző. Ugyanesak a circularis elmebajoknál, nemkülönb: alkoholos psychosisoknál és agyvelőgyulladásnál és negyedleges idegluesnél a májfunctiós zavarokra vonatkozó megállapításai külföldi szakkörökben is elismerésre találtak.

Bár synchron májműködési zavarok bármely ideg- és elmebaj lefolyása alatt jelentkezhethetnek, mégis az endogen lehangoltságnál és a deliriumnál a májlaesionak pathogenetikai jelentősége felvehető; főleg a hypercoagulabilitas alapján a máj működő parenchymája és a központi idegrendszer között psychosomatikus correlatiót állapít meg.

Hangsúlyozta, hogy az indulat fekvése az alapbetegségtől függő syndroma, amelyet vegyi productumok hoznak létre úgy, hogy az vegetativ endokrin és vegyi feltételekkel függő viszonyban van. Az indulat alapfekvésének változása csak akkor következik be, ha praeformált agyvelői mechanizmusok jelen vannak. Az agyvelői dispositiót az indulatmegnyilvánulásokra indulati készségnek nevezte. Párhuzamot vont az epilepsia probléma és a kóros indulatok kérdése között; a göreskészség az indulatkészségnek, a göres a kóros indulatnak felelne meg; az epileptoid character pedig a cycloiddal analog. Kutató éleslátása ráirányította a figyelmet az endogen elmebántalmaknál a psychotikus örökléses dispositio, továbbá a praemorbid személyiségen kívül az öröklött anyagcserezavarokra ezen betegeknél. Valószínű, hogy az utóbbiakon kívül az örökléses vegetativ tonuszavarok is hozzájárulnak a periodicitas és circularitas fenntartásához.

Az idült alcoholismus minden megjelenési formájánál májfunctiós zavarokat az eseteknek igen magas százalékában mutathatunk ki. Az alcohol-psychosisok és delirium közötti különbség elsősorban abban mutatkozott, hogy a delirium lezajlása után a máj működési zavarai fokozatosan csökkennek, míg az alcohol-psychosisok tartósan mutatnak magas értékekkel jelzett zavarokat. Hasonlóképpen értékesek az utóbbi években a gerinevelőfolyadék cerebrolytikus képességére, a paralytikusok

histaminérzékenységére, a haptikus érzékesalódások származás-tanára, illetve a májparenchyma detoxicatív képességének esők-enésével járó neurotrop mérgezésekre, a colloid reakciók ki-esapódási zónájának sajátságaira vonatkozó kutatások.

Általában kitűnt exact életvegytani methodicájával a neuropsychiatriához tartozó kórformák származás-tanát illető kutatásaiban. Elvesztése felett érzett mély gyászunknak fel-állással adunk kifejezést.

Bár *dr. Schaffer Károly* professzor úr Társaságunknak nem volt tagja és tudományos productív tevékenysége legna-gyobb részét a lélektani kérdéssphaerák területein kívül esett, mégis nem mulaszthatjuk el fájdalommal megemlékezni *dr. Schaffer Károlynak* a mult év őszi bekövetkezett váratlan haláláról, aki az agykórtani kutatásai révén nemzetközi nevet és megbecsülést szerzett magának. Átala a magyar psychopatha genieek között elsősorban gróf Széchenyi István részesült alapos pathographiai feldolgozásban, amelyben Schaffer Ká-roly találóan vázolja a psychopathiának lendület-adó és színe-zet-kölcsönző hatását a genie megnyilvánulásaira, de amelyben egyszersmind felemeli szavát a psychopathia és genie azonosí-tásával szemben. Egy másik munkájában meggyőzően hozza párhuzamba az agyfelszín kialakulását a képességeknek át-öröklődésével szemben. Egyben példákkal kívánja megvilá-gítani, hogy a genie az absolut eredeti alkotás létesítője és ezen közös vonás mellett mindegyik genie-féleséget a maga fajlagos-sága jellemzi, amely a lángésznek fogalmi meghatározását megnehezíti. Fejezzük ki az ő értékes kutató munkássága iránti tiszteletünket és elvesztése miatt érzett fájdalmunkat, felállással.

A SZELLEMI MŰKÖDÉSEK TÖRVÉNYSZERŰSÉGEI AZ ELME EGYNÉMELY BETEG ÁLLAPOTAIBAN.

Írta: RANSCHBURG PÁL.

BEVEZETŐ.

Az itt következő fejezetek nem szándékoznak a tárgyalandó agy-, ill. elmebetegségek kórformáit Szemlénk hasábjain jórészt nem-orvosi olvasók részére tudományos vagy akár közérdekű formában ismertetni. Ellenben igenis a szellemi élet helyes és téves jelenségeinek és magatartásainak *ép, korlátolt és fogyatékos* elméjű egyének százain végzett vizsgálatok alapján a jelen Szemle XI. kötetében (1937) behatóan tárgyalt törvényszerűségeit, az alapelveket, melyeknek azok psychés téren való megnyilvánulásai, s ezek fizikai, fiziologias, biologiai, biopsychologiai és psychologiai hátterét megkíséreljük felfedni *kóros agyműködésű ill. beteg elméjű* egyének egyes, fontosabb csoportjainál is. Olyan irányú elemzése ez az ép, abnormis, fogyatékos és beteg szellemi életnek, melyre idáig sem a fizikai, sem a szellemi természetkutatók nem nagyon ügyeltek, míg sajátképeni psychoanalitikusok ezen éveknél és betegeknél egyaránt érdekes, tanulságos és fontos jelenségeket a maguk ösztönös eredetű összefüggéseikben felismerték ugyan, de sajátképpen fizikai, fiziologiai, neurologiai alapjukat szinte kivétel nélkül figyelmük körén kívül hagyták. Vizsgáljuk itten agy- és elmebetegeken a magasabb szellemi működések közül újból a *beszédet, írást, olvasást, de az emlékezetet, ítélest* s egyéb *gondolkodásos tevékenységek* egy-némelyikét is, valamint az *összmagatartást* az agyvelőt tápláló erek elváltozásai által okozott elmeengyengüléses s a terjedő hűdéssel elbutulás, az agyvelőgyulladás, másrészt a túlhangeltségi és lehangoltsági psychosikok, valamint a tébolyszerű és a hasadásos elmebetegsé-

gekből származó látszólagos, néha, főleg végső stádiumaikban, valóságos értelmi visszafejlődés eseteiben. Vizsgálatainkból kiviláglik itten is a testi-lelki szervezetet képviselő *én*-nek a tévedésekkel, hibákkal, értelmi és erkölcsi szempontból abnormis és beteg magatartásokkal együttjáró értékesökkenéssel szemben követett, azok ellenére hasznavehető biológiai harmoniát megteremteni igyekvő, védekező s lehetőleg újraépítő tevékenysége.

Ezen kormányzó „*én*“ természettudományi alapjaiba ill. vonatkozásaiba való részletesebb behatolást egy további közleményünk számára kell fenntartanunk.

I. A PARALYSIS PROGRESSIVA ALTAL OKOZOTT EGYNÉMELY FŐBB SZELLEMI ZAVAROK TÖRVÉNYSZERŰSÉGEI.

a) *Beszéd, írás és olvasás.* A terjedő hüdéses elmeenyengülésben (dementia paralytica progressiva) a betegség haladottságával meglehetősen arányosan nő a *beszéd, olvasás és írás területén a hibák száma* is. Belejátszik ebbe a beteg állapotán kívül az elmondandó, olvasandó, írandó szöveg struktúrája is. A beszéd struktúrájának ezirányú jelentőségéről már a tévedések törvényszerűségeiről szóló, megelőző közleményünkben tárgyaltunk.¹ Az *olvasás* méginkább hozza felszínre már a *normális*, főleg az izgatott vagy ideges, a fáradt s a kimerült, de egyébként ép egyének beszédjének lappangó hibázási hajlamosságait is. Ennél aránytalanul nagyobb mértékben teszi elemezhetőkké a *beszéd* akadozások, botlásos s egyéb, e betegségekre többé-kevésbé jellemző jólismert hibátságait a terjedő hüdéses elbutulás (paralysis progressiva). Ami az *írás* paralytikus zavarait illeti, 3—3 pernyi idő alatt, mely tartamot a másoló, tollbamondott és fogalmazó írás klinikai vizsgálatának céljaira minden betegünkönél szánunk, a tömeges ékezeti hibákon kívül 12 ily betegünk összesen 57 komolyabb íráshibát mutatott. Akadt közöttük olyan beteg is, aki nem írta végig a három percet, mert nem bírta figyelemmel és akarással s így a leírt 2—3 szóban esetleg találhatóakon kívül hibát nem is adhatott. Ilyképpen *minden egyes paralytikusunkra megközelítően átlag 5 (4.8) hiba esett*, míg összesen 29 nem-paralytikus oly idegbe-

¹ V. ö. M. Psz. Sz. XI. 36—37. 1.

günkre, kiknek iskolázottsága nagyjában véve nem különbözött az itt tárgyalt paralytikusok kis csoportjától, vagyis *egy-egy nem-paralytikus idegbetegre átlag alig 1.8 hiba jutott*. Ugyan-
 csak kétségtelenül van jelentősége annak is, hogy legsúlyosabb
agyvelőgyulladásos utótünetekben szenvedő, beszélőképességé-
 ben részben súlyosan megtámadott *10 postencephalitiszes betegre*
együttesen csak 5 írási hiba jutott, vagyis a 10-re összesen any-
 nyi, amennyi átlagban minden egyes paralytikusra külön-
 külön. Hozzátehetjük, hogy ezen 5 postencephalitiszes hiba *mi-
 nőségileg miben sem különbözik a normális felnőttek alkatmi*
*íráshibáitól.*² Megérthető ez abból, hogy a paralysis főképpen
 az agyvelőkéreg, az encephalitis pedig a kéregalatti ú. n. stri-
 atum v. csikolt test megbetegedése. A kérdés az, vajjon felismer-
 hetők-e a normálisoknál leírt, a hibákat megszabó törvény-
 szerűségek az elbutulófélben lévő paralytikusok hibáiban is?

Kórházi osztályomról *Kaufman Irén* először 1928-ban kö-
 zölt „*A paralysis progressiva malariás gyógyhatásának ellen-
 őrzése psychológiás vizsgálatokkal*“³ c. fényképes írásmáso-
 ltokat is tartalmazó, tanulmányában 8 esetet, majd 1932-ben
 „*A paralytikusok írása elmekórtani szempontból*“⁴ címmel 50
 esetet vizsgált. Ezek számszerű feldolgozása alapján statisztika-
 kailag is ismertette egyrészt az inkább agyvelőkéregalatti ere-
 detűeknek mondható, másrészt a kétségtelenül elsősorban agy-
 velőkérgi működések gátlásaihoz, ill. elváltozásaihoz kötött
psychocortikális íráshibákat. Összehasonlítási alapul 50 normá-
 lis egyénnek *Goldzieher Klára* törvényszéki írásszakértő által
 az általunk megadott hibafelosztás alapján történt tévedési
 statisztikája szolgált. Újabban *Kaufman dr.* végezte 12 előre-
 haladott paralysis esetében a hibáknak az előző közleményem-
 ben általam részletesebben megjelölt szempontok szerint való
 elemzését, mely a következőket mutatta:

² A postencephalitiszes beszéd zavarait illetően kórházi osztályunkról
Eisenberg Dénes dr. referált a *Gyógyászat*, 1938. 24-ik számában. Írásukat
Kaufman Irén dr. elemezte.

³ Ranschburg Emlékkönyv, szerk. *Schnell János*, 1928.

⁴ *Gyógyászat*, 40. sz. — V. ö. *Sarbo*, Az idegrendszer syphilises bántal-
 mai. *Guszman-Engel*, A Syphilis, 1928. 495. l.

I. Felfogási és emlékezési (asszociatív) homophoniás gátlás.

(Valamely látott vagy hallott vagy reprodukált elem resonantia (homophonia) útján hozzá hasonló elemmel cserélődik fel.)

- a) *Másolás*: vásáron h.: vásárom; az *n* az *á. á. o* + az összes 7 betű egyformán sorközisége által elősegítve, perseveratív kiegészült *m*-mé; viszont: franciák h.: franciál. A hibában a *k* jobboldali ékjének elhagyása folytán *l* maradt.
- b) *Tollbamondás*: szerecsenek h.: szerecsenek; itt is az *n* egy harmadik szárral *m*-mé egészült ki perseveratív, elősegítve a 4 *e* és az *sz-cs* homogenitása által.
vásáron h.: vásámon; ugyancsak hasonló homogenitások okozta zavarás segítette elő az *n* betű előhatása alatt az *r*-nek *m*-mé alakulását
furesaságaira h.: furcsaságolja, ami leginkább folyamatosságbeli gátlásnak felel meg.
- c) *Fogalmazás*: kórházban h. kórházdan. — Itten a gondolatban látásilag ill. írásmozgásilag reprodukált *b* jobboldali zsákja — ahogy az kezdő íróknál, legastheniásoknál s alexiásoknál olvasásban s írásban egyaránt elég gyakran történik — kivitelben a baloldalra került át.

II. Egyforma, ill. hasonló elemek egyazon halmazon (szón) belül teljes, ill. részleges ismétlődésük folytán fellépő sajátképpen homogén gátlása.

- a) *Másolás*: megvetették h.: megvették (a 2 szomszédos *et* egybeolvadása).
Megvetették lábukat, uralmukat h.: megvették lábukak, uralmukak, a megelőző *t. tt* folytán egybeolvasztott s két szomszédos szóban ismétlődő ... *ukat* s végül az *l. k. t* látásos hasonlatossága folytán is gátolt betűjének, ill. hangjának pótlása mindkét szóban a perseveráló *k* útján, mely fonetikailag a *t*-hez explosív voltánál fogva is rokon képzésű.
uralmukat h.: uramukat. Itten a mássalhangzót megelőző *l* gátoltatása szerepel, támogatva a vele rokon *r* és az egymás között rokon szomszédos *k. t* által is.
- b) *Tollbamondás*: vannak h.: vanak; ($nn = n$).
rabszolgaság h.: rabszogaság, it is *l*-kihagyás megelőző *b* után a szintén gátlást jelentő *g...g* mássalhangzó előtt.
bánnak h.: bának; $nn = n$; hozzájárul az *á-a* hasonlatosság.
örömmel hallottam h.: örommel halottam; $ll = l$, pedig *tt* maradt *tt* s *mm* is épen maradt.
fiucska h.: fucska; *iu = u* egybeolvadásos gátlása v. ö...
le is élík életüket h.: le' is eli életüket; *l. t. k. t. + le | él | él + et | et + ik ... űk* h.: *i űk* tömeges egyformasági és hasonlatossági gátlás.
borzasztó h.: borzto, *z. sz. = z (+ o. a. ó)*.
nagynehezen h.: nagynezen; *n. ne. e. en = az n és h* látásos és főleg írásmozgásos hasonlatossága folytán: nehez = nez.

hazamehetek h.: hamehetek; a tömeges egyformaság hatása alatt nemcsak az a_2 , de a vele szomszédos heterogen z is elmaradt.

sürgtettem h.: sürgtem; *et. te = te.*

törölgette h.: törgette; *ör. öl = ör*, itten az r - l -gátlás is szerepelt.

kérem részemre papírt küldeni h.: kérem szésszemre papírt küldeni; *ér(em) (ré...em)* (re; előhatásos pótlása a beolvadt r_2 -nek).

ez már nem a szó szoros h.: ez már nem a szó soros;

szó szoros h.: szossz;

szó szoros h.: szorsosz;

sokasodnak h.: sokasoknak (a sorfeletti explozív d a szintén sorfeletti és explozív k hatása alatt) hozzá adaequálódik;

követő h.: követő (ékezetes beolvadás);

értelmében h.: étremében (permutáció + az l -kiesése r után);

értelmében h.: étemében (r - és l -kihagyás);

síkságból h.: síksákból (utóhatásos k - g -gátlás).

c) *Fogalmazás*: gyere be h.: gyere b (a 3-ik e gátoltatása);

Ha itt jársz h.: H itjársz;

hozzám h.: hozánn (az m megtoldása negyedik oszloppal);

főtisztelendő h. főtisztendő;

méltóságos h.: méltóságó (ós...os h. ós...o);

tanúsított h. tanusott (nu. i hasonlósági + t .... t . tt egyformasági gátlás);

Poliklinika h.: Bolikimka (l_2 és i_3 kihagyása + n h: m);

egészségesen h. egéséges ($szs = s + e. é. é. e. e. + gé|sz|s|ég + eg..es...en$);

azon okból h.: azok okból ($on\ ok = ok\ ok$) a $3\ o + 1\ a$ által elősegített anticipatív adaequálása a homogénnel szomszédos heterogén elemnek);

mint idegbeteg h.: mint ígegbeteg ($eg...eg + d...b + d...t + e. e. e$)

régebben h.: rebben; itt a magánhangzók homogenitása mellett a g és b explozíva, fonetikai rokonsága és a bb is terhelően szerepelt.

szeretetét h.: szeretét; ($et|et|ét = etét$).

III. Perseveratiós hibafajták tisztán vagy homogén gátlással együtt.

a) *Másolás*: Balaton h.: Balatonon ($a. a. o + l. t.$ alapján elősegített perseveratív reduplicatio).

b) *Tollbamondás*: akkor esett h.: akkor essett; magánhangzói homogenitás + $kk + tt$ által elősegített ss reduplicatio.

vidd el innen h.: vidd ell innen; $i. e. | i. e + dd | + un. n$ perseveratív előhatása alatt l h.: ll .

minden mint h.: mindend mint; $min + min + d. t$ által elősegített d -perseveratio. Ugyanez áll a következő 3 hibánál.

állott a kemencénél h.: ...kemememezenél.

kérem a tek. igazgatóságot h.: ...igazgazatóságot.

délelőtt h.: délelelött.

nem h.: nenn; az *n. m* folytán az *m* kiegészítése negyedik század⁵ jelentkezik, s ugyanezen hiba tisztára perseveratív alapon a következő elírásnál:

már h.: nnár.

e) *Fogalmazás*: Ugyancsak perseveratív támadt *négyszárú m* a két következő esetben:

meg h.: nneg; és

hozzám h.: hozzánn;

királyokat adták h.: ...adtták; a hangzásilag és képzésileg közel rokon *d* és *t* kölcsönhatásakép mindkettő megtartása mellett *t*-kettőzés mutatkozik.

A tömeges homogenitás tömeges perseveratív szaporítást és átalakítást, ill. kihagyást eredményez még a következő három szomszédos szó fejből leírásában: Apponyi poliklinika igazgatói h.: Appopykililika igazgatói.

elég jól érzem h.: elég jólól érzem; *e. é + el...ól | é. e. + l | r + rz* homogenitás által elősegített perseveratio.

kórházban h.: kororb; *k. h. b.: k...b; o. á. a = o. o. a; r...z = oror*-kettőzés + ház...an elhagyása.⁶

Végeredményben a közölt hibákat egyrészt a tévedések tömegessége a rövid 3—4 soros szövegben, másrészt a tévedések durva volta, amellet mégis jól felismerhető törvényszerűségük az esetek legalább 80%-ában jellemzik. Ámbátor egyikükre sem lehet azt mondani, hogy önmagában véve paralytikus íráshiba, *Kaufman Irén* azon megállapítását, hogy *fajlagos paralytikus íráshiba nincs, lényegileg helyben hagyva*, nagyobb anyag vizsgálata alapján közösen tett újabb tapasztalásaink alapján mégis a következő megállapításainkkal kell kibővítenünk: 1. *Folyamatossági tévedések* valamennyi itt tárgyalt paralytikus bétégünk írásában vagy egyáltalán *hiányzanak*, vagy csak kivételesen fordulnak elő.⁷ E feltűnő jelenségnek egyik oka az is-

⁵ Az írott négyszárú *m*-et nyomdatechnikai egyszerűsítés okából 2 *n*-nel pótoljuk.

⁶ A tömeges ékezeti s egyéb írásjelelhagyásokat vagy tévesztéseket e gyűjteménybe nem vettük bele.

⁷ Az emlékezetvizsgálatoknál legalábbis a *logikai szóemlékezet* terén, a *folyamatossági tévedések* mint a téves reprodukciók alapjai, a közvetlen s még inkább a 24 óra múlva történő második kikérdezésnél szinte minden esetben jelen vannak. Kivételt csak a nagyon előrehaladott esetek mutatnak, melyekben a téves reprodukciók értelmetlen kapcsolatoknak felelnek meg. (L. Ranschburg, Ueb. Art u. Wert klinischer Gedächtnismessungen. stb. C. Marhold, Halle a. S. 1910. III. r.)

meretlenségük folytán elcseszésre hajlamosító *idegen nyelvű szók, vagy bármely irányú tudományos, ill. műszaki kifejezések teljes hiánya* az írásvizsgálathoz használt *szövegeinkben*. Hasonló magatartást találunk a 3-ik elemi osztályú *gyenge tanulók* tollbamondásos írásaiban, kiknél, valamint a kislétszámú 2-ik oszt. *gyengébb tehetségű tanulóinál* a folyamatosági tévedések szintén hiányoznak (100—109. l.). Már az átlag 12 éves s jóval nagyobb szóbőségű és beszédgyakorlatú 4-ik osztályúaknál az ilyfajta tévedések egyáltalán nem ritkák (156—157. l.), *Stoll* 17—20 éves egészséges szeminaristáinál pedig az összes hibaanyagának nem kevesebb, mint negyedrésztét tették ki. E szerint a fogyatékosaknál csakis a korban s ennek folytán beszédkinesben s illetéknéppen a beszéd folyamatosságában is haladottabbak, a normálisoknál szintén az érettebbek s legfőképpen a már valóban érettszámbamenők, akiknek tehát van, vagy legalább is volt, „mondanivalójuk“, hajlamosak számbavehető mértékben folyamatosági tévedésekre. 2. *A homogének vonzásából eredő egybeolvadásos gátlásoknál* feltűnő, hogy akár a_1 -be olvadt belé az a_2 , akár a_2 -be az a_1 , a másodlagos mennyileges gátlásos zavar, mely a beolvadt betű kihagyásával gyakran együtt jár, a szomszéd heterogén elemre is aránytalanul gyakrabban átterjed, sem mint ép viszonyok között és azt is magával ragadja. 3. A normálisokét felülmúlja a parkus vizsgáltaknál a gyakoriság, mellyel az a_2 olvasztja magába az a_1 -et. Ezen, helyessége esetén soktekintetben idegélet- és kórélettani szempontból jelentős megállapítás nagyobb anyagon további ellenőrzésre szorul. 4. A homogén gátlás és perseveratio tendencia együttes eredményeként *valamely elemnek, vagy elmeosztálynak ismétlődése is feltűnő gyakori*. Gyakrabban fordul elő az önmagában is homogén három egyforma elemből összetevődő m -nek n -né való kurtitása, de még gyakoribb az m -nek egy halommal való megtoldása.

b) *Emlékezeti tévedések kvantitatív és kvalitatív gátlás alapján progr. paralysisnél és a beteg szervezet én-jének védekezési törekvése e tévedések ellen*. Az emlékezet ideg- és agyvelőbetegségeknél beálló gyengülésének kimutatható mértékéről a különböző emlékezetfajok s nevezetesen az értelmes, valamint az értelmetlen szókapcsolatok terén 1900-tól fogva utolsó

időig magyar s idegennyelvű szakfolyóiratokban ismételten értekeztem. Nevezetesen bőségesen foglalkoztam magam s tanítványaim közül leginkább Kaufman Irén a paralytikusok emlékezeti zavaraiival, azok mérésével s különböző fajta lázkezelésük hatásának ily mérések útján való objektív s számszerű meghatározásával lázkezelés előtt, valamint az ezt követő javulás folyamán. Érdekes tanulságokat nyújtott éppen az értelmetlen szókapcsolatokra való tanulós emlékezet vizsgálata több intelligens egyénen azzal a célzattal, hogy altatószerek különböző adagjainak hatását az elmére mérhessük és számszerűleg ellenőrizhessük. Részletesen közöltem volt szabatos megállapításaimat az emlékezeti tévedéseknek függőségéről az elsajátítandó anyag mennyiségétől és minőségétől, nevezetesen annak heterogénebb vagy homogénebb struktúrájától, úgyszintén az elsajátítandó anyag konkrétabb vagy kevésbé konkrét voltától (*Kaufman*), valamint értelmes vagy alogikus minőségétől. Részletesebben az idevágó s a kórosan elváltozott én-ű emberi szervezetben is világosan megnyilvánuló törvényszerűségekkel e helyütt nem foglalkozhatunk. Csak éppen a belépillantás kedvéért ragadok ki a négy évtized folyamán ezrekre menő vizsgálatok közül egyetlen esetet, mely világosan mutatja a pszichofizikai össz-szervezet legfelsőbb kormányzatának, az én-nek, aktív küszködését az agyvelői betegség romboló hatásaival s ezek eredményeként az elibe kísérletileg halmozott nehézségeknek minden áron és módon való éppen nem mindig sikertelen leküzdését. Különben is már legrégebb vizsgálataim is kimutatták, hogy a paralysisnek legelőrehaladottabb eseteiben is hatékony mértékben fennmaradhat az aktív figyelemnek nem csekély teljesítményekre képesítő hányada, valamint az emlékezet pillanatokra megragadó, sőt a hosszabb időre megtartó képességének többé-kevésbé hasznosítható törtrésze is. Még elbutult paralytikusok is, kik a logikai kapcsolatú, rendszerint egyenként 9 szópárból álló 7 szópársorozatnak a mnemometeren történt egyszeri bemutatása után, mely szópárból kisebb intelligenciájú normálisok is 80 és több százalékot szoktak helyesen reprodukálni, ezekből semmit meg nem tartottak, ill. legalábbis reprodukálni nem tudtak, a szópárok második, harmadik, vagy még többszöri elővezetésénél

javuló eredményt mutattak. Ugyancsak ilyen betegeknél már egyszeri elővezetés is türehető eredményt adott, ha a 9 szópárú csoportokat 3-szor 3 szópárú csoportokká alakítva a *quantitativ gátlást lényegesen csökkentettük*. Sőt nagyon kevés akadt még az előrehaladottan butult esetek közül is, kiknél ismétlődő olvasás, vagy hallásos felfogás kilences csoportokkal is végezve, ne hagyott volna reprodukálható nyomokat. Ilyen betegeknél a kísérletileg eszközölt többszörös ismétlés a már feledésnek indult anyagot hetek múltán egyetlen újabb ismétléssel a tudásnak kb. azon szintjére emelte, aminőt ép egyéneknél a felfogandó és megtartandó anyagnak már egyszeri felfogása szokott eredményezni. Súlyosabb esetekben az eredmény ilyenkor mégis nullás. De míg pár hét előtt, első elsajátításkor 8—9-szeres rögzítésbe került az egész sorozat reprodukálhatóságát biztosító eredmény elérése, addig most már 1—2, legfeljebb 3-szoros ismétlés megadja a teljes tudás szintjét, jeléül annak, hogy a megszerzett nyomok hatékonyan maradtak meg a nem én-tudatos rétegek szintjében. Ugyanekkor ezekkel azonos mennyiségű és struktúrájú elemekből álló teljesen új sorozat elsajátítása újból 8—12-szeres ismétléssel járó betanulási munkát kíván meg.

Értelmetlen szópárok	$L = 10''$	$I_5 + 5$	$I_{10} + 5$	$I_{15} + 5$	$I_{20} + 5$	$I_{25} + 5$	$I_{30} I_0$	$I_1 + 24h I_1$
1. völgy-batyú	barát 6,0—	tavas 2,0—	—,—	2,0	1,0	2,0	1,0	2,0
2. törzs-eszme	—8,0—	2,0	2,0	2,0	3,0	2,0	2,0	1,0
3. bér-doboz	barát 7,0—	viskó 3,0—	tavas 6,0—	2,0	3,0	2,0	2,0	1,0
4. szín-barát	—fogalmam sincs 7,0—	tavas 5,0—	3,0	3,0	2,0	2,0	3,0	1,0
5. faj-tavas	4,0	—	3,0	6,0	3,0	2,0	1,0	1,0
6. hold-vonó	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	1,0
7. elv-viskó	barát 3,0—	—10,0—	—0—	3,0	3,0	6,0	4,0	5,0
8. hő-szilva	4,0	—10,0—	3,0	2,0	4,0	3,0	3,0	2,0
9. tok-eskü	2,0	2,0	3,0	1,0	3,0	3,0	2,0	2,0
A =	4/9	3/9	3/9	3/9	3/9	3/9	3/9	3/9

Jelmagyarázat: I = ismételt elővezetés a mnemometeren; L = lappangási (latenciás) idő az elővezetés befejezése és a kikérdezés megkezdése között, mely utóbbi a szópárok hívószavának elővezetéséből áll. A = az emlékezet terjedelme, vagyis a helyes visszaemlékezések százalékszámát ill. a táblázatban abszolút száma a sorozat 9 szópárához képest.

Igen szépen megmutatja egy régebben nagyobb intelligenciájú és nem nagyon előrehaladottan paralytikus ügyvéd betegnél az emlékezetnek leromlását már könnyen felfogható s megjegyezhető anyagra is azon tényállás, hogy e beteg 1904. XII. 9. ugyancsak 9 párból álló *értelmes szókapcsolatsorozatokkal* ($n = 5 \times 9$ szó-pár) vizsgálva, háromszori elővezetésre 37.7%-os eredményt adott 3.4" közepes reprodukciós időtartammal. 24 óra múlva ismétlés nélkül újból kikérdezve, az emlékezet terjedelme lement 30%-ra, az időtartam 3.1" volt. Ez az eredmény terjedelemben, gyorsaságban kb. egy harmadrésze annak, amit normális, közepes intelligenciájú egyén egyszeri elővezetésre teljesítményként szolgáltat. E szerint nem lehet csodálni, hogy az itt bemutatott táblázatban felsorolt, *minden értelmi kapcsolat nélküli szó-párcsoport ötszöri elővezetés után is csak 44.4%*, további ötszörös elővezetés után csak 33.3%, még további ötszörös után már 66.6%, s *végül újabb 5, vagyis összesen 20-szoros expositio után kikérdezve adott csak 100%-os teljesítményt.* Ezt követően egyre rövidülő reprodukciós időtartamokkal ugyanazon napon 25-szörös, ill. 30-szoros össz-ismétlésre, sőt *félórai szünet után minden ismétlés nélkül újra*, ezúttal hetedszer, *kikérdezve hiánytalanul reprodukálta a beteg a hívó szókról a párszókat és 24 óra múlva megismételt egyszeri elővezetésre is veszteség nélkül tudta azokat felújítani.* A fontos azonban ezen esetben nem a már butulni kezdő paralytikus agyvelőre is még fennállóként kimutatható, csak a normális munkabefektetés többszörösét igénylő tanulóképesség és a nagy ismétlésbeli munka után 24 órás szünet múltán a summatio útján megerősített emléknemeknek egyszeri elővezetése után is hiánytalan felújíthatóságuk bizonyított volta. Hiszen ilyeneket megfelelő módszerekkel e betegnél jóval elbutultabb esetekben is vitán felül már ekkoriban is, de azóta is sok száz esetben tudtunk bizonyítani. A főprobléma számomra ezen beteg esetében abból állott, hogyan tudta a beteg bár nem feltűnően súlyos, de eléggé nyilvánvaló demenciája ellenére ezeket az egész multjában kapcsolat nélküli párszókat egyáltalán megjegyezni? Erre vonatkozólag a másnapi kikérdezés után, melynek eredménye oly feltűnően kedvező volt, megkérdeztem magát a beteget, kitől a következő magyarázatot kaptam az egyes szó-párokra nézve:

1. *völgy-batyú*-nál e szó-párnak a mnemometer fedelének résében való 2 mp-es expositiója közben vándort képzelt maga elé, aki a maga batyúját a völgybe érkezve leteszi magáról. E kép a szó-pár minden megismétlődésekor egyre elevebben újult meg benne, — 2. *törzs-eszmé*-nél arra gondolt: „törzs-, fej-, eszme“, — 3. a *bér-doboz*-nál arra gondolt: „csekély bér dobozban is elfér“, — 4. *szín-barát* kapcsolatot azzal tartotta meg az eszében: „nálunk itten a barátság is csak szín“, — 5. *faj-tavas* a fajok szaporodását juttatta eszébe, mely főleg tavasszal folyik, — 6. *hold-vonó*-nál zenére, hegedűre és vonóra gondolt holdfényben, — 7. *elv-viskó* arra emlékeztette, hogy: „aki elvekhez ragaszkodik, nem fog házat építeni, hanem viskóban végzi életét“, — 8. *hó-szilva* azt mondotta, hogy: nyári melegnél érik a szilva, — 9. a *tok-eskü* a zsidó esküt juttatta eszébe, melyet jámbor izraeliták kis tokban (mezuzá) az ajtófélfán szoktak megerősíteni.

Ez a magyarázat, mely az elsőtől az utolsó szó-párig nyilvánvalóan megbízható és elfogadható volt, mutatta, hogy az e betegnél fennálló, bár nem fel-

tűnően előrehaladott dementia, dysarthria és különböző, kétségtelenül szervi agybetegségét bizonyító tünetek ellenére⁸ nemcsak a pillanatnyi megjegyzőképeség, a tartósabb elsajátítás és az ilykép rögzítettek felújító képességének ereje áll fenn bizonyos mértékben, hanem azt is, hogy nála a *szóképzetek mellett*, amelyeket felfog, ezeket mintegy interpretáló látásos emlékképek jelentkeznek, melyek felhasználásával a vizsgálat folyama közben, *logikailag egyébként össze nem függő szóképzetek között logikus közvetítő láncszemeket képes alkotni*. Ilyenkor a képeket az egyes ismétlésekkor egyre inkább igyekszik rögzíteni. Hogy a végleges bomláshoz közelálló elmeszerkezetben miként ment végbe ez a tanulási, részben hamarosan, részben csak nagy nehezen helyes reakciókra vezető folyamat s *hogyan nézett ki ezen rendetlenségben is a rend*, erre bizonyos felvilágosítással szölgál a következő elemzés.

A nyolc kikérdezés 72 reakciója közül 58 volt helyes, 7 volt nullás („nem tudom“ vagy „fogalmam sincs“) és ugyancsak 7 volt téves. E téves reprodukciók egytől-egyig megelőzőleg elsajátított páros szók perseveratív téves alkalmazásai. Ilyenek voltak „barát“ és „tavasz“ 3—3 ízben s egy ízben a „viskó“ szó. Az első kikérdezésnél csak a „barát“ szerepelt, még pedig mint a „völgy“, „bér“ és „elv“ hívószók téves párosszava, 3,0, 6,0, ill 7,0 mp. reprodukciós idővel. Az újabb ötszörös reprodukciót követő kikérdezéskor a „barát“ már nem, a „tavasz“ két ízben, a „völgy“ s a „szín“ hívószókra, s a további ötszörös ismétlés után következő kikérdezéskor megint a „bér“ hívószóhoz társulva szerepelt. A „viskó“ mint téves reakció csak a második kikérdezésnél tűnt fel, szintén a „bér“ hívószóhoz kapcsolódva. *Legkedvezőtlenebbül konstelláltak* az első, a harmadik és a hetedik szópár voltak. Ezek a három első, az 5—15-ik ismétlést követő kikérdezéskor egyetlen ízben sem reprodukálták a hívószóra (völgy-, bér- és elv-) a megfelelő párszót. Viszont mint legkedvezőbb konstellációk, a „hold-vonó“ s a „tok-eskü“ szópárok, úgy látszik, rögtön elsőre megtalálták az egymást összekötő *vizuális alapú* értelmi ill. gyakorlatbeli kapcsolatot, mert ezek az elsőtől az utolsó kikérdezésig csakis helyesen reprodukálódtak s amellet valamennyien a második másodpercben, vagyis a normálisat alig túlhaladó időben. Láthatólag az említett téves reprodukciójú párszók megtapadva, de mintegy gazdátlanul úszkáltak a tudatosság legalsó rétegeiben s ha valamely hívószó nem tudta a saját párját hamarosan meglelni, a minden áron reprodukálni igyekvő „én“ közülök választotta a leginkább felszínén lévőket. Általában feltűnő, mennyivel gyorsabbak s tartalmukra aránylag kevésbé szóródók a helyes reprodukciók időértékei már a legelső kezdettől fogva. Az 58 helyes reprodukcióból 10 az első másodpercben, 26, vagyis 45%, a másodikban állott be, még pedig, amennyire ez az akkoriban mnemometeres vizsgálatokkor betegeken általam használt metronomos időméréssel megállapítható volt, valamennyi már a második másodperc első felében. Eszerint a reprodukciók 62%-a az első két mp-en belül, 15 reprodukció a 3-ik, 4 a 4-dik mp-ben s 3 ezen túl (öt-hat mp) jelentkezett.

⁸ A betegnél pár hét mulva rohamos rosszabbodás, nagyfokú nyugtalan-ság mutatkozott s rövidesen kétségtelen súlyos paralysis progressiva hűdéses tüneteivel gyógyintézetben — akkoriban sem salvarsan-, sem lázkúra még nem volt — elpusztult.

Azt kell tehát mondanunk, hogy az értelmetlen anyag elsajátítása körül a szervileg már súlyosan sérült szervezetre támaszkodó beteg „én“ ha nehezebben is, de aktív közreműködésre még képes, bár a már komolyan támadott értelmi szervű elmében az első 5—15 ismétlés csak az esetben járt nagyobb valószínűséggel pozitív és pedig helyes eredménnyel, ha az észrevehetően *látásos típusú beteg* elméjének emléknymraktárában a látott, kimondott s hallott szópár oly rezonanciákat és reprodukciókat tudott kelteni, melyek a két össze nem tartozó szó között az értelemnek hidat vertek. A többi esetben reprodukció vagy egyáltalán nem, vagy tévesen, még pedig a nem megfelelő szópárok látott, hallott s kimondott s ezek alapján perseveráló anyagából jött létre, míg a 16—20-ik ismétlés azután a hibákat mind kiküszöbölte s a helyes asszociációk további végleges megerősödését elősegítette.

II. AZ AGYVELŐI ÜTŐEREK MEGBETEGEDÉSEIBŐL EREDŐ SZELLEMI ZAVAROK TÖRVÉNYSZERŰSÉGEI.

1. *Aphasiásoknál végzett vizsgálatok. Aphasia és siketnémaság.* A magasabb szellemi működéseket szolgáló agyvelői területeket ellátó ütőerek ágainak megbetegedéséből, eldugulásából vagy vérzéseiből eredő *beszédhüdések* ill. *beszédzavarok* különböző formáinak törvényszerűségei — ha eltekintünk a megbetegedett agyvelői terület fajlagosságából eredő saját-szerűségeiktől, melyek az idegkórtan munkaterületéhez tartoznak — ugyanazok, mint aminőket a *gondolt, mondott, olvasott és írott beszéd* gyermekkori hibásságainak, fogyatékságainak száznyi eseteire s a *felnőttkorbeli agyvelőlaggyulladásnak* két különlegesen nagy tudományos érdekességű esetére a betegség alapvető tényezőiként e Szemle XI-ik kötetében megjelent közleményünkben annak folytatását ígérve felsoroltunk. Mégis, a felnőtt korbeli esetekre nézve igen valószínűként megállapítható, hogy azok tekintélyes részében nagyobb szerepe jut *Hughlins Jackson* törvénye értelmében az *ősibb, emocionális beszédnek*, vagyis az *ösztöni, indulati, érzelmi élet primitívebb utakon kifejeződésre törő és jutó hajtőerőinek*.⁹ *A sensoros*

⁹ *Benedek L.*, On the life and work of H. Jackson, Neurol. a. Psychiatr. Papers from... Debrecen, 1936.

aphasiáknál, vagyis ahol a beszédhűtés főképpen a mondat-megértés terén jelentkezik, a beszédhűtéses egyén esetleg szók-ból nem, de a beszéd nyomatékából, hangsúlyából, tempójából s a beszédet kísérő mimikából igyekszik s úgy ahogy, képes is megérteni a hallottakat. Viszont a beszédet túlnyomólag vagy teljesen megértő, de a beszélés terén — ép artikulációja ellenére — főleg *motorosan aphasias* hűdött egyén javulása kezdetén, de esetleg tartósan is, ugyancsak inkább csak nyomatékoltt, izgatottan megismételt rövid indulatszókát, egyes ösztöni, érzelmi jelentőségük folytán nagyobb gyakorlottságúvá lett szókát, szócsoportokat tud ejteni inkább beszédje hangsúlya s dallama s a beszédet kísérő nem-szóbeli kifejező mozgások útján képes csak magát, úgy, ahogy megértetni. Mindezek mögött az orvosi tudomány kórtani és legfőképpen kórszövettani tapasztalásai alapján az agyvelőkéreg bizonyos meghatározott, körülírt területeinek felfogó-, emlékező-, kapcsoló-, mozgató- vagy fékező működésbeli kieséseit keresi. Ezen differenciált működéseknek szolgáló, együttesükben az ú. n. *beszédtájékot* ábrázoló és az agyvelőkéreg jelentékeny részét elfoglaló területnek térképe *Brodman, Economo, Kleist* és mások kimutatásai alapján egyre nagyszámú tartományra, kerületre oszlik szét. Ilyen körülírt területek differenciált szerkezetük fajlagos működéséhez kötvék. Külön-külön területek szolgálnak a zörejek, a zenei ütemek és sorok, zenei és a beszédhangok, hangsorozatok, a beszéd-beli szótagok, szók, mondatok, hallási, látási, beszéd- és írásmozgási, megértési, megtartási, felújítási, nyelvtani és mondattani rendszerezési, hangsúly-, ütem-, dallambeli elemeknek, halmazainak, csoportjainak, s általában kisebb és nagyobb, alacsonyabb s magasabbrendű egészeinek felfogására.¹⁰

Már a régebbi ú. n. aphasias-tan is a hibásbeszédűség je-

¹⁰ *Ranschburg*, Lese- und Schreibstörungen, stb. 1928. 162—182. — *U. a.* Az emberi elme. I. 116—117. l. — *U. a.* Az agykérgi siketnémaság és a siketnémák hallásos beszédfejlődése. Budapesti Orvosi Ujság, 35. köt. 2/b. — *U. a.* Die kortikale Taubstummheit d. Kindesalters, Zeitschr. f. Kinderpsychiatrie. II. 1935—1936. 129—145. l. — *U. a.* A siketnémák egy csoportjának hallóvá tétele (*Bárczi Gusztáv* dr.-ral együtt.) Magyar Gyógypedagógia, 1936. 4—8. sz.

lenségeit legfőképpen az agyvelőkérgi, még pedig a hallásos központi ellenőrzés gyengülésének tulajdonította.

A beszéd a maga egészében, de részeiben is a beszédhangok halmazában, a szótagok, szók, mondatok kétségtelen *egymásutánjában* nem simultán jelentkező, de időbeli rendben lezajló s csak ugyanilyen fokozatosságban megértésileg és mozgásilag egyaránt successive mondategészekké és szövegegészsé kiegészülő folyamat. Kleist¹¹ is az időbeli strukturáltság fontosságát hangsúlyozta a beszédmegértésre és a beszélésre. Szerinte a beszédmegértés bénulása, az ú. n. *sensoros aphasia*, sajátképpen *siketség a beszédhangsorrend szempontjából* (Lautfolgetaubheit). Isserlin¹² szerint a beszédzavar lényegét éppen Kleist fejtegetései foglalják magukban. Ennek szerintünk csak látszólag mond ellent az újabb pszichológiai iskolák tanítása. Ezek, nevezetesen Goldstein és Gelb szerint u. i. a hűdéses beszédzavar nem egyéb, mint egy *teljességbeli* (ganzheitlich) *zavar* kifejezésre jutása. Az alpműködés (Grundfunktion) és a kategoriális magatartás, valamint a beszéd a maga jelképező értelmében egyugyanazon *alpmagatartás* megnyilvánulásai. A beszéd természettudományos, szervezeti feltételeit keresvén, megfelelően kell keresnünk az agyvelőnkben is bizonyos meghatározandó működést. Ezzel szemben Isserlin a saját, valamint v. Kuenburg grófnő és Hofbauer vizsgálataira hivatkozva, azt bizonyítja, hogy az *agysérültek szómeztalálási zavarai*k ellenére *kitűnő gondolkodási teljesítményekre bírhatók* és pl. a rendezési kísérletekben elvont gondolkodásra is képeseknek mutatkoznak. Bár a *tanulatlan siketnémák* is Isserlin szerint inkább konkrét módon viselkednek, a tanultabbaknál a magasabb absztrakt teljesítmények a beszéd terén való jártasságuktól függenek. Utalok itten *saját*¹³ kísérleteimre, melyeket különböző korú *siketnémákon* (1925) már a szóbeszéd-oktatás meg-

¹¹ Kleist, Ber. u. d. Gehirnpathol., Verhandl. d. Gesellsch. Deutsch. Neurol. stb. 158. köt. 165—167.

¹² Isserlin, Die pathol. Physiologie d. Sprache, Ergebn. d. Physiol. I. 29. 1929, 119—249. I. — II. 33. 1—102. I. 1931. — III. 34. 1065—1144. I. 1932. — IV. 38. 674—795. I. 1936. — U. e.: Aphasie, Hdb. d. Neurol, VI, 1936, 738—39.

¹³ Ranschburg, A siketnémák számolókézségéről, Siketnémák és Vakok Oktatásügye, 27. 1925.

kezdése előtt, a *számképzetek megszerzése* és azoknak a konkrétumoktól való *elvonása terén*, úgyszintén a már beszéd-oktatásban több éven át részesültek magatartásáról a *számolási készség* s végül a *számolástani gondolkodás* terén végeztem. Ez utóbbi náluk szerfelett elmaradottnak látszott, ami azonban nyilvánvalóan az ily feladatok megértéséhez szükséges általános mennyiségzők, viszonyozók s egyéb kifejezések terén való járatlanságukra volt szemlátomást visszavezethető. Megfelelő gyakorlás alapján félórán belül az osztály tekintélyesebb hányadánál már kétségtelenül bebizonyult, hogy nem e téren való gondolkodásbeli képtelenségről van szó, hanem a megfelelő beszédelemek hiányáról. Azok pótlása után a számtani gondolkodó képesség legalábbis bizonyos határok között gyorsan fejleszthető. Eszerint *a szóhiány igenis okozhat másodlagosan gondolkodási hiányokat, melyek azonban a szók pótlásával megszüntethetők*. Ugyanezen, valamint *Kaufman Irénnek*¹⁴ III. és IV. osztályos elemi iskolásokon végzett kísérleteiből (1922) kiindulva, a sajna korán elhalt *Michels (Merész) Fülöp*¹⁵ magyar gyógypedagógus is azon eredményre jutott, hogy a siketknél a biztos és folyamatos számolási teljesítményeken kívül legfontosabb a minden irányú gépiesen lezajló *számolási symbolum-technikára* való képesítés, még pedig úgy a hangbeszédre támaszkodó, mint az írásos számolás terén. Utalok itten továbbá a *Magy. Psych. Szemlében* (1935, 3—4. szám) közölt ismertetésemre *Gellermannak* majmokon, gyermekeken és felnőtteken, az ú. n. kettős váltakozású útvesztővel végzett kísérleteiről. Ezek világosan mutatták, amit részben már *Hunter* is talált, hogy 1. a kísérleti útvesztőből adódó kijutásbeli nehézségekkel csak olyan állat tud megbirkózni, mely érzetein kívül engrammszerű felújulásra hajló tartósabb, symbolikus ingernyomok képzésére hajlamos. De ezenfelül mutatták e kí-

¹⁴ *Kaufman Irén*, A számolásbeli (arithmetikai) gondolkodóképesség stb. két új próbája, A Gyermek, 1922. — *Schmidt Ferenc*cel együtt.

Schnell János, A felfogótípus és a számolási képesség kölcsönös kapcsolata a gyengeelméjűeknél. *Magy. Gyógyped.*, 1923, 1—3. sz. — *U. e.*: Vergleichende Untersuch.-en der Lesefähigkeit der Normalen, Blinden, Taubstummen u. Deblen. *Zschr. Kinderforschung*, 33., 329—361.

¹⁵ *Michels Fülöp*, A siketek számtantanításának módszertana, Ranschburg-Emlékkönyv, szerk. *Schnell János*, Bpest, 1929. 183—192.

sérletek, 2. hogy a patkányokkal és mosómedvékkel szemben a *majmok* már igenis képesek ily maradandó nyomok segélyével tájékozódni, ellenben az ilyképpen szerzett tapasztalataikat nagyobb számú váltakozással kapcsolatos feladat megoldására saját erejükből kibővíteni kimutatható módon nem képesek. Ezzel szemben 3. harmincyole 3—13 éves *gyermek*, a 6 éven aluliak kivételével, illetén tapasztalat kibővítésére s az útvesztőből való kijutás nehézségeinek leküzdésénél annak gyakorlati hasznosítására igenis képes volt. Ami pedig a magasabb szellemi működések lehetővé tétele szempontjából a legfontosabb, 4. ezt a kibővítést valamennyi gyermek, bemondásuk szerint, a *szerzett tapasztalatok szóbeli formulázására* támaszkodva érte el, vagy legalábbis ez a szóbeli formulázás minden eredményes esetben megtörtént s így feltehető, hogy azok is, akik erről számot adni nem tudtak, szintén e szóbeliségre támaszkodva tudtak kijutni az útvesztőből.

Mindezek mellett a beszédhűdöttek különböző fajtáinál is, főképpen a beszédhűdést gyakran követő javulás folyamán beálló téves működésekben, ill. félreszólásokban — paraphasiákban — rendszerint felismerhetők a következő feltételező tényezők: a) A csökkent mennyiségű energiából folyó mennyileges gátlás, mely az „én“ minden erőlködése ellenére csak 1—2 tagú szók s egész rövid mondatok megértésére s kiejtésére képesít; b) a megértésükre s felidézésükre kevesebb energiát igénylő folyamatosabb szórészek, szók, gépiessé vált szósorozatok előnye a kevésbé gyakorlottakkal szemben; c) a perseveratív megtapadásnak a helyes működést fokozott mértékben megzavaró befolyása, végül d) a homophoniának és a sajátképpen homogén gátlásnak tendenciája azon irányban, hogy a téves funkciók irányát s minőségét az egyforma, ill. hasonló hangzás, képzés, tartalom, nyelvtani kategória, tér-, vagy időbeli helyzet, sőt egyforma érzelmi kapcsoltság szerint is megszabja. Mindezek fölött azonban szerintünk is az esetek nagy részében e) a *Monakow* által *diaschizis*-nak nevezett shock-hatás folytán valamennyiben egy közös általános tényezőnek, az *általános én-es értelmesség aktivitásának* is szerepe jut a jelentkező újraműködés nehézségeiben, mely értelmesség hiányossá váltának mértéke jelentékeny mértékben a beszéd romlásának mértéké-

től függ, de amely néha attól függetlenül elsődlegesen is kárt szenvedhetett.

2. *Érelmeszesedéses agybetegek beszédje, írása és olvasása.* Az agyvelői általánosuló (diffusus) érelmeszesedés ill. érkeményedés (arteriosclerosis cerebri) eseteinek jelentékeny részében a kóros elváltozás nem egyes erek meghatározható főágainak a fentebbiekben tárgyalt eltömeszelődésére, sem pedig azok repedéses vérzéseire nem vezethető vissza, hanem inkább az agyvelői ereknek szétszórtan kiterjedt diffus átalakulására. Rugalmas, a vérelosztás szabályozásában is aktíve részes szervekből u. i. az erek ily esetekben pusztá merevfallú s egyre szűkebb ürterű vezetősövekké alakulnak át s ezzel együttjárva esetleg egyre tömegesebb kisebb-nagyobb lágyulásokra, sorvadásokra adnak okot. Ilyenkor a magasabb, nevezetesen a beszéddel szorosán kapcsolatos szellemi működéseknek a paralysis progr.-éhoz sokban hasonló visszafejlődése állhat be. A folyamatos beszéd részére rendelkezésre álló *szókincs*, nevezetesen *tulajdonnevek*, *szakkifejezések*, de egyre inkább *köznapi dolgok megnevezése is*, továbbá *új benyomások tartósabb rögzítése*, az *időérzék és időpontbeli tájékozódás* feltűnőbb mértékben, semmint az néha kimerült neurastheniásoknál is előfordul, megromlanak. A *beszélés*, mint psychomotoros működés rendszerint nehezült, lassult, elég gyakran idővel a *tagolás* is bizonytalan, elmosódott lesz. *Olvasásban s írásban a perseveratio* időszakosan, de egyre feltűnőbben fejti ki a beszédet, írást, de a gondolkodást is zavaró hatásait. A *homogén gátlások* már a kórtani folyamatból következően fokozódó mennyileges gátlás eredményeként is egyre növekednek s velük a *kihagyások*, *elírások*, *össze-vissza javítások is szaporodnak*. Bonyolítja s eleinte csökkentti, elburkolja e jelenségeket már magában az *én-nek önészlelte gyengülésével fokozódó* beszélésbeli, írásbeli lassulást eredményező *szándékos óvatossága*, később egyre eredménytelenebb *beszéd- és írásbeli tempófékezése* és *önszántú hibajavító tevékenysége* is. Mégis legtöbb esetben ez a romlás lassúbb menetű mint a paralytikusoké, sőt egyes intelligensebb betegeken évekre kiterjedő vizsgálataink tanúsága szerint elég gyakran hibamentes időszakoktól megszakított s a rohamszerű

rosszabbodásokat nem ritkán hónapokra, sőt hosszú évekre is terjedő meglepő javulások követhetik nyomon.

Az összes érmegbetegedésekből eredő hiányok s tévedések közös legfőbb elve sajátképen a beszédhez, íráshoz, olvasáshoz szükséges *quantitativ energiának* a megfelelő területek elégtelen vagy hibás vérellátásán alapuló *csökkent volta*, mely az *összes egyéb hibaforrásoknak is utat nyit* s azok törvényszerű voltát nem egyszer nehezen teszi felismerhetővé.⁶

III. E. N. MŰKÖDESES ELMÉBETEGSEGEK TÖRVÉNYSZERŰSÉGEI.

A) A hangulati (thymopathiás) psychosisokkal járó beszéd- és írásbeli hibásságok törvényszerűségei.

Az idegrendszer öröklött hajlamosságán kívül főleg belső elválasztásos vegyi zavarok által előkészített, az esetek nagy részében lelkiéleti tényezők által kiváltott, kedélybetegségeknek is nevezett hangulati megbetegedések nem járnak együtt az értelem valóságos megromlásával. Ennek ellenére a kóros mélységű és tartalmú *levertség* (depressio melancholica) s még inkább a sajátképpen *búskomorság* (melancholia) a szellemi működések súlyosan kóros gátoltságával, a *túlhangoltság* (hyperthymia) s még inkább a *dühösségnek* (*mania*) nevezett psychosis azok kóros féktelenségével lévén kapcsolatos, ezen állapotok akár önállóan, akár egymással keveredve, akár időszakosan váltakozva (cyklophrenia, mániás-depressiv psychosis) az *értelemi működéseknek gyakorlati szempontból időszakos használhatatlanságával járnak együtt*. A hangulatnak illetően az átlagon magasra túlesapó vagy messze alatta maradó hullámvérése nemcsak az önszántú beszélési és írási kedvben és képességben, a kifejezések túloptimista és túlbiztos, ill. túlbajjóslatú és önlekiicsinylő megválasztásában és ezek túlbő áramlásában avagy koldusszegénnyé váltában szokott megnyilvánulni. Mindez kifejeződik rendszerint a beszélés és az írás mozgásos tényezőinek inkább psychés elemeiben is. Különbösen is a beszéd terén a *gyorsaság, hangerő, hangsúly, ütem, dallam*, az írás te-

⁶ V. ö.: Magy. Psz. Sz. X. köt. 5. l.

rén a *betűképzés*, -lendület, -nagyság, -alak, -kapesolás, -nyomaték szinte támadó merészsége, avagy félénk erőtlensége, a *sorvezetés* fölfelé törő avagy lefelé hanyatló, esetleg valósággal fel- és aláhullámzó mániásan-depressív rythmusa, rendszerint megközelítően hűséges tükre a beteg lelkiállapotnak. Itten tehát a törvényszerűség *mennyilegesen* főképpen feltűnő mértékű többtermelésben vagy fogyásban, *minőségileg* az egész gondolkodás tartalmának s lezajlásának az uraikodó hangulat által tartósan avagy circulárisan hullámzó váltakozásában egyszínre átfestett, *biologiailag* mindkét esetben a betegség tartamára *csökkent értékű voltában* nyilvánul. Emellett a túlhangoltság a hangzási hasonlatosságokat s az időbeli sorrend inkább elővetéses megbontását (gondolatszökellés), a depressio a perseveráló, egyhangú, panaszos, vészjtjósító ismételtetést segíti elő.

Feltehető, hogy mindezen esetekben az öröklésileg túlzottan esékeny egyensúlyú és reaktivitású *közti agyvelőnek* (dienkephalon), a látótelepek, ill. a 3-ik agykamrának üregparti szürke állománya, még pedig ezek inkább az erősségi, felhangoltsági, önbiztossági érzelmeket szolgáló elülső, vagy ellenkezőleg a gyengeségi, levertségi, önhibáztató érzelmeket szolgáló hátrább eső tájékának egyoldalú túlsúlyra jutása viszi a főszerepet. De szerepelnek ezekben gyakorta egyúttal a látótelepek alatti tájékon elhelyezett, a következőkben még említendő szabályozó központi szerkezetek működési zavarai is. Ilyeneként a tengőéleti *magasabb érszabályozó* s nevezetesen a *belső elválasztást kormányzó központok* hol túlműködéses, hol túlhiányos működési zavaraihoz kötött folyamatoknak kóros vegyi elváltozásai s ezeknek agyvelőkérgi, ill. tudatbeli jelzései idézik elő a tudatot a derűség avagy borúság színére kóros mértékben és tartóssággal átfestő abnormis vagy psychotikus testi-szellemi, legfőképpen *hangulatilag* rendellenes magatartása. Viszont ezen boncélettani szerkezetek öröklötten esékeny egyensúlyát az esetek jelentékeny részében, nevezetesen az összszervezet egyébként is kedvezőtlen állapotaiban, nagy effektív súlyú, a tudatosság mélyebb rétegeiből fel-felvillanó elfojtott lelki, szellemi élmények emléknymoi zavarják ki nyugalmi helyzetükből.

B) Az értelmi működéseket meghamisító (noopathiás) psychosisok
beszéd-, írás- és gondolkodásbeli hibásságainak
törvényszerűségei.

A quantitativ és homogen gátlás mellett az affectiv
gátlás átalakító hatásai.

1. *Tébolyodottság és tébolyoszerű elmezavarok. Az értelmi én harca az ösztön-érzelmi énnel.* Alakilag rendszerint prae-disponált s többnyire a rosszul eltűrt környezeti reá-hatások által is ellenállóképességükben megviselt én-rend-szerű egyének *paraphreniás és paranoiás megbetegedése*i-nél az én-nek üldöztetéses, vallásos, nagyzási, perlekedési, szerelmi, féltékenységi stb. téveszmékre vivő tébolyodásos avagy tébolyoszerű elváltozását nem hangulat, hanem leginkább ösztönéleti apróbb-nagyobb alkalmi vagy tartósabb botlások, elhajlások nyomán fejlődött, eredeti formájában elfojtott, de summált hatékonyságában annál kétségtelenebbül kórosan rögzült *indulat* által való téves irányú *energialekötés* okozta *quantitativ gátlás* jellemzi. Ennek folytán az egyébként helye-sen működő szellemi készülék energiája egyetlen ösztönileg, indulatilag *túlértékelt eszmének a logikus gondolkodás világitó sugarait lencséjén át egyenes irányukból befolyásolhatatlanul el-térítő hatása alatt eredményez érzékelési, értékelési s cse-lekvési szempontból* téves és többé-kevésbbé aszociális avagy antiszociális hibás magatartást. *A homophoniás* felfogó, ráis-merő, képzetkapcsoló s végeredményben ezek alapján ítélő és következtető *mechanizmusoknak* ezen szerintünk *egyirányban betegesen fokozott rezonancia-készsége meghatározott tartalmú illúziók és hallucinációk* termelését segíti elő, melyek megint másodlagosan megerősítik magukat a fokozatosan kikristályo-sodó *téveszmeiket*. Mindezek ellenére az értelmi funkciók, amennyiben a téveszme világitó kéréjének csak periferiájába vagy azon is kívül esnek, az egyébként ép biológiai önfenntartó ösztön révén, legalábbis külső magatartásbeli megnyilvánulá-saikban idővel fegyelmezhetőkké is válván, többé-kevésbbé nor-málisan működhetnek. E betegségek *boncélettani mechanizmusa* bizonyos ritkán hiányzó, bár gyakran nem azonos irányú

örökléses hajlamosságon kívül egyelőre *közelebből ismeretlen*. Egyéni életük, élmény-tartalmuk és magatartásuk elemzése a már említett *alkati érzékenység* mellett egyénileg kedvezőtlen, főleg gyakran a már fentebb említett *ösztönéleti természetű élményekből kialakult eredet* mellett tanúskodik. Főképp az élet fiziológiailag kritikus fázisaiban válnak ezek különösen könnyen hatékonyá.

A már *lényegében kórosan paranormálissá* vált, *formailag* azonban még ilyenkor is *az egyén által normalizálható, szabályozható*, adott esetben a normálisok speciális magatartásához alkalmazkodó *paranoid téves gondolkodásra* példaként felhozom a következő, 1929-ben az azóta elhalt *Moravcsik* professzor elmekórtani klinikáján az ő szívességéből általam vizsgált esetet. Dr. X. Y. 45 éves volt kir. ügyész az egyet. elmeklinikán két év óta áll kezelés alatt, klinikai kórisméje: *paraphrenia*. Néhány bevezető szólam után igyekeztem a beteggel megértetni, hogy figyelő- és értelmi képességét, melyek, amint hallom, betegsége ellenére igen elevenek maradtak, szeretném teljesítőképeségükre megvizsgálni. A beteg azonnal s a vizsgálat folyamán ismételtlen nyomatékosan hangsúlyozta abbeli aggodalmát, hátha ez neki nem jót tenne, s hogy néki egyáltalán minden szellemi foglalkozás árt, attól kellemetlen érzések támadnak a fejében, ellenben igenis az nem árt neki, ha figyelmét akár órákhosszat is az ő belső állapotaira összpontosítja. Mindjárt a vizsgálat legelején megjegyzi, hogy *belső hangok* figyelmeztetik, hogy ez valóban árt neki, ami bizonyára csakis a vizsgálatra vonatkozhatik. Ennek ellenére barátságos rábeszélésre és biztatásra egyre újra rávehető a vizsgálat folytatására, úgy, hogy összesen másfél óra alatt el tudom rajta végezni ítélő- és következtetőképeségének módszeremmel való megvizsgálását. Ennek eredménye a következő: Az *első és második következtetési alak* 100%-ban helyes válaszokat adott normális idő alatt, még pedig teljes határozottsággal. A *harmadik következtetési alak* (példa: A sasok hússal táplálkoznak. — A sasok madarak, tehát:?) *csupa téves következtetést* adott, részben gyors (1.4), részben feltűnően hosszú (20 mp) megfontolási idő alatt. A csoport végén a beteg önszántúan kijelenti, hogy mindenek szerint valamennyi következtetése téves volt. Ezeknél nehezebb a *negyedik kondicionális + homogenitásokkal terhelt csoport*. Ennek 4 feladata a következő: a) Májusban tavasz van, — Most május van. — Tehát: ? b) Májusban tavasz van, — Most tavasz van. — Tehát: ? c) Májusban tavasz van. — Most nincs tavasz. — Tehát: ? d) Májusban tavasz van, — Most nincs május. — Tehát: ? stb. Nehézsége ellenére e csoport elég gyorsan (1.2—7.5 mp), 75%-ban helyes következtetést ad, melyek közül egy subjektíve bizonytalan. Az *5/a. csoport*, szintén *nem-kényszerűen folyó következtetésekre könnyen csábító praemissákat ad*, aminők pl. a) A legtöbb igazság múlandó. — Ez a tétel is igazság, tehát: ?, vagy b) Minden bűn büntetendő. — A gondatlanság nem bűn. — Tehát: ? stb. Valamennyi válasza határozatlan, de egyik sem hibás. Ezekre a határozatlanságot minden benyomás szerint a praemissák egyéni felfogásához fűződő érzelmi színezettségű képzetek okozzák, melyek a tisztán-értelmi gondolkodást, ítélést és következtetést nehe-

zítik, bár félvezeteni képtelenek. Az igazságok múlandóságára vonatkozó a)-feladatra megjegyzi: „Saját ügyeimmel nem szívesen foglalkoznám, főleg abban a vonatkozásban, hogy igazságtalanul üldöznek-e, vagy nem.“ Reactiója tartama mérsékelt lassú. A *hatodik csoport nem-kényszerű következtetésű, de affektíve befolyásolt téves ítéletekre, ill. következtetésekre csábító komplexum-praemissákat* tartalmaz. Ilyenek: a) Senki nem lehet boldog, aki önmagával nem megelégedett. — Én nem vagyok boldog. — Tehát? b) Senki nem lehet önmagával megelégedve, akinek élete nem tiszta. — Én nem vagyok magammal megelégedve. — Tehát? c) Senki nem lehet jogosan önmagával megelégedett, akinek élete nem tiszta. — Én joggal meg lehetek magammal elégedve. — Tehát? d) Minden cselekedet, mely az erkölcs ellen vét, bűnhődést követel. — Én bűnhődöm. — Tehát? Ezekből a beteg a következőket vonja le: Ad a): *Nem állíthatnám*, hogy boldog vagyok és *azt sem mondhatnám*, hogy meg vagyok magammal elégedve. Ad b): E szerint meg lehetnék magammal elégedve, de *nincs jogom* állítani, hogy az életem tiszta volna. Ad c): E szerint *lehetséges*, hogy az életem tiszta. Nem tudom, az ilyesmit nem szeretem! Ad d): E szerint *lehetséges*, hogy az erkölcs ellen cselekedtem. A b) és c) reakció mérsékelt, a) és főleg a d) lappangási ideje igen hosszú (8.2 mp) tartamú. A *hetedik csoport* ugyancsak érzelmileg hangsúlyozott komplexum-praemissákat ad kényszerű következtetés nélkül. Ilyenek pl.: a) Aki ártatlant üldöz, megvetést érdemel. — Üldözöm megvetést érdemelnek. — Tehát? — b) Ha az ember izgatott, a helytelent is helyesnek tartja. — Én a helytelent is helyesnek tartom. — Tehát? — c) Meg nem érdemelt szenvedés nemesíti a lelket. — Lelkem nemesedett. — Tehát? — d) 4) Ellenfeleinkben is tisztelni kell az embert. — X úrban tisztetem az embert. — Tehát? — Három válasz négyből helyes volt, csak egy adott alkalmat téves következtetésre. Ad a): „Üldözöm tehát megvetést érdemelnek.“ — De rögtön javítólag hozzáfűzi: „Ami azonban magát a következtetést, mint olyat illeti . . .“ s itt következett a helyes reakció. Felette tanulságos c) tételre adott válasza is: „Nem tudom, mondjam-e, hogy ebből nem következik, hogy ártatlan vagyok, avagy feleljem-e, ahogy szoktam: Tehát ártatlan vagyok. Ez olyan talányszerű valami! Úgy, ahogy a praemissákban adva van, ebből nem következik, hogy az illető ártatlan.“ (18 mp.)

8-ik csoport. Komplexum-praemissákból áll kényszerű következtetés nélkül.

a) Szomszédom hangja tiszta és hangos. — Ez a hang tiszta és hangos. — Tehát: ? —

b) Gyűlölöm üldözőimet. — A. urat gyűlölöm. — Tehát: ? —

c) A természettudomány világosságát gyújtott számos titokzatos jelenségre. — Élményim egy része titokzatos. — Tehát: ? —

d) Némely mérgezett étel gyanus ízű. — Tegnap levesem íze gyanus volt. — Tehát: ? —

A reakciók 75%-a helyes, 25% határozatlan, a 100 közül 50 egocentrikus, érzelmileg hangsúlyozott. Ilyenek: b) Figyelmem kimerült. Aztán nem tudom, hogyan értelmezzem ezt. Lehetséges, hogy az A. úr ugyanaz, akit én az előbb, mint A. urat említettem s aki engem a vizsgálatról az imént óvott. (9.8 mp). c) Ez nem lehet jó az én agyamnak, de érzem és meg vagyok győződve, hogy

a gondolataimat elfogják, elcsukják, egy korlátolt körre szorítják, préselik, hogy úgy mondjam, előlik. (2.0 mp.)

Ezek szerint a könnyebb első csoportbeli következtetési alakoknál a helyes következtetések száma 100%, az összes többiekénél a 75%, a 3-ik csoport kivételével. Ez utóbbinál a következtetések tévesek ugyan, a csoport befejeztével azonban a beteg, mialatt reakcióját feljegyzem, teljesen önszántúan hozzátette, hogy valószínűleg valamennyije téves volt, tehát — legalábbis helyességükre nézve, — korrigálta reakciói hibás voltát. Az összteljesítményt tehát feltűnően jónak kell mondanunk, minthogy 32 praemissa-párból 24, vagyis összesen 75% a kifogástalanul helyes, ezek között a legnehezebb csoportokéi is. Teljesen hibás és minden javítás nélkül e szerint összesen egyetlen következtetés, tehát 3.2% maradt. Ennél, a beteg külső magatartásából ítélve, inkább egy pillanatnyi elvétésről lehetett szó, a figyelemnek befelé történt eltérése folytán.

A helyes reakciók feltűnően jelentékeny, a tévesek elenyészően csekély száma ellenére nem állíthatjuk, hogy a praemissák, mint ingerek a paraphreniás beteg psychéjéből tisztára egészséges reakciókat váltottak volna ki, a nélkül, hogy azok a beteg paranoid érzelmi és eszmevilágának jellegeit magukon hordták volna. Ellenkezőleg: *Míg a tisztára intellektuális színezetű feladatsoportok tisztára helyes következtetéseket adtak, a szándékosan affectiv komplexumokra hangolt csoportok túlnyomóan egocentrumos, indulatilag hangsúlyozott s e mellett többnyire kifejezetten késve beálló reakciókat váltottak ki.* Világosan meglátszott ezeken az *érzelem-indulat-szerű* rezonanciák szűrője, melyen az értelmi teljesítménynek át kellett jutnia. Hozzá kell tennem, hogy a vizsgálat előtt a beteg téveszméit egyáltalán nem ismertem, kórtörténetét szándékosan el nem olvastam, s a következtetési vizsgálat anyagát a vizsgált egyéniségére való minden tekintet nélkül, szokott sémám értelmében állítottam volt össze. Lélekkórtani szempontból, de a magasabb gondolkodás helyes, vagy téves irányban való determinálódása szempontjából is érdekes, hogy: a két év óta a tébolyodottság egyik formájában az elmeklinikán ápolt beteg téveszmeszerű elmetartalma következtető reakcióit ugyan észrevehetően befolyásolta, átfestette, meglasztotta, logikusan he-

lyes lefolyásukban ellenben messze túlnyomó többségükben meghamisítani nem tudta. *A vizsgált, kétségtelenül súlyosan paraphreniás egyén következtetőképessége ezek szerint a tisztára értelmileg szellemi területeken, helyesebben ott, ahol érzelmek, személyes, ösztönsugallta indulatok komolyabb szerepet nem visznek, zavartalannak látszik. Ezekkel szemben az ösztönileg-indulatilag hangsúlyozott területeken, s ezeken ott is, ahol a gondolkodás oly területeiről van szó, melyek a beteg legérzékenyebb komplexumait érintik, legalábbis potencialiter, végső eredményben szintén elsősorban a logikus gondolkodása szerint helyes következtetésre hajlik.* Sőt, amennyiben téveszméi szavakba foglalt reakcióját paralogikusan irányukból el is térítették, a beteg ezt szubjektíve megérzi s mintegy *logikai énjének presztízse érdekében, erőszakot téve beteggé vált énjén, a tévedést önszántából el is ismeri.* E szerint az évek óta téveszméi rabságában *sinylődő beteg én mögött ottan van,* vagy legalábbis ott lehet, *az ép logikus én is, mely a maga gondolkodása józanságát még mindig képes affektogén komplexumai meghamisító befolyásaitól elvileg megkülönböztetni.* Igaz ugyan, hogy ez nem mindig jelenti egyúttal azt, hogy *én-je erre a megkülönböztetésre valóban hajlandó is.* Elmetani szempontból fontos lehet viszont azon megállapításunk is, hogy a *paciens képtelen teljesen kimenekülni az egyáltalán nem személyesen reá beállított komplexum-praemissák hálójából, vagyis gondolkodó tevékenységében rejlő kóros elemei az épek mellett a vizsgálat eredményében kifejezetten megnyilvánulnak.*

2. *Az elmehasadásos (schizophreniás) psychosis szellemi működéseinek törvényszerűségei. — Ösztön-, érzelem-, indulat- okozta vágyteljesítő ítélési és egyéb magatartási hibák törvényszerűségei, fizikai és fiziológiás alapjai. — A schizophren psychosisban szenvedők szellemi életjelenségeit tárgyilag feltáró mimikai, beszéd- és írásbeli magatartás előbb-utóbb minden esetben komoly stílusbeli, formai és tartalmi elváltozásokon esik át. Megnyilvánulnak ezek az egész értelmi magatartás szaggatottsága, szeszélyes, modoros, bizarr, váratlanul ötlet-szerű, furesáskodó, meglepetésszerű kirobbanásokra hajló, minden külső befolyással szemben időszakosan teljességgel negatív-*

vista, néha brutálisan kegyetlen volta mellett, mint az *egyhangúság*, (monotonia), *megmerevültség* (stereotypia), és *perseveratio* (tapadásos, ismétlődéses hajlam), *dermedtség* (katonnia) mértéktelen uralma egyazon mimika, mozdulat, testtartás, hang, szótag, szó, mondat, esetleg órákra, napokra is szóló rögzülése, vagy végtelenbe menő ismételtetése (*verbigeratio*, *palinlalia*), esetleg mint önmagára korlátozódó elzáródás (autizmus). Mindezen, nemesak a normális értelmi, de az autizmus ép érzelmi indokolhatóságát is egyaránt megcsúfoló tünet sokban emlékeztet az *álmok* és *mesék* logikamentes, logikaellenes gondolatkapcsolásaira. Nem egyszer a maga kifejezésmódjával, miként az álom és mese, félreismerhetetlenül *symbolikus*an *átformálnak mutatkozik*, s elég gyakran csak a *lelki analysis* *ösztön-tani szótárával* válik valamennyire is, néha viszont félreismerhetetlen módon, érthetővé.

Ilyen *szimbolizálások* — miként ez jól ismeretes. — beszédben, írásban, rajzban, taglejtésben, testtartásban, mozdulatokban is gyakran megnyilvánulnak és tagadhatatlanul nem csekély mértékben igazat adnak a *vágyteljesítési tendencia* *Freud-féle elvének*, az elfojtott, el nem intézett élmények dinamias érvényesülési igyekvésének. Ez azonban — s e jelenségnek elmebeli általános érvényességére s annak biológiai, fiziológiai, fizikai hátterére *Freud* és iskolája sem vetett kellő súlyt, — mindig az *elfojtandó tartalomnak* az érzéki, látási, hangzási, stb., illetőleg értelmi, de ezeknél még jóval inkább az *ösztöni, érzelmi, indulati természetére nézve fennálló részleges egyformaságnak, ill. hasonlatosságnak gátolatlan felhasználása útján megy végbe*.

Hogy erre egy-két példát mondjak, néhány idevágó esetet említek vázlatosan.

Egy öröklésileg terhelt, igen intelligens betegünkél, ki évtizedek előtt szervezetét gyengítő betegségek kapcsán már két ízben esett volt át zárt intézet nélkül gyógyulásban végződő, schizophreniás színezetű, hónapokra terjedő hallucinatív zavartsági állapotokon, harmadik megbetegedésében a *káprázatait és téveszméit és egész magatartását irányító elv félreismerhetetlenül a „még egy gyermek” után való rendkívüli vágy volt*, mert hiszen, hátha rajongásig szeretett egyetlen meglévő gyermeküket egyszer baj érné. Egy extrauterin terhességhez csatlakozó második megbetegedése után a teherbejutást, melyet már az első megbetegedés

gyógyulása után ellenjavallottunk volt, a leghatározottabban meg kellett tiltanunk. Egy amúgyis izgalmas időkből őt megviselő testi megbetegedés nyomán kezdett harmadszor újra zavart lenni. Egyre ismételte, hogy *szeretne újból tcherbe jutni*, majd hirtelen zavart lett és állította, hogy *már áldott állapotban van, hogy hamarosan szülni fog, hogy nem is egy, de több magzatot szeretne, ill. fog a világra hozni*. Csakhamar már *szülési fájdalmakat* is jelzett. A nőgyógyász vizsgálatai alapján történt leghatározottabb kijelentései, hogy graviditásnak nyoma sincsen, egyáltalán visszapattantak minden ellenérvvel szemben elzárkózó magatartásán; táplálkozni, szülési fájdalmaira hivatkozva, nem akart, majd hasprését igénybevéve, állítása szerint, *szakadatlanul szülte egyik gyermekét a másik után. A vizelést magzatvizelfolyásnak, kipréselt bélürülékeit megszállt magzatnak, méhlepénynek állította*. Az őt eltéríteni, jobb meggyőződésre bírni igyekvő érvekre nyugtalan, majd súlyosan agresszív lett, de amellett az előírt nyugtatószereket ellenkezés nélkül bevette, sőt néha követelte is. Néhány szerfelett hangos nap után, betegségének legsúlyosabb, erőszakoskodásával négy ápolónőt lekötő órájában jóságos, de nyomatékos komolysággal előadott igen határozott érveink számára, mély zavartsága ellenére, hirtelen hozzáférhető lett, belátta, azok helytálló voltát. Magatartása napokon belül szinte normális lett, de azért, miként beszédjéből kitűnt, én-je még pár hétig küzdött az őt időszakosan ostromló, vágyokozta, megtévesztő érzetek és képzetek ellen. Hamarosan *teljesen meggyógyult* s évek óta gyógyultan tevékenykedik, mint kiváló feleség és anya, aki férjét okos kritikával is támogatja és szociális működést is fejt ki. Néha még mindezek ellenére visszatér régi vágyakozása tárgyára, kérdezve, nem tévedek-e, nem lehetne-e mégis legalább még egy gyermeke.

b) Egy másik, a leírttal sokban erősen analog esetünket már elemi iskolás kislánykorában évek során át kezeltük volt, heveny fertőző betegséghez csatlakozott s tavaszkonként megújuló könnyebb agyvelőgyulladásos, az agyalapi dúcokat érintő megbetegedés ellen. Évtizedekig teljesen gyógyult lévén, csak közel harminc év után láttuk újra, minekutána egy közeli hozzátartozója *rákban* megbetegedett, ő azt hónapokon át ápolta, midőn is annak elhalta nyomán súlyos *félelmi neurosis* lépett fel a gyermekkorában némileg sérült és képzetek ellen. Hetek óta megingathatatlanul állította, hogy *néki is gyomorrákja van* s orvosainak minden fáradozása ellenére kitartott ezen téveszmeszerű állítása mellett, legkülönbözőbb álmérzéseivel támasztva alá e rögeszméjét. Már ekkor azonban négy szemközött, mint akiben egészen kivételesen megbízik, megkérdezett, *nem volna-e jó, ha, amint azt vágya régóta diktálja, sikerülne még egy gyermeket kapnia*. Pár heti kezelés után a belgyógyászati szanatóriumból quasi-gyógyultan hazaengedtük, mire pár hét múlva, szinte hirtelen kezdte állítani, hogy *ő másállapotban van*. A nőorvosi vizsgálatoknak e feltevést biztossággal kizáró eredménye magatartására semmiféle behatással nem volt. Kedves fölénnyel állította valamennyiünkkel szemben, hogy *heteken, ill. napokon belül szülni fog*; talán ikek is lesznek, „minél több, annál jobb“. Pár napon belül tarka *hallucinációk* mutatkoztak, egyre zavarosabb, *téveszmes magatartás*, melynek folyamán — hite és állítása szerint, — *szakadatlanul szült egy-két, öt-tíz, ill. számtalan magzatot*, majd minden egyéb testi ok nélkül kétségtelenül centrális, a köztiagi *hőszabályozó*

központ izgalmából folyó, 39—40 fokos állandó lázai voltak, bevizelt, beszélt, és 6 napon át feltehetőleg a fentemlített központ közelében lévő látótelepí alvási központ működési zavara folytán csaknem szakadatlanul aludt. Egy hét leteltével kezdett megnyugodni, de hallucinációi igaz voltát visszamenőleg ugyanúgy állította, mint tömeges szüléseit s minden ellenérvet paranoid schizophreniás módra teljesen nyugodtan, de fölényesen, a mellett a régibb multa vonatkozó tartalmakra ép emlékezettel és ítélettel elutasított. Az ezen már kétségtelenül javulásnak induló szakban alkalmazott *Meduna*-féle cardiazol-kezelés ez esetben eredménnyel járt, hallucinációi rohamosan megszűntek, téveszméit előbb némi fenntartással, majd látszólag teljesen feladta. Egyelőre csak látszólag, mert, bár a gyomorrákos félelmi neurosisának és terhességi és szülési téveszméinek voltát állítása szerint teljesen belátta, egy ízben mégis megvallotta, hogy *a gyomorrák nyomtalanul eltűnt, de hiszen abból fejlődött a magzat*. Elismeri ugyan, hogy az is tévedésnek bizonyult, de azért „talán mégis“ benne volt. Pár hónap multával *tökéletes önkritikával teljes gyógyultság állapotában* otthonába került, hol háziasszonyi és anyai feladatának kifogástalanul megfelel, férjét pedig üzleti teendőiben ugyanúgy támogatja, mint régibb, legegészségesebb korában.

Az *ösztön-hajtotta szimbolikus magatartás* további példája egy leánybetegem, ki, midőn észlelésünk alá került, már a *dementia hebephrenica* állapotában volt. Mint a nőgyógyászati vizsgálat kiderítette, még serdülő kora ellenére már élt volt sexuális életet s bár egyébként nyugodtan viselkedett, időszakosan rendkívül felfokozott sexuális izgalmak uralták. Majd katatonias állapotba került s ilyenkor csak azt ismételtette, hogy „a kulcsot be kell tenni a zárba“, hogy valaki — hol egyik, hol másik fiú ismerőse, — folyton bedugja nyelvét a kulcslyukon át az ő szobájába, miközben ő maga ujjait állandóan vagy vulvájában, vagy rectumában tartotta. Levelei, miket nyugodtabb óráiban írt, szintűgy időszakos, spontán rajzolgatása is, hemzsegték az erotikus szimbolizálásoktól.

Sajátképpen már a régibb psychopathologiai irodalomban, mely a mult század utolsó negyedére nyúlik vissza, talánunk elég bőségesen adatokat, melyek az értelmi-ént inkább a nagyagyvelőkéregre, az érzelmi- és ösztön-ént inkább az agyvelőnek kb. közepén elhelyezett harmadik (középső) *agykamra* s annak folytatását képező *Sylvius-féle csatorna* partjait övező ú. n. *üregszürke állományra* (Höhlengrau) és legfőkép a kamra két partjától oldalt eső *látótelepekre* vezetik vissza. A legutolsó évtizedekben, nevezetesen *Gamper* megállapításai óta ehhez az agytájékhöz az egyre inkább tőle lefelé az agyalapig terjedő ú. n. *látótelepalatti tájék* és nevezetesen annak az *agyalapi mirigytől* (hypophysis cerebri) *hátrafelé* az ú. n. *emlőképű testekig* (corpora mamillaria) *húzódó szürke dúcok rendszere* adódott hozzá. Ebben bennefoglaltatik az egész *köztí agy* (diencephalon), a

*tengőéleti működések központjait s egyúttal a belső elválasztású mirigyek működését kormányzó központokkal.*¹⁷ Ezen abszolúte véve kicsiny, de az érzelmek, indulatok, hangulatok, ösztönök, véralkat s ezek útján a vágyak, törekvések, akarások s egyúttal a jellem nem-értelmi természetű hajtóerőit jórészt képviselő tájékot rostrendszerek kötik össze — a nagyagyvelő-kéreg dúcsejtmilliárdjaihoz s viszont ezektől a felsorolt kéregalatti dúcsejtesoportokhoz vonulva —, az „értelmi én“-t szolgáló különböző központjait magában foglaló agyvelőkéreggel. Sok szól a mellett, hogy e nagy rendszereknek és kapcsolataiknak ép fejlettségén és ép vérrel ellátottságán múlik az értelemnek és a kedélynek, az észnek és a „szív“-nek, a szellemnek és a testnek lehetőleg egybehangolt, lehetőleg harmóniás összeműködése.

Minden tapasztalásunk a mellett szól, hogy ez az „én“ a maga én-tudatos életmegnyilvánulásaiban a fizikai s az élő természet fölött rendelkezni én-es és közösségi célok érdekében növekedő eredménnyel törekvő akarásában éppen ennek a testiszellemi szervezetnek általa irányított véges energiáira támaszkodik. Teszi pedig ezt a gondjaira bízott élő, nem-gépszerű szerkezet kellő fejlettségétől, ellátottságától, öröklött és szerzett épességétől, ill. beteg voltától ugyanoly kevéssé függetlenül, mint ahogy a hajó kormányosa, kinek céljaitól és tájékozódásaitól a hajó útja és jórészt sorsa is függ, nem független a tenger hullámaitól, az időjárástól s nevezetesen a járművét hajtó gépezet szerkezetétől, épességétől és fűtésétől, vagy amennyire a legkiválóbb előadóművész sem független a maga hangszerének struktúrájától, sem pedig kondíciójától. Mégis tagadhatatlan, hogy mindezen fizikai-kémiai erőket a maga szolgálatába az emberi elme fogta be; a hajó gépeit, a hangszer húrjait vég-eredményben ez hozza lehetőleg észszerű, célszerű irányítású mozgásba. S ha ki is találnának automata készüléket, mellyel a hajó kormányos nélkül érné el a messze világrészeket, ha a hegedű valamily leleményes szerkezet révén művész nélkül is változatos műsort önműködően s művészileg játszanék, akkor is

¹⁷ V. ö. *Ranschburg*, Látótelep-táji agydaganat különösen tanulságos esete. Adatok az ébrenlét és alvás, az emlékezet, a hangulatok és a személyiség élettanához. Bpi Orvosi Újság, 1939. 23. 529—540.

ezt a készüléket vagy hangszer — akárcsak a villamoszongorát, a grammofont, stb. szerkezeteket — az emberi szellemnek kellene előbb megalkotnia, a szimfóniákat és rapszódákat megkomponálnia, az eszközök működését megindítania, azokat gondoznia. Annál inkább emberi elmének kellene a javítások, tökéletesítések céljaira a tapasztalatokat, még ha a készülékek önműködően jegyeznék is fel azokat, összefognia, megítélnie, kombinative, intuitive továbbfejlesztőleg értékesítenie. A legtökéletesebb számológépben vagy önműködő könyvviteli berendezésben is az alkotó emberi elme teremtő szelleme kell, hogy benne legyen. A felfelé haladó vonal betartására, a valóban újnak alkotására és továbbfejlesztésére az élettelen szerkezetek képtelenek s azok is fognak maradni, az élők közül pedig számbavehető mértékben erre magasabbrendűen csakis az emberi elme képes.

*

A megelőző közleményeimhez csatlakozóan jelen tanulmányban a beteg agyvelő ill. a beteg elme törvényszerűségeiről közölt megállapítások is azt a felfogásomat támogatják, hogy az „én“ nagymérvben, de mégsem tökéletesen, bizonyítható módon függ a fizikai szervezet ép, rendellenes, hibás, fogyatékos vagy beteg szerkezeteitől, azoknak és a külső világnak a reáhatásaitól. Viszont, e szervezet működései s életvonala a lehető legnagyobb mértékben mutatnak függőséget az őket kormányozni hivatott, vagy legalább is hivatottnak érzett „én“-től és reájuk is irányadók bizonyos, a fizikai, fiziologiai, biologiai törvényekben primitívebb analógiákat találó törvényszerűségek. Mindezekbe, mind a testi, mind az elmebeli működésekbe, azonban elemzőleg, összefoglalólag és irányítólag, fékezőleg vagy segítőleg beleavatkozik az „én“ a maga igaz, hogy véges energiájával s a *szervezetek összműködése csak az „én“ ezen működéseinek számbavételével válhat determinálttá.* Mindezt a beteg egyénre, a beteg elméjű szervezetre a jelen közlemény fejezetei elég nyomatékkaal bizonyítják. Hogy azután az „én“ ezen irányító energiáit mely forrásokból veszi, azt, miként ismételtelen megírtam s ahogy ma is látom és vallom, valóban tapasztalati bizonyítékokra támaszkodva, fejlettségének legalább is mai fokán az emberi elme kellő határozottsággal eldönteni

nem képes. A legkiválóbb s legmodernebb fizikusok is e kérdésben határozatlanok s legfeljebb reménykedők, mint *v. Planck*,¹⁸ vagy határozottan a tisztán fizikai erőkből való determinálhatóság-
nak lehetetlenségét bizonyítják, mint *Jeans*.¹⁹ A kérdésnek ezen részét ma célszerűbb tudományosan eldöntöttnek nem tekinteni; csak latolgatni, vélekedni, bizakodni, jósolgatni, legfeljebb *hinni* van jogunk, nem pedig a problémát valóban tudományosan elintézettnek merészen odaállítani.²⁰

¹⁸ Der Kausalbegriff in d. Physik, 1937. — *U. a.*: Die Physik im Kampf um d. Weltanschauung, 1937. — Religion u. Naturwissenschaft, 1938. —

¹⁹ The new background of Science, 1934.

²⁰ *Ranschburg*, Psychologia és természettudomány, 1928. — *Verebély T.*, Rektori beszédek, 1939. — *Schütz A.*, Titok és tudomány, Rektori székfoglaló, 1940.

A „MAGYARSÁG“ MINT LÉLEKTANI KÉRDÉS.*

Írta: BODA ISTVÁN.

A tudomány nem zárkozhatik el a valóságos élettől. Ez morális kötelessége is, — hiszen végeredményben az életet és annak magasabbrendű fejlődését kell szolgálnia, — egyben kötelessége a saját maga *legjobb fejlődésének* biztosítására is, főképpen azért, mert az élettől fölvetett új — és valóságos — problémák megtermékenyítik a tudományos kutatást, az élet valóságos tényei pedig a tudományos eredményeknek megbízható igazolását adhatják, és a talán túlságosan szabad tudományos spekulációk eredményeinek esetleges hamisságát leleplezhetik.

Amennyiben pedig a tudomány, — el nem zárkozva a puszta elvontságoknak sokszor az élettől idegen, hideg és vérszegény fellegvárába, — egyáltalában fenntartja a kapcsolatot a valóságos élettal, a valósághoz való viszonyában — a puszta megértésen túl — kétféle aktív szolgálatot vállalhat:¹ 1. *Kiszolgálhatja*, valóban „szolga“-ként, az életnek aktuálisan fölvetett (és az emberiségre részben hasznos, részben káros, sőt átkos) igényeit: így az egészségügyi vagy a hadi technikában, 2. *magasabbrendű*, irányító hivatásának tudatos gyakorlása-ként — mint a mi „leguniverzálisabb eszköz“-ünknek, a szellemi világosságot teremtő, a legjobb célkitűzéseket meghatározni és a legjobb utakat és módszereket kidolgozni képes értelemnek² intézményes szerve — megkísérelheti *vezetni*, irányí-

* A Magyar Psychologiai Társaság 1940. évi május hó 9.-i közgyűlésén tartott előadás nyomán.

¹⁻² E kérdésekkel részletesebben foglalkoztunk *Világválság és lélektan* (Magy. Psych. Szemle, 1932. 1—2. sz.), illetve *Az értelem. Funkcionális és minőségi lényege, szerkezete, kísérleti vizsgálata* (Mitrovics-Emlékkönyv, 207—258. I. és Új Élet Felé, 5. sz.) c. tanulmányainkban.

tani a valóságos élet tényleges szerveződéseit és lefolyását. Az igazi fejlődés — nemcsak emberi értékében, de természetesen egészséges *iránya* tekintetében is (és a mi „immanens“ emberi hatalmunk alá eső minden területen) — elsősorban éppen ezen a tényezőn fordul: *a tudománynak vezetnie, irányítania kellene az életet.*

Ha ily alapra helyezkedünk — és úgy érezzük, hogy ép és egészséges morális érzékkel nem is helyezkedhetünk más alapra, — világossá válik, hogy a tudománynak nem szabad elzárkóznia attól sem, hogy szavát hallassa az élettől fölvetett *vitás* vagy ú. n. „*kényes*“ kérdésekben is. Az ilyen kérdésekben éppen *neki* kell világosságot keresnie, és szavát, a lehetőség szerint, még *idejében* kell hallatnia, hogy az ily kérdések körül előállható gyakorlati összecsapások ne válhassanak *felesleges* élességüekké, az ellentétek esetleg jóvátehetetlenül kiélezettek, és hogy szükségtelen és elkerülhető konfliktusok ne zavarhassák meg a gyakorlati élet egyensúlyát és a kívánatos legjobb fejlődésnek lehetőségeit.

*

A „*magyarság*“ fogalma ma úgynevezett „*kényes*“ problémává vált. *Mikor* válik valamely probléma kényessé? Azzá válhat bármely időben, de különösen könnyen válhat azzá olyan, átmeneti vagy csak zavaros időkben, amikor az élet gyakorlatában ellentétek erősödnek fel, forrongások törnek ki, amikor *egymástól különböző új* utakat követő emberek egymással, vagy általában csupán az újítani vágyók a nem újítókkal összeütköznek. Ám hogy ily időkben is valamely probléma „*kényessé*“ váljék, ehhez további előfeltételeknek is kell teljesülniök. Lélektani szempontokból talán a következő előfeltételek a leglényegesebbek:

1. valamely fontos kérdésnek *aktuálisan* „*rossz*“, *helytelen megoldása*;

2. e helytelen megoldottságnak *tudatosulása*: a ráébredés arra, hogy a kérdéses (jelentős) probléma most helytelenül oldatik meg. — Sok probléma van azonban, amelyik még ilyen esetekben sem érződik kényesnek, amelyikben ezért minden gátlás és feszélyezettség nélkül kereshetjük a kielégítőbb meg-

oldást. Kell tehát valami *további* előfeltétel is a problémák kényessé válásához. Ez pedig a következő:

3. olyan — rendszerint benső, lelki természetű — súlyos *akadályoknak* fölmerülése, amelyek előtt kritikánkban és javító szándékainkban megtorpanni leszünk hajlamosak; vagy azért, mert *személyi* tekintetek bénítanak meg, vagy mert *gyávaságból* nem merjük vállalni elégtelenségünk nyílt hangoztatását (és az újító kísérlet kockázatát). De az is lehet, hogy éppen *felelősségérzésünk* ítél úgy, hogy a kérdésnek pusztá fölvetése — az ellentétek fölszításával vagy egyéb módon — *több rosszat* hozhat magával, mint amennyi *jobbat* a keresztülvihető helyesebb, kielégítőbb megoldástól remélnünk lehetne.

A magyarság problémája ma már mint fölvetett, sőt föl-kavart kérdés, mint egyenlenségek és konfliktusok forrása él közéletünkben. *A tudomány nem nézheti ölbetett kézzel* azt a éelszerűtlen rontást, amelyet az e kérdés körül háborgó sokféle, többnyire egyoldalú, sőt gyakran dilettáns nézetek — a nemzeti közösség tisztánlátását megakadályozóan — végeznek. A magunk meggyőződése szerint éppen a *lélektan* engedheti ezt meg a legkevésbé. Hiszen a *kultúrának*, általában minden kultúrának (természetesen a nemzetinek is) lényege egy benső, *lelki* kultúra, és az emberi *közösségeknek* (minden társadalmi, nemzeti, állami és egyéb igazi emberi közösségnek) valódi lényege egy benső, *lelki* közösség. Minden kultúrát és minden teljes értékű emberi közösséget a *lélek* alakít ki, és minden lelki megnyilatkozás — de igazában *csak* a *lelki* megnyilvánulások — egyúttal kultúraformáló és közvetlen közösségalakító tényező.

Hogy *miért* válhattak a „magyarság“ fogalmi kérdései, igen hirtelen, szinte forradalmi gyorsasággal, kényes kérdéssé, ez a történészeket illető kérdés. Bizonyos, hogy a vesztett háború, az elveszített területek magyarságának sorsa, de legfőképpen a dicstelen bolsevista uralom és némely egyéb külföldi eredetű újabb szellemi áramlat hatására ébredt fel (a magyarságnak sok — különböző rétegű és eredetű — csoportjában) az e körbe tartozó kérdések új tudatosítása és új átgondolása, és egyben, egyúttal, e problémák „kényességé“nek erősebb tudatosulása is. Az ú. n. boldog „*békeévek*“-ben,

sőt talán még közvetlenebbül a világháború után is, bizonyára sem a nemzeti közvélemény, sem annak elmélkedői nem éreztek semmi kényeset ebben a kifejezésben: „magyarság“. Hiszen hogyan is tapadhatna *természetes úton* kényesség ahhoz, hogy egy nemzeti közösség problémává teszi a maga nemzeti mivoltának kérdéseit? Éppen *ez* a dolgok *természetes* rendje, az öntudatosított nemzeti közösségi élet legelemibb elméleti parancsa, tehát a nemzeti öntudat vizsgálóinak legéletesebb: legelső és legalapvetőbb *elméleti*, de egyben legelső *gyakorlati* és *morális* kötelessége is. Ha nemzeti fejlődésünk a világháború után szerencsésebb, *egyirányú* békés és zavartalan, kívülről sem fenyegetett fejlődést vehetett volna, bizonyára ma sem éreznénk e problémákban kényességet. A „magyarság“-problémák kényessége ma azonban már itt nyugtalanítja közösségi életünk minden területét, nemcsak a kereskedelmi és általános gazdasági életet, de a szociálisat is, az egységes nemzeti élettestet összetevő különböző nemzetiségek és fajták életét, a művészi életet, az általános szellemi légkört, és fenyegeti már a tudományos életet is. Nem ámíthatjuk magunkat azzal, hogy ilyen problémák *nincsenek*, sem azzal, hogy *jelentéktelenek*, nem hazudhatjuk, hogy nem is érdemes törődnünk, foglalkoznunk velük. Itt vannak, parancsolóan; le kell velük számolnunk, hogy a *gyakorlati nemzeti közösségi élet* minden vonalán a legjobban — legmélyebbről, legteljesebben és legobjektívebben — megalapozott megoldásokat tegyük lehetővé. Az ember értelmes és tevékeny lény: emberi méltóságunk öntudata is megkívánja az elméleti *világosan látást* és — a nemzeti közösség egészének harmónikus fejlődése érdekében — a *tevékeny* állásfoglalást.

Vonjuk ki hát a magyarság problémáit a politikai, társadalmi, faji és egyéb ellentétek gyakorlati ütköző területeinek forrongó katlanából, és tegyük le őket a tudománynak józanabb, az *egyetemesen és objektíve igazat* kereső — és egyúttal *magasabbrendű, tisztultabb moralitású* — vizsgáló asztalára, hogy az egészséges nemzeti fejlődés érdekében megszabadulhasson a „kényesség“-nek felesleges és káros bélyegétől! Am, ha idehozzuk őket: vajjon nem döbbenhet-e fájdalmasan elénk egy rögtön felmerülő ellenvéleménynek bizonyosfokú jogosult-

sága?: „Ha szétnézel egyfelől az öröklés, a faj, a »vér« tudományos kutatóinak és másfelől a nemzeti *szellemi* kultúra kutatóinak elméletei és véleményei körében, nem azt látod-e vajjon, hogy még a tudósok sem tudnak egymás között meg-egyezni?“ Ez az ellenvetés nem kis fokban jogosult: a magyarság-fogalom körül fölerősödött ellentétek ma már a tudományban is tartós gyökeret eresztettek.

Tisztázzuk legelőbb: milyen okokból fakadnak fel ellentétek maguk között a tudomány képviselői között is, a tudós-*nak emberi* mivoltából érthető *szubjektív* forrású beállítódásbeli elfogultságán kívül is? Az egyik ilyen ok közönségesen ismert és gyakran hangoztatott: ez minden szaktudós-*nak az a hajlandósága, hogy a maga szaktudományának szempontjából* joggal helyesekül talált tételeknek e szaktudomány körét meghaladó, *egyetemesebb* értéket tulajdonítson. Így juthat el az örökléstan testi jelenségeit kutató *biológus* arra — a maga szakszempontjából jogos — állásfoglalására, hogy „magyar“ csak az, aki magyar *fajtájú* (pl. *keleteuropid*-keletbalti vagy *turanid*-alföldi) ősöknek (legalábbis többé-kevésbé) tiszta leszármazottja. De így juthat el a *szakpszichológus* is arra az előbbihez közelálló (— bár azzal nem pontosan egyjelentésű —) álláspontra, hogy „magyar“ csak az, aki a *fajta szerint* magyar leszármazású egyénekre általában jellegzetes lelki (személyi-ségi) jegyek teljességével bír.

Az ilyen feleletektől természetesen nem szabad — sem elméleti tudományos érdekekből, sem morális vagy közérdekből — a *pozitív tudományos értéket* megtagadnunk. Lehetnek e feleletek *egyoldalúak*, de bennük, mindben, igazság-tartalom rejlik, egyoldalúságaikkal szemben inkább csak az a tény kíván lelkiismeretes, gondos tudatosítást, hogy az ily feleleteket adó szaktudománynak sajátos *szempontja* esetleg nem fedí azt az *egyetemesebb* szempontot, amelynek az *egyetemes* közösségi vonatkozású kérdésekben *végső fokon* döntenie kell.

Megfontolást kíván egy másik körülmény is. Az élet a tudománynak elméleti fogalmait a maguk *teljes elvi tisztaságában* csakúgy nem konkretizálja, amint az *eszmények* teljes idealitását sem képes soha megvalósítani. A tudományos fogalom rendszerint (de legalábbis igen gyakran) *ideális határ-*

fogalom, célfogalom — a ma már közkeletűbb logikai belátások szerint is: változó, *fejlődő funkció-fogalom*, — amelynek teljes konkretizálását az élet csak mintegy megközelíti. A tudományos elemzés — csakúgy, mint pl. a műbíráló — amikor az élet tényeit a legapróbb részletekre szétszedi, mindenütt fölfed *hiányokat*, az idealitásnak nem teljes és tiszta érvényesülését, valami ellentétet a *valóság* és a tudományos fogalmak elvi idealitása szerinti *kellő* között. Ezért minden tudományban voltaképpen benne lappang egy arra irányuló hajlandóság, hogy messzire vezetett elemzései egy valóságos *romboló*, „destruktív“ kritikai szellemnek valamelyes fölszabadítását elősegítsék: hiszen ha hiányokat fedünk fel és *megállunk* azon a ponton, hogy feltártuk e hibákat vagy hiányokat, e meglátásunkból — éppen a teljes elvi tisztaságra törekvő és a tudományban is morális beállítódású szellemekben — szükség szerint az *elégedetlenség* keserű érzése sarjad föl. Az elégedetlenség pedig, egymagában, ha a mérleg másik serpenyőjébe ellensúlyt nem tudunk tenni, bizonyos fokig valóban destruál. És nem kell-e tényleg mindenkinek, aki valamely kérdésben igen élesen, a közönségesnél mélyebbre lát, és e jobban, teljesebben, tisztábban, mélyebbről látási igényeit különösebben felfokozza, legyőznie magában az elégedetlenkedésnek ezt a fel-felhorkadó szellemét? Ahhoz, hogy az elvi idealitás nem teljes érvényesülésének tapasztalásából, a hiányok felfedéséből „*konstruáló*“ hatás fakadhasson föl, ehhez egy, az észrevett hiányok *betöltésére*, kijavítására törekvő igen komoly szándék és, ezen túl, erre irányuló határozott *konkrét javító elképzelés*, terv szükséges, hogy legvégül az akarat, a *keresztülvitelt* kiharcoló akarat üsse reá a bármi szép elképzelésekre a valóban „konstruktív“ bélyeget.

Hogy a kutató a destrukció démonát vissza tudja parancsolni magában, ehhez is megfelelően szilárd értelmi és morális megalapozottsággal, mértéktartással és fegyelmezettséggel, és bizonyos filozófikus emelkedettséggel kell rendelkeznie. Csak ekkor győzheti le az egyoldalúság elfogultságát és parancsolhatja vissza magában a pusztá elégedetlenkedés destruáló tendenciáit, ... a *teljesebb* és egyetemesebb életigazság és az *egészséges* életfejlődés konstruktív igényeinek érdekében.

Állítjuk: a „magyarság“ alapvető kérdéseiben adott *tudományos* feleletek terén is található nagy zavarnak és ellentétességnek legfőbb általános oka éppen az, hogy a különböző feleleteket adó egyének, sőt tudományos vagy általános szellemi irányzatok *más-más szempontból* — és a maguk egyoldalú szemlélete szerint sokszor jogosult szempontokból — adnak feleletet, nem jutva el egy egyetemesebb, magasabbrendű szintézisben egyeztető egybefogásra. Lényeges dolog e tekintetben, hogy teljes és méltányos számotvetés történjék az összes jogosult partikuláris szempontokkal: e nélkül csak helytelen szintézis alakítható ki, hasonlóan az olyan dilettáns állásfoglalásokhoz, amelyek szerint pl. „magyar“ az, aki „annak vallja magát“: ami, lélektani szempontból, pontosan éppen annyit ér, mintha azt állítanók: bűnös, illetve ártatlan az, aki bűnösnek, illetve ártatlannak vallja magát. (Vajjon jogosan mentené fel, illetve ítélné el a bíróság az egyéneket annak alapján, hogy ők maguk minek vallják magukat?) Ily helyzeteknek következménye az is, hogy a magyarság lényegére vonatkozó ítéleteinket nem egyszer ugyanaz a szerző is, sőt ugyanabban a munkájában is, alkalom és helyzet szerint változtatja, hiszen gyakran nincsen is (értelmi vagy érzelmi elfogultságai, vagy — részben éppen ezekből is eredő — nem elég gondos és körültekintő tájékozódása miatt) abban a helyzetben, hogy a különböző kijelentéseiben rejlő eltérések és ellentmondások értékét maga helyesen megítélhesse. A különböző szempontok tehát legelőbb *egymástól tisztán elkülönítve* tartandók, mindeniküknek megadva *végső*, egyeztető állásfoglalásunkban is azt a becslésértéket, amely őket a *legegyetemesebb* nemzeti szempontból megilleti. Mert hiszen nyilvánvaló, hogy a magyarság értelme más és más nemcsak *biológiai* és szigorúan *lélektani* szempontokból, de más a magyarság fogalma, mint általános „nemzeti közösségi“ fogalom is, más mint „nemzetpolitikai“ fogalom, más, mint „állampolgársági“ fogalom, más mint „nemzeti — vagy éppen általános — kultúrális“ fogalom stb. is.

Bennünket a lehető különböző szempontú magyarságfogalmak közül legelőször csak a *tisztán lélektani* magyarságfogalom érdekel. De kétségtelen, hogy ha és amennyiben *egyetemesebb nemzeti érdekekre* is tekintünk — magát a lélektani

szempontot is egybe kell vetnünk *egyéb*, a nemzeti közösség egyetemes érdekei tekintetében jelentős szempontokkal. Végző állásfoglalásunk ilyen módon esetleg *felül* is kell, hogy emelkedjék a tisztán lélektani szempontok egyedüli érvényesítésén, természetesen a nélkül azonban, hogy a szűkebb értelemben vett lélektani szempont *igazságán sérelem* essék.

Egyfelől lélektani elvi megfontolásokra, másfelől kísérleti személyiségvizsgálataimnak eredményeire támaszkodva jogosnak látszik — lélektani alapon indulva — *három, egymáson épült magyarság-fogalomnak* elkülönítése. Ezek elsője 1. azt a *legszűkebben* értelmezett lélektani magyarság-fogalmat jelenti, amelyikről előbb már szó volt, és amelyik szerint lélektani szempontból, lelkileg magyar csak az, aki a biológiai leszármazás szerinti magyar egyének lelki jegyeivel, és pedig *összes* jellegzetes lelki, személyiségi jegyeivel (tehát nemcsak a magyar *temperamentum*nak vagy a magyar gondolkodásmódnak, „észjárásnak“ vagy a magyar *érzelmi* világnak vagy a magyar *törekvés*-jellegzetességeknek stb. jegyeivel külön-külön, hanem mindezekkel egyszerre), és általában az egész, jellegzetes és jól meg is határozható³ magyar eszméleti, *akció- és reakciómóddal, életbeállítódással* és tényleges *életvezetéssel* bír. A magyar személyiségjegyek ily *teljessége* eleve csak a *fajilag* is magyar eredetű egyénektől várható, de elvi lehetősége nincsen kizárva annak, hogy *nem-magyar* leszármazású egyén is esetleg bírhatson éppen az általában a magyarokra jellegzetes lelki jegyekkel, és viszont természetes, hogy ez vagy az a *magyar* leszármazású egyén a típusosan magyar lelki jellegzetességektől esetleg nagy mértékben eltérő jegyekkel rendelkezhetik. *Ténylegesen* azonban magam még *nem* találok egyetlen olyan esettel, amelyben magyar származású egyén *nagy mértékben* (vagyis sok és fontos jellegzetes jel tekintetében) tért volna el a magyar leszármazású egyéntől általában elvárható lelki alkattól. 2. *Tágabb* értelmezésben lelkileg magyarnak volna ítéltető mindenki, aki *legalább* azokkal a személyiségi jegyekkel bír, amelyek a fajta szerint való magya-

³ Ily tárgyú vizsgálati eredményeink legújabb rövid összefoglalása *Sajátosan magyar személyiségjegyek nevelői befolyásolása* c. dolgozatunkban (Nevelésügyi Szemle, 1940. máj.—jún. és szept.—okt.) található.

rokra általában jellegzetes személyiségi jegyek *leglényegesebbjeiül* tekinthetők. Természetes, hogy annak a kérdésnek eldöntése, hogy mely személyiségjegyek ítélendők a leglényegesebbeknek, nem egészen könnyű feladat; döntésünk végeredményben bizonyos eleve való *értékeléseket* is kényszerűen föltételez, mégis e kérdés *lényegében* ma már, amint a magam személyiségvizsgálatai is mutatják, *megoldható* feladat. Az is nyilvánvaló, hogy megfontolás tárgyává tehető az is, hogy *mely biológiai fajtákat* fogadjunk el „magyarok“-nak: vajjon csak a már mondott két fajtát-e — keleteuropid, turanid, — vagy még másokat is? A probléma a konkrét valóságban és gyakorlati szempontokból kevésbé jelentős: a lélektani vizsgálatok, egyelőre a fajtaelemzést mellőzve, régtől fogva magyarnak ismert családok tagjaiból indulhatnak ki, a biológiai leszármazást nem is kérdezve: a nyert eredmények tapasztalatilag bizonyítják, hogy igen határozott lelki magyarság-kép alakítható ki ezen az alapon, amelyikben azonban ténylegesen éppen a turanid és keletbalti fajtájú egyének lelki jegyei játsszák a főszerepet.

3. A *legtágabb* fogalmú értelmezés, amelyre bár *lélektani* vizsgálódásból kiindulva eljuthatunk, már világosan *túlhaladja* a tisztán lélektani szempontok körét, — a lélektani igazságot, természetesen, meg nem tagadva, de mintegy kiegészítve. E szerint magyarnak ítélnélhető az, aki bír a fajta szerint magyar egyéneknek azokkal a pszichés jegyeivel, amelyek éppen a *magyar nemzeti és állami közösség* egyetemes és általános szempontjából (bizonyos morális és másfajta ideális szempontoknak is megfelelő: v. ö. pl. a „jobb magyar“, „magyarabb magyar“, „tökéletesebb magyar“ stb. kifejezések értelmét és jogosultságát) a leglényegesebbek. Ebben az értelmezésben a történeti multnak „magyar“-ként ismert vagy föltételezett értékes jegyei is irányító hatással, de *megválogatottan szerepelnek*; ettől az értelmezéstől nem tagadható meg egy *idealizáló* törekvés: a *multból* táplálkozva a mán keresztül a *jövő* felé is néz. Ezért, amikor egyfelől arra alkalmas, hogy gyakorlati szempontok számára jogossá tegye azt a követelményt, hogy a *fajta szerinti* magyarságot értékes nemzeti sajátságainak (értelmi, érzelmi, morális, szociális, törekvés, akarati, életbeállítódási értékes sajátságainak) minél tökéletesebb kibontakoztatására és

másfelől bizonyos „hibáinak“ leküzdésére, tehát egy szükségesnek ítéltető *magasabbrendű benső átalakulásra* bírja,⁴ másfelől közelhossa azt a gondolatot is, hogy a „fajmagyar“ személyiségjegyek esetleg bizonyos *más fajtákra jellemző* lelki jegyekkel hasznos módon megegyeztethetők, sőt ezekkel *kiegészíthetők*, és végül könnyebben teszi lehetővé a leszármazás szerint *nem magyar* eredetű állampolgáraink számára az egységes magyar nemzettestbe való *teljesebb egybeolvadást*, a máig érvényesült-nél általában sikeresebb, mert *mélyebb lelki rétegekig hatoló*, szilárdabban meggyökeresedett és *teljesebb* lelki asszimilációt.

Minden genetikus lélektani értelmezés (és a fajta-kérdésekben természetesen ilyenről van szó), *biológiai megalapozottságú* lehet. De — már utaltunk is reá — a lélektani faji típus nem pontosan ugyanaz, mint a biológiai. Azt talán ma már laikusok előtt is szükségtelen hosszabban bizonyítgatni, hogy a szülők leszármazási adatainak ismeretében csakúgy (vagy még kevésbé) nem lehet „százalékos“ pontossággal előre megállapítani egy adott egyénnek lélektani fajta-típusát, amiként még biológiai faji típusát sem lehet egyszerű matematikai számítással előre megállapítani. Hiszen az öröklés törvényei, bár minden téren érvényesülőknék bizonyulnak, „*statistikai*“ törvényszerűségek, amelyek pontosan érvényesülnek a „*nagy* számok“, nagy tömegek stb. világában, de nem engednek *semmi* biztos következtetést *egyetlen* konkrét esetre vonatkozólag. Többszörösen is értelmetlen és jogosulatlan dolog tehát pl. egy tisztafajtájú keletbalti apának és egy tisztafajtájú dinári anyának egyetlen leszármazottját eleve mint „50 százalékos“ keletbalti-dinári keveredést ítélni meg, vagy egy másik egyént, akinek egyik nagyszülője a többi három nagyszülőtől eltérő fajtájú, egynegyed részben ez eltérő fajta jegyeivel rendelkezőnek tekinteni: lehet, hogy ez utóbbi esetben az utód éppen „semiben“ sem fog ez eltérő fajú ősre (lehet, hogy azonban „minden“ jegy tekintetében éppen erre fog) visszaütni, a legvalószínűbb természetesen valamilyen vegyes öröklés, melynek százalékos aránya azonban egy-egy adott konkrét esetben természetesen teljesen kiszámíthatatlan. Hiszen a helyzet az eddig

⁴ V. ö. az ebből a követelményből folyó nevelési és egyéb feladatokat is.

szemléltetettnél még *bonyolultabb* is lehet: hátha az utód egy olyan, még régebbi ősenek jegyeit fogja dominálónan örökölni, aki maga sem a három megegyező, sem a negyedik nagyszülő fajtájába nem tartozott. Magyar vonatkozásban felemlítést kíván, hogy kísérleti személyiségvizsgálataim eredményei szerint a lélektani elemzés nem mutatja ki még a „keleteuropid“ és a „turanid-alföldi“ leszármazott magyaroknak sem olyan éles kettősségét, amilyent a biológiai különbségek alapján talán elvárhatnánk. (Utalok arra is, hogy pl. *Kodály* Zoltán is egy többé-kevésbé *egységes* magyarságot talált népdalvizsgálataiban, az ország legkülönbözőbb vidékein: v. ö. a *Mi a magyar?* e. kötetben közölt tanulmányát.)⁵ Ez a kétféle magyar fajta — és éppen így a mongolid vagy riázan stb. leszármazású magyar is, bizonyos fokig az örmény is — lelkileg, nyilván a hosszú történeti együttélés folyományaként, egymást bizonyos fokig egybehangolta. De a helyzet lényege szerint nem más (bár az egybehangolódás fokában különböző) a régebbi magyarországi letelepedésű *németség* vagy *szlávtság* esetében sem: biológiailag *legalább két* fontos *német* és *legalább két szláv* fajtát különíthetünk el hazánkban (az északit és az alpesit, illetve a dinárit és a keletbaltit), a lélektani vizsgálatok azonban ezeknek egymás közötti elkülönülését nem mutatják ilyen élesnek, úgyhogy bizonyos joggal beszélhetünk egy többé-kevésbé *egységes* magyarországi német illetve szláv lelkeségről. És az is bizonyos, hogy a *hazai* (akár északi, akár — és talán még inkább — alpesi) *németség lélektani szempontból nem pontosan az, mint németországi* fajtestvéreik, és a magyarországi keletbalti *szláv* (pl. a szlovák) éppen nem kell, hogy lelkileg szükség szerint pontosan olyan legyen, mint mondjuk az orosz keletbalti egyén, még ha bizonyos tekintetekben — úgy látjuk — el is tér a *magyar* keletbalti — keleteuropid — lelki típustól. Nyilvánvalónak látszik, hogy a lelki és a biológiai fajtajegyek nem fedik pontosan egymást (legalábbis *mai* biológiai ismereteink szerint). A lelki jelleget *alakíthatják* — a biológiai leszármazás tényezőin túl, ám természetesen nem azoknak *ellenére*, tehát mintegy az azoktól megengedett módosuláslehetőségeknek (való-

⁵ *Kodály* Zoltán: *Magyarság a zenében*. (Mi a magyar?, 379—418. l.)

jában eléggé tágasaknak és tágíthatóknak bizonyuló) keretei között — egyéb tényezők is. Ez magyarázza, hogy ezeréves európai történelme folyamán maga a föltehetően nagyobb fokban „fajtiszta“ magyarság is kétségtelenül átalakult. Egy mai magyarnak lehet esetleg pontosan ugyanolyan koponya-alkata, szemvágása, hajszíne, orrformája stb., mint ezer évvel ezelőtt elhunyt valamely ősenek, mégis a (kultúraltabb és civilizáltabb) mai magyarnak érzelmi és értelmi világa, kifejezőmódja, életbeállítódása, bizonyára akarati jellege is stb. bizonyos tekintetekben mássá alakult. A végső *biológiai alap* viszonylag változatlanabb maradisággal fennmaradhat, a lelki „kivirágzás“ azonban szabadabban és könnyebben alakul. (Mi azonban azt is hihetjük, hogy a *testi-fiziológiai* jelleg is átmegy és átment sok olyan változáson, amelyekkel a biológiai kutatók ma még csupán *számotvetni* nem tudnak: alighihető, hogy egy Kiss Ferencnek mongolid *arca* is pl. *pontosan* ugyanolyan legyen, mint amilyen valamely sok évszázaddal elhunyt őséé lehetett volna.)

Az utóbb említett tények közelebbi értelmezést kívánnak, mert hiszen kétségtelen, hogy a lelki személyiségjegyek is immanensen, az *öröklött szomatikus konstitúcióban* (testalkatban) megalapozottak, az örökléstan pedig azt tanítja, hogy a különböző fajtájú ősektől származó eltérő faji jegyek *nem* egymással *asszimilálódva*, hanem mintegy egymás *mellett*, mozaikszerűen érvényesülnek. „Biológiai asszimiláció ninesen“, halljuk. Ezért a lelki asszimiláció lehetőségének problémája különösen gondos megvizsgálást kíván, és csak annál inkább, mert a közös lélektani tapasztalás is sokszor bizonyítja, hogy a különböző fajtájú ősektől átöröklött lelki jegyek is az egyénben egymás mellett, egymást át nem hatva és lényegük szerint nem módosítva mutatkoznak és éppen ezért a keveredésből általában kisebb-nagyobb benső *diszharmóniák* állanak elő. *A magyar nevelői eszmény és a hazánkban élő emberfajta* c. dolgozatomban magam is erőteljesen hangsúlyoztam ezt a tényt,⁶ további vizsgálódásaim azonban — főképpen a kísérleti, exaktabb személyiségvizsgálatok eredményei által — lehetővé tették, hogy többoldalú körültekintéssel ítélhessem meg e kérdést. A lelki

⁶ *Új Élet Felé*, 6. sz.

asszimiláció jelenségének teljesebb értelmezését, az újabb eredmények alapján, a következőképpen kísérrelhetjük meg:

A lelki asszimiláció kielégítő értelmezésében különösen a következő tények bírnak nagy jelentőséggel:

1. A természetes *biológiai alkalmazkodás*, amelyik még a *testi* jegyek tekintetében is — ha csak átmenetileg is — érvényesül: ha pl. egy növényfajta kedvezőtlen körülmények közül (amelyek között — pl. alföldről hegyvidékre áttelepítve — csak *kicsiny* növésüvé fejlődhetett) generációk mulva visszakerül eredeti, számára ismét kedvező körülményeket biztosító termő helyére, itt újra visszanyeri ősi *magas* termetét; közben azonban egy kis satnyulás mégis elkövetkezhetett a fajtában.

2. Az élő egyéni pszichének az a törekvése, hogy még *ellentétes jegyeit* is valahogyan egybehangolja, lehető *összhangba* kényszerítse, — és azok, akik éppen a legellentétesebb pszichés jegyeket tudják valamely egységbe kényszeríteni önmagukban, a *legértékesebb* egyénekké válhatnak.

3. A *tapasztalatok*, élmények, (nevelői és egyéb) befolyásoltságok lélekalakító hatása; ezzel kapcsolatban

4. a *lelki* tényezőknek a *testiekre* való általános visszahatása is (— amit pl. minden orvos is jól ismer, vagy legalább jól kellene, hogy ismerjen—); végül

5. a különböző átörökített jegyeknek *sokféleképen* lehetséges összerendeződésével és foki értékkülönbségeivel jellegzetes sajátos *egyéni* személyiségi *egész-színezetek*, amelyek determinálóan visszahatnak magukra a részekre: „az egész előbbvaló a részeinél“ — e tétel lélektani (életesen kauzális és teleologikus) érvényesülését ma már felesleges újra bizonyítani akarni.

E „szabad“ változási lehetőségek természetesen csak az örökletes konstitúcióval (alkattal) megadott fejlődés-keretek között érvényesülhetnek, ám az élő anyagnak igen nagyfokú *plaszticitását* nem szabad lekicsinyelnünk. Végeredményben minden lelki spontán alakulás és kívülről alakíthatóság is (így a tapasztalati élmények és a nevelés hatása is) a maga *legvégső* biológiai lehetőségét e plaszticitásból is meríti.⁷

⁷ A fentiek — itt-ott szó szerinti idézetben — a 3. sz. jegyzetben említett tanulmányomra támaszkodnak.

A lelki személyiség jegyei az egyéni személyiség „szerkezeti“ egészében — amint e kérdésről a *Magyar Psychologiai Szemle* hasábjain is több ízben volt már szó⁸ — *különböző mélységű személyiségi rétegekhez* kapcsolódóknak tekinthetők. Az a mélységi rétegeződés, amelyre vonatkozó felismerésünk kísérleti vizsgálataim fölépítésének is végső elvi megalapozásául szolgált, kívülről és a felszínről haladva az egyre mélyebb és bensőbb személyiségi rétegek felé, a következő személyiség-rétegeket, síkokat különíti el: 1. A *felszíni, tudatos*, ill. a tudatosságnak közvetlenül hozzáférhető rétegben az (érzéki, értelmi, érzelmi) „passzívabb“ *percepciót*, a mintegy elsődleges tudatosultságú „eszméletek“⁹ különböző féleségeit; az *emlékbentartás* és felújítás tényeit; az értelmi, érzelmi, törekvéses, motorikus *feldolgozások* eredményeit, (ítéleteket, gondolatokat, következtetéseket, akarati elhatározásokat stb.), végül a tudatos *cselekvéseknek* köréit találjuk. 2. A *középső* réteg a (kívülrre is lelepleződő) felszíni réteg jegyeinek mindenkor alakulásait közvetlenül meghatározó *mélyebb, irányító és dinamikus* lelki tényezőknek rétege. Idetartoznak már a *figyelem* és *érdeklődés*, tényei, ezentúl a bármi fajta „*impulzusok*“ (spontán akció- és reakcióösztönzöttségek), az (elsődleges-ösztönös vagy már *másodlagos* stb. kifejlődésű) *hajlamok, vágyak, törekvések*, kifejlett képességek, továbbá az irányító *életbeállítódásnak* jegyei. Végül 3. a *legmélyebb* alkati (konstitúciós-örökölt) réteg az egyéni pszichés alkatnak legvégső *a) minőségi* határozmányait (a végső biopszichés *szükségleteket* és végső *képesség-alapokat*), *b) mennyiségi, dinamikai és formai* határozmányait (tudattágaság vagy „befogadóképesség“, pszichés „energia“, mozgás-, tempó-, ritmus-sajátságok, egyéb formai jellegzetességek), végül *c) különféle fejlődési* határozmányait, a végső fejlődés-alapokat (fejlődés-tempó, tartam, ritmus, szakaszosság, fejlődés-elakadások, visszafejlődési jellegzetességek stb.) foglalja magában. Az egész egyéni lelki élet — mintegy belülről kibontakoztatva — úgy fogható föl, mint a III., legmélyebb réteg végső

⁸ Utoljára a következő dolgozatban: *A személyiség szerkezete és kísérleti vizsgálata* (Magy. Psych. Szemle, 1937. és Új Élet Felé, 3. sz.).

⁹ E fogalom értelmezéséhez l. *A „lelki“ fogalma és az „eszméletek“* c. dolgozatunkat. (Mitrovics-Emlékkönyv, 196—206. l., és Új Élet Felé, 4. sz.)

*spontán szükségleteitől*¹⁰ megindított mozgalmaknak — lehetőleg a *cselekvésig* (vagy legalább valami cselekvéshelyettesítő kieléshez) eljutni kívánó — teljesebb vagy hiányosabb kibontakozása és kielégülése, a benső hajtóerőkből felfakadt életes-lelki egyéni törekvések lereagálódása, célmegvalósítása. A lelkiélet akkor teljesül ki, ha a benső mozgalmak — a külső-belső valóságnak minden körével is kielégítően számotvetve — megfelelő *cselekvésekig*, vagyis cselekvésekben vagy legalább bizonyos cselekvéspótló megnyilatkozásokban (művészi alkotás, magasabbrendű értelmi leszámolás, vallásos magaatadás stb.) való kielégüléséig, a teljes sikerű lereagálódásukkal biztosított magunk-kielésig¹¹ juthatnak el.

¹⁰ E végső bio-pszichés szükségletek nemcsak egyénileg, de (pl. az általános *faji* stb.) típus szerint is igen különbözök. Faji vonatkozásokban is jelentős tény pl., hogy a szociális és morális élet alapjait tevő bizonyos végső szükségleteknek, szükségletérzéseknek és érzékeknek (fogékonyságoknak, stb.) hiánya, illetve igen csekély értéke mintegy eleve alacsonyabbrendűvé bélyegezhet valamely fajtát és fajta-keveredést.

¹¹ Magunk abban a meggyőződésben vagyunk, hogy kielégítő lélektani *cselekvés-elmélet* — sem elvi-tudományos, sem gyakorlati szempontból — nem lehet el a cselekvést (és még sok egyebet) is végsőbb fokon meghatározó *mélyebb* és legmélyebb lelki rétegekbe hatoló gondos elemzések nélkül (amint pl. nálunk erre törekszik *Várkonyi* Hildebrandnak egyre fejlődő lélektani szemlélete); a magasabbigényű tudományos lélektan soha nem válhat egyszerűen „cselekvés-letrás“-sá, „*létró cselekvéstan*“-ná: hiszen ez kevésbé lelkiismeretes és felszíne-sebb kutatóknak arra adhat kényelmes alkalmat, hogy figyelmük elterelődjék a lelki *bensőségnek* mélyebb és legmélyebb jegyeitől, valamint a konkrét lelki életeknek sajátosan *egyéni* (és egyúttal *faji*, stb. típusos) jellegzetességeitől. Aki igazabban és teljesebben kíván emberi lelkekhez közel férni, sokkal mélyebbre kell, hogy hatoljon a felszín elé lepleződő cselekvés- és magatartás-szkémáknál, típusoknál, féleségeknél: aki erről *ma* megfeledezni merne, nem előbbre vinné, fejlesztené és mélyítené a lélektant, de azt, ellenkezőleg, ma már messze túlhaladott primitívebb fejlődésfokok felé segíthetné visszavetni és elsekélyesíteni. Az ilyen vállalkozás legfeljebb a kellő elemző elmélyülésre és az egyéni individualitásnak mélyebb megismerésére (de éppen így a közösségi szociális problémáknak kellő megértésére is) vagy nem képes, vagy ezekre, bármi okból, egyszerűen nem törekvő, korlátoltabb vagy könnyelműbb szellemek számára kínálkozhatnék kellemes és hálás feladatul. Semmi régibb, vagy újabb cselekvéstani szemlélet nem döntheti meg azt az alaptényt, hogy a tényleges viselkedés mindig a *belső* (biopszichés) és a *külső* erőtényezők kölcsönhatására — és *közvetlenül csak a mindenkori belső helyzetnek megfelelően* — alakul. A viselkedés igazában: a *belső lelkiségnek* külső megnyilatkozása.

Mostani tárgyunk szempontjából különös jelentősége természetesen a *legmélyebb*, örökletes-konstitúciós rétegnek, továbbá a *második*, középső rétegnek van. Az utóbbinak főképpen azért, mert ehhez a réteghez kapcsolódnak, benne folynak le a lelki *módosulások*, másodlagos alakulások, új hajlam-, törekvés-, beállítódás-, cselekvéscél-kibontakozások, sőt a másodlagos szükségletfejlődések stb. is.¹² Kérdezhető azonban az is, hogy a különböző rétegekhez kapcsolódó személyiség-jegyek közül melyek azok, amelyek a fajta-típus és a lelki alakulás szempontjából a legjellegzetesebbek. (Vagy legalább: melyek azok a jegyek, amelyek különösebb figyelmet érdemelnek.) Eddigi személyiségvizsgálataim alapján a következő 3 tényező-csoportra kell a figyelmet különösen fölhívnom:

Igen jelentős tényezőnek látszik a különböző irányú *szükségletek* viszonylagos ereje, illetve az ezek alapján kifejtett hajlamok és vágyakozások, valamint az ezeknek megfelelő elsődleges törekvések viszonylagos értéke. (Még az érzelmi élet végső alapjai is részben e tényezőktől határozhatók meg.) De a *moralitás* végső alapjai is itt keresendők elsősorban. Így pl. az *egyik* fajtájú, illetve lelki típusú egyénnél feltűnő gyakran nyilatkoznak meg olyan spontánul feltörő morális vonatkozású vágyakozások, amelyek *személyfeletti*, *objektív értékcélok* felé törnek, míg egy *másik* fajtájú (illetve lelki típusú) egyénben szinte kizárólag csak bizonyos *személyes* (és ezen át általános *személyi*, ám szinte soha nem *objektív személyfeletti* értékcélok felé irányuló) spontán morális gerjedelmek érvényesülnek: nem a dolog, az eszme, a gondolat személyfeletti nagyszerűsége, nemessége, a személytelen — esetleg talán személyileg kellemetlen — objektív *igazság*hoz való eljutás stb. vágya a hajtóerő, hanem pl. a *részvétérzés*, a szenvedés iránt való fogékonyság, a méltánytalanságok megtorlásvágya stb. (Szabad legyen azonnal megjegyezni: az *előbbi*, a személytelen-objektív, eszmei stb. értékek felé irányuló spontánul feltörő irányulás egészen

¹² Így a nevelés, sőt az esetleges *fajnemestési* törekvések szempontjából is ez a réteg a legjelentősebb: hiszen ha pl. egy nemzeti közösség lelki átalakulását kívánjuk, ha a különböző fajiságú egyének jobb egymásközi harmónizálására is törekszünk, stb., akkor is elsősorban *e* réteg mozgalmainak alakulását kell befolyásolnunk.

különös gyakorisággal éppen a biológiailag *magyar* leszármazású gyermekeknél és ifjaknál nyilatkozott meg vizsgálataimban, a második irányulásféleség egy, sok tekintetben *mindenik egyéb* magyarországi fajtától igen határozottan elkülönülő másik fajtánál.)

Egy másik igen fontos jelenségkör a *temperamentum*-vonások körül szövődik, végső eredetében tehát a *legmélyebb* rétegnek *mozgásos, mennyiségi, energetikai, formai* stb. jellegzetességeiből fakad föl, fajták szerint ismét másként és másként: az *egyik* fajtánál pl. akként, hogy az e fajta egyéneire jellemző benső spontán lendületű és reaktív impulzusok (a sértődékeny irritálódások stb. is) hajlamosabbak az *azonnali nyílt, gátolatlan, óvatosság és körültekintés nélkül* való megnyilatkozásra, kirobbanásra (— és az esetleg, sok kellemetlen élmény kényszerű eredményeként mégis gyakorolt *önelfojtás* nem tud e típusokban egyéni megnyugvásra és kielégülésre vezetni, hanem egy állandó és nagy benső *feszültséget és elégtelenségeket* fakaszt föl, úgyhogy végeredményben egy benső harcokban és végletes szélsőségek között hanyódo, sokszor egészen kiszámíthatatlan viselkedést meghatározó beállítódás bontakozik ki, amelyben az egyén a bátor kitörés és elbátortalanodott önelfojtás végletei között hanyódik, hogy aztán esetleg akkor és ott „törjön ki“, ahol és amikor az nem volna helyén, és ott alázkodjék meg, ahol ismét nem helyénvaló —), míg némely *másik* fajti típus *passzívabb magaelfojtást* vagy gyáva *azonnali megalázkodást* vagy józan *filozófikus önuralmat* mutat, amely reakciók nem okoznak további benső feszültségeket, de csak egyszerű *napirendre* térést a történetek és dolgok felett, esetleg a kellemetlen emlékek azonban olyan megtapadó továbbélésével, amelyik a *bosszú* gondolatát sokáig képes el nem felejtteni, ám a nélkül, hogy ez a beállítódás benső harcokba, egyenetlenségekbe stb. sodorna. (Ismét megemlíthetem, hogy az *elsőül* említett beállítódás és abból fakadó viselkedésmód egészen különös gyakorisággal jellemző a biológiai leszármazás szerint *magyar* egyénekre.) E ponton azt is megjegyezhetjük, hogy a hangulati,¹³ érzelmi és akarati élet jellegzetességeit főképpen

¹³ A hangulati emelkedés, illetve csökkenés *természetes* módon felel meg a temperamentum mozgásos és dinamikus értékének. (Eleven mozgás — nagy energia — emelkedett hangulat, és fordítva.)

a szükségletek és a temperamentumvonások együttesen alapozzák meg.

A harmadik nagyjelentőségű alaphatározmány az *életbeállítódásoké*, vagyis az egyén általános beállítódása *önmagával* (v. ö. az öntudat, önérzet, önbizalom, érvényesülésvágy stb. jegyeit), *másokkal*, a külső tárgyi világgal, a természettel, természetfölötti tényezőkkel, az elvek és eszmények világával, a kultúrával stb. szemben. Az életbeállítódás — bár azt, mint már láttuk, végső szükségleti és temperamentum-jellegzetességek is meghatározzák — főképpen a II. személyiségi rétegben lefolyó mozgalmak- és fejlődéseknek kikristályosodó eredménye (éppen nem kis részben az önnevelésé is, — és figyelmet érdemel, hogy az önnevelésnek *valamely* formája *sokkal gyakoribb* az egyénben, semmint azt rendszerint gondolni szokás).¹⁴ Az általános életbeállítódás kialakulásába természetesen belejátszanak az egyénnek önmaga felett gyakorolt esetleges *kritikai* ellenőrzései, a saját maga akcióira vonatkozó reflektáló értelmi és érzelmi, törekvéses és akarati reakciói is.

Hogy a mondott jellegzetességek mellett egyéb lelki tényezők is többé-kevésbbé jelentős szerepet játszanak az egyéni személyiség-egész sajátos össz-színezetének kialakításában, nem szorul külön hangsúlyozásra. Csak az *értelmi* tényezők fontosságára kívánok külön is utalni: végeredményben ezek is a végső, III. réteghez (*képesség-alapok*) kapcsolódnak, és nagy fontosságuk onnan ered, hogy az egyén összes képességfeleségei között az életvezetés sikere szempontjából a *legáltalánosabb* értékűek: az értelem a mi legsajátosabb „*univerzális eszkö-zünk*“.¹⁵

*

¹⁴ Sajnos, ez az önnevelés a legtöbbször *helytelen* irányú, egy mesterkélten és *hamisan* magunk elé alakított szubjektíve jóleső *én-ideál*, „eszményi-én“ hatására történik, magunknak önmagunk előtt való értékelésére törekedve; nem ritkán olyan irányban halad, ahol igazi benső megelégedésünk soha sem következhetik el, sőt amelyen haladva az egyén esetleg egyre csak *mélyebbre* ássa a szakadékokat, amelyek őt *másoktól*, a *valóságos* élet lényegétől, a helyes alkalmazkodástól, és így önmaga jobb megelégedésétől elválasztja. Magyar fajtájú gyermekeknél, sajnos ritka az *önfejlesztésre* való beállítódásnak spontán megnyilatkozása. Mi e tényben is történeti *nevelésünk fogyatékoságának* egyik megnyilatkozását véljük felismerhetni. V. ö. a 3. sz. jegyzetben említett tanulmányt.

¹⁵ L. a 2. sz. jegyzetben említett tanulmányt.

A mondottak után könnyű levonnunk fejtegetéseink végső eredményeit: Ha — szaktudományi megszorítások nélkül — azt kérdezzük: *ki* a „magyar“?, nyilván jogos az a felelet, hogy a *legteljesebben* magyar az, aki *minden fontos szempontból* (tehát öröklésbiológiai, lélektani, nemzeti közösségi stb.) szempontból egyaránt „tökéletesen“ magyar. Ilyen minden tekintetben való magyarság a *konkrét* életben azonban egyszerűen *nincs*, sőt voltaképpen *elvíleg* is képtelenség, (mert hiszen az öröklésbiológia, a lélektan, a nemzeti közösségi élet stb. szempontjai egymást nem is fedik pontosan). De a gyakorlati életben nem is egy elvont „minden tekintetből való“ magyarság a fontos: *soha* nem ez a fontos, hanem aktuálisan mindig csak *valamely meghatározott*, az egyén és a közösség előtt álló *konkrét életfeladatok* szempontjai szerint való magyarság, és talán ugyanaz a kétségtelenül „magyar“ jellegzetesség is ténylegesen egyszer mint kívánatos, máskor mint inkább bizonyos átalakulásra és kiegészülésre szoruló lelki bélyeg értékeltek. Ime: két véglet áll előttünk: a *minden szempontból* magyarnak tekinthetőség ábrándja és az *aktuális életfeladattól* meghatározott szempontból értékelt „magyarság“-fogalom. A tudomány természetesen nem fogadhatja el az utóbbit sem: *szilárdságra*, a lehető és jogos állandóságra, esetleges aktuálításokon túlemelkedő *egyetemeségre* van szüksége. Végeredményben mindegy, hogy melyik szaktudományból indulunk ki: szilárd és egyetemes egységre kell jutnunk, amelyik *irányítani* is tudja a *jövő* fejlődést, és megalapozhassa a legjobb jövő fejlődés érdekében esetleg meghozni szükséges okos, emberi „mesterséges“: nevelési, orvosi, közigazgatási stb. gyakorlati beavatkozásokat is. A *végső* szabályozó egyetemesebb érték és elv tekintetében természetesen lehetnek különböző felfogások: az ezeken való vita nem tarthat ide. Bizonyára általános elfogadásra számíthat azonban az a meggyőződés, hogy a *magyar* „nemzeti és állami“ *közösség* általános szempontja ítélendő annak az irányító, egyetemesebb szempontnak, amelyet középpontba állíthatunk. Ha a lélektan felől indulunk ki, mintegy három fokozaton, fázison át juthatunk el — amint már láttuk — ehhez a központi szabályozó egyetemességhez:

a) magyar csak az, aki az öröklésbiológiai szempontból

magyaroknak ítélendő egyéneknek *minden* típusos lelki jegyével bír,

b) magyar az, aki a *biológiai* leszármazás szerinti magyarok típusos lelki jegyei közül legalább a *legjelentősebbekkel* bír,

c) magyar az és annyiban magyar, aki és amennyiben bensőleg, lelkileg teljesen magáévá teszi a magyar *nemzeti és állami közösségi célt* és bír azokkal a sajátos lelki jegyekkel, amelyek éppen a *magyar* nemzeti és közösségi élet kívánatos legideálisabban *magyar szellemű* fennmaradása, erősödése és legjobb továbbfejlődése tekintetében a legjelentősebbek. Ha az első és a második magyarság-értelmezés akként értelmezhető, mint egyedül a „*fajmagyarság*“-ra *aktuálisan jellegzetes* lelki határozmányoknak keresője, tekintetbe vevője és szentesítője (ezért bizonyos mértékben akaratlanul is változatlanságukban való megtapasztalója), a harmadik értelmezés akként értelmezhető, mint egy *ideális* értelemben vett, nemcsak tömegeiben gyarapítandó, erejében erősítendő, de egyúttal lelki jegyeiben is alakulni, fejlődni, *magasabbrendűvé* válni törekvő magyarságnak kívánalma, mint egy a mai fajmagyarság aktualitásánál magasabbrendű, tökéletesebb magyarságnak eszménye. A tudományos fogalmak végső elemzésben igen sokszor csak ideális határfogalmak, eszményfogalmak, mondtuk. Az alakuló és fejlődő emberi életre és a *lelki* életre vonatkozó sajátos fogalmak kétségtelenül ilyen természetűek, és ilyen jellegük átértéséhez nem is szükséges addig a végső belátásig emelkednünk, hogy *minden* lehető tudományos fogalomalkotás legmélyén végül is kényszerűen egy végső filozófiai állásfoglalás leplezhető tudatunk elé:¹⁶ elegendő pusztán az alakuló, változó, fejlődő élet igényeivel való komoly számotvetés. A magyarság-eszménynek kétségtelenül számolnia kell a multtal is, amelyből a jelen alakult, és a jövővel is, amelyet a jelennél jobbnak óhajtunk.

*

¹⁶ Ez a kényszer hozzátapad mind a fogalomalkotásnak céljához, mind a fogalomnak (változó, fejlődő) tartalmához. Aktuálisan mindig valamely végsőbb *állásfoglalás* vezet emberi fogalomkialakulásunkat, amint már — ezt megelőzően is, — csak a pusztá „tény“-ként való valóságmegállapításainkat is.

Annak igazolására, hogy a magyarság legkielégítőbb lélektani megalapozottságú fogalmát keresve, jogosan haladhatunk túl az *aktuális* valóságnak, pontosabban az aktuális fajmagyarságnak szilárd biológiai meghatározottságú körén, szorgáljanak még az alábbiak is:

Ha számotvetünk a fajta szerint magyar egyéneken (főleg kiskorúakon) végzett kísérleti személyiségvizsgálataink eredményeivel — amelyekre ezúttal természetesen nem térhetünk ki részletesebben ¹⁷ —, azonnal feltűnhet az a tény, hogy azok a jegyek, amelyeket itthon és a külföldön közönségesen mint a magyar nemzetre *általában* jellegzeteseket szokás felemlíteni, valójában éppen a *magyar* fajtájú magyaroknak jellegzetes jegyei. Ez a tény már maga is arra vall, hogy ezek a jegyek valami *állandó* és különös *bélyegző* erővel, *súllyal*, sőt ezentúl az idegenekre valami *vonzó* erővel és áthasonító hatással bírnak, mert hiszen csak így színezhetik az *egész* nemzettestet — minden különbözőségek és fajta-keveredések ellenére — egységes színezetűvé. Magyar személyiségjegyeinknek pontosabb vizsgálata világosan arra vall, hogy amiként a pszichésen különösképpen „magasrendű“ *egyénekre* egy sajátos egyéni „*autonóm súly*“, a személyiségnek külső behatásokkal szemben való erőteljesebb önállósága és szabadsága, de viszont annál erősebb egyéni *belső* meghatározottság, kötöttség, egy erős öndetermináció jellemző, éppen így a magyarság mint *fajta-típusok* közössége is, jellegzetes lelki jegyei által, egy sajátos és magasabbrendű „*autonóm súlyal*“ bír. Ez az autonóm súly — minden (és bármi sokféle) úgynevezett „magyar hibának“ és különösen az életben való *gyakorlati érvényesülés* terén mutatott, valósággal bűnös fogvatkozásoknak ellenére is — mind a *temperamentum* és a *kedélyi* élet érdekességeiben, mind az *értelemnek* különös józanságában, lényegekre irányzódásában, mind az *érzelmi* élet rendkívüli komolyságában és egyéb sajátosságaiban, mind a *természetes morális irányzódásoknak* sajátos és rendkívüli érdekességeiben (tegyük hozzá: az egész *életbeállítódás* sajátos érdekességeiben is) kifejeződésre jut, és másokra valami

¹⁷ V. ö. a 3. sz. jegyzetben említett tanulmányt. — A magyar személyiségnek *részletezettebb* képét rajzolja meg (kísérleti személyiségvizsgálataink alapján) egy kiadás előtt álló újabb tanulmányunk.

különös rokonszenvet és hasonulási vágyódást is kiváltva hat. A magyar fajtáknak ez az autonóm súlya (érdekessége és értéke) az, ami a földrajzilag amúgy is egységes egész Kárpát-medencében a legigazibb lelki kohéziós tényező.¹⁸ Nemcsak *méltányossági* és *történelmi*, hanem bizonyos lelki határozományok is eredményezik, hogy a „magyar“ nemzeti és állami közösségnek — mint tartós benső közösségnek — egyedül természetes és igaz magvát, középponti határozományait bizonyos *magyar* fajtatípusú jegyek teszik: táj és *ember* együtt határozzák meg egy földrajzi vidék történelmi sorsát, és nem „véletlen“, hogy ezen a tájon a történelem folyamán éppen (csak) a *magyarság* volt képes tartós államot kialakítani és fenntartani. „Történelmi tény, (— amelyet irodalmunk, általános kultúránk, de sajátos színeztűekké alakult intézményeink is egyként igazolnak —): abban a népi és nemzetiségi sokszerűségben, amely a Kárpát-medencében kialakult Magyar birodalmat mindenkor jellemezte, állandóan a *magyarság* játszott — a maga igen sajátos: *megértő*, egységesítésre és *tartós vezetésre* őt alkalmassá tevő lelki jegyeivel — középponti szerepet, amely még a néphagyományok alakulásában... is tükröződik.“¹⁹ A történelmi (és néprajzi) alakulások tanulságaként tehát — amelyeket még egyéb érvekkel is támogathatnánk (így bizonyos idegenből átvett irányzatoknak, különösen a régi időkben, sajátosan magyarrá alakulásával, irodalmunk sajátos minőségi és fejlődésjegyeivel stb.) — a legtágabb értelmezésű magyar-fogalomnak *középponti* tartalmi jegyeit *magyar* fajtípusú lelki jegyek kell, hogy tegyék. Ezek biztosítják egyfelől a magyar nemzeti és állami közösségnek sajátos, éppen „magyar“ szellemét, és ezek biztosítják másfelől e közösség sokféle fajtájú egyéneinek *tartós és államfenntartó erejű* egybekapcsolódását is. Önként tolul elménkbe e ponton a magyarság manapság sokszor hangoztatott *szent-istváni* feladatának problémája is. „Szent István egy *magasrendű*, morális és történelmi feladatot jelöl ki e nemzet számára: *különböző népfajok* lelki jegyeinek és természetes emberi érdekeinek (magyar szellemű) *összeegyeztetését* és *Nyugat és Kelet*

¹⁸ V. ö.: *A Kárpát-medence népeinek lelki egysége felé* c. hírlapi cikkünket (Magyar Nemzet, 1940. febr. 4.: egy, a Magyar Nemzetpolitikai Társaság Felvidéki Osztályában tartott előadásnak kivonata.).

egymáshoz kapcsolását, illetve legalább összeütközéseik tompítását. A magyar történelem és kultúra egy évezreden át becsüléssel végezte is ezt a hivatását (második feladatában eleddig főképpen a Nyugat megvédésével).²⁰

Ha azonban teljesebben számot kívánunk vetni a mai idők történeti követelményei szerint a magyarságra háruló feladattal, be kell látnunk, hogy a legbiztosabb magyar fennmaradás és a legjobb magyar továbbfejlődés érdekében a magyarság lelkeségének, szellemiségének bizonyos *átalakulására* is szükségünk van. A lélektani vizsgálódás nem különítheti el magát teljesen a ma valóságos életétől és követelményeitől. Bár nem kívánok „elkoresodási“ jegyek erősödéséről, vagy egyéb hasonlókról, sőt csak az új életfejlődések által megkövetelt *új lelki alkalmazkodás- és beállítódásformák* szükségességéről szólni, arra a közönséges tényre utalnom kell, hogy ma már az egész magyar közélet szükségét érzi bizonyos nagy átalakulásnak, így a gazdasági élet terén, a szociális élet terén, a nevelés terén, stb., stb.: ezek az átalakulás-szükségletek, *komoly* kielégülhetőségük előfeltételeként, a magyar *életbeállítódásnak* bizonyos módosulását kívánják. Igazán tartós és mély életbeállítódás-változás azonban csak egy mélyebb és általános *lelki* átalakulás következményeként állhat elő. Az élet *alkalmazkodást* követel: ha a szomatikus jegyek csak lassabban módosulnak is, a *lelki* jegyek viszont *gyorsabban* kell, hogy módosuljanak. A kétségtelen átalakulási szükséglet tehát (amelyik általánosabb a pusztán magyar fajbiológiai, vagy *magyarságpolitikai* szükségességnél, mert hiszen az egész egészséges magyar lelki élet szükséglete) így természetes úton kereshet kielégülést maga is a *legáltalánosabb* értelmezésű magyarságfogalmunk gyakorlati érvényresegítésében. Ha a pszichológus azt kérdezi: vajjon ennek az általában szükségesnek érzett magyar átalakulásnak megvannak-e *ma* a kellő lelki előfeltételei és lehetőségei a magyarságban?, igenlő válasz nyugodt lelkiismerettel aligha adható, Szabad legyen e ponton egy másutt megjelent tanulmányunknak²¹ a magyar *nevelés* bizonyos új feladataival kapcsolatos fejtegetéseire is hivatkozunk. Más-

¹⁹⁻²⁰⁻²¹ L. a 3. sz. jegyzetben említett tanulmányt.

felől a következőkre is hivatkozhatunk: bár személyiségvizsgálataink azt a végső tanulságot mutatták, hogy „bár felnőtt magyarjaink közléte nem egy tekintetben megromlott és gerinctelenné süllyedt“, és talán felnőtt, gyanakvóvá és bizalmatlanná vált „paraszt“-jaink jó része is különféle gyöngeségek viselője: „maga a fajtajelleg, mint örökletes adottság, nem változott meg gyökeresen: a magyar gyermek és a magyar ifjúság — e vizsgálatok szerint, — változatlanul mutatják a magyarság átörökölt, természetesen gátolatlan spontánságú, egészséges temperamentumú, bátor és egyenes lendületű, különös érzelmi komolyságú, józan értelmiségű, etikailag sajátosan magasrendű bizó életerejét“.²² E vizsgálatok tanulsága szerint a magyarság *ma is alkalmas* a magasabbrendű átalakulásra. Bár *egy* egyén benső átalakulása nem jelent a közösségre nézve, sem aktuálisan, sem esetleges továbbörökítések tekintetében jelentős változásokat, egyfelől *sok* egyénnek egyirányú benső alakulása (az aktuális „milió“ megváltoztatásával), másfelől a *több generáción át* folytatódó és egyirányban következetes alakító (pl. nevelési) befolyásolás végül, magára az öröklési tömegre gyakorolt módosító hatásával, bizonyára minden egyénnél jelentősebb nemzet- és közösségalakító tényező. Ez utóbbi nevelési kérdéssel kapcsolatosan is megemlítem annak szükségességét, hogy némely sajátosan magyar személyiségjegy a gyakran tapasztaltnál megfelelőbb, megértőbb, mélyebbrelátó, pszichésen helyesebb, az eddiginél sokkal nagyobb mértékben *értékfelszabadító* kezeléshez jusson. Egyetlen példaként utalhatok a magyar *dacnak* mind iskolai nevelésünkben, mind közéletünkben, hivatalainkban, stb. nem ritkán a pszichésen éppen *leg*helytelenebb módon való *elfojtó*, minden eszközzel megtörni törekvő kezelésére, hogy ebből a törekvésből a megtörendő egyénben még élesebb benső *dae*, majd esetleg súlyos megtörtenség, esetleg elközyösödés, elesüggedés és súlyos morális következményekkel járó elbátortalanodás, nem ritkán éppen a kiszámíthatatlanul ellentétes szélsőséges beállítódások között való kétségbeesett lelki gyötrődés, (de nem a szükséges *felszabadulás*, önlegyőzés, fölemelkedés és értékmérő benső meg-

²² Idézet a 18. sz. jegyzetben említett cikkből.

nyugvás) fakadhasson föl —, és utalok annak szükségességére is, hogy az életben való jobb *gyakorlati érvényesülést* megakadályozó bizonyos „magyar hibák“, (amelyek némelye, mélyebb alapját tekintve, önmagában rendkívüli morális és egyébjellegű személyi érték) *megfelelő* nevelői befolyással győzessenek le gyermekeinkben, ezek tekintetében is tompítva a magyar személyiséget sajátosan jellemző (és benne mintegy egymás *mellett*, egymást felváltva érvényesüléshez jutó: ezért szerencsére kifejezett abnormitásokba nem gyakran rendülő) bizonyos *szélsőségesen ellentétes* jegyeknek ellentéteit és erősítve az ellentétpárnak az érvényesülés érdekében célszerűbb, hasznosabb tagját. (Ismert ilyen jegyek pl. a *hangulati, aktivitásbeli*, érdekbeli, érzelmi, akarati, stb. ellentétek: optimizmus — pesszimizmus; lelkesedés és nagy aktivitás — szemben a levertséggel és a lomha közönnyel; egyéni érdekkeresés — és eszményért önfeláldozó, lelkes áldozatkészség, stb.) De a szükséges nagy magyar átalakulás körébe vág a *szociális* átalakulás szükségének problémája is: utalhatunk e ponton „a különböző társadalmi osztályok közötti kohézióknak — részben történeti kialakulásmódjukból értelmezhető — erőtlenségére is, valamint az e problémában is érvényesülő magyar *ellentétekre*, „kettősségekre“, végül a sok csapásban és nyomorban megkeményedett és könnyen (sokszor bűnösen könnyen) *önlegyezéshez* és maga fölé emelkedéshez szokott magyarságnak nem annyira a *szubjektív* méltánytalanságok-, fájdalom-, gyötörtetésekkel szemben fogékony, mint inkább bizonyos *objektív*-etikai és egyéb eszmei értékek felé irányuló moralitására.

E benső átalakulás mellett — amelyet, ismételjük, egy megfelelő: a magyar lelkeségnek megfelelő és a magyar körülményekkel számoló *nevelés* (részben mint iskolai nevelés, részben mint iskolán kívüli köznevelés) volna a leginkább képes, nemzedékeken át folytatódó egyirányú következetes munkával igazán biztosítani — lélektani szempontokból hasznosnak kell ítélnünk a sajátos magyar aktuális személyiségjegyeknek bizonyos *egyéb* magyarországi emberfajtáknak (így dináriaknak, északiaknak, sőt — bizonyos érzelmi és érvényesülési tekintetekben — az alpesieknek is) némely sajátos, típusos lelki jegyével való mintegy *kiegészülését* is. (Ily jegyek pl. a dináriak ál-

landóbb aktivitása, „egyvonalúbb“ beállítódása, tartósabb derűje és optimizmusa, az északiaknak kitartása, szervező²³ technikai készsége, stb., a sok fajbiológus által igen kevésbé hízelgően jellemzett alpesieknek családi és közösségi összetartása, de gazdálkodási értékei is, stb.) A magyar személyiségjegyeknek a magyar nemzettestet alkotó egyéb fajták és nemzetiségek némely jellegzetes vonásával való kiegészülése történelmünkben eddig is érvényesült (pl. a dinári Zrinyiben, egy Petőfiben, nem egy német eredetű kiválóságunkban, stb.). Kétségtelen, hogy az egész magyar nemzettest kevertségéből eddig is nemcsak veszedelem (és esetleges lelki koresosodások és nem egy ponton magyar-elnyomás), hanem sok *érték*, dinamikus életerő és szellemi tehetség is bontakozott, korbácsolódott ki. Ha nem is megyünk odáig, hogy ma már bizonyos energikusabb állami közösségi rendszabályok életbeléptetésével kívánjuk, talán a „mesterséges“ emberi beavatkozások útján szabályozni — az immár teljesebbfokú és mélyebb örökléstani és lélektani ismeretek alapján, — az öröklődések menetét, a *nevelői* lelki befolyásolásnak, sőt ezentúl egy általános *egészségügyi* eugenikának és hasonlóknak jelentőségére különös nyomatékkal ma már igen jogosult a figyelmet fölhívunk. Természetes, hogy nem feledhetjük e vonatkozásokban azt sem, hogy közéletünkben erős érvényesüléshez jutottak a nem magyar fajtájú nemzetiségeknek bizonyos *gyöngéi* is, ugyanakkor, amikor bizonyos magyar értékek — részben éppen a típusosan magyar személyiségnek némely sajátosságai miatt is, — gyöngültek, koresosodtak, vagy legalább a gyakorlati érvényesülés számára felszabaduláshoz jutni nem tudtak. Objektív és elfogulatlan szemmel kell e kérdésekbe beletekintenünk, és egyúttal — hogy a jövő alakító munkája valóban megfelelő értékeket termelhesen — a magyarságnak és egészséges szellemének nagy és meleg szeretetével.

A magasabbrendű nemzet, miként a magasabbrendű

²³ A szervező képesség tekintetében a magyarság — kétségtelennek látszik, — valami történeti koresosulást mutat; e koresosodás *mélységét* azonban ezidőszert még nem tudjuk pontosan fölmérni. Lehet, hogy egy szerencsésebben alakuló jövő kor azt fogja mutatni, hogy ez a koresosodás *fölszínesebb*, mint ahogy ezt nem ritkán hangoztatni halljuk.

egyéni személyiség, föléje nő bizonyos, az alacsonyabbrendű szellem és személyiség által meg nem egyeztethető *ellentétéknek*. Ennek a magasabbrendű ellentét-megegyeztetésnek érdekében is bensőleg átalakult, jobb magyarokká kell válnunk — e nemzet mind magyar fajtájú, mind pedig nem magyar fajtájú tagjainak egyaránt —, egy *eszményien magyar* szellemű harmónikus és kölcsönös egymást áthatás és kölcsönös benső átformálódás jegyében. A *magyar*fajtájúak szükséges felszabaduló emelkedése mellett különös gonddal kell törekednünk arra, hogy *idegen* eredetű testvéreinknek *minél teljesebben magyarrá* való átalakulási vágyát is az eddiginél még eredményesebben, mert mélyebbrehatóan segítsük sikerre.

Ha ezekben a kényes problémákban a *filozófiai* egyetemesség és állandóság, a „*sub specie aeternitatis*“ szemszögéből vizsgálódva talán kétség támadhatna bennünk a — parciális, sőt bizonyos fokig időleges — *faji* jelleg hangsúlyozásának objektív célszerűségével szemben, gondoljunk arra, hogy az *egyén* és az egyetemes *emberiség* között mind szomatikus biológiai, mind lelki-szellemi szempontokból (vagyis az élet testi-lelki egysége szempontjából) a *természetes* és természetesen *egészséges* közösségi egyesüléseknek, különféle testi és lelki típus-csoportoknak, hivatásrendi, társadalmi, kulturális, faji, családi, népi, nemzeti, állami közösségeknek, tehát egész sor *részegészek* sokasága helyezkedik el. Az ember — ha méltó kíván lenni e fogalom morális és általános szellemi tartalmához, — nem teheti, hogy miként fajilag, akként szellemileg is (és különösképpen érzelmileg és morálisan) e részegészek egyik vagy másik csoportjába is bele ne tartozzék. Csak addig „*ember*“ — e fogalomnak *teljes* biológiai (tehát szomatikus és *pszichés*) értelmében, — amíg nem is csak meg nem *tagadja* e maga legbensőbb faji és szellemi hovatartozóságát, — ami botor vállalkozás volna is, mert sikerrel soha el nem végezhető —, de azt — magasabbrendű emberi kötelessége szerint — igyekszik *minél teljesebben és értékesebben, minél magasabbrendű szellemen* kibontakoztatni. A természetes adottságok megtagadása az egyéni sorsban csakúgy, mint a közösségekben, testi vonatkozásokban alapjában csakúgy, mint lelkieken, nem *egészséges* dolog: az egészséges és legjobb fejlődés érdekében *reájuk*

támaszkodva kell a *tudatos* embervezető, szervező és fejlesztő munkának előrehaladnia, nem pedig azok megtagadásának botor megkísérléseivel. A fajtajelleg és a nemzeti közösségi szellem — egyik a testi, a másik a lelki oldalról, — megtagadhatatlan és egészséges objektív adottságunk: egyetemes emberi értékek szunnyadnak benne. Ha őket meg nem tagadjuk, hanem éppen magasabbrendű egészséges harmonizálásukra törekszünk (vezető *célként* a közösség magasrendű ideális *szellemi* egységére, biztos *alapként* az e nemzeti szellemi közösséget kialakító és azt ténylegesen vezető *fajiságra* támaszkodva), *értéket mentünk és bontakoztatunk* ki nemcsak e meghatározott közösség, hanem az egész emberiség számára. A magyar érték is az *egész emberiség* értéke.

A RORSCHACH-VIZSGÁLAT KLINIKAI ALKALMAZÁSA.

A PIOTROWSKI-FELE JEGYEK DIFFERENCIÁLDIAGNOSZTIKAI ÉRTEKE.

Írta: TARCSAY IZABELLA.

A lélektani teszteknek, a lélektani diagnosztikai eljárásoknak klinikai alkalmazhatóságát nagy mértékben megnehezíti az, hogy súlyosabb betegekkel szemben a par excellence teljesítmény-vizsgálatok olyan magas követelményekkel lépnek fel, amelyeknek a betegek általában nem tudnak megfelelni. Így pl. a schizophreniások vizsgálatával kapcsolatban írja Skalweit, hogy „Eine weitere Erforschung des Schizophrenieproblem ist... zur Zeit notgedrungen zum grossen Teil auf psychopathologische Methoden angewiesen. Andererseits liegt es in der Natur des funktionellen Charakters der Schizophrenen Symptome, dass rein leistungspsychologische Untersuchungen versagen müssen“.¹ Azoknál tehát, akiknél a teljesítmény-vizsgálatok a magas követelmények miatt nem járhattak megfelelő eredménnyel, igen jól alkalmazhatónak mutatkozott a Rorschach-vizsgálat. E vizsgálat minimális teljesítmény elé állítja a megvizsgálándót és így még súlyosabb esetekben is támpontot nyújt a pszichológiai értékelés számára.

A Rorschach-próba² pszichológiai természetű vizsgálat és így végrehajtása a pszichológus feladata. Valóban a Rorschach-próbával dolgozó kutatók legnagyobb része (így pl. az Angliában és Amerikában dolgozó Vernon, Hertz és Ovsiankina)

¹ Skalweit: Konstitution und Prozess in der Schizophrenie. Sammlung psychiatrischer und neurologischer Einzeldarstellungen. Bd. V. 1934. S. 6.

² A Rorschach-próba részletes ismertetésére és klinikai alkalmazhatóságára nézve l. Tarcsay Izabella: Pszichodiagnosztika. A Rorschach-próba és klinikai alkalmazása. Budapest, 1940.

pszichológus. E próba elsősorban patho-pszichodiagnosztikai eljárásnak készült (csak későbbben alkalmazták egyéb diagnosztikus célokra), ami abból is érthető, hogy Rorschach és első munkatársa, Oberholzer pszichiáterek voltak. Természetesen a legcélszerűbb az volna, ha maga a pszichiáter készíthetné el a felvételt és annak feldolgozását. A modern klinikai munkának mind nagyobb méretű specializálódása azonban ezt nem teszi lehetővé, hisz a Rorschach-feldolgozás külön studiumot igényel. A teszt elsajátítását még jobban megnehezíti az, hogy azok a lélektani összefüggések, amelyek itt szerepelnek, még nagy mértékben kidolgozatlanok. A pszichológus feladata marad tehát, hogy a tesztet felvegye és kidolgozza. A teszt eredményét klinikai szempontból viszont csupán a pszichiáter használhatja fel, akinek számára a teszt esetleg olyan adatokat is feltárhat, amely orvosi munkáját megkönnyítheti. Így válhat a Rorschach-teszt a pszichiáter segédeszközévé. „Selbstverständlich soll der Versuch hauptsächlich Hilfsmittel der klinischen Diagnostik sein“ — írja Rorschach¹ s valóban helytelen minden beállítás, amely a Rorschach-tesztnak ennél nagyobb klinikai jelentőséget igyekszik tulajdonítani.

A klinikai alkalmazhatóságot megerősítik azok a tanulmányok, amelyek a Rorschach-felvételekből kapott megállapításokat a klinikai anamnézissel és a végső klinikai diagnózissal egybevetve nagyfokú megegyezésről számoltak be. Nagyobb-számú esetről a klinikai és a Rorschach-teszt által kapott diagnózis korrelációját elsőnek J. D. Benjamin és F. Ebaugh² tanulmánya mutatja be. A szerzők 50 beteg közül 12 személyről ú. n. vakdiagnózist (blind interpretation) adtak, vagyis a betegek ismerete nélkül, pusztán a Rorschach-felvétel alapján szerkesztettek jellemzést. A többi betegről pedig mindig a másik szerző készítette el a Rorschach-diagnózist, mint aki kezelte a beteget. Így a diagnózisok objektív jellege biztosítva volt. A hosszas megfigyelés alapján készült klinikai diagnózis és a Rorschach diagnózis 46 közül 39 esetben mutatott teljes megegyezést. Ez a 85%-os megegyezés még sokkal kedvezőbbnek

¹ Rorschach: Psychodiagnostik, 1934³ 116. lap.

² J. D. Benjamin — F. Ebaugh: The diagnostic validity of the Rorschach-test. American Journal of Psychiatry 94. 1938. 1163—1178.

mutatkozik, ha figyelembe vesszük, hogy a 46 eset közül az előzetes és a végleges klinikai diagnózis 12 esetben mutatott eltérést. A szerzők eljárásának elfogulatlanságát mutatja még annak hangsúlyozása is, hogy a Rorschach-tesztet nem a klinikai vizsgálat *helyett*, hanem elsősorban azért szükséges elkészíteni, mert esetleg irányt mutathat a további, részletesebb klinikai vizsgálat lefolytatására.¹

Egy másik korrelációs adatról számol be Z. Piotrowski,² aki 26 személlyel a Rorschach-felvételt hosszabb idő, több hónap, egyes esetekben egy év eltelte után újra megismételte. Azoknál az eseteknél, akik a New York State Psychiatric Institut betegek voltak, összehasonlította a másodszori felvétel adatait a kezelőorvosok megállapításaival és feljegyzéseivel, a többi esetekben pedig a tanár és a szülő megfigyeléseivel. Piotrowski vizsgálata megerősíti azt a — más szerzők által is megállapított — tényt, hogy a Rorschach-felvétel hosszabb idő eltelte után is változatlan marad. Változásokat csak ott lehetett találni, ahol magában a személyiségben is változás történt. A Rorschach-felvétel megváltozása és a személyi változás között így nagyfokú megegyezés tapasztalható.

A fenti két korrelációs vizsgálaton kívül még számos tanulmány szól a teszt megbízhatósága mellett. Elegendő e helyen Hertz, Behn-Eschenburg, Mira, Wertham, Bleuler, Vernon, Beck, Ovsiankina stb. munkáira utalnunk.

A Rorschach-próba jó alkalmazhatóságát nemcsak az a tulajdonsága biztosítja, hogy a megvizsgáltat kifizető teljesítmény elé állítja, hanem az is, hogy ez a próba igen jól felhasználható intelligencia-tesztnek is.

Rorschach és Klopfer eredményeit alkalmazva mondhatjuk, hogy az intelligencia fokát a következő Rorschach-jegyeknek egymással való egybevetéséből állapíthatjuk meg:

1. A G feleletek száma és minősége és ezzel összefüggésben a felfogástípus minősége. 2. A felfogás menete (a szukcesszió). 3. A formaszínvonal (F+%). 4. A B feleletek száma és minősége. 5. Az Orig feleletek száma. 6. A tartalom változatossága.

¹ „We do not use the test as a substitute for clinical examinations, but rather as a method to give direction to further and more detailed clinical investigations along certain lines.“ i. m. 1175 l.

² Amer. Journal of Psychiatry, 94. 1938. 1177.

Mégpedig magas az intelligencia, ha

1. a G felelet	nagyobb számban és jó minőségben fordul elő, a G+% 50%-nál magasabb
a felfogástípus	<u>G—D</u> , <u>G—D</u> , <u>G—D—Dd</u> .
2. a felfogásmenet	rendezett vagy laza
3. az F+%	magas
4. a B feleletek között	több B+ szerepel
5. az Orig feleleteknél	közepes Orig+% adódik és végül változatos (egyik feltétele az alacsony T%)
6. a tartalom	

A Rorschach-próbának az intelligencia vizsgálatra való felhasználása azért is előnyös, mert nem szükséges a beteggel még külön Binet—Simon-vizsgálatot is végezni, hanem a Rorschach-felvételből mindjárt megadhatjuk az intelligenciára vonatkozó adatokat. (Az az esetleges hiány, hogy a Rorschach-próba még nincsen életkorokra kikalibrálva, egy nagyobb korrelációs vizsgálattal kiküszöbölhető.)

Az alábbiakban 45 személy (40 beteg és 5 egészséges) Rorschach felvételeinek összehasonlítása alapján kapott differenciál-diagnosztikai eredményeket mutatjuk be egybevetve az irodalomban található eddigi megállapításokkal. A beteg Rorschach-felvétele a budapesti kir. magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Elme- és Idegkórtani klinikáján, az egészséges egyének felvétele pedig az Egyetemi Lélektani Intézetben történt. (A kevésszámú egészséges egyén adatait pusztán demonstráció és összehasonlítás céljából a harmadik ú. n. kontrollcsoportban közöljük.) A megvizsgáltak a következők:

A) csoport: 15 schizophreniás megbetegedés:

- 7 paranoid (1, 7, 12, 46, 49, 55, 66 sz.)
- 3 hebefrén (6, 22, 56 sz.)
- 1 kataton (3 sz.)
- 4 atipikus (8, 23, 26, 65 sz.)

15

B) csoport: 5 mániás és depressziós:

- 2 psychosis maniaco-depressiva (18, 24 sz.)
- 2 mániás (14, 67 sz.)
- 1 depressziós (31 sz.)

10 organikus megbetegedés:

- 5 paralysis progressiva (4, 17, 32, 33, 35 sz.)
- 1 arteriosclerosis (54 sz.)
- 1 epilepsia (57 sz.)
- 1 postencephalitis (16 sz.)
- 1 dementia senilis (63 sz.)
- 1 tudatvesztés (exogén reakciós typus) (19 sz.)

15

C) csoport: 5 neurozis:

2 kényszerneurozis (13, 40 sz.)

1 sex. neurasthenia (37 sz.)

2 hystéria (51, 36 sz.)

5 pszichopathia:

1 debil psychopatha (47 sz.)

1 imbecil psychopatha (29 sz.)

2 psychopathia homosexualitas (5, 50 sz.)

1 mo (62 sz.)

5 normális:

3 átlagos tehetség (70, 71, 72 sz.)

2 nagy tehetség (38, 73 sz.)

5

Megvizsgáljuk, hogy a Piotrowski¹ által megállapított 10 Rorschach jegy valóban elegendő-e arra, hogy a schizopheniás, a mániás és depressziós és az organikus megbetegedéseket differenciálja a neurotikus, a pszichopathiás és a normális egyenektől.²

A Rorschach kutatás első szakaszát az egyes kisebb betegségcsoportok pathopszichodiagnosztikai lehetőségeinek kikutatása jellemezte. Így külön vizsgálták a schizophrenia egyes alfajainak, továbbá az epilepsziának, a mániának, a depresszióknak, stb. stb. jellemző Rorschach jegyeit. A fejlődés második szakaszát mindjobban jellemezte az a felfogás, hogy az egyes Rorschach jegyek önálló, a különböző megbetegedésekre jellemző értékének kutatása helyett fontosabb feladat az egyes betegségcsoportok differenciálását lehetővé tenni s azután kísérhető csak meg a további szétkülönítés. Az egyik ilyen kísérletet Piotrowski fentebb idézett munkájában találhatjuk meg. Piotrowski eredményeit 33 eseten demonstrálja, akik a Columbia egyetem (Department of Psychiatry) és a Montefiore kórház (Neurophysiological Laboratory) betegei voltak. A klinikai vizsgálatok Kurt Goldstein professzor vezetésével történtek.

¹ Z. Piotrowski: On the Rorschach method and its application in organic disturbances of the central nervous system. Rorschach Research Exchange, I. 1936. 23—39.

² A schizopheniás megbetegedések Rorschach-felvételét, egyéb kórformákkal való összehasonlítását, továbbá az egyes betegségformákra jellemző Rorschach-felvételeket az előbb említett monográfiában közöljük.

Piotrowski kiegészítette Oberholzer¹ vizsgálatait s azt találta, hogy 10 Rorschach-jegy megvizsgálása elegendő az organikus pszichózisoknak az idegrendszer megbetegedéseitől, ill. a hysteriától való differenciálására. A megkülönböztetés alapja az, hogy az első csoportnál a megadott 10 Rorschach-jegyből legalább 5 jegynek jelenléte szükséges, a másodiknál pedig a jegyek számának nem szabad elérnie az ötöt.

Nézzük most ezeket a jegyeket egyenként. A jegyeket a Piotrowski-féle sorrendben ismertetem s minden jegy után közlöm az általunk megvizsgált 45 eset idevonatkozó adatait. (Az A., B., C. az egyes csoportokat jelenti, ld. 70—71. ll.)

I. *Alacsony feleletszám* akkor áll fenn, ha a tíz táblára adott összes feleletek száma kevesebb mint 15. Normális egyén ritkán ad 30-nál kevesebb feleletet. Piotrowski adatait is átvizsgálva megállapíthatjuk, hogy helyes eredményt kapunk akkor is, ha a feleletek alsó határát nem 15-ben, hanem 20 feleletben adjuk meg. Ekkor a következő eloszlást kapjuk:

20-nál kevesebb feleletet ad

A	B	C	csoportban
5	6	0	
33%	40%	0%	

A normálisnál jóval kevesebb feleletszámot, ami tulajdonképpen produktióhiányt, a produktó quantitativ csökkenését jelent — mint láthatjuk — nagyobb számmal találhatjuk meg az első két csoportnál. Az A—B és a C csoportok közti eltérés azonban csak 33—40%-os, ami annyit jelent, hogy a produktiónak pusztán mennyiségbeli hiánya még nem eléggé jó differenciáló alap, hisz az első két csoportban lévő pszichotikusok 67, ill. 60 százaléka mennyiségben a C esoporthoz hasonló feleletszámot produkál.

II. *A reakció lassúsága.* Normális személyeknek átlagban egy felelethez háromnegyed perc szükséges. Feleletenkint egy percnél hosszabb átlagidő Piotrowski szerint a második differenciáló jegy.

¹ E. Oberholzer: Zu Differentialdiagnose psychischer Folgezustände nach Schädeltarumen mittels des Rorschachschen Formdeutversuchs. Zs. f. ges. Neurol. 136. 1931. 596—629.

Lassúbb reakciót mutatott az

A	B	C csoportban
11	12	1 személy
73%	80%	7%

Az A csoportban 4 schizophreniás beteg adott gyorsabb reakciót, akik közül három (23, 26, 55 sz.) friss eset, a negyedik (7. sz.) sch. paranoides. A B csoportból 3 eset mutatott rövidebb reakciós időt, közülük kettő (14 és 18 sz.) MD beteg mániás fázisban. A reakció lassúsága, amely tulajdonképpen nem más, mint a produkálás kvantitatív oldalának időadata, ezek szerint már sokkal erősebb differenciáló erővel bír, mint a feleletek számának csökkenése.

III. *Mozgásfeleletek hiánya.* Normális esetben a felnőtt ember átlagban három mozgásfeleletet ad. Mozgásfeleletek hiánya vagy csupán egy mozgásfelelet, Piotrowski szerint a harmadik jegy.

Egynél több mozgásfeleletet nem adtak az

A	B	C csoportban
11	13	4 személy
73%	87%	27%

A schizophreniások közül több mozgásfeleletet adott 4 személy (1, 8, 12, 56 sz.). Ezek közül kettő (1, 12 sz.) sch paranoides, a harmadik akút hebefrén megbetegedés. A B csoportban kettőnél (14, 18 sz.) találunk több mozgásfeleletet. Ezek mániások. — A mozgásfeleletek hiánya tulajdonképpen eddig az első adat, amely a feleletek kvalitásait veszi figyelembe. Már az első részben láttuk, hogy a mozgásfeleletek a belső produktívitás jelei. Ez a belső produktívitás azonban pszichotikus egyéneknél — általában — igen nagy mértékben hiányzik. Produktív egyedül csak a sch paranoides és az MD mániás fázisa, továbbá némely akút eset.

IV. *Színmegnevezés.* Ez annyit jelent, hogy a jegyzőkönyvben legalább egy feleletnél a k. sz. nem mondott semmi mást, mint a színes folt színének a nevét. Pl. „Vörös, sárga, kék“. A színmegnevezés lényeges ismertetőjele, hogy a személy meg van elégedve ezzel a felelettel és éppen ez a megelégedettség választja el ezeket a feleleteket a neurotikus személyektől.

is kapott hasonló feleletektől, amelyek éppen meg-nem-elégé-
dést fejeznek ki. Pl. „Ezt a zöldet nem értem, én nem tudok
erről semmit sem mondani“. Ez utóbbi tehát nem színmegneve-
zés. Rorschach a színmegnevezéseket elsősorban epilepsziásokra
találta jellemzőknek.¹ Ez azt mutatja, hogy epilepsziások, külön-
ösen demens esetek tapasztalati szférájában a színek igen
nagy szerepet játszanak. Rorschach ezt a tapasztalati adatot
kontroll-kísérlettel is igazolta: Maeskaformájú rajzot a zöld-
békának, mókusalakot a kakasnak, békaalakot pedig a pinty-
nek színére festette be. Ezeket a képeket csak epilepsziások tar-
tották béka, kakas és pinty képeinek. — Piotrowski idézi Dro-
hockit, aki 80 epilepsziás vizsgálatával kimutatta, hogy epilep-
sziás roham után a formaválaszok száma csökken, a mozgás és
színválaszok száma növekszik s a színmegnevezések pontosan
annál a színes foltnál jelennek meg, amelyekre a roham előtt
színforma (FbF) vagy formaszín-választ (FFb) adott a beteg.
Így a roham után fejlődési szempontból korábbi stádiumba
esik vissza a beteg, amely állapotnak regisztrálása igen fontos
fejlődéslelektani tanulságokkal kapcsolódhatik. — Továbbá
Skalweit² írja, hogy az organikus schizophrenias defektus jele
a színmegnevezés. Ez már nem is vehető értelmezésnek.
(Die Farbnennungen..., die wohl immer als Zeichen des orga-
nischen, schizophrenen Defektes anzusehen sind... überhaupt
keine Deutung mehr darstellen...) A színmegnevezés Skalweit
szerint leggyakrabban szétbomlott szukcesszióval, gyenge for-
maszázalékkal, nagyszámú, de gyenge G felelettel és majdnem
kizárólag extratenzív élménytípussal jár együtt.

Az	A	B	C	csoportban színmegneve- zést adott
	11	8	3	személy
	73%	53%	20%	

Az A—B és a C csoportok adatai között az eltérés itt is
elég nagy, de még sem olyan jelentékeny, mint az előbbi két
jegynél. A C csoportban lévők közül háromnál találtuk ezt a je-

¹ Rorschach i. m. 49 l.

² Skalweit: Konstitution und Prozess in der Schizophrenie. 1934. 31—32.
lapok.

gyet: az egyik (72 sz.) pubertáskorban levő fiú, a másik (40 sz.) erősen neurotikus személy, a harmadik pedig (5 sz.) egy homoszexuális pszichopatha volt.

A színmegnevezés élménybeli háttérét legjobban akkor adhatjuk meg, ha összehasonlítjuk a schizophreniások által igen gyakran adott ú. n. objektív leírásokkal. Ez utóbbi feleleteknél a betegek nem adnak meg semmilyen konkrét tartalmat (pl. „Bohóc“, „Két medve“), hanem azt mondják „Itt van egy nagyobb, sötétebb folt s mellette két kiszögellés, amely a szomszédos foltokat összeköti“. Az ilyen felelet jellemzője, hogy nem tartalmaz semmiféle produkciót, hanem szinte mechanikusan olvassa le a megvizsgált az előtte lévő folt üres, tartalmatlan adatait. A megvizsgált 45 személy közül 13 esetben megtaláltuk mind a két adatot, 6 esetben pedig csak a színmegnevezést. Az objektív leírás egyedül, színmegnevezés nélkül egyetlenegy esetben sem szerepelt. Ez igazolja azt, hogy a színmegnevezés és az objektív leírás általában egyszerre lép fel, ami annál kevésbé meglepő, mert mindkettő a foltok objektív adatait „másolja“ s tartalom nélkül „reprodukciószerűen“ fejezi ki. (Az kétségtelen, hogy a színmegnevezés „affektívabb“ jellegű, mint az objektív leírás, azonban még sem sorolható az Fb-feleletekhez.) Annak kivizsgálása, hogy melyik képvisel magasabb fejlődési fokot, külön kísérletre szorulna.

V. *Alacsony formaszázalék (F + %)*. A normális felnőtt ember átlagban $F + \% = 80\%$ értéket ad. Ha a formaszázalék 70-en alul van, ez Piotrowski szerint a pszichózis egy jele.

Az	A	B	C csoportban 70-nél kevesebb formaszázalékot adott
	14	11	4 személy
	93%	73%	27%

A C csoport adatai itt is az előbbi pontokhoz hasonló nagy eltérést mutatnak az A—B csoport adataival szemben. Vagyis az átélésmód formai adata, a felfogás, a szemlélet élessége is jól felhasználható az első két és a harmadik csoport differenciálására.

VI. *Alacsony számú vulgáris felelet*. Normális felnőtt egyénnél a vulgáris felelet 25%-ban fordul átlagosan elő. Ennél kevesebb előfordulás szintén differenciáló jegy.

Az	A	B	C csoportban alacsony V %-ot
	14	11	7 személynél találtunk
	93%	73%	47%

Ez az adat, amely az emberi gondolkodás szociális kapcsolatait, a kollektívum gondolkodásában való részvétel fokát mutatja, a formaszínvonalhoz hasonlóan nem ad elegendő differenciáló alapot. Ennek egyik oka talán az lehet, hogy a harmadik csoportban ú. n. normális egyén csak öt van s ú. n. átlagember azok közül is csak kettő. (Magának Piotrowskinak adatai — mint alább látni fogjuk — sem adnak kellő differenciálást). Annak a kérdésnek, hogy a vulgáris feleletek alacsony száma milyen mértékben jellemző pszichózisra, pontos megadása még külön vizsgálatot igényelne, hisz elgondolható, hogy a feleleteknek „normalitása“ illetve „abnormalitása“ nemcsak a kollektív gondolkodásban való számszerű részvétel alapján, hanem a vulgaritás pontosabb megadása útján állapítható csak meg. Mindenesetre igen tetszetős feltevés az „abnormalitást“ a common sense adataival való egybevetéssel ellenőrizni.

VII. *Perszeveráció.* A feleleteknek ismétlését, ugyanannak a feleletnek különböző táblák értelmezésénél újra és újra felbukkanását, Piotrowski a legtöbb szerzővel egyetértésben igen jó differenciáló jegynek tartja. Adataink ezt alá is támasztják:

A	B	C csoportban perszeveráció található
13	13	1 esetben
87%	87%	7%

A feleletismétlés tulajdonképpen nem más, mint gondolkodásbeli tehetetlenség, kritikahiány. Az intelligenciának éppen az egyik jellemzője, hogy nem ismételt szükségtelenül adatokat; a perszeverációnak jelenléte így alacsonyabb értelmi színvonal jelzője.

VIII. *Tartalmi szegénység.* Ez annyit jelent, hogy pszichotikus esetekben gyakran kapunk olyan feleleteket, amelyeknél a beteg — bár esetleg látja, hogy felelete nem felel meg a tábla értelmezési lehetőségeinek — képtelen arra, hogy a gyenge, szegényes tartalmú feleletét visszavonja, vagy általában ki se mondja. A tartalmi szegénység a vele együttjáró kor-

rigálási hiánnyal igen kitűnő differenciáló lehetőségnek mutatkozott. Még pedig az

A	B	C csoportban ilyen jegyet mutatott
9	9	1 személy
60%	60%	7%

Piotrowski megjegyzi, hogy a pszichotikus betegeknek önkritikája, a hibák felismerése még aránylag jobb, mint a hibáknak kijavítására, helyesebb felelet megadására való törekvése. A pszichotikusok nem gondolkodnak a „jobb“ vagy a „rosszabb“, hanem csak az „igen“ vagy a „nem“ terminusaiban. A pszichotikus képtelen arra, hogy valamely táblára adandó értelmezést előbb mérlegeljen, hogy az jó vagy gyenge felelet-e, hanem csak arra képes, hogy pozitív vagy negatív formában állítson valamit; csak azt mondja, hogy „ez... ez“ vagy „ez... nem ez“.

IX. *Zavar.* Pszichotikus esetek igen gyakran mutatnak — ellentétben a legtöbb normális emberrel — kételkedést a saját képességgel szemben s ez zavar formájában jut kifejezésre. A megvizsgáltak az az érzése, hogy a feladatnak nem tud megfelelni. Ezzel függ össze, hogy néha kérdezősködnek, vajjon jól feleltek-e, vagy igyekeznek mindenáron megmagyarázni, hogy a feleletük helyes, mert pl. „úgy-e ez a kép nem is ábrázolhat mást, mint egy medvét“. A zavar továbbá nemcsak a feleletben nyilvánulhat meg, hanem gyakran a viselkedésből is leolvasható.

A	B	C csoportban zavart mutatott
9	8	5 személy
60%	53%	33%

Így e jelnek is elég hatásos differenciáló értéke van. Végül bemutatjuk az utolsó Piotrowski-jegyet:

X. *Mechanikusan alkalmazott kedvenc kifejezések használata.* Már Oberholzer megfigyelte, hogy pszichotikusok kedvenc kifejezéseket használnak a tábla értelmezésénél a nélkül, hogy ezeknek alkalmazhatóságát előbb mérlegelnék. Piotrowski szerint ez nem más, mint sztereotíp reakciók alkalmazása az új helyzetekben. Például ilyen kifejezések: „Ez valamilyen munka... ez igen jó munka...“, „Előbb fel tudtam ismerni, mi lehet, most nem tudok róla mondani semmit“, „Ezt nem szeretem, ez nem rendes dolog“ stb.

Ez a jegy azonban nem mutatkozott jól felismerhetőnek, s ezért egy másik könnyen felismerhető megkülönböztető jegyet választottunk s ez a feleletekben rejlő ú. n. „személyes vonatkozás“. Egyes személyek feleletei között találunk ugyanis olyanokat, amelyek nem adnak tárgyilagos magyarázatot, hanem az értelmezéseket saját személyükkel hozzák kapcsolatba. Pl. a 7. k. sz. az V. kép felső részén lévő kiálló részre mondja: „Cicának a szőre. A fiam gyermekkorában le akarta vágni a cicának a bajuszát, de én nem engedtem, mert a cica ekkor sokkal rosszabbul látja éjjel az egereket.“ Vagyis a 12. k. sz. a X. táblára mondja: „Gyermekkori színdarabra emlékeztem, ahol én egy pillangót játszottam és az egyik virágról a másikra szálltam.“ vagy a 66. k. sz. az I. táblára mondja: „Mintha valamit fogna. Ilyent már láttam álmomban, de ilyesmivel soha többé nem akarok foglalkozni.“ Azt találtuk, hogy ez a jegy egyenlő arányban jellemző az A és a B csoportra, a C csoportban csak két esetben találunk „személyes vonatkozást“. Vagyis

A	B	C csoportban ilyen feleletet adott
8	10	2 személy
53%	67%	13%

Így ez a szempont is elég jó alapul szolgál differenciálásra.

Mindaddig csak az egyes Piotrowski-jegyek előfordulásait vizsgáltuk, tekintet nélkül arra, hogy az egyes megvizsgáltaknál milyen számban fordulnak elő. Mielőtt az egyes személyek adatait összehasonlítanók, vizsgáljuk meg, hogy az eddigi eredmények mennyiben egyeznek Piotrowski adataival. Ezért Piotrowski adatait %-os átszámításban közöljük és összehasonlítjuk a mi adatainkkal, amelyeket az A és B csoport átlagértékének a C csoporttal való szembeállításából nyerünk.

Piotrowski-jegyek %-os előfordulása az általunk megvizsgált eseteknél.

Piotrowski jegyek	A csoport	B csoport	A és B átlagértéke	C csoport	D ₁
I.	33	40	37	0	37
II.	73	87	77	7	70
III.	73	87	80	27	53
IV.	73	53	63	20	43
V.	93	73	83	27	56
VI.	93	73	83	47	36
VII.	87	87	87	7	80
VIII.	60	60	60	7	53
IX.	60	53	57	33	24
X.	53	67	60	13	47

(D₁ = az A és B csoport átlagértékéből kivonva a C csoport %-os adata.)

Piotrowski-jegyek %-os előfordulása Piotrowski által megvizsgált eseteknél.

Piotrowski jegyek	A ₁ csoport	B ₁ csoport	D ₂	
I.	67	13	54	A ₁ = pszichotikus B ₁ = nem-pszichotikus (A X. Piotrowski- féle jegy adatait nem vettük fel, mert ez nem a személyes vo- natkozású feleleteket adja.)
II.	78	20	58	
III.	94	53	41	
IV.	44	0	44	
V.	72	0	72	
VI.	56	27	29	
VII.	83	33	50	
VIII.	44	0	44	
IX.	39	7	32	
X.	—	—	—	

(D₂ = A₁ és B₁ csoport különbsége.)

A két különböző vizsgálat különbségi értékeinek összehasonlításából kapjuk a következő táblázatot:

Piotrowski jegyek	D_1	D_2	$D_1 - D_2$	D_1 és D_2 középértéke
I.	37	54	-17	46
II.	70	58	+12	54
III.	53	41	+12	47
IV.	43	44	-1	43
V.	56	72	-16	64
VI.	36	29	+7	33
VII.	80	50	+30	65
VIII.	53	44	+9	49
IX.	24	32	-8	28
X.	—	—	—	—

Ebből láthatjuk, hogy a különbségek 20%-nál alacsonyabb eltérést ($D_1 - D_2$) mutatnak, vagyis éppen olyan mértékben differenciálnak az egyes jegyek Piotrowski eseteinél, mint az általunk megvizsgált személyeknél. A D_1 és D_2 átlagértékének kiszámításából adatot kapunk arra is, hogy az első kettő és a harmadik csoport egyes Piotrowski-féle jegyei milyen differenciáló értékkel bírnak. Egy kivételével az összes átlagdifferenciák 33%-on felül vannak (a maximum 65), ami annyit jelent, hogy 15 személyből álló csoportnál *minimálisan 5 személy különbséget* mutatnak az egyes jegyek. Vagyis, ha pl. hosszú reakciós időt találunk 15 pszichotikus személy közül 10-nél, akkor 15 nem-pszichotikus személy közül csak 5 vagy ennél kevesebbnél szabad hosszú reakciós időnek előfordulnia.

A Piotrowski-féle jegyek differenciáló értékének egyenkénti megvizsgálása után nézzük meg, hogy az egyes megvizsgált esetekben mennyiben vált be a 10 jegy alkalmazása. Az alábbi táblázatokban közöljük a három csoport (A, B, C) minden egyes megvizsgált személyénél a Piotrowski jegyek előfordulását.

I. TABLAZAT.

A schizophreniás (A) csoport Piotrowski-féle jegyeinek előfordulási adatai.
(A kereszt „+“ azt jelöli, hogy a jegy megtalálható.)

Piotrowski-féle jegyek	A megvizsgáltak sorszáma:														Σ	
	1	3	6	7	8	12	22	23	26	46	49	55	56	65		66
I. Feleletszám		+	+					+				+			+	5
II. Reakciós idő	+	+	+		+	+	+			+	+		+	+	+	11
III. B hiány		+	+	+				+	+	+	+	+		+	+	11
IV. Színmegnevezés	+		+	+	+	+	+	+		+		+	+		+	11
V. Alacsony F + %		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	14
VI. Alacsony V%	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	14
VII. Perszeveráció	+	+	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	13
VIII. Tartalmi szegénység		+	+	+			+	+	+		+		+		+	9
IX. Zavar	+	+			+	+		+				+	+	+	+	9
X. Személyes vonatkozás	+		+	+	+	+	+						+		+	8
Összesen	6	8	9	7	6	7	9	7	5	5	6	6	8	6	10	105

Az I. táblázatban egyetlenegy esetben sem szerepel 5-nél kevesebb Piotrowski-féle jegy. (5 jegy is csak két esetben fordul elő.) A II. táblázatban 5 jegyet egy esetben találunk, a többi személynél 5-nél több jegy szerepel egy személy (18. sz.) kivételével. Ez az egy személy tehát nem felel meg ama követelménynek, hogy pszichotikus esetek 5 v. 5-nél több jegyet mutatnak fel. Ennek a látszólagos kivételnek magyarázatát a 18 sz. személy anamnézise a következő adatokkal tárja fel: M. V. 68 éves férjezett asszony két évvel ezelőtt (1938. jan. 13.) vétetett fel a klinikára. Kórrajzának adatai szerint 16 évvel ezelőtt menstruációs zavarok miatt depressziós hangulati állapotba került. Ez három hónapig tartott, amit azonnal egy háromhónapos túlélénység váltott fel. Néhánynapos intervallum után a mániás és depressziós fázis összesen ötször ismétlődött

II. TÁBLAZAT.

A mániás, depressziós és organikus megbetegedések (B) csoportjánál található Piotrowski-féle jegyek. (A kereszt „+“ azt jelöli, hogy a jegy megtalálható.)

Piotrowski-féle jegyek	A megvizsgáltak sorszáma:															
	18	24	14	67	91	54	63	4	17	32	33	35	57	16		19
I. Feleletszám				+	+	+	+						+		+	6
II. Reakciós idő		+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	12
III. B hiány		+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	13
IV. Színmegnevezés			+	+			+	+	+	+		+	+			8
V. Alacsony F + %			+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	11
VI. Alacsony V%		+	+	+				+	+	+	+	+	+	+	+	11
VII. Perszeveráció		+	+	+		+	+	+	+	+	+	+		+	+	13
VIII. Tartalmi szegénység			+		+	+	+	+				+	+	+	+	9
IX. Zavar		+	+		+	+	+	+				+			+	8
X. Személyes vonatkozás		+		+	+	+	+	+	+	+	+				+	10
Összesen	4	6	5	7	7	8	9	6	7	7	5	8	6	7	9	101

meg. Ezután körülbelül hét éven át látszólag egészséges volt. 1937. novemberében újra háromhónapos depresszió, majd két-hónapos mánia lépett fel. Utolsó depressziója 1937 májusban kezdődött, amelyet 1938. január elején ismét mániás állapot váltott fel. Ebben az állapotban üldöztetési gondolatok is jelentkeztek. A klinikán tartózkodása alatt mindvégig mániás fázisban volt. Javultán elbocsájtott 1938. III. 9. Egy év múlva (1939. ápr. 1.) újra jelentkezett a klinikán. 1938. november végéig jó állapotban volt, majd depressziós állapot lépett fel, amelyet 1939. március eleje óta újból mániás állapot váltott fel. A klinikai felvétel után a beteg kistökű pszichomotoros nyugtalanságot, nagyfokú beszédkésztetést és kissé emelkedett hangulat képét mutatja. Környezetével élénk kontaktust létesít, a környezet eseményeibe belekapcsolódik. Figyelme hypervigil,

III. TÁBLÁZAT.

A pszichopathiás, neurotikus és normális (C) csoport Piotrowski-féle jegyeinek előfordulási adatai. (A kereszt „+” azt jelöli, hogy a jegy megtalálható.)

Piotrowski-féle jegyek	A megvizsgáltak sorszáma:															
	47	29	5	50	62	13	40	37	36	51	70	71	72	38		73
I. Feleletszám																0
II. Reakciós idő					+											1
III. B hiány	+	+		+							+					4
IV. Színmegne- vezés				+			+						+			3
V. Alacsony F + %	+						+							+	+	4
VI. Alacsony V%			+	+				+	+				+	+	+	7
VII. Perszeverá- ció				+												1
VIII. Tartalmi szegénység															+	1
IX. Zavar		+			+	+					+	+				5
X. Személyes vonatkozás											+				+	2
Összesen	2	2	3	1	2	2	2	1	1	2	3	0	2	2	3	27

felfogása gyors. Képzettársítása kissé gyorsult, kifejezett gondolatszökellés, hiányos célirányitottság tapasztalható. Érzékesalódások, téveszmék nem mutathatók ki. Apr. 10. és 20. között erős mániás tüneteket mutat, majd állapota 21-től kezdve fokozatosan javul. Máj. 1-én már teljesen nyugodt, rendezett, az összes hyperproduktív jelenségek megszűntek. Olvas, kézimunkázik, betegtársaival beszélget. V. 3-án gyógyultan elbocsátott. — Az anamnézis mutatja, hogy pszichosis maniacodepressiva-val állunk szemben. A Rorschach felvétel 1939. április 29-én elkészült, tehát oly időpontban, amelyben a mániás fázisból a gyógyulás felé tart a beteg, hisz ápr. 1-én a „hyperproduktív” jelenségek megszűntek és pár nappal később gyógyultan elbocsájtották. Ez az állapot igazolja azután azt is, hogy a beteg Rorschach-felvételre már nem mutatta a pszichózis

jegyeit, hisz valóban a felvétel időpontjában a beteg nem is volt pszichotikus állapotban. Ha azonban összehasonlítjuk a III. táblázatban levő nem-pszichotikus esetek adataival, ahol általában két jegy szerepel, mondhatjuk, hogy a 18. sz., bár nem mutat tipikusan pszichotikus képet, mégsem mutat teljesen normális (esetleg neurotikus v. pszichopathiás) képet, hanem mintegy a két állapot között foglal helyet.

A neurotikus, pszichopathiás és normális egyének Piotrowski-féle jegyei egy esetben sem érik el az ötöt, de még a négyet sem. Átlagban pedig 1,8-at mutatnak szemben a pszichotikusok átlagértékével, amely az A csoportban 7,0, a B csoportban pedig 6,7.

Az egyes személyek adatai, a pszichotikus és nem-pszichotikus esetek átlagértékei, továbbá a kis eltérést mutató 18. számú beteg részletes vizsgálata nagy mértékben igazolják a Piotrowski-féle jegyek használhatóságát a pszichózis és nem-pszichózis differenciálására. A jegyek tartalmi vonatkozásai pedig egyúttal felfedik a pszichózisnak a Rorschach-felvételből felismerhető vonásait, a pszichózisnak pszichés képét, amelyet a következő módon jellemezhetünk:

A pszichózis

- a szellemi produkció lassúbbodásával,
- a produkció minőségének, tartalmának szegénységével,
- a belső produktivitás hiányával,
- az értelmi képesség, szemlélet, a felfogás, a gondolkodás eltompulásával,
- a fejlődésben alacsonyabb fokú appercepiálással,
- a kollektív észjárásban való részvétel hiányával,
- a saját képességekben való kételkedéssel és ennek következtében előálló zavarral,
- a gyors elfelejtés vagy a produkció hiányában (és éppen a produkálási törekvés miatt) előálló perszeverációval, gondolati tapadással,
- bizonyos esetekben a produkció quantumának esökkenésével, továbbá
- a személyes vonatkozásoknak ok nélküli használatával együttjáró állapot, amely a szellemi fejlődés primitívebb fo-

kára jellemző pszichikus habitust jellemzi. Ez a felsorolás természetesen nem jelenti azt, hogy minden pszichózisnál az összes jegyeknek szerepelniök kell, hanem csak annyit, hogy általában pszichózisnál a jegyek túlnyomó többsége az I. és a II. táblázat adatainak megfelelő arányban -- megtalálható.

AZ AUTONOM MOZGÁSMÓD VIZSGÁLATA.*

Írta: STEIF ANTAL.

1. A MOZGÁSVIZSGÁLATOK JELENTŐSÉGE.

Mozgásaink lélektanilag tekintve egyrészt a külső cselekvések végrehajtásánál szerepelnek, másrészt kifejezőhordozók, azaz értesítenek a másik ember pillanatnyi állapotáról, esetleg állandóbb jellemvonásairól s így jövő magatartásairól is útbaigazítanak. A végrehajtó mozgásokat azonban ugyanaz a személy hajtja végre, mint a tulajdonképpeni kifejezőmozgásokat, ezért előtérbe lép a kérdés, hogy vajjon nem minden mozgás egyszersmind kifejezőhordozó is. Erre a kérdésre igennel kell felelnünk, sőt könnyű belátni, hogy a mozgásból a személynek a mozgással távolabbi kapcsolatban álló tulajdonságaira is lehet következtetni. Ha a hangleyjtést is a mozgásokhoz soroljuk, mondhatjuk, hogy csak a mozgások és a mozgások eredményei, a tartások, hozzászámítva ezek rögzített képeit (kézírás, mozgófénykép stb.) a közvetlen kifejezőhordozók.

A kifejezőmozgások és tartások jelentését a legnagyobb érzékenységgel fogjuk fel. Ellenben nem világos fogalmilag, hogy általában a mozgás egyes jegyei a személyiség minő tulajdonságaival állnak közvetlen, esetleg szimptomatikus kapcsolatban. Mozgásaink kifejezéstartalmi vizsgálata eddig túlságosan spekulatív vagy általános, nem rendszeres tapasztalatok alapján történt. Így pl. Klages a dölt írásban az érzelem elsőbbségét látja az értelemmel szemben, amit a grafológusok

* Az autonóm mozgásmód vizsgálatának alkalmazását a barátok, vérokonok és az elmebetegek mozgásképeire vonatkozóan l. részletesen: Steif Antal, Az autonóm mozgásmód vizsgálata c. munkában. Dolgozatok a kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetem Philosophiai Semináriumból. 34. szám. 72. l. XV. tábla műmelléklettel. (A munka az Egy. Lélektani Intézetben készült.)

félszázados ilyenmű tapasztalatával igazol.¹ Hiányzik azonban e szimptomatikus jelek értelmezésének szabatos alapvetése.

Honnan remélhetjük ezt a szabatos alapvetést? Ha minden mozgásunk kifejezeshordozó, úgy legegyszerűbb mozgásaink kifejezéstartalmát is kutatni kell. Spontán mozgásaink célmozgásainknál egyszerűbbek, de ezeknek kifejezéstartalma máig sincs igazolt ismeretek rendszerébe foglalva. Mivel a kifejezéstartalom intuitív megismerése mindenkivel vele születik, a fogalmi megismerésre nem volt közvetlen gyakorlati szükség, de a tudományos igazolás igénye ezt megköveteli.

A spontánmozgások vizsgálatától a kifejezőmozgások alapvetését várhatjuk. E cél elérésére azonban elsősorban módszer kell a spontán mozgások kiváltására és rögzítésére. A felnőtteknél elvétve előforduló spontán mozgásos megnyilatkozások, pl. a felnőtt spontán firkálásai, az első vizsgálatra nem alkalmasak, mert létrejöttüknek körülményei igen bonyolódottak. Éppen ezért egységes feltételek mellett keletkezett, kötetlen firkáltatást láttam célravezetőnek, annál is inkább, mivel sikerült olyan módszert találnom, amely a mozgásokat majdnem egészen tiszta, exteroceptív vezérléstől független, autonóm módon produkálja. Ezekről a vizsgálatokról és az itt nyert törvényszerűségekről számolunk be.

2. A MOZGÁSFAJTÁKRÓL.

Kornis Gyula² következőkép fejtegeti és osztályozza a mozgásokat:

A teljes akarati tevékenységnek három szakasza van: *motivatio*, *akarati actus* és *akarati cselekvés*.³ Az *akarati cselekvés* a szerint, hogy a külső fizikai vagy a belső világ megváltoztatására törekszik, külső vagy belső. Természetesen a kettő sokszor együtt fordul elő. „A külső akarati cselekvések *önkéntes* mozgásokból vagy ezek kombinációjából állanak. Mielőtt azonban az ember akarati mozgásokat vihetne véghez, nagyszámú *önkéntelen*, nem az akarat útján létrejött mozgást

¹ Klages: *Handschrift und Charakter*. 1929¹¹ 71. l.

² Kornis Gyula: *A Lelki Élet*. III. 1919. 392—420. l.

³ Kornis i. m. 356. l.

végez; ha ezek az önkénytelen mozgások a fejlődés folyamán meg nem előznék az önkényeseket, az akarat sohasem juthatna uralomra a test tagjai felett“ (ld. 395. l.).

Az önkénytelen mozgások most már vagy kielégítően jellemezhetők élet-tani módon, vagy pedig lelki folyamatok is szükségesek a létrejövetelükhöz. Így nyerjük a további felosztást: csupán élettani feltételű önkénytelen mozgások a *reflexmozgások*, részben lelki feltételűek az *ösztönselekvések*. A reflexmozgások egyik fajának tekinthetők a *kifejezőmozgások*. Ezek a belső lelki folyamatokat kísérő, szimptomatikus jellegű mozgásjelenségek. Az ösztönselekvések hasonlóak a reflexmozgásokhoz, ezeket is érzéki ingerek keltik fel, az egyén számára nélkülözhetetlenek, de lefolyásukban lényegesen plasztikusabbak, jobban igazodnak a külső és belső körülményekhez.

A *külső akarati cselekvések* abban különböznek az eddigiektől, hogy végrehajtásukat az egyén akarati aktusa előzi meg. Ezek alkotják tehát a mozgásaink új nagy csoportját.

A külső akarati cselekvések céljukat és lefolyásukat tekintve épp oly gazdagok, mint maga a sokrétű és sokféle törekvésű élet. De egy részüknek igen nevezetes formai tulajdonságuk van. A sokszor végrehajtott akarati cselekvések lefolyása ugyanis mindinkább könnyebbé válik, úgy, hogy végül is elegendő a célképzet, a szándék pusztá megjelenése s a cselekvést már végrehajtuk: ezek az *ideomotorius* cselekvések.

Ezekből a fejtegetésekből saját tárgyunkra vonatkozólag a következőket kell kiemelnünk: 1. Önkényes cselekvéseink önkénytelen mozgásainkon épülnek fel, ezek kombinációjából állanak. Akarati elhatározásaink tehát sohasem teremtenek új mozgáselemeket, csak a meglévőket fejlesztik ki. A mozgáselemeket (hajlítás, nyújtás, forgatás) az ideg-izomszerkezet határozza meg. 2. Mozgásaink sajátosságos, majdnem szakadás nélküli előrehaladást mutatnak a reflexektől az akarati cselekvések felé. Sajátosságos ez az előrehaladás azért, mert ideomotorikus cselekvéseink ismét visszavezetnek a reflexek birodalmába olyan értelemben, hogy igen csekély tudatossággal folynak le. Természetesen sohasem válnak reflexekké, csak reflexszerűen folynak le.¹

¹ Pl. a kéz visszarántása lehet tisztán védelmi reflex, de lehet tudatos mozgás is. Külsőleg egyformák lehetnek, de valójában igen különbözök. Tisztán védelmi mozgásnál a mozgáskezdet hirtelen, a mozgás befejezése nem exakt, más akadályokra nincs tekintettel. Ellenben a kéz tudatos visszarántása viszonyokhoz alkalmazkodó. A mozgás vége pontos. M. Gurewitsch: Über die Struktur und die konstitutionellen Variationen der verschiedenen Ausserungsformen der motorischen Funktionen. Monatschrift f. Psychiatrie u. Neurologie. LXXVII. 144—160. old.

Más lélektani mozgás felosztások nem használják az „ideomotorius“ elnevezést. A folyamatban résztvevő tudat szerint vannak:

1. *Reflexek*, ezeknél még semmi tudatosság sem szerepel.
2. *Ösztönmozgások*. Ezeknél bizonyos külső észrevételekre a megfelelő mozgások közvetlenül lépnek fel, a kapcsolatuk velünk született.
3. *Automatikus mozgások*. Itt a kapcsolat a külső észrevétel s a rákövetkező mozgás között nem velünk született, hanem szerzett (tanult, begyakorolt).
4. A legmagasabbrendű mozgások az *akarati mozgások*. Ezeknél a mozgást a szándékolt cél elérésére alkalmasnak ítéljük.¹

Kornis a lelki feltételű mozgásokat cselekvéseknek nevezi, az automatikus mozgások nála mint ideomotorius cselekvések szerepelnek.

Általánosan használt kifejezés az újabb irodalomban az ideomotorius cselekvések számára, szekundér, másodlagos automatizmusok, szemben a magasabbrendű reflexekkel és ösztön-cselekvésekkel, amelyeket primér automatizmusoknak is hívnak.

Minden „tudat-szemponútú“ mozgásfelosztásnak az előbb tárgyalt négyes felosztás az alapváza. Lehetséges azonban még a mozgásokat működési céljuk (pl. életre fontos vegetatív mozgások: nyelés, rágás, lélekezés, védelmi mozgások, helyváltoztató mozgások stb. stb.) szerint felosztani, a működési célt, a mozgás feladatát szűkebb vagy tágabb értelemben véve. Szűkebb értelemben állította össze a mozgásokat Gurewitsch.² Az ő felosztása: 1. lokomóció, 2. kifejező, ábrázoló mozgások, 3. kifejező mozgások különleges formái: beszéd, írás, rajz, 4. mindennapi mozgások (pl. evés, öltözködés, könnyebb tárgyak áthelyezése) és végül 5. munkamozgások.

A fentebb említett 4-es felosztás természetesen több alosztályt is megenged. Így a tudattal már némileg befolyásolható, bizonyos ideig visszatartható, de csak belső ingerektől függő mozgásokat *autonóm mozgások*nak nevezzük, amilyenek pl. a lélekezés, kis gyermekek spontán láb- és kézmozgásai.

Mozgásaink között különleges helyet foglalnak el az ú. n. optokinetikus reakciók. Különlegességük abban áll, hogy bár úgy folynak le, mint a reflexek, mégis jellegüket a figyelem iránya határozza meg. Tárgyalásukat ezen a helyen nemcsak különösségük indokolja, hanem az is, hogy hatásuk csökkenésen a mindennapi életben is kimutatható.

Az élettanban a következő kísérleti berendezéssel állítják elő az optokinetikus reakciókat: az álló k. sz. feje körül egy méter átmérőjű, 75 cm magas

¹ Fröbes: Lehrbuch der exp. Psychologie. II. 1929. 372. l.

² Gurewitsch: i. m.

forgó dobot helyeznek el, a dob felső fala váltakozva fehér-fekete függőleges csíkokkal van borítva. A dob bizonyos optimális forgási sebessége mellett, ha a k. sz. a haladó csíkokra figyel, a következő jelenségek lépnek fel: A k. sz. tudta nélkül feje, törzse a forgási irány felé elfordul, a párhuzamosan kinyújtott karok a forgás irányában félre mutatnak. Az egész motórium a forgásirány és követés értelmében állítódik át. Szabályos szemrengés (nystagmus) lép fel. Ha azonban a forgó dobban nem a csíkokat, hanem egy előttük álló szilárd jelet fixál a k. sz., úgy a jelenségek mintegy tükörképei az előbbinek. Motórius reakciók nincsenek, szemrengés sincs, ellenben látszatmozgás lép fel, a k. sz. úgy érzi, a jellel együtt a dob forgási irányával ellentétes irányban forog. A hatás nagysága egyénenként igen különböző és a k. sz. általános állapotától függ.

Ezeknek a reakcióknak csökevényes formáit az előbb leírt élettani kísérletnél élethez közelebb álló lélektani kísérletekkel sikerült kimutatnom.¹ A kísérlet abban állt, hogy a k. sz.-nek sorozatos mozgási mellékingerek mellett kellett egyszerű tevékenységet végrehajtania. A mellékingerek a k. sz.-t olyan módon befolyásolták, hogy ha a mozgásingerek a tevékenységgel egyirányúak voltak, úgy a tevékenység ideje lényegesen csökkent, szemben avval az esettel, midőn a mozgásingerek a tevékenységgel ellentétes irányban haladtak. Másik kísérletnél a mozgásingereknek a cselekvés irányára való befolyásolását vizsgáltam célzás segítségével. Harmadik kísérletnél pedig az erő kifejtésre való hatását kutattam.

Látott mozgás hatása a mindennapi életben is tapasztalható. Így állapotok látott mozgásokra néha támadással, néha meneküléssel felelnek. Kisgyermekeknél tapasztalható, hogy hajlandó az úttesten akkor átkelni, ha mozgó kocsit lát közeledni. Előfordulhat ugyanis, hogy valamely szándék a lelki mezőben elhatalmasodik és a szükséges körülményt kizorítja. Mozgással kapcsolatos szándéknál fokozott mozgáskészültség lép fel és ezt a mozgáskészültséget a látott mozgás cselekvésbe viheti át. A távolabbról közeledő kocsit a mozgásszándékot az optokinetikus reakció jellege szerint reflektórikus úton mozgásba viszi át és az ember esetleg úgy szalad át az úttesten, hogy éppen a mozgását kiváltó jármű gázolja el. Itt a balesetet szenvedő ember „érthetetlen” magatartását az optokinetikus reakciók törvényszerűségei magyarázzák. Természetesen az optokinetikus reakciók csak abban az esetben hatnak, ha mozgásos cselekvési készület kapcsolódik valamilyen külső mozgási ingerrel. Maga a mozgásképzet, vagy a mozgás látása éppoly kevésbé kelti fel a mozgást, mint gyakran együttjáró asszociációs kapcsolatok sem lépnek fel gépszerűen, megfelelő cselekvési készület nélkül.

Világosan mutatják az optokinetikus reakciók, hogy tudatosságnélküli mozgásaink még életfontos helyzetekben is befolyásolhatják magatartásunkat, ha fáradtság, szórakozottság miatt a megfelelő ellenőrzés csökkentett. Ez arra mutat, hogy mozgásainknál az élettani viszonyok el nem hanyagolható sze-

¹ Steif A.: Látott mozgás hatása saját testmozgásra. Lélektani tanulmányok. II. 1938. 1—33. 1. és Charakter u. Erziehung Bericht über den XVI. Kongr. d. deutschen Gesellschaft für Psychol. 1939. 251—254. 1.

repet játszanak s a mozgásszervek sajátos törvényei a legtudatosabb mozgásos célkitűzésnél is érvényesülnek. Mozgásainkat ugyanis az anatómiai ideg-izomszerkezet határozza meg, ezért az átfogóbb szempontú élettani mozgásvizsgálatok lélektani mozgásproblémák megoldásánál gyakran nélkülözhetetlenek. Így minden bonyolultabb mozgásalakzat fáradás során az ideoda történő lengőmozgás felé fejlődik vissza.¹

Ennek az általános jelenségnek a megoldását is az életan adja meg. A lélektan számára azok az élettani mozgásvizsgálatok különösen értékesek, amelyek az egész organizmus szempontjából vetik fel problémáikat. Ilyenmű kérdésfeltevésel találkozunk Wachholder² nagyarányú dolgozatában. Wachholder a mozgásokat a beidegzések szempontjából vizsgálja. Mozgások mellett alapvető szerepük van a tartásoknak is, vannak tartási és mozgási beidegzések. Elemi mozgás Wachholder szerint az a mozgás, ahol csak mozgási beidegzések szerepelnek, tartásiak azonban nincsenek.

Elemi mozgásra példa az ideoda történő lengőmozgás, ahol a tag helyzete a mozgás végén ugyanaz, mint ahonnan kiindult. Bonyolultabb a helyzet — noha a mozgás maga egyszerűbbnek látszik, — egyes mozgás esetén, pl. mikor karunkat felemeljük. Itt a kart a végső helyzetben tartjuk, mielőtt alaphelyzetébe visszaengedjük. Tehát az egyes mozgásnál mozgási innervációk mellett tartásiak is vannak, épp ezért a lengőmozgásnál bonyolultabbak. Wachholder még megkülönböztet külső erőktől nem befolyásolt és külső erőktől befolyásolt mozgásokat, a külső erőktől nem befolyásolt mozgásokat felosztja lengőmozgásokra³ és egyes mozgásokra. Az egyes mozgások pedig lehetnek lazák és merevek. A merevítés valamely ízület körüli izmok (agonisták és antagonisták) megfeszítéséből áll.

3. A MOZGÁSVIZSGÁLATOK EGYES TERÜLETEI.

A mozgások felosztásánál nyert csoportok egyszersmind a mozgásvizsgálatok területeit is kijelölik. Lélektani szempontból először is a legáltalánosabb értelemben vett cselekvé-

¹ A. Michotte: Étude morphologique des réactions motrices. Onzième Congrès International de psychologie. 1937. Rapports et Comptes Rendus, 34. l.

² Kurt Wachholder: Willkürliche Haltung und Bewegung. Asher-Spiro Ergebnisse d. Physiologie. 26. 1928. 569—775. l.

³ A lengőmozgás elsőbbségét bizonyítja a gyermeki rajzfejlődés is. Az első firkálásszerű mozgások egész karból történő egyhuzamban lefolyó lengőmozgások. Lásd: K. Bühler: Die geistige Entwicklung des Kindes. 1921.² 233. l.

sek a mozgásvizsgálatok anyaga. Ezen az anyagon vizsgálhatjuk a pályát, a sebességet, egyéb dinamikus mozzanatot, komplikált mozgások esetén a koordinációt, egyes mozgások közti szüneteket stb.¹

Az első mozgásvizsgálatok a legegyszerűbb mozgások vizsgálatára szorítkoztak.² A külső akarati cselekvések időbeli befolyását vizsgálták az ú. n. reakciós kísérletek (reakció legtöbbször billentyű lenyomásából vagy más egészen egyszerű mozgásból állott). Egészen egyszerű mozgások három dimenziójú feljegyzéséhez Sommer eszközt is készített. Ezek a vizsgálatok az elemekkel operáló, wundti pszichológia időszakában folytak le.

Az egész-szemlélet a mozgásvizsgálatok irányát is megváltoztatta. Egyes mozgások helyett a lélektan cselekvést, azaz valamely határozott szándékból előálló értelmes mozgássort vizsgált, és a cselekvésnek a mozgáson kívüli mozzanatait is szem előtt tartotta.

Ebből a szempontból vizsgált a Krueger iskola több cselekvést: a dobást,³ a kalapácsolást,⁴ ugrást⁵ s több mozgástani problémát. Mindenütt bebizonyosodott, hogy a mozgásfolyás minden összetevőjét egy mozgásegész függő részeként kell tekintenünk. Így a dobás motorius alakzat, felépítve a dobás indulási szögéből és erejéből. Ez a kettő a gyakorlás folyamán mindinkább — pusztán a célra való beállítottság következményeként — az optimális felé halad. T. i. a dobás szöge a 45° felé s így az erő kihasználása a maximális felé közeledik. Az ember célra való beállítottságánál fogva helyesen teszi azt, ami az objektív célszerűségnek leginkább megfelel. — R. Drill a kalapácsolásnál kimutatta, hogy a kalapács súlypontja a levegőn ellipszis alakot ír le s ennek a mozgásalakzatnak a szétesése fáradásra, vagy lelki változásra mutat.

A mozgásegészlet a szándék határozza meg, de természetesen a mozgásfolyásnak saját törvényei megszabták lehetőségeken belül. Ilyenmő igen fontos mozgástörvény, hogy csak lassú mozgások állanak ellenőrzésünk alatt.

¹ A. Michotte: i. m.

² Első akarati — nem reakciós — vizsgálatok közé tartozik: Loeb—A. v. Korányi: Über den Einfluss der Schwerkraft auf die zeitlichen Verlaufe der geradlinigen Willkürbewegungen unseres Armes. Pflügers Archiv — 46. 1890. 101—115. l.

³ E. Stimpel: Der Wurf. Neue Psychol. Studien. IX. H. 2. 1933. 65—105. l.

⁴ R. Drill: Der Hammerschlag. Neue Psychol. Studien. IX. H. 2. 139—207. l.

⁵ E. Voigt: Über den Aufbau von Bewegungsgestalten. Neue Psychol. Studien. IX. H. 1. 1939. 1—33. l.

Kérdezhetjük a munkamozgások tagolását (Taylor) és lefolyását s ezzel kapcsolatban ezek legmegfelelőbb lélektani kialakítását. Probléma lehet a sportmozgások lefolyásának vizsgálata különböző feltételek felállításával, ahogy ezt a milánói¹ iskola tette. Külön nagy probléma a mozgástanulás. Bonyolultabb mozgásainkat mozgásterv alapján hajtjuk végre. Ezt a mozgástervet a kivitel gondosságának a tempónak és a gyakorlásnak a mozzanatai befolyásolják.² Szemmel látható, hogy itt is a kérdések egész serege vethető fel. (Pl. a kivitel gondossága tekintetében vizsgálhatók a mindennapi mozgások szemben a munkamozgásokkal).

A kifejező mozgások vizsgálata kétirányú. Az egyik bizonyos alapfeltevés alapján spekulatív elmélyedés útján vizsgálja a kifejező mozgásokat. Klages alapfeltevése pl.: „a kifejezés a cselekvés mintája szerint alakul.“ („...der Ausdruck ist ein Gleichnis der Handlung.“)³ A másik irány azonban kísérletezés útján óhajtja az intuitíve megsejtett törvényszerűségeket lerögzíteni. Az írásvizsgálatnál is fellelhető ez a két irány⁴

Másik nagy területet foglal el a spontán mozgások vizsgálata, amelynek legismertebb előfordulása a gyermeki firkálás. A firkálást általában a rajzolás és írás előfokának tekintik. Grafikai téren az a fok felel meg a firkálásnak, mint ahol a nyelvfejlődésben a gügyögés áll. A közönséges nyelvhasználatban a firkálás szónak több értelme van. Jelenthet gond nélkül, felületesen odavetett rajzot, kézírást. Ebben az esetben a „firkálás“, „firka“ szóban értékelés is rejlik. Gyermekpszichológiában firkálás a gyermek rajzfejlődésében határozott stádium, jelenti az önmagáért és nem ábrázolás végett, játékosan üzött vonalhuzigálásokat valamilyen írószerszámmal papíroson vagy más alkalmas felületen⁵ Ez a fejlődési szakasz a gyermek 3

¹ A. Manoil: La Psychologie experimentale en Italie. Ecole de Milan. 1938. 398—416. l.

² A. Michotte: i. m.

³ L. Klages: Grundlegung der Wissenschaft vom Ausdruck. 1936.⁵) 178. l.

⁴ Lásd a Krueger-iskola írásvizsgálatait.

⁵ K. Bühler: i. m., 232. l. — W. Stern: Psychologie der frühen Kindheit. 1930.⁶ 312. l.

éves kora felé már be van fejezve és helyet ad az ábrázolási szándékkal készült rajznak. Az alakzatoknak rajzolásánál a gyermek különböző nevet ad s ép innen ismerhető fel a gyermek ábrázolási szándéka, szemben a firkálással.

Magában a gyermeki firkálási tevékenységben is van kifejlés. Első szakasz-
nak tekinthető az egész karból történő lengőmozgás. Ezek kisebbednek, majd a mozgás inkább a kézfej mozgásába terelődik és megjelennek a görbe, az elliptikus és spirális vonalak. Ezután a pont jelenik meg s végül az egyenesek helyébe a görbe vonalakra való törekvés lép. Megjegyezzük, hogy ezt a fejlődési menetet eddig egyetlen esetben jegyezték fel.

A gyermekkori firkálás bizonyos kapcsolatban áll az ornamentika kifejlődésével is. Ornamentikát azonban a gyermek első firkáiban hiába keresünk, ez csak úgy a 6. év körül lép fel újra, ha a körülmények erre kedvezőek. A közbenső időben a gyermek ábrázoló szándékkal rajzol.

Másik, a firkálással összefüggő kérdés, van-e a gyermeki firkáknak épp úgy, mint az írásnak kifejező értéke. Ezzel a kérdéssel a grafológiai irodalom foglalkozott. Hans Prinzhorn¹ is szemben találta magát evvel a kérdéssel az elmebetegek rajzainak vizsgálatánál. Elmebetegek gyakran borítanak be kezükbe került papírt, újságot firkálásokkal. Ezek felszálló rendbe sorakoztathatók, egyik végük a teljesen kaotikus össze-vissza firka, a másik végük pedig ott van, Prinzhorn szerint, ahol már itt-ott a firkában látható egy-egy betű, szám, alak. A legkisebb kacsnak, hullámos vagy tört vonalnak megvan a maga kifejező értéke, folytatja Prinzhorn, csak a kifejező mozgások abc-jét fel kellene állítani. Az egyszerű firka (egy odafirkált vonal) létrejöttét motorius idegingernek köszönheti. E determináltság ellenére mégis kifejezeshordozó az egyes vonal is.

A firkálást Prinzhorn a kifejező szükségletből vezeti le.² E mellett önállóan ott találjuk, mint a firka létrejöttét magyarázó tényezőket: a játékösztönt és díszítőösztönt. Ezekből ered az alakítási ösztönzöttség (Drang), ezeknek első megnyilatkozása a tárgyaltalan, rendezetlen firkálás. Játékösztönből vezeti le Prinzhorn pl. a beszélgetés, az előadás, telefonálás stb. alatti firkálásokat, ahol mindennemű szándék hiányzik. De minden vo-

¹ Prinzhorn: Bildnerer der Geisteskranken. 1922. 57—62. l.

² A kifejező szükségletet pl. Mc. Dougall nem veszi fel az alapszükségletek közé, de felveszi a nyájösztönt: The energies of men. 1933. 97. l.

nal, mégha teljesen ábrázoló szándék nélkül keletkezett is, kiáltja az értelmezést: a vonalat valaminek nézzük, a vonalak elrendezésébe valamit belelátunk.

Lényeges előhaladást tartalmaz a firkáról való ismereteinkben Minna Becker¹ könyve a gyermeki írás grafológiájáról, amelynek bevezető sorait Klages írta. Becker írni nem tudó gyermekeket felszólított, hogy írjanak levelet. A gyermekek nagy része igazi buzgalommal hozzálátott az íráshoz és levél gyanánt összefirkált lapot adtak vissza. Becker meglepetve látta, hogy akárhány firkát is kap ugyanattól a gyermektől, ezek mind hasonlók egymáshoz. Minden firkáján a gyermeknek a terület, az elrendezés, a nyomás, a vonaljelleg ugyanaz maradt. Becker több éven át figyelemmel kísérte ugyanannál a gyermeknél ezeknek az írásfirkáknak az alakulását. Mennél közelebb jutott a gyermek az iskolaköteles korhoz, annál inkább rendezett lett a firka, sorszerkezetet vett fel, végül egyes betűk jelentek meg, de a vonalvezetés individuális jellege azonos maradt az első firkákkal.²

Becker az írásfirkákat a gyermek jellemzésére használta fel. Szerinte pl. az adott papírlap területén szétszórt, gyengenyomású vonalak bátortalanságát, alakító képesség hiányát, finomságot és fantáziát jelentenek. Ezt az intuitív alapú véleményét azonban semmivel sem bizonyítja, csak említi, hogy a gyermeket később megismerve, tényleg ilyennek találta.

Prinzhorn³ a firkák kifejezéstani feldolgozását csak oly spontánul létrejött firkáktól várja, amelyeknek keletkezési körülményeit (pl. hangulat, a firkáló jellemé) ismerjük. Ilyenmű kutatások hiányában Prinzhorn tartózkodik a firka értelmezésétől.

Ehhez a problémakörhöz tartozik R. Krauss⁴ kísérleti

¹ Minna Becker: Graphologie der Kinderschrift. 1926. 20—28. l.

² A. Legrün bécsi grafológus is vizsgálta ebből a szempontból a gyermeki firkákat. A következő fokozatokat találta: 1. Rendezetlen firkák, 2. zég-zugos vonalak, 3. sorszerű rendezés, 4. a sorkötések oldódik egyes elemekké, 5. csak betűk. Zur Deutung von Kinderkritzeleien. Z. f. Kinderforschung. 47. 1938. 236—249. l.

³ Prinzhorn: i. m. 58. l.

⁴ R. Krauss: Über graphischen Ausdruck. Leipzig, 1930. 141. l. (376 gyönyörű ábrával.)

vizsgálata tárgyi vonatkozásoktól mentes vonalak kifejezéstartalmáról. Vizsgálatának két útja volt, egyrészt bizonyos hangulat felkeltése után a k. sz.-t felkérte, hogy hangulatát megfelelő, de nem tárgyi vonatkozású vonalakkal „fejezze ki“, másrészt az így nyert anyagot más k. sz.-ek elé tette, akik a vonalakat az érzelmekhez hozzárendelték. A vizsgált érzelmek: vidámság, szomorúság, vágy, megfeszített akarat. Azután érzékléseket is rajzoltattak: világosság, sötétség, alkonyat, piros, sárga, kék, fa, üveg, kő, ezüst, vas.¹

A hozzárendelés legjobban sikerült a következő érzelmekkel: düh, vidámság, szomorúság. Így a düh kifejezésének a következő vonaljellegetességet tekintjük: egyenes vonal, hegyes fordulatok, gyors tempó nagy nyomással. Az öröm pedig: ívelt vonal, gyakran hurkos. Megfeszített akarat: egyenes vonal, hegyes fordulat, erős nyomás és gyors tempó. (Ugyanaz, mint a düh.) Szomorúság: lefelé menő vonalak, kicsiny nyomás, lassú tempó, néha szakadozott vonalak.

Meg kell emlékeznünk a firkák pszichoanalitikus értelmezéséről is, tárgyalásuk azonban tárgyunkon kívül esik.²

Összegezve látjuk, hogy a firkát, mint a rajzot megelőző stádiumot kifejező tartalom tekintetében vizsgálták. Becker a firkák bizonyos sajátásaival grafologiai kutatásai közben találkozott, de a talált nyomon nem ment tovább. Klages és Prinzhorn egyaránt annak a meggyőződésüknek adtak kifejezést, hogy a firkák kutatása a legértékesebb pszichológiai eredményeket ígéri. Klages a Becker könyv előljáró beszédében hívja fel erre a figyelmet, Prinzhorn pedig így nyilatkozik: „Niemand, der auf diesem Gebiete einige Erfahrung besitzt, kann in Zweifel sein, dass hier wertvollstes psychologisches Studiummaterial besonnener Beurteilung harrt“.³

¹ A kísérletek sikerét bizonyítja, hogy R. Kraussnál közölt szomorúságot kifejező vonalkép egy depressziós elmebeteg autonóm mozgásképével a legnagyobb mértékben egyezik, mint ahogy ez elmebetegeknek más helyen közlendő vizsgálatánál kiderült.

² A. Mendelsohn: Graphologie und Psychoanalyse. Graphologia, Neue Folge der Schrift. I. 1938. 20—39.

³ Prinzhorn: i. m. 53. l.

4. AZ AUTONÓM MOZGÁSMÓD VIZSGÁLATANAK CÉLJA ES MÓDSZERE.

a) *A probléma kialakulása.* Kétségtelen, hogy spontán mozgásaink jellegében van valami állandóság. A személyt jellemző kézírás bizonyos — elég tág — határok között mindig ugyanaz marad. De az egyéni írás éppen a betűmintáknak megfelelő célmozgás és mozgássajátságaink ötvözetéből ered. Ha a spontán mozgásmód nem maradna állandó, akkor új gesztusok felvételével, betanulásával az egyéniség gyökerében megváltozna. De a személy alapjellege állandó s ez az állandóság nagyrészbzen mozgásmagatartásának állandóságából fakad.

Ezektől a gondolatoktól vezérelve, már régebbi idők óta kerestem a spontán mozgás legtisztább megnyilatkozását.

Először kis gyermekek spontán táncára gondoltam. Zenére előidézett spontán mozgásváltozatok teszik a táncot, de az itt jelentkező mozgásoknak tagolása, lefolyása s talán alakja is kötött a zenéhez. Ügyes mozgású, 6 éves gyermek spontán táncát filmeztem, aki adott zenére tetszése szerint táncolt. Ez az út azonban a spontán mozgások vizsgálatára nem bizonyult — a fentemlített okok miatt használhatónak.

Az Egyetemi Lélektani Intézetben folyó babrálási kísérletek ráirányították figyelmemet a spontán, játékos kézmozgások kifejező természetére. Innen már csak egy lépés volt a firkálás gondolata, mert a spontán mozgásváltozatok keresésének gondolatát a spontán kézmozgások gondolatával kellett csak összekapcsolni. Ilyen módon kialakult az utasításra végzett gyors firkáltatás módszere s evvel együtt számtalan megoldásra váró kérdés is előtérbe lépett.

A vizsgált mozgásmód tehát a spontán mozgások egész serege, amely meghatározott utasításnak a helyes végrehajtásakor áll elő. Az utasításban gyorsaságot és összevisszaságot kell követelnünk. Ez igen lényeges két mozzanat. Összevisszaságon azt értem, hogy a kézzel nem stereotíp, hanem mindig új, irányban és alakban más mozgást iparkodunk végrehajtani. Az új mozgásokat azonban nem előzetes meggondolás alapján végezzük, hanem úgy, ahogyan ez tudatunktól függetlenül, autonóm módon adódik. Ezt biztosítja az utasítás másik fontos feltétele, a kivitel gyorsasága.

Ezeket a feltételeket betartó mozgásmódra valóban képe-

sek vagyunk. A szándékolt összevisszaság és gyors végrehajtás, tehát a kivitel módjának szándéktalansága könnyen összeegyeztethető. Erről könnyű meggyőződni, ha kezünkkel a levegőbe össze-vissza mozdulatokat teszünk és pedig gyorsan és ily módon a szándékot és a külső, érzéki vezetést kikapcsoljuk.

Már az első csoportos kísérleteknél érdekes nyomok kerültek felszínre, amelyek e mozgásmód kutatásának energikus folytatására ösztönöztek. A nyomok a következők voltak: 1. a kapott mozgásképek ugyanannál a személynél állandó és a személyre jellemző, azaz különböző személyek mozgásképe különböző, 2. a családon belül bizonyos hasonlóság volt tapasztalható, 3. feltűnően és közismerten jó barátok mozgásképei egymáshoz hasonlóak voltak. Ezek a nyomok határozták meg a további vizsgálatok irányát.

b) *Mozgásképek felvétele.* Szükséges, hogy a próba külső feltételei mindenkinél egyformák legyenek, mert csak ekkor hasonlíthatjuk össze a különböző mozgásképeket (= motogramm). Éppen ezért minden k. sz. egyenlő nagyságú és minőségű papírra (21×30 cm. nagyságú fehér papírt hosszában a k. sz. elé helyezve) mindig azonos minőségű, közepes keménységű ceruzával (legjobb a közönséges 3. vagy HB. minőségű ceruza) 10"-ig firkál.

Az utasítás a következő:

„Firkálja be ezt a lapot, de ne írjon, ne rajzoljon, hanem *gyorsan és össze-vissza* firkáljon *kedve szerint*. Ha azt mondom „most“, akkor kezdje el és az „elég“ szónál hagyja abba“.

Az utasítás elmondása után a k. sz.-el a levegőbe össze-vissza kézmozdulatokat tétetünk és csak azután kezdjük el a tulajdonképpeni próbát. De még ajánlatosabb először az utasítás elmondása után a k. sz.-t rögtön firkálni engedni, mert megnyilatkozása akkor is *jellemző*, ha esetleg az utasítás össze-vissza követelményét még a saját módján értve, valaminő stereotíp mozgást végez. Ezt a lapot a k. sz. elől elvesszük, az utasítást megismételjük s most már a kezével először a levegőben megmutatattjuk s ha most is stereotíp mozgásokat tesz (ez jól látható), úgy magunk gyors kézmozdulatokkal megmutatjuk, hogy mit gondolunk össze-visszaságon. A megmutatás a tapasztalat szerint semmiképp nem befolyásolja a k. sz.-t, a gyors

mozgás ugyanis nem jegyezhető meg. A próba kivételénél ügyelni kell a gyorsaság betartására, csak ez biztosítja a reflexiók kizárását.

A kész motogramokat a k. sz. aláírja, keltezi és alul sorszámmal látja el, ezután a motogramot a k. sz. elől azonnal elvesszük s úgy helyezzük oldalt, hogy a lap tiszta oldala legyen felül. A k. sz. három motogramot készít jobb kézzel, ezután pedig ballal egyet. A mozgásképeket a k. v. hasonlóság szempontjából megnézi, ha nem hasonlók, az utasítást megismétli, mert ekkor valószínű, hogy a k. sz. az *össze-visszaság és gyorsaság* követelményét nem elégítette ki.

A motogramot létrehozó mozgás, a „firkálás“ a k. sz. magaelengedését követeli, mozgásának tisztán a motoriumára való rábízását. Ilyenmó, tudatot kikapcsoló magatartás a tapasztalat szerint némely embernek ellenszenves (ezért sem szabad a reflexióra időt engedni), ezek nehezen is értik meg az „össze-visszaság“ feltételét. Normális embernél természetesen mindig sikerült a mozgásképv kivétele. A próba kivétele után, vagy alatt majdnem mindenki mosolyog, vagy csendesen nevet, különösen, ha előtte ellenkezett és mégis sikerült a teljes magaelengedés felé áttörnie.

Ha a k. sz.-nek nem mutatjuk meg kézzel az össze-vissza mozgást és erre ő maga azonnal nem jön rá, úgy azt tapasztaljuk, hogy az A. Legrüntől fenntebb leírt fokozatok jelennek meg fordított sorrendben, gyakran több fázis kihagyásával. Először sorrendszerű rendezés, utána széteső — itt-ott betűkre, számokra emlékeztető — formák s végül a spontán, össze-vissza mozgásmód jelentkezik.

A mozgásképek alaptétele, amelyet eddig minden mozgásképv felvétel kivétel nélkül igazol és ki-ki saját kísérlet útján is ellenőrizhet, a következő: *Az utasítás helyes betartása mellett készült, ugyanattól a személytől eredő motogramok már első benyomásra is megegyezők és a személyre jellemzők, úgyhogy különböző személyek mozgásképei egymástól könnyen elkülöníthetők.*

Olyan egyének, akiknek mozgásképe hasonló, egymással jól meghatározott viszonyban állanak: ugyanannak a tehetségnek, vagy csökkentségnek a sorsosai, rokonok, barátok. A mozgásképeknek tehát első és igen fontos problémája a személyenbelüli és személyek közti hasonlóság kérdése.

A hasonlóságnak a puszta benyomásnál pontosabb megállapítása végett szükségünk van egyrészt a mozgáskép felbontására, másrészt a mozgásképnek, mint egésznek leírására, hogy jellemző jegyeit megtalálhassuk.

c) *A mozgáskép felbontása.* Ha egy motogramra nem 10", hanem kevesebb, 3"—5" időt engedünk és a kezdés pontját megjelöljük, úgy a kezdőponttól minden különösebb nehézség nélkül végigmehetünk az egész motogrammon. Ilyen módon igen jó betekintést kapunk a mozgáskép felépítésébe.

A mozgásképen végighaladva, azonnal feltűnik, hogy a felépítés lényegesen egyszerűbb, mint amit a teljes mozgáskép rátekintésre sejtet. Számtalan, nem szándékos metszéspont van a mozgásképen, a vonalak igen sok alakzatot alkotnak, ami magában a felépítésben természetesen nincs meg. Úgy keletkeztek ezek a metszéspontok és alakok, hogy az előbbi mozgásszakasz nyomai a papiroson rögzítődtek s a friss szakasz az előbbire rákerült. Végighaladva a vonalakon, kitűnik, hogy ezek értelmes részekre tagolhatók.

A mozgáskép értelmes tagolásán azt értem, hogy lehetséges erőszak nélkül a mozgáskép keletkezése alapján részegéseket sorbarakni, amelyek megfelelőleg egymásra helyezve a teljes mozgásképet adják. Más területről véve példát: a 8-as számjegy értelemszerűen, motorius szempontból két szakaszra bomlik, egy felülről lefelé haladó ζ alakra és ennek fordítottan haladó alakjára. Ez a mozgás tulajdonkép a csuklóból az ujjak segítségével történő lengőmozgás, ennek nyoma a papíron a hullám.

Lehetséges azonban körlengés is, ekkor a papíron hurkot kapunk. Az utasításra történő firkálásnál is a k. sz. a rendelkezésre álló legegyszerűbb mozgást, a lengőmozgást alkalmazza, t. i. a sebesség követelménye minden egyéb lehetőséget (tört vonalak) kiiktat. Viszont az összeviasság feltétele folytonosan új irány és alak felvételére készlet s így természetes mozgásszakaszok állnak elő. A fenti 8-as példában a két szakasz külön önmagában is egy ide-oda, balra-jobbra lengésre bomlik és a lefelé és felfelé mozgás is tekinthető két egymásra következő lengés t. i. le- és fel-lengés egy-egy szakaszának. Tehát az értelmes részek egy-egy lengésnél rendszerint nagyobb egységek, ame-

lyek egyszerűen vagy tükörképszerűen hasonlóak egymáshoz. (A viszonyokat az I. Tábla mutatja be.)

A motogrammnál használt egyszerű és körös lengések meghatározzák a mozgásképek felépítő elemeit, másfajta egyszerű mozgás ugyanis nincs. Ezekből a lengőmozgásokból ugyanis a papíron hullám, hurok vagy kacs keletkezik. Csak ez a három fordulatmód lehetséges. Kacsról akkor beszélünk, ha egyszerű lengésből egyenletesen görbülve megyünk át a másik lengésbe, a másik két fordulatmód közvetlenül érthető. A II. Táblán kacsos jellegű, hurokjellegű és hullámjellegű mozgásképre találunk példát.

Hullám, kacs és hurok a mozgásképek alapvetően fontos felépítő elemei. E szerint különböztetünk meg túlnyomóan hullámos, hurkos és kacsos fordulatú mozgásképeket.

A mozgásképek felépítésénél az egymásután következő kézmozdulatnak van egy főiránya, ha ez símán fut, úgy természetesen a fordulatnál kacs keletkezik. Ha a főirányon azonban még erre merőlegesen kilengő hullámok ülnek, úgy csak a hullámot vesszük tekintetbe s hullámos jellegű mozgásképről beszélünk. A hurkosnál ugyanaz a helyzet, mint a hullámosnál.

Láttuk, hogy a kéz lengőmozgásából a papíron kacs, hullám, vagy hurok alakú nyom marad vissza. A motogramm elkészítésének időtartama 10" lévén, a k. sz.-nek ezeket a mozgásokat ismételnie vagy változtatnia kell, azonban rendszerint van egy előnybe helyezett mozgásmód. *A felépítés dinamikus elve, a mozgásképek felbontásának tanúsága szerint, az egyszerű vagy tükörképes ismétlés. Az ismétlés azonban nemcsak egyes elemekre vonatkozik, hanem összetettebb alakzatok is ismétlődnek. Ugyanez érvényes a tükörképes ismétlésre is.*

Ezek a tények rendkívül megvilágítják az írás eredetének és a tükörképzésnek a kérdését. A folyóírásban, hol a motorium teljesen érvényesül, csak hurkot, hullámot és kacsot találunk, az egyszerű vagy tükörképszerű ismétlés elve szerint felépítve. Jól látható ez a *K* betűnél, ahol fent kis hullámot látunk, majd a szár hosszú hullámát s ezen tükörképszerűen elhelyezett két hullámot.

A tükörképszerű írást pedig onnan magyarázzuk, hogy a motorium a rendes írással a tükörképszerű írást is közvetlenül tudja, csak az optikai vezérlés és a betűmintához való kötődés a tükörképszerű írást elnyomja. Ahol azonban ez

a kötődés gyengébb, pl. balkezesnél, visszamaradt gyermekeknél, vagy az első elemi osztályba lépő gyermekeknél, ott a tükörképírás felléphet. — Legtöbbször az S, D, G betűk fordulnak elő a tükörképszerű megfordításokban, mert ezek az alakzatok motorius szempontból a legegyszerűbbek.

Az egyszerű és tükörképes ismétlés révén a mozgásképek sajtáságos ritmust kapnak. A motogramm ezeket a ritmikus mozgásnyomokat egyszerre és egymásra helyezve tartalmazza. Ezért kérdezhetjük, hogy ezeknek a mozgásritmusoknak mi esoda nyomait vehetjük észre a kész motogrammon. Ez a kérdés közvetlenül átvisz a mozgáskép statikai jellegzetességeinek vizsgálatához.

d) *A mozgáskép statikai jellemzői.* A motogramm statikai jellemzőit a kész, lerögzített mozgáseredmény tulajdonságaiból kapjuk meg. Olyan jegyeket keresünk, amelyek segítségével minden mozgáskép leírható. A statikai leírás azonban nem méríti ki a mozgáskép összes jegyeit. Ezek csupán első tájékozásra és a mozgásképek hasonlósági fokának megállapítására szolgálnak. A motogrammnak csak formai jegyeit mutatjuk be a következőkben:

A) *Terület.* Valamely mozgásképen először is szembe-tűnik a beborított terület. Ez a terület lehet a lap kicsi, közép-nagyságú része s végül az egész lap teljes beborítása. A beborított terület jellemző a k. sz.-re. Nem fordul elő, hogy a k. sz. az egyik terület-kategóriából a másikba spontánul átugorjon. (Kis területnek számít a normális lap $\frac{1}{4}$ -ét vagy ennél kisebb területet beborító, teljes területnek az egész lapot elfoglaló mozgáskép.)

B) *Összalak.* A mozgásképnek határozott területe, és így alakja is van. Az alakot a használt papírlap alakja igen kevésbé befolyásolja. Általában alak szempontjából a szögletes, körszerű és amorf felosztás adható.

C) *Tömörség.* A vonalak egymástól való távolsága, halmozódása meghatározza a mozgáskép híg vagy zsúfolt jellegét, más szóval tömörségét. Megkülönböztetünk híg, sűrű és a kettő között középtömörségű mozgásképet.

D. *Nyomás.* Ez lehet nagy, közép és kis nyomás. Változó nyomás is előfordul, értve ez alatt egy vonalon belüli nagy nyomáskülönbséget.

E) *Vonalvezetésen* értjük, hogy a vonalak inkább egyenes, vagy kerekded jellegűek-e, vagy vegyesek (egyenes és kerekded váltakozva).

F) *Fordulat*. Erről már kimerítően beszéltünk. A lehetséges fordulatok a hullám, hurok és kaes.

Minden jellegzetesség vagy három mennyiségi adatban (terület, tömörség, nyomás), vagy három minőségváltozatban fordul elő (összalak, vonalvezetés, fordulat).

Ez a beosztás az első tájékozódásra teljesen megfelel, sőt ennél finomabb szűrő alkalmazása a vizsgálatok kezdetén a nagy összefüggések felismerését lehetetlenné tenné.

Ezek a statikus jegyek dinamikus folyamatok eredményei. Tekintsük át tehát, minő dinamikus folyamatok állnak az egyes statikus jegyek mögött.

A terület és összalak abból származik, hogy a lengő kéz határozott térben marad és kb. egyforma hosszú vonalakat húz, azaz kb. egyforma idők választják el az egyes új impulzusokat (innervációkat). Az elemek ez egyformaságának eredménye szükségképp a határozott alak és terület. Az alaknak a területben való elhelyezése normálisoknál bizonyos szabályok szerint történik, amelyeket esztétikaiaknak is tekinthetünk. Pl. kis mozgások esetében olyan kis terület keletkezik, amelyet általában a papírlapon fent, lent vagy középen helyeznek el.¹

Az egyformaságra törekvő mozgások az alakot is meghatározzák, mert a görbe hurkoknál, ha ezek nagyok, a legkisebb fáradsággal a köralak, egyenes hosszú mozgásoknál pedig kétségtelenül a négyszög állítható elő. A kéz egyszerű (főle, jobbra-balra) és körös lengéseinek és e lengések egyformaságának megfelelően a nyert alakok négyszögletesek vagy körszerűek, ritkán amorfok.² Tehát szabályos alak, ritmikus képlet jön létre. Ezt a jelenséget autonóm *alakulásnak* nevezhetjük, amelynek eredménye az alakzat. Mivel azonban ez a mozgáskép a személy bizonyos magatartásából fakad, spontán *alakításnak* is hívhatjuk.

¹ Elmebetegek mozgásképein ez az esztétikai vonás gyakran hiányzik.

² Ebben az esetben, bár jól definiált területről és alakról van szó, nem szükséges valami megelőző vitális elképzelést (Palágyi) felvenni.

A tömörség statikai jellege mögött a tempó dinamikai mozzanata rejlik. Minél hosszabb vonalat ír le valaki 10" alatt, annál gyorsabb mozgású. Ha kis területre sűrűsödik meghatározott ütemű vonal, úgy tömörsége sűrű, ha ugyanez a vonal-mennyiség nagy területen oszlik el, a mozgáskép híg. Tehát a tömörség csak egyenlő terület esetén tájékoztat a tempóról, statikai jegynek azonban egyértelmű és megfelelő.

A nyomás az erőfeszítés nagyságától, tehát a tónust szabályozó megmozdított energiáktól függ. Nagyobb nyomásnál az izmok megmerevednek és így a mozgás lágsága szenved. Erős nyomásnál elég gyakori, hogy a k. sz. a papírt megisméltlésnél többször is feltépi. A tónus az érzelmekre igen érzékenyen reagál. A mozgáskép felvétele így a k. sz. átlagos tónusának megállapítására is alkalmas.

A vonalvezetésben a formai jegyeken kívül (egyenes, görbe, vegyes) még igen sokfajta minőség rejlik. Lehet a vonalvezetés lágy, kemény, szögletes, lendületes, lassú, gyengeelműjűeknél bárgyú, bizonytalan. Esztétikai hatása is lehet a vonalvezetésnek, van kellemesen sima és van torz vonalvezetés.

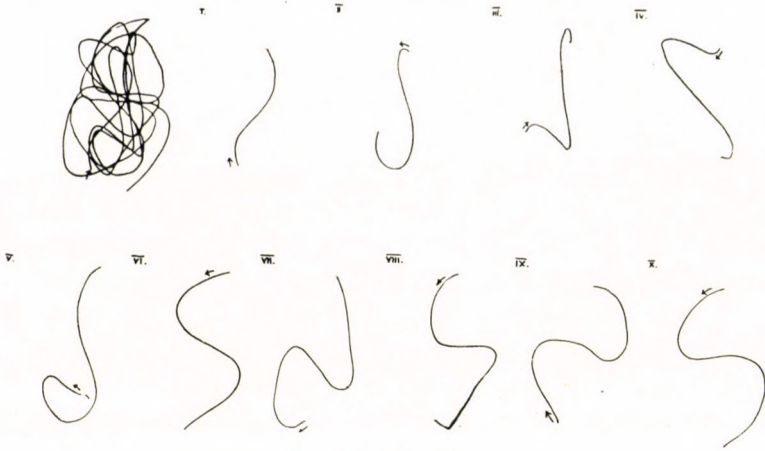
A fordulatok dinamikus jellegéről (kacs, hullám és hurrok) már beszéltünk.

e) *A mozgásképek hasonlósági fokának megállapítása.* Két dolog hasonlósági foka felett tulajdonságainak megegyezése dönt. Az előbb felsorolt mozgáskép jellemzőket táblázatba foglaljuk, minden tulajdonságot egy betűvel s a három fokoza- tot, illetve minőséget 1, 2, ill. 3-mal jelezzük. Ezt az eljárást kódolásnak (code = törvénykönyv, kódex átvitt értelemben kuleszóból) hívjuk.

1. táblázat.

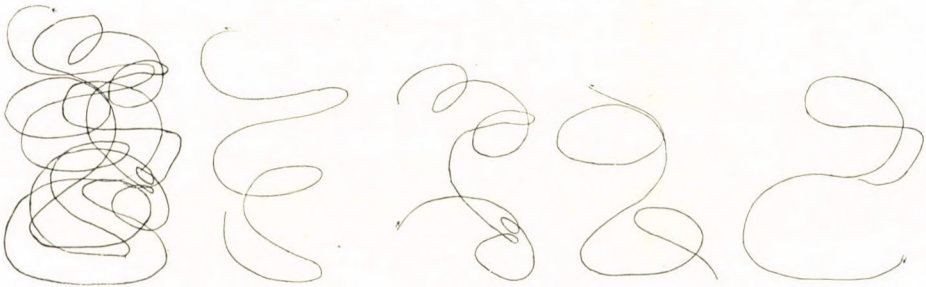
Jellemző	A Terület			B Összalak			C T mőrség			D Nyomás			E Vonalvezetés			F Fordulat		
	teljes	közép	kicsi	szögletes	körszerű	amorf	híg	közép	sűrű	nagy	közép	változó	egyenes	vegyes	gömbölyű	hullám	hurrok	kacs
kódjel	A1	A2	A3	B1	B2	B3	C1	C2	C3	D1	D2	D3	E1	E2	E3	F1	F2	F3

A mozgáskép jellemzői.

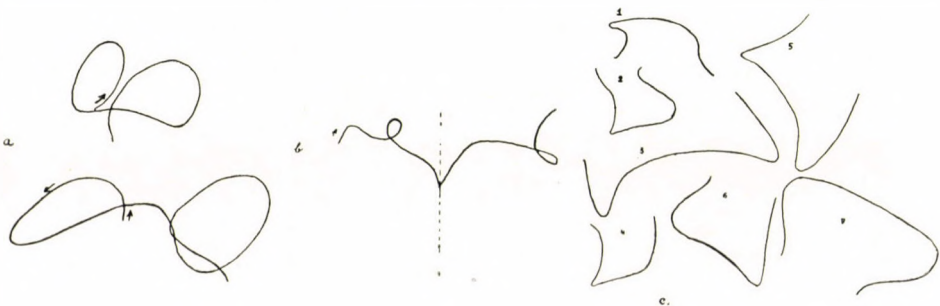
1. ábra.

Példa mozgásképeknek elemekre való felbontására. Egyes elemek itt hullámok, amelyeknek haladási irányát a melléjük rajzolt kis nyíl jelzi. A III. és IV., VII. és VIII., IX. és X. egymásnak tükörképei.

2. ábra.

Túlnyomóan hurkos jellegű mozgásképek felbontása nagyobb egységekre. A 2. és 3. felbontott részen jól látható a tükörképes alakulás, ha a szimmetriatengelyt a közepén, vízszintesen elhelyezve gondoljuk.

3. ábra.

a) Bonyolultabb alakzat ismétlése egy mozgásképek belül. b) Tükörképes ismétlés a szaggatott vonallal jelzett szimmetriatengely körül. c) Egy k. sz.-nek több mozgásképek ismétlődő igen hasonló alakzatai. Az alakzatok fekvése az eredeti fekvéssel egyező. A motorium az alakzatokat a térben áthelyezi.

1. ábra.

2. ábra.

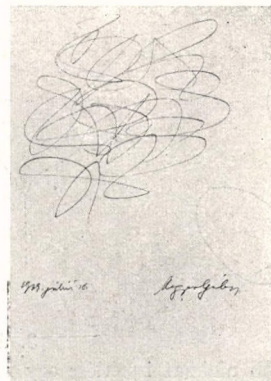
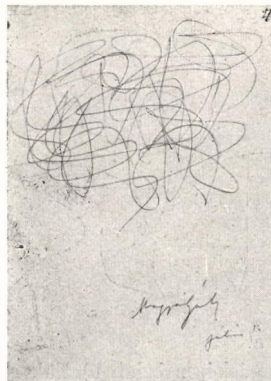
1. és 2. ábra mozgásképei példák egy kísérleten belüli, ugyanannál a személynél fellépő állandóságra.

3. ábra.

4. ábra.

Ugyanattól a személytől eredő, de hét nap időtávolságban készült mozgásképek. Látható, hogy a mozgásképek teljesen megegyeznek.

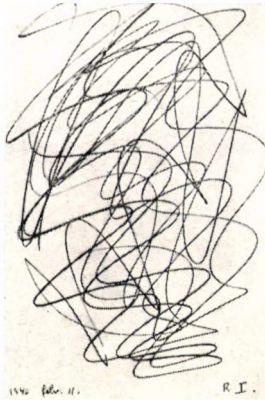

5. ábra.

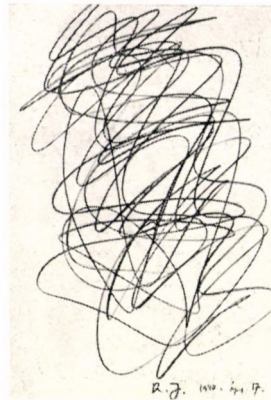
6. ábra.

Ugyanattól a személytől eredő néhány napos távolságban készült, jellegben teljesen egyező mozgásképek.

1. ábra.

2. ábra.

Ugyanattól a személytől eredő kb. 2 hónapos időtávolságban készült mozgásképek. Látható, hogy a mozgásképek jellegben megegyeznek.

3. ábra.

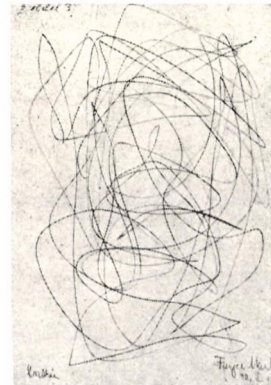

4. ábra.

Tíz hónapos távolságban készült, ugyanattól a személytől eredő mozgásképek egyezése. Ezek a jobbkezettel készült mozgásképek.

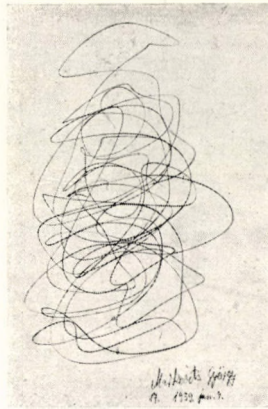

5. ábra.

6. ábra.

A k. sz., az időtávolság ugyanaz, mint az előbbi 3. és 4. ábránál, csak ezek a mozgásképek balkézettel készültek.

1. ábra.

2. ábra.

1. és 2. ábra ugyanattól a k. sz.-től származnak. Az 1. ábra jobbkézzel, a 2. ábra pedig balkézrel készült mozgáskép. A k. sz. jobbkezes.

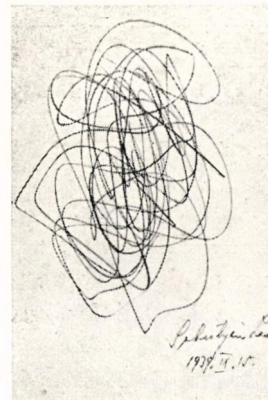

3. ábra.

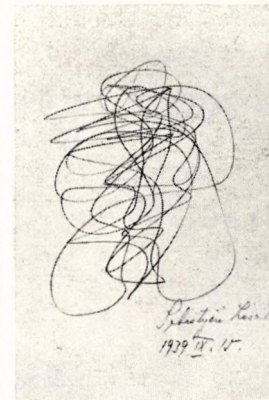

4. ábra.

Jobbkezes k. sz.-től származó jobbkezes (3. ábra) és balkezes (4. ábra) mozgáskép. A balkezes mozgáskép tele van töréssel.

5. ábra.

6. ábra.

Balkezes k. sz.-től származó balkézrel készült mozgásképet mutat az 5. ábra, a 6. ábra pedig ugyanennek a k. sz.-nek jobbkézzel készült mozgásképe.

Ezekkel az adatokkal minden mozgásképet megfelelően elláthatunk, tehát minden mozgásképp így hat jegyet kap. A mozgásképp összes jellemzőinek megadásánál elegendő a számok kiírása, mert sorrendjük megadja az A B C D E F rendet s így tudjuk, milyen tulajdonsághoz tartozik a kérdéses szám (pl. $A_1 B_2 C_3 D_1 E_2 F_1$ helyett elegendő 1 2 3 1 2 1).

A mozgásképek összehasonlításánál most már a fenti számjeleket hasonlítjuk össze. A mennyiségi fokozatú tulajdonságoknál (terület, tömörség, nyomás) a lehetséges különbség: 0, 1, 2, míg a minőségi eltéréseknél (alak, vonalvezetés, fordulat csak 0, 1 (t. i. egyezés esetén: 0, nem egyezés esetén: 1). Két kód között tehát a maximális különbség: 9. Ugyanis 111111 és 333333 a két szélső kód. Hasonlóknak vesszük azokat a mozgásképeket, amelyeknek különbségük 0 és 1, eltérőeknek a 2 és 3 és különbözőeknek a 4, 5, 6, 8. és 9. különbségűeket.¹

Ezekkel a számokkal azonban a mozgásképek hasonlósága koránt sincs kimerítve. Így a balkéz és jobbkez motogrammainak összehasonlításánál szükségünk van a vonalirány (balról jobbra stb.) és az alakulás (a mozgásképp gazdagodása, szegényedése) kategóriáira is.²

5. A MOZGÁSKÉP EGYENI ALLANDÓSÁGA EGY KÍSÉRLETEN BELÜL.

Intraindividuális összehasonlítást 100 k. sz. motogrammain végeztem. Minden k. sz.-nek volt legalább 2 jobbkezes és 1 balkezes mozgásképe, de volt olyan k. sz. is, akinek 8—10 — egy kísérlet során szerzett — mozgásképe állt rendelkezésre (Csak az utasítás pontos betartása mellett létrejött motogrammat vizsgáltam.)

Egy személytől eredő motogrammok áttekintésénél a legáltalánosabb benyomás az, hogy valamennyi ugyanazon személy azonos teljesítményének változata. Nincs egy személynek tökéletesen egyező mozgásképe, az egyes képek között mindig

¹ Nem a különbözőség előfordulásának statisztikai gyakorisága az irányadó, hanem a különbözőség mértéke.

² Ugyanis a kifejezetten jobbkezes ember balkezű mozgásképe szegényebb a jobbkezű mozgásképénél, a megnyilvánult balkezésnél épp ellenkezőleg a balkezű mozgásképp a gazdagabb, bonyolultabb (l. IV. Tábla 1—6. mozgásképeket).

van valami eltolódás. Ezt a szükségképpen biológiai tényt a mozgásképjellemzők meghatározásánál is figyelembe vettük. Mindegyik jellemző tág határok között mozoghat, pl. a közép-területű motogramm a lap $\frac{1}{4}$ -részénél nagyobb területnél kezdődik s az egész lapot betöltő területig terjed. Az első makroszkopikus tájékozódásnál ez az elhatárolás elegendő. Világos ugyanis, hogy elvszerű különbség áll fenn a teljes lap borítása s csupán egy alakzat behelyezése között. Ugyanígy azok számára, akik kisterületű mozgásképet produkálnak, a közép és nagy terület kevésbé „természetes“. Ilyen beállítódásról könnyű meggyőződni, ha a kis területet beborító k. sz.-szel nagy területet borítanak be s megkérdezzük, melyik számára a kellemesebb, természetesebb, úgy minden esetben a kis területet választja. Így a kis és közép-terület között is lényegbeli különbség van. Ugyanez a helyzet minden jeggyel: az egyik kategóriát a másiktól minőségi, a k. sz. beállítódásbeli különbsége választja el. Akinél az uralkodó fordulat a hullám, magatartásának erőszakos átváltoztatása nélkül nem tud hurokdominanciájú mozgásképet létrehozni, viszont magában a hullámformában léphet fel változás, az valamivel szélesebb, keskenyebb, hegyesebb, kerekesebb stb. lehet.

Ezek szerint ugyanannál a személynél általában az egymásután készült mozgásképek tulajdonságaiban lényeges eltérés, vagyis csupán egyes alfajokon belül fordulhatnak elő különbségek. (Lásd II. és III. Tábla.)

A 100 k. sz.-nél talált változások előfordulási számát az alábbi táblázat mutatja, amely egyúttal a %-os előfordulást is tartalmazza.

2. táblázat.

Jellemző	Terület	Alak	Tömörség	Nyomás	Vezetés	Fordulat
változott	9	10	10	5	3	16

Mozgásképek változatai. 100 k. sz.

Természetesen lehetnek kisebb változások, amelyeket az eddig felsorolt mozgásjellemző adatok közé nem vettünk fel. Ilyen pl. az az eset, midőn a mozgásképek tömörsége mindig közepes; de a vonalak egyszer egyenletesebb elosztásúak, máskor

pedig tömörülési helyek találhatók. A jellemzés azonban ezeknek a kisebb adatoknak elhanyagolásával is jól megadható.

Legnagyobb a fordulatok megváltozásának előfordulási száma. Ezek közül a hullám a legváltozékonyabb elem. Ugyanis a hullámnál mindig van a haladási főirány, amire merőlegesen rákerülnek a kilengések. Ha most már a hullámhossz igen megnő s az amplitudó fogy, úgy a hullám mindjobban egyenes vonal lesz s az uralkodó fordulat a kacs. A hullám nagyságváltozása a mozgásképen minőségváltozást mutat. Hullám dominanciájú mozgásképen mindig előfordul egyenes vonal is, míg vannak teljesen tiszta hurkos mozgásképek, ahol más elem nincs. Keveset változik a kacs, mert ez a lengőmozgás egyszerű esete. (Ha a kacsot eredményező lengőmozgás pl. le-fel irányú, úgy erre nem kerül még számottevő jobbra-balra lengés, tehát tényleg a legegyszerűbb.)

Igen kevésszer változik a nyomás, annak jeléül, hogy a kísérlet tartama alatt a k. sz. érzelmi állapota nem változott. Tapasztalat szerint türelmetlenség, harag a nyomást nagyobbitja, félelem csökkenti. Ezek pedig a rövid kísérlet alatt nem igen lépnek fel.

6. A NAGYOBB IDŐTÁVOLSÁGBAN KÉSZÜLT MOZGÁSKÉPEK ALLANDÓSÁGA.

A k. sz.-ek itt két csoportba oszlanak. Az első csoport 50 k. sz.-ből álló vegyes csoport, 14—25 évesek (egy és kétpetéjű ikrek), a második csoport egy bpesti kereskedelmi szaktanfolyam 35 leánynövendéke, 14—19 évesek.

1. Az 50 tagú vegyes csoport mozgásképeit egymástól 2 naptól 5 hónapig terjedő időtávolságban vettük fel. Egyes k. sz.-től 4—5 különböző időközökben készült motogrammot is készítettünk. Rövid időtávolságban (2—3 nap) készült motogram volt 15 k. sz.-től, hosszabb (3 hónap) időtávolságú pedig 35 k. sz.-től.

Általános eredmény: Az időtávolságban készült mozgásképek jellegzetességüket megtartják.

Ugyanattól a személytől eredő, a kísérleti feltételeknek megfelelő, különböző időben készült motogramokat ép oly

könnyen ki lehet választani más személyektől eredő mozgásképek közül, mint ahogy ezt az egyidőben készütek esetén láttuk. A hozzárendelés egyértelműleg végrehajtható, kivéve azt az esetet, midőn két k. sz. mozgásképe általában hasonló. Hasonló mozgásképeket találtunk ikreknek, továbbá jóbarátoknak felvételeinél.

Ha a különböző motogramm jellemzők változását áttekintjük, úgy a változásoknak egymástól lényegesen különböző két csoportját kapjuk. Az egyik fajta változás mindig a jellemző változási területén belül marad, abban az értelemben, ahogyan ezt az előbbi fejezetben kifejtettük. Ezeket a változásokat természetes biológiai szükségszerűséggel magyaráztuk, két mozgásképp épp úgy nem egyezik hajszályaira, mint ugyanannak a hársfának két levele sem teljesen ugyanaz. De miként a hársfa és a tölgy levelei egymástól különböznek, bár az egyes fajokon belül a levélalak, nagyság, érzet, szín tekintetében — bizonyos határokon belül — a legnagyobb változatosság uralkodik, ugyanígy egy személy mozgásképe minden alaki, területi, nyomási, tömörségi ingadozása ellenére a személyre jellemzően hasonló marad. A mozgásképpnek ilyenmű változása, amelyet szinte lüktetésnek lehetne nevezni, hisz a terület és az alak hol szélesebb, lazább, hol tömöttebb, zártabb lesz, a hasonlóság lényegét nem érinti. Ezt a tényt úgy fejeztük ki, hogy a változás a jellemző kategórián belül marad. Ezzel szemben azokat a változásokat, amelyeknél a mozgásképp jellemző egyik fokozatából vagy minőségéből egy másikba való átmenetelét találjuk, valódi változásoknak nevezzük. Az alábbi táblázatokban szereplő számokat ebből a szempontból kell tekinteni.

3. táblázat.

Jellemző	Terület	Alak	Tömörség	Nyomás	Vonalvez.	Fordulat
kategórián belüli változás	2=13 0/0	2=13 0/0	2=13 0/0	3=20 0/0	0	0
valódi változás	0	0	0	0	0	0

Rövid távolságban készült mozgásképek. 15 k. sz.

4. táblázat.

Jellemző	Terület	Alak	Tömörség	Nyomás	Vonalvez.	Fordulat.
kategórián belüli változás	4=12 0/0	5=15 c/o	2=6 0/0	5=15 0/0	0	0
valódi változás	0	0	0	0	0	1=3 0/0

Hosszabb időtávolságban készült mozgásképek. 35 k. sz.

Valódi változás tehát a vizsgált két időtávolságban egyszer fordult elő. Egy k. sz. hullám helyett egy más alkalommal kacsozt használt látszólag autonóm mozgásában. Feltűnő, hogy a rövid és hosszabb időközökben felvett mozgásképek alfajon belüli változásai nem mutatnak számbeli eltérést. Ez arra mutat, hogy a mozgásképek a vizsgált viszonyok között nem függ az időtől. A fellépő változásokat pedig a k. sz. hangulatváltozásainak kell tulajdonítanunk. Ennek igazolására azonban még külön kísérleti vizsgálatok szükségesek.

Az alfajon belüli változások közül csak a legdurvábbakat vettük fel, hisz valami eltérés két mozgásképek között mindig van. Többször ezt a változást megfelelő minőségi jelzővel is elláttuk. Így az alak hol zártabb, hol lazább lett, három esetben tükörképes alak jelent meg (az alak balra dőlt — jobbra dőlt). A tömörség változásai: lazább, egyenletesebben elosztott, sűrűbb. Terület és nyomásnál csak nagyságbeli fokozat állapítható meg.

A két táblázat egyformán mutatja, hogy a legállandóbb jellemző a vonalvezetés és a fordulat, bár éppen fordulatban találunk egy valódi változást. *A vonalvezetést és fordulatot kell a mozgásképek két legjellemzőbb sajátosságának tartanunk.* Ezt az állításunkat elmebetegekkel végzett kísérleteink is támogatják.

Inkább változónak tűnik a két táblázat szerint a terület, az alak, a tömörség és a nyomás. Ezeknek a változása néha az összenyomást is igen megváltoztatja, bár a változások alfajon belőliek. Mindezek ellenére azonban a mozgási lényeg nem változott meg. Ha a k. sz. megfelelő nagyságú gummilapra firkálna, akkor a gummilapot megfelelő irányban összenyomva vagy széthúzva, a szerint, hogy a mozgásképek ismétlés esetén nagyobb vagy kisebb lett, a két vagy több mozgásképről azo-

nos összbenyomást kapnánk. Kisebb területre ugyanannyi ideig, ugyanavval a tempóval firkálva szükségképp tömörebb s így sötétebb összhatású képet nyerünk, a széthúzás azonban a megegyezést rögtön kimutatja.

A vonalvezetés állandósága nemcsak a statikai jellemzőkben (egyenes, kerekded, vegyes), hanem a dinamikus sajátágban is jelentkezik. A vonal lendülete, hajlási jellege, görbülésének módja ugyanannál a személynél jellemzően állandó marad. (Lásd a II. és III. Táblát.)

2. A k. sz.-ek másik csoportja a 35 leánynövendék. Ezek a próbát kétszer végezték el, tanítás előtt, d. u. 2^h-kor és a tanítás után d. u. 6^h-kor. A két próba között csak 4 munkával eltöltött óra mult el. A növendékek mindkét alkalommal csak egy-egy motogrammot készítettek. Bár ez eltér a szokásos és helyes három motogrammtól, mégis e kísérlet eredményei a speciális körülmények folytán megérdemlik a tárgyalást. A leányok először csináltak lélektani próbát s így sok közülük zavartan, bátortalanul végezte el az utasítást. A második firkálásnál azonban már mind bátran kezelte a ceruzát. Tehát itt nemcsak különböző időben, hanem különböző hangulatban készültek a mozgásképek. Ennek ellenére a hozzárendelés (az egy személytől eredő mozgásképek kiválasztása) majdnem minden személynél sikerült.

Ennél a kísérletnél szükségképp több kategórián belőli változással kell számolnunk, mint az előbbinél. Ezt mutatja a következő táblázat:

5. táblázat.

Jellemző	Terület	Alak	Tömörség	Nyomás	Vonalvez.	Fordulat.
Hányszor változott kateg. beüli	6=18 0/0	4=12 0/0	3=9 0/0	3=9 0/0	0	1=3 0/0
alóságos változ.	0	4=12 0/0	3=9 0/0	3=9 0/0	0	1=3 0/0

Mozgásképek változásai. 35 k. sz.

A valóságos változásoknál az alak először amorf volt s a másodszeri próbánál határozott alakot kapott. Az első, bátortalan mozgásképeknél a tömörség s a nyomás kicsiny volt, a másodikhoz viszonyítva. Több mozgásképp van, ahol az első mintegy csak vázlata a másodiknak, de vázlatyszerűségében

már magánhordja az utasításnak megfelelőleg készült mozgáskép minden jellegzetességét.

A különbségek hangulat és beállítottság-változással jól magyarázhatók. Szorongásban a nyomás kisebb,¹ a mozgás bizonytalanabb, ennek megfelelően az alak amorf, határozatlan.

Eredményeink egyeznek a mindennapi mozgásainknak és kézírásunk állandóságának ismert tényeivel. Mindennapi mozgásaink és kézírásunk célmozgások, ezekben a célmozgásokba mintegy beleágyazva rejtőzik állandó mozgásmódunk, amelyet sikerült kísérletileg tisztán előállítani és állandóságát bizonyítani. Ezt az állandóságot a vizsgált időszakokban (9 hónap) három éves kortól kezdve minden életkornál megtaláltuk. (Három évesnél fiatalabb gyermekek sem az utasítást nem értik meg, sem a motoriumuk nem oly fejlett, hogy a próbát előírás szerint végrehajthatnák.) A mozgáskép az ideg-izomstruktúrától függ, és ennek az eredménye. A külső, exteroceptív vezérlés elenyésző csekély. Az ideg-izomstruktúrának alapvető megváltozását nincs okunk feltételezni és így a mozgáskép is, valószínűleg az egész életen át, változatlan marad. Nagymértékben valószínűvé teszük ezt az állítást a családokon és ikreken végzett mozgásvizsgálatok, amelyekben a mozgáskép örökletességének kérdését iparkodtam tisztázni.

SZEMLÉ

AZ ÉRZELMEK NYELVKIFEJEZÉSI ESZKÖZEI.*

Írta: HEGEDŰS LAJOS.

Ismeretes, hogy beszédünket a különböző érzelmi- és értelmi tényezők más-más módon színezik. A beszéd hanglejtése, zenei hangmagasságának menete, sőt maga a hangfekvés is megváltozik lelki tényezők hatása alatt. A lelki tényezők vagy érzelmi, vagy értelmi. *Jespersen*¹ inkább az érzelmi tényezők hangmódosító hatását emeli ki. Felemlíti a kedély elevenségét, mely gyors izommozdulatokat eredményez (v. ö.: „Ugrál örömeiben“), s ezáltal mintegy alkalmassá teszi a hangszalagokat a magasabb hangképzésre, magasabb hangfekvés és nagyobb intervallumok, hangközök létrehozására. Ezzel szembeállítja a komor kedélyű embert, akinek izomműködése lassabb, ennél fogva hangfekvése mélyebb, beszéde kevésbé dallamos. Tehát már ebből a kis elmefuttatásból is láthatjuk, hogy az érzelmi tényezők valóban módosító hatást gyakorolhatnak a hangfekvésre, a hanglejtésre, sőt a beszéd menetének ritmusára, a beszédtempóra is: az öröm magasabb, a fájdalom, bánat mélyebb hangfekvést eredményez.

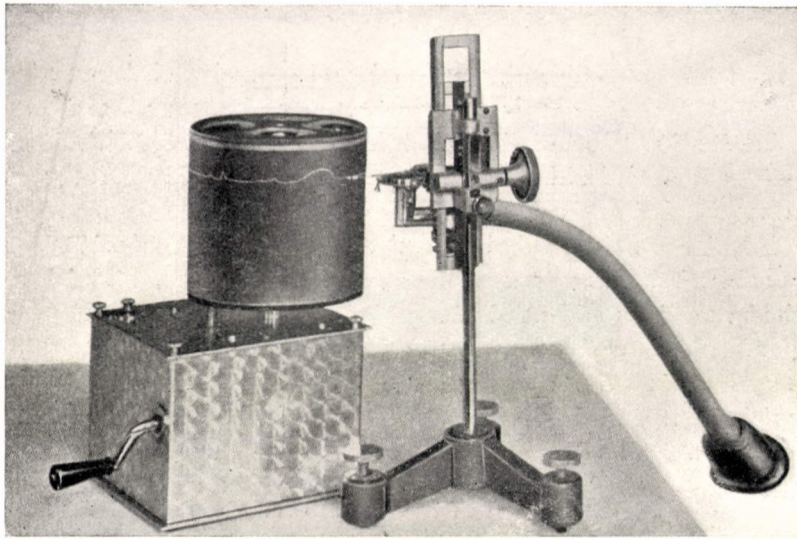
De nemcsak az öröm vagy fájdalom, hanem minden más érzelem- vagy kedélyváltozás hatással lehet a hanglejtésre. A kíváncsiság, csodálkozás, meghatottság, harag, fenyegetés, kételkedés, gúny mind más-más dallammal színezi beszédünket. Éppen ebből következik az, hogy a beszéd hangszínéből nemcsak a beszéd tartalmát, de a beszédet kísérő érzelmeket (pl. harag, gúny stb.) is megtudjuk megérezni. Sokszor „nem kell a nyelvet érteni sem, mégis megérezzük, milyen indulattal van irányunkban az, aki hozzánk szól. Hiszen a beszéd hangjából még a kutya is ért“.²

Vizsgálódásaim során különböző érzelmi színezettel kiejtett mondatot vettem fel kymografionra (1. ábra). A kymografion nem más, mint egy rúgókkal vagy elektromos motorral meghajtott forgó henger, melyre kormozott papírosszalagot ragasztunk. Ezután tüvel ellátott, finom membrános készülékbe belebeszélünk, s a beszéd rezgéseit a tű a forgó hengerre karcolja. A felvételt fixírozzuk, s ezután a beszédhangok minden tulajdonságát (időtartam, erősség, hangmagasság) meghatározhatjuk mikroszkopikus

* A tanulmány beszédfelvételeit a szerző készítette saját fonetikai laboratóriumában.

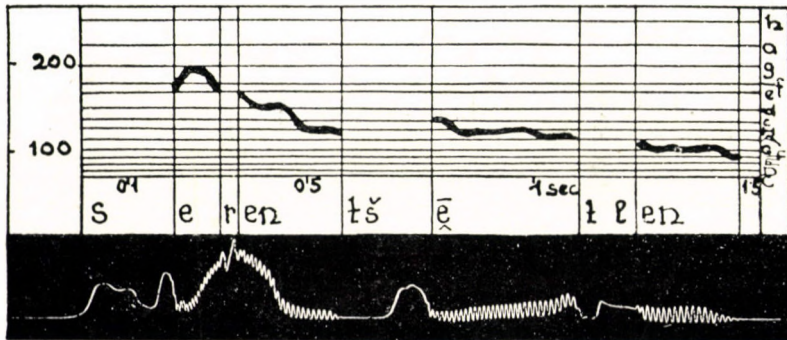
¹ Jespersen, O.: Lehrbuch der Phonetik. Leipzig, 1913², 226. kk.

² Tolnai Vilmos: Adatok a magyar hanglejtéshez. MNy. XI. 54. l.

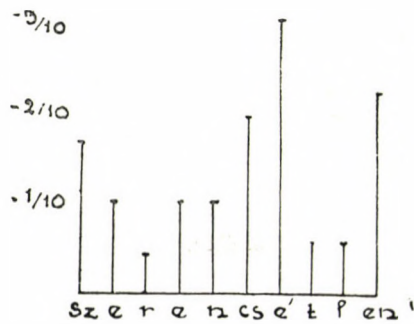

1. ábra.

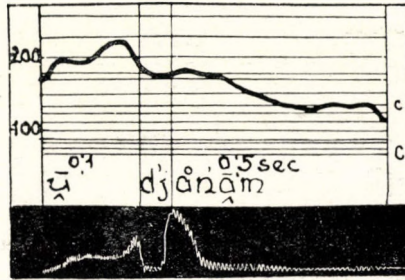
A felvevő készülék és regisztráló készülék (A szerző tulajdona.)

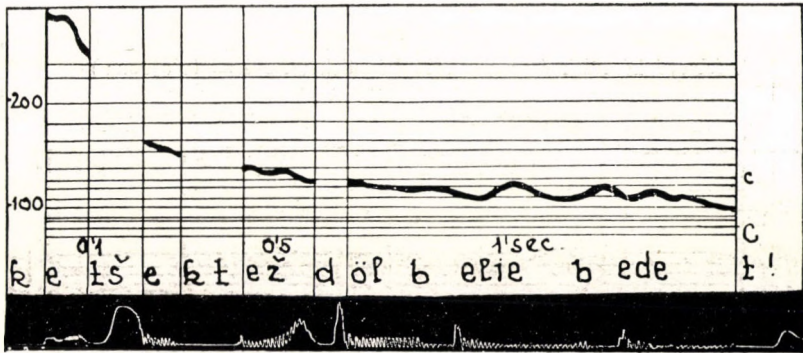
2. ábra.

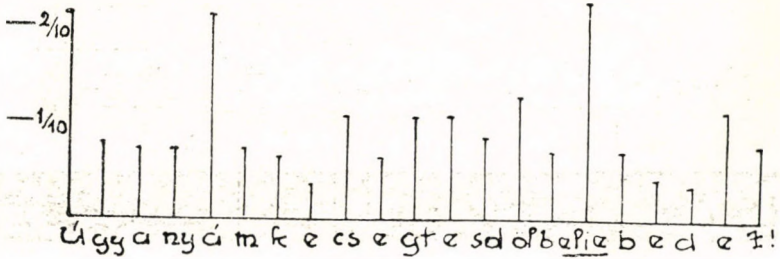
3. ábra.

4/a. ábra.

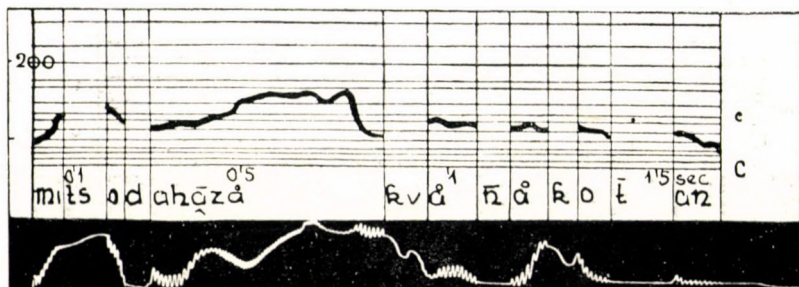
4/b. ábra.

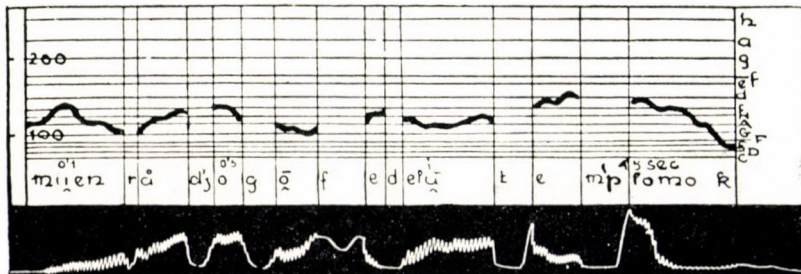
5. ábra.

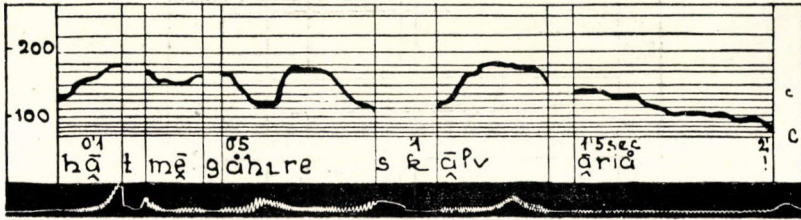
6. ábra.

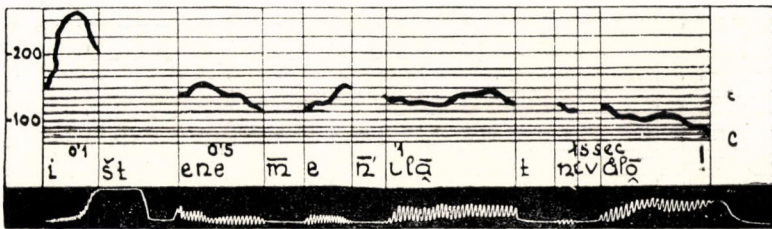
7. ábra.

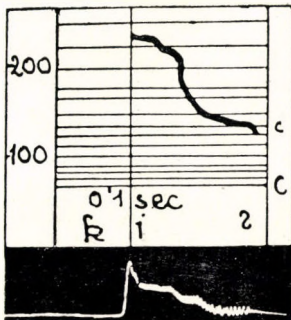
8. ábra.

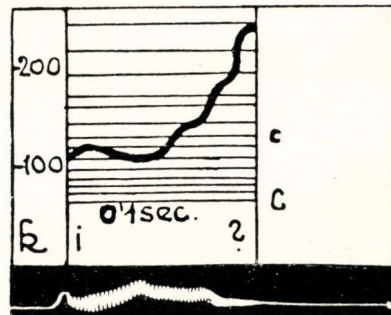
9. ábra.

10. ábra.

11. ábra.

12. ábra.

mérésekkel. Az időtartam, hangerősség és hangmagasság vizsgálata ezért fontos, mert ezeknek a tényezőknek bizonyos mértékű megjelenési formája jelenti egy-egy érzelem nyelvi kifejezését.

1. *A szánakozó, sajnálkozó hangszín* tényezőinek megismerése céljából a szánakozva ejtett „Szerencsétlen!” szót regisztráltam (2. ábra). Az ábrák felső részén a hang magasságának változását: a hanglejtést, alsó részén pedig magát a hangfelvételt: kymogrammot láthatjuk. A görbe az *sz*-hang jellegzetes formájú, ingadozó vonalával indul meg. A két *e* hang hullámai között látható erősebb kiütések a nyelv hegyének pergését mutatják az *r* képzése közben. Az emelkedő-eső zöngétlen vonalrész a *cs* hangképét ábrázolja. Ezután következik az *é* hang hosszú rezgésláncolata. A *t* vonala rövid, jelezvén a hang rövid időtartamát. A szó „len” hangsorának egybeolvadó láncolata jelzi a szó végét.

A hanglejtés-görbén a hang zenei magasságának változásait kísérhetjük figyelemmel hangról-hangra. A melódia a 122 rezgésű H-hangon indul meg, majd feljebb emelkedik a 194 rezgésű G-re. A következő szótagtól kezdve már lejjebb száll a hang magassága s a 73 rezgésű D-n zárul.

Ha a hangsúly, időtartam és hangmagasság változását megfigyeljük, azt látjuk, hogy a szánakozás a beszéd egyes elemeinek időtartamát (3. ábra) a rendesnél jóval megnyújtja (*cs*, *é*), s még a normális hangsúlyviszonyokat is megváltoztatja: mert míg az érzelemmentes magyar beszédben az első szótagra tesszük a hangsúlyt, addig itt a harmadik szótagra (Szerencsétlen!) toljuk el. Hangköze egy oktáva körül mozog.

A szánakozásnak tehát a fej jobbra-balra bólintásán kívül beszédbeli megnyilvánulása is van, amennyiben egyes szótagok időtartama megnyúlik, a normális hangsúlyozás pedig esetleg megváltozik.

2. *A gúny.* Már pozitív vizsgálódások nélkül is igen valószínű, hogy a gúnynak hatásos nyelvkifejezési eszközei lehetnek, mert hisz erre mindenki igen érzékenyen reagál, s legtöbbször fájóbbnak érzik, mint a legdurvább sértést. Gúnyos színezettel ejtve Toldiból vettem egy idézetet: „Úgy anyám, kecsgetsd ölbeli ebedet!” (4/a és 4/b ábra.)

Ebben az esetben a hanglejtés-görbe menetét érdemes szemügyre venni: A hangmenet a 163 rezgésű *e*-n indul meg, de még az első szótagon belül feljebb száll a 218 rezgésű *a*-ra. Ezután leesik a 69 rezgésű *Cis*-re, s ezen a magasságon mozog az „anyám” szó végéig. A következő szóban ismét hirtelen a magasba szökik a melódiagörbe a 326 rezgésű *e*¹-re. A következő szótagban azonban már nagy hangközzel leesik s állandó hullámzások után a 69 rezgésű *Cis* alaphangon záródik a mondat. Hangköze tehát nagyobb, mint 2 oktáva!

Az időtartamviszonyokat feltüntető táblázat is érdekes

(5. ábra). Az *ú* (úgy) és *á* (anyám) időtartama feltűnően hosszú, hogy annak idegeire, akinek szánva van, minél tartósabb izgató hatást gyakorolhasson a felfokozott magasságú hang. *A gúny tehát nagy hangközzel színezi a beszédet, s a beszéd egyes elemeit megnyújtja.*

3. *Méltatlankodás, bosszankodás.* „Nézze meg az ember!” (6. ábra.) A hanglejtés a 271 rezgésű *cis*¹ fölött indul meg, de a következő szótagban már egy oktávval lejjebb esik. Innen kezdve két kisebb, de jellemző hullámmutatót mutat, és a 109 rezgésű *A*-n záródik a mondat. Hangköze nagyobb 1½ oktávánál. Érdekes, hogy a három hullámmutatónak megfelelőleg a mondat ritmikailag három hangsúlyos részre tagolódik, s olyan ütemezést hoz létre, amelyet csak versben találhatunk meg ilyen szabályosan:

Nézze | meg az | ember!

A méltatlankodás, bosszankodás tehát hullámmutatóval s bizonyos ritmikus tagoltsággal fejeződik ki beszédünkben.

4. *Csodálkozás, elragadtatás.* A lelkendezéssel, elragadtatással színezett beszéd egyes tulajdonságainak felderítése céljából nagyobb gondolategységet ragadtam ki Mikszáth Kálmán: „Tavaszi rügyek“ c. elbeszéléséből:

„Micsoda házak vannak ottan. Milyen ragyogó fedelű templomok! Hát még a híres Kálvária! Istenem, mennyi látnivaló!” (7–10. ábra.)

Itt is azt láthatjuk, amit az előző pontban. A hanglejtés minden mondatban folytonos hullámmutatót mutat. A hang hol magasba száll, hol leereszkedik, lágyan hullámmutatózik 1 oktávás hangközökkel, s csak ott haladja meg a két oktávás intervallumot, ahol az elragadtatás eléri a tetőpontját (*Istenem...*). A mondatok ritmikailag itt is remekül tagolt mondatzszakaszokra oszlanak; a hullámmutató melódikus csúcspontok egyben hangsúlyos mondatzszakasz-kezdeteket jelölnek:

Micsoda | házak | vannak | ottan!
Milyen | ragyogó | fedelű | templomok!
Hát még a | híres | Kálvária!
Istenem | mennyi | látnivaló!

5. *A kételkedés.* Hogy milyen különös színt kölcsönöz a kételkedés a beszédnek, az akkor tűnik ki igazán, ha rendesen közölt kiejtést kételkedve ejtett példával hasonlítunk össze. a) *Ki?* (normális kérdő hangon feltett kérdés, 11. ábra). A hanglejtés mindjárt magas hangon kezdődik, a 244 rezgésű *H*-n, ahonnan aztán

fokozatosan lejjebb száll a 109 rezgésű A alaphangra. Hangköze tehát nagyobb egy oktávnál s menete erészkedő jellegű. b) Kiii? (kétkelkedve, hitetlenkedve feltett kérdés, 12. ábra). A kérdés most éppen ellenkező hanglejtés formát mutat: mély hangon indul meg, csak ezután szökik a magasba, a 244 rezgésű H-n fejeződik be.

A kételkedés, hitetlenkedés tehát éppen ellenkezőjére képes változtatni a normális hanglejtést. Azonkívül az egyes hangok időtartama is hosszabb, mint egyébként, sőt a lélekzet kibocsájtásában, az expiratio menetében is hullámzást, ingadozást vehetünk észre.

Az érzelmek sokféle árnyalatának beszédkifejezési skálája nagy, ezek aprólékos kivizsgálására sok-sok munka szükséges. E rövid tanulmány keretében csak arra akartam rámutatni, hogy e munkát el lehet végezni, s érdemes figyelmet szentelni rá, annál is inkább, mert érzelmeink leghűbb tolmácsa az arc- és kézmozdulatokon kívül mégis csak a nyelv.³

³ A szerző idevágó dolgozatai: a) Magyar hanglejtésformák grafikus ábrázolása. A bécsi Coll. Hung. füzetek V. sz.; b) Der modifizierende Einfluss der sensitiven Faktoren auf die Sprachmelodie im Ungarischen. Arch. Néerlandaises de Phonétique Expérimentale 1934.

DER VERWAHRLOSTE, NEUROTISCHE JUGENDLICHE.*

Nach kurzer historischer Übersicht über die Stellungnahme von Gesellschaft und Gesetzgebung zum Problem der Verwahrlosung führt der Vortragende in eine psychologische Erfassung des Verwahrlostenproblems ein. Das Verwahrlosungsproblem wird nicht nur als soziologische sondern auch als psychologische Kategorie besprochen. An Hand von Skizzen werden die Entwicklungsstufen der kindlichen Psyche vom Kleinkind über die Vorpubertät und Pubertät in die normale Erwachsenenheit demonstriert. An Stelle von Definitionen werden die Begriffe Verwahrlosung-Neurose gegeneinander abgegrenzt und ausgeführt, wodurch sich der normal Entwickelnde vom neurotischen und verwahrlosten Jugendlichen unterscheidet. Anschliessend wird die Mischform des verwahrlosten, neurotischen Jugendlichen eingeführt und erläutert.

Der Vortragende kommt zu dem Ergebnis, dass sich aus der Gruppe von verwahrlosten, neurotischen Jugendlichen eine bereits symptomatisch deutlich zu umschreibende Gruppe herausheben

* Auszug eines Vortrages von August Aichhorn (Wien) gehalten in der Ungarischen Gesellschaft für Psychologie (Sonderabteilung Kriminalpsychologie, Vorsitzender Richter am Obersten Gerichtshof dr. Peter Németh) 14. Mai, 1940.

lászt und zwar jene, welche teilweise in der „Kleinkind“ teilweise in der „Vorpubertätsperiode“ stecken geblieben nicht heranreifen kann den letzten Schritt in die Erwachsenenheit zu tun, sie bleiben zeitlebens auf dieser niederen Entwicklungsstufe. Der Vortragende warnt an Hand eines anderen Beispiels jedoch vor einer Verallgemeinerung, welche zu einer einseitigen Typisierung führt.

Am Schluss des Vortrages wird die Forderung gestellt Einrichtungen, wenn auch nur in kleinen Rahmen zu schaffen, welche eine Möglichkeit bieten würden, die Ursachen der Verwahrlosung wissenschaftlich zu erforschen. Nur auf diesen Wege könnte ein Beweis erbracht werden, dass die Behebung von Verwahrlosung und Kriminalität ebenfalls zu den Aufgaben der Psychotherapie gehört und im wesentlich dazu beitragen würden Einsicht in die Erziehungsmöglichkeit der auf Abwegen geratenen Jugendlichen zu gewinnen. „Staat und Gemeinschaft wären dann nicht nur gezwungen den Verwahrlosten zu verfolgen um die soziale Ordnung aufrecht zu erhalten, sondern sie hätten eine Möglichkeit der von Schicksal schwer betroffener Jugend zu helfen“.

Als Leiter einer Besserungsanstalt und als Gründer und Leiter der Erziehungsberatungen des Wiener städt. Jugendamtes, sowie als Erziehungsberater und behandelnder Psychologe stützten sich die Ausführungen des Vortragenden auf seine mehr als 3 Jahrzehnte umfassenden Tätigkeit welches ein Material von 40.000 schwererziehbaren und verwahrlosten Kindern zugrunde liegt.

REKLÁMKUTATÁSI MÓDSZEREK AMERIKÁBAN.

írta: FAYER L. MARTA.

Amikor reklámkutatósi módszerekről beszélünk, egészen természetesnek tűnik, hogy elsősorban Amerikára gondolunk. Ott érte el a reklámélet azt a fejlődési fokot, amely magával hozta a reklám racionalizálására irányuló törekvéseket is.

Olyan differenciált rekláméletet, mint amelyet Amerikában találunk, természetesen csak az ugyanolyan módon differenciált gazdasági élet bírhat el. Ha azonban felvetjük a kérdést, hogy mi tette Amerika gazdasági életét ilyen differenciálttá, a reklámban és általában a propagandában ismerjük fel annak egyik lényeges tényezőjét.

Az „Advertising Federation of America“ nevű reklámszövetség külön osztálya (Bureau of research) azzal foglalkozik, hogy a termelőt és a fogyasztót a propagandáról felvilágosítja. Ime az amerikai tétel: még a propagandának is szüksége van propagandára. Az említett szövetség előadásokkal, rádióbeszédekkel, újsá-

gokban, külön kiadványokban és legújabban iskolákban is minden eszközt igénybe vesz, hogy a reklám és a gazdasági élet minden lehető kapcsolatáról felvilágosítsa a közönséget és az üzleti élet tényezőit.

A harmincéves amerikai gyakorlat általános módszereinek legnagyobb része a *reprezentatív statisztika* alkalmazásán alapul. Tulajdonképpen a gazdaságlélektani gyakorlat dolgozta ki a reprezentatív statisztikai felvételek egész módszertanát, amelyet ma már széles körben alkalmaz a közvéleménykutatás is. A reprezentatív statisztika megállapítása annyit jelent, hogy ha valaki egy bármilyen összetételű tömeg véleményét, ítéletét akarja ismerni, nem szükséges minden egyént külön kikérdeznie, hanem kísérletileg kiválaszt minden rétegből annyit, hogy az arány ugyanaz maradjon, mint az eredeti embercsoportban és ezeknek a kikérdezése alapján összeállított kísérleti statisztika az egész tömeg véleményét reprezentálja.

A reprezentatív statisztika eredményeinek a helyességében lehet, sőt kell kételkedni, de aki az ellenőrzés adatait meglátja, nem kételkedhet, hanem csodálkozik, vagy lelkesedik majd. A reprezentatív statisztika első kontrollja az úgynevezett *konstancia-vizsgálat*. Ez a vizsgálat abból áll, hogy összehasonlítja a homogén csoportok eredményeit és ha ezek többé-kevésbbé egyformák, a statisztika előreláthatóan reprezentatív lesz. A következő példa mutatja az ilyen homogén csoportok összehasonlítását: az amerikai közvéleménykutató intézet (American Institute of Public Opinion) 1936-ban 30.000 embert kérdezett meg egy törvényjavaslat, a NRA (National Recovery Act) felől. A szavazóknak el kellett dönteniök, hogy elfogadják-e a törvényjavaslatot vagy sem. Az eredmény a következő volt:

		Nemmel szavazott:
Első	500 szavazatban	54.9 %
„	1.000 „	53.9 %
„	5.000 „	55.4 %
„	10.000 „	55.4 %
Mind a	30.000 „	55.5 %

A részleteredmények között olyan kevés az eltérés, hogy nyilván jól volt megválasztva a reprezentatív csoport. Egy másik példa is igazolja a reprezentatív statisztika használhatóságát. 1936-ban reprezentatív statisztika alapján az amerikai közvéleménykutató intézet az Egyesült Államok 48 államában százalékra pontosan kiszámította Roosevelttel győzelmét valamint a többi szavazat megoszlását. Az eredmény 45 államban tökéletesen a reprezentatív statisztika adatait mutatta és csak 3 államban volt néhány %-nyi eltérés. (Ugyanerre a választásra a reprezentatív statisztika előre meg tudta mondani, hogy pl. Lemke (Union Party) a szavazatok

2.2 %-át kapja majd.) — 1938. novemberében a Dewey és Lehmann közt New York kormányzóságáért folyó harcban az intézet 50.2 %-kal jósolta Dewey győzelmét, Deweyt valójában 50.7 %-kal választották meg. — A számtalan adat, de maga a Public Opinion intézet fennállása világosan bizonyítja, hogy ez az eljárás kellő gondossággal és körültekintéssel alkalmazva, milyen jó eszköz a propaganda-lélektan kezében. A tévedés lehetősége az intézet véleménye szerint 4 %-on alul van. (Néhány esetben sikerült 1 %-os hibahatárt is biztosítani.) — Az amerikai intézet 1935-től kezdve mintegy 600 ilyen reprezentatív statisztikán alapuló véleménykutatást (angolul sample survey, jó magyar fordítása „mustra szemle“) végzett 3.000–50.000-es csoportokon, amelyek ellenőrizhető adatok, pl. választási eredmények szerint, nagyfokú pontossággal tükrözték az USA 128 millió polgárának a közvéleményét.

A módszer titka és technikája a mustrába felvett csoportoknak olyan összeállítása, hogy azok arányosan képviseljék a nekik megfelelő nagy csoportokat, öregeket és fiatalokat, gazdagokat és szegényeket, férfiakat és nőket az egyes foglalkozási ágakat és minden egyéb szempontot. A mustrának tehát híven kell tükröznie a közösség lényeges szerkezetét. Természetesen ezeknek a kiválasztása nem könnyű, semmiesetre sem ötletszerűen történik, hanem ezeknek a reprezentatív egyéneknek megválogatása többéves gyakorlat eredménye. Ennek az eljárásnak nemesak az a nagy előnye, hogy kombinatív feldolgozás által a részletek, a még oly megközelíthetetlen összefüggéseket is feltárják, hanem a reklám szempontjából azért is nagy a jelentősége, mert ez a legtöbb általános reklámlélektani módszernek alapja.

Ilyen módszer az is, amit Amerikában *Copy Testing*-nek neveznek. Copy tulajdonképpen példányt jelent. Eleinte copy testing, vagyis szó szerinti példányvizsgálat, folyóiratok és újságok reklámjainak hatásellenőrzését jelentette. Ezeknek az újságoknak és folyóiratoknak bizonyos számú példányával megfelelő kísérletezők végigjárták az előbb leírt reprezentatív módon kiválasztott közönséget és az alább vázolandó eljárás szerint tudakolták a reklám eredményét, hatását. Később ezt az eljárást, t. i. bizonyos számú reklámpéldánnyal való kísérletezést kezdték alkalmazni nemesak utólagos ellenőrzésre, hanem pályázatok közül való kiválasztásra, általában mindenféle előre való tervezési problémára is.

A copy testing talán a legelterjedtebb módszer, amit ezen a téren használnak. Olyan szélesan kidolgozott és annyi célra használható, hogy legújabbán egész kötet jelent meg róla (*Copy Testing. A study prepared by the Advertising Research Foundation New York 1939.*). Az első típusa a copy testingnek az *Opinion Test*, vagyis *véleményvizsgálat*. Kiválasztanak az emberek közül egy célnak megfelelő reprezentatív csoportot és ezeknek bemutatják a vizsgált reklámokat. A kísérleti személy a reklámokat csoportokra

osztja, megállapítja, mi fogta meg leginkább, melyik indítaná vásárlásra, a szerint, hogy a reklámkutató mit akar vizsgálni. Esetleg megadott osztályzatokat (jó, közepes, rossz) kell a kísérleti személynek az eléje mutatott reklámokra alkalmaznia. E módon képet lehet kapni arról, hogy több reklám közül melyiknek volt, vagy melyiknek lesz nagyobb hatása. A Mann and Staff reklámügynökség adatokat közöl arra nézve, hogy a copy testingnek ez a fajtája a valóságos eredménnyel mennyire egyezik. Hét biztosítási reklámot kellett 3 különféle szempontból megvizsgálni. A 7 reklámról 3 különféle szempontból Opinion Test alapján adott vélemény a tényleges eredménnyel 86 %-ig megegyezett. Egy másik 20 reklámból álló sorozatot ugyancsak 3 szempontból véleményvizsgálat alá véve, a valósággal 80 %-os megegyezést kaptak. Meg kell még említeni, hogy amikor figyelmet akarnak vizsgálni ezzel a módszerrel, ketté oszlik ismét az eljárás, az egyik a fent már leírt egyszerű rangsorolás alapján határozza meg a reklám értékét, a másik valamely folyóirat vagy újság aktuális lapozása, olvasása, vagy megtekintése közben vizsgálja, hogy mely pontokra esik a tekintet, s ez utóbbi azután hasznos következtetéseket von le, hogy a tekintetmegfogás és a logikusan felépített vezérlés az árucikk-, márká-, tárgyábrázolás, stb. irányában valóban jól volt-e felépítve és nem vonják-e el mellékes körülmények a reklámozott tárgy lényegéről az önkéntelen figyelmet. Legújabban fényképészeti úton különleges szerkezet segítségével rögzítik a tekintet irányát. Az ú. n. Eye movement Camera filmen regisztrálja a szemmozgást. A felvett filmről azután teljes exaktsággal meg lehet állapítani, hogy a folyóirat melyik lapjánál, melyik hirdetésénél, sőt a hirdetés melyik pontjánál milyen sokáig időzött a k. sz. tekintete. A Copy Testing második formája a *Recognition and Identification Test*, magyarul: *felismerési és azonosítási vizsgálat*. Ezt a módszert egyedül a reklám ellenőrzésére használják. Megállapítják vele, hogy a reklámról egyáltalán hányan vettek tudomást és kik azok. A reklám részleteinek felismerését vizsgálva, ki lehetett deríteni, hogy mi volt, ami a reklámban sikerült, mi volt, ami nem felelt meg és hol kell a hibát keresni. Ez a legjobb eszköz arra, hogy egy kibocsátott reklámot új kibocsátása alkalmával most már a célnak kétségtelenül megfelelően lehessen kijavítani. Érdekes példát láttam erre a Clark-féle reklámlaboratóriumban. A De Soto amerikai autógyár abból a megállapításból kiindulva, hogy egy árucikk minőségét legjobban az emberek elismerésével lehet érzékeltetni, az egyik autómárkát úgy reklámozta, hogy az autóban és az autó körül sok ember kifejezésén az autó iránt való elismerés, csodálat nyilvánult meg. Ez a reklám, ámbár közismert lélektani megállapításból indult ki, nem bizonyult jónak. A felismerési és azonosítási vizsgálat kimutatta a sikertelenség okát, amely szerint a reklám azért nem volt jó, mert a sok ember elvonta a közönség

figyelmét az autóról és a kísérleti személyek nagy része a reklámról fel sem ismerte, milyen autógyárról, vagy márkáról van szó. A Copy Testingnek ez a módszere azután módot nyújtott arra, hogy a reklámot fokozatosan leegyszerűsítessék — t. i. azért csak fokozatosan, mert mindig bíztak még az emberi alakok vonzóerejében — és végül is olyan formában javíthatták meg, amely most már csak két embert tartalmazott és ezután a kívánt célnak megfelelt.

A Copy Testing harmadik területe a *reklámemlékezet* vizsgálata, a *Recall Test*. A reprezentatív statisztika felállításához szükséges személyeknek megnevezik pl. egy reklám jelmondatát és megkérdezik, emlékszik-e a kísérleti személy, melyik márkának reklámja ez.

A Copy Testing mellett nagyon általánosan használt eszköze a reklámlélektani laboratóriumoknak az ú. n. „*Split run*”-módszer. Ezt *elkülönítő eljárásnak* lehetne nevezni, t. i. az egyes tényezőket elkülöníti egymástól és így vizsgálja ezeknek hatását. Ez a módszer tehát abból áll, hogy több majdnem egyforma reklámot állítanak elő, amelyeknek mindegyike a másiktól csupán egy tényezőben különbözik. Ezeket a reklámokat próbaképen kibocsátják, hatásukat ellenőrzik és így kiválasztják, melyik reklám, vagy milyen tényezők nyújtják a legtöbb eredményt. Pl. egymástól csak egy tényezőben különböző szelvényeket készítenek, azután valamely újság példányszámának egyik felében az egyik fajta szelvény, a másik felében a másik fajta szelvény kerül kibocsátásra. Az olvasókat felkérlik, hogy a szelvényeket töltsék ki és küldjék be. A beérkezett szelvényekből képet lehet kapni a kérdéses problémáról.

A *szelvény-kitöltés* Amerikában igen elterjedt reklámforma. Ebben t. i. közvetlen cselekvésre szólítják fel a reklámozó közönséget és ilyen módon valamiképen megteremti a visszaküldött szelvény a kapcsolatot a vevő és az áru között. Fontos, hogy a szelvénynek alakja, elhelyezése előnyös legyen, de ezenfelül még más tényezők is fontos szerepet játszhatnak. Amerikában egy időben sok panasz érkezett a reklámlélektani laboratóriumokba, hogy a szelvények nem hoznak elég vevőt, egyáltalán nem bizonyultak sikeresnek ez a reklámfajta. Próbáltak a szelvények alakján, elhelyezésén változtatni, de mindez sikertelennek bizonyult. Végül Poffenbergernek az az ötlete támadt, hogy meg kellene vizsgálni, van-e elég hely a névaláírásra. Megvizsgálta 110 névaláírás hosszúságát, majd megállapította 435 szelvénynél a névaláírásra szánt hely hosszát és így kitűnt, hogy a szelvényeken az aláírásra szánt hely jóval kisebb annál a hosszúságnál, amely az aláíráshoz a valóságban szükséges. Hogy ez milyen döntő fontosságú lehet, arra Downey lélektani vizsgálatai alapján kapunk feleletet. E vizsgálatok szerint ugyanis külön akaratú aktust jelent az,

hogy valaki a már automatikussá vált névalírásán változtasson és azt pl. szűkebb helyre szorítsa. Általában ilyen névmegszűkítésnél az egyéniség korlátozását érezheti az illető személy.

Az itt leírt módszereket természetesen a reklám minden fajtájára, tehát nemcsak plakátra, folyóíratra, vagy újságreklámra, kirakatra lehet alkalmazni, hanem pl. magával a használati tárggyal kapcsolatos problémákra is. A csomagolás, az áru alakja, éppen olyan reklámtényező, mint azok, amelyeket csak reklám-célra használnak. Pl. az egyik amerikai konzervgyár megbízta Frankent, hogy az adott különféle alakú, egyformán 10 ounce térfogatú doboz közül keresse ki azt, amelyiket a vásárlóközönség előnyben részesít majd. Franken az ú. n. rangsorolási eljárással (Consumer's Jury Method, magyarul: Fogyasztó zsüri-módszer) kimutatta, hogy az egyik dobozfajta ebből a szempontból határozottan kiemelkedik, de ennek a doboznak az előállítása sokkal többbe került volna a gyárnak, mint a többi dobozé. Próbaképpen mégis megcsinálták. A gyakorlat azután megmutatta, hogy a drága dobozban árusított áru a konzervgyárnak sokkal több hasznot biztosított, mint az az áru, amelyet más olcsóbb dobozban árusítottak.

Ha nem amerikai méreteken, de a mi szerényebb gazdasági életünk szükségleteihez képest felismerjük a reklámozás jelentőségét, akkor a mi helyzetünk a módszerek szempontjából meglehetősen szerencsés. Nincs szükségünk arra, hogy sok költséges botlás trial and error-ja után magunk dolgozzuk ki azokat a módszereket, amelyekkel a tudományos reklámkutatót gyakorlati értékűvé lehet tenni. Ügyszólván minden lehetőségre készen kidolgozva kapjuk az amerikai reklámgyakorlatból azokat az eljárásokat, amelyeket a magyar gazdasági élet és a gazdasági életben érdekelt körök a mi viszonyainkhoz idomítva kétségtelenül előnyösen alkalmazhatnak.

AZ UTOLSÓ HÁROM NÉMET PSZICHOLÓGIAI
KONGRESSZUS.

1934—1936—1938.

írta: GERGÓ ENDRE.

I. *Felix Krueger: Psychologie des Gemeinschaftslebens.* Einleitung zum XIV. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Psychologie in Tübingen, 1934.

A kongresszus egységes munkatervét érintő megjegyzések után a szerző széles koncepciójú eszmeláncolat során kísérletet tesz arra, hogy az új német politikai és társadalmi áramlatokkal kapcsolatos belső kulturális átfejlődésnek történeti és lélektani

alapjait tisztázza. Rámutat elsősorban arra, hogy a nép ősi kedély- és gondolatvilágát tükröző szokásokat, hagyományokat és életformákat — melyeknek bensőségét az újabb kor nagy német bölcselői, *Kant, Hegel, Fichte* és sokan mások az egyetemes világkultúrát is termékenyítően ápolták műveikben — miként homályosította el az utolsó évtizedek industrializált és individualizált szelleme. A rohamosan fejlődő technika a gép kényszerével feloldotta a faj ösztönös érzésvilágával telített népies kereteket; az egyént hedonisztikus önkultuszra és kicsinyes érdekek hajszolására nevelte, míg a társadalmat a gazdasági haszonszempontról materialista gyökerű erőivel bérmunkásoknak és vállalkozóknak kölesönös osztálygyűlöletben izzó tábora-ra tépte ketté. A művészet és tudomány, technika és államélet legnagyobbjainak üdvös kezdeményezésein túlburjándzott a nagyvárosok gyökértelen, csupán a kereset, a vagyonszerzés lázában égő „modern“ világa. Csak a legújabb forradalmi átalakulás törte át a nyugati kultúra és a kölesönzött amerikai életstílus befolyása által elferdített, merevvé vált formákat, hogy az egyéni sorsot és a társas intézményeket a népközösség szellemében új utakra terelje.

Az új ösztönzések nyomán felvirágzó *bölcelet és tudomány* első feladata, hogy emberi mivoltunk (Menschentum) alapvető lényegi vonásait kutassa, mentesítve magát egyebek közt a természettudományok túlzott követeléseitől is (pl. a szigorúan vett darwini szemlélettől). Korunk új eszmei irányulása mindenekelőtt a *faj* tudományos problémáját veti felszínre, melynek fontosságát a szerző élénken hangsúlyozza; de egyben óva int a *külső áramlatok által* elvi tisztaságában befolyásolható fajproblémának egyoldalúságokba vesző művelésétől, így attól is, hogy egy kiválasztott faj értékkritériumait szomatikus külsőségekben (szem, haj színe és egyéb testi jellegzetességekben) keressék. Az ember faji és közösségi életének nem mellőzhető *pszichológiai* vizsgálatában oly természetű egyensúlyi helyzetre kellene törekedni, amely helyes középútat biztosít a mindent tárgyiasító materializmus és a mindent kritikátlanul áttelekesítő metafizika között. Az emberek közti vonatkozás főbb alakjait vizsgálva, mint elsődleges köteléket, a vérszerinti kapcsolatokat ismeri fel szerzőnk, melyek bensőség szerint váltakoznak az anya és gyermek közti legszorosabb viszonytól a gyermek és apa, valamint a tágabb rokonság tagjait összekötő lazább kapcsolat variabilis megjelenéséig. A család és rokonság képletei fölött terjeszkedik ki a *nép* szociális egysége, melynek alaptagozását a vérszerinti kötelékektől független emberi szövetkezések (Bund) is biztosítják és amelynek az *állam* szociális létformája ad szilárd vázat.

A közösséglélektan jelenlegi tudományos helyzetét szerzőnk további megvilágításában kiemelkedően jellemzi az „egész“ (Ganzheit) fogalmának módszeres érvényre juttatása, e fogalom termé-

keny differenciálása az „alak“, majd véglegesebb módon a „struktúra“ fogalmában, mely utóbbi a testi-lelki diszpozíciók tagozott egységét jelöli. A struktúraelv alkalmasnak bizonyul arra is, hogy a társadalmi organizálódások és egészségserűségek tisztultabb vizsgálatát megalapozza.

Befejezésül vázolja a szerző a közösséglélektan fejlődési lehetőségét és annak szükségszerű fogalmi anyagául az *érzelmet*, mint az élmények „komplexqualitását“, az ennek tagozásaként adódó, önmagukban fennmaradásra és növekedésre képes „egészeket“ és az ezek kristályosodásaként jelentkező „alakokat“, diszpozicionális oldalon pedig a struktúrát, mint az aktuális tények és történések hordozóit jelölve meg. E fogalmak tudományos tagozatán, azonfelül a társas élet jelenségeinek benső, mintegy ösztönös átértésén kell az új társadalomelméletnek felépülnie.

A német tudományos élet egyik vezéralakja e kisebb művében a röviddel előbb lezajlott közép-európai átalakulás által inspirált szociálpszichológiai gondolkör művelőinek kíván egységes visszapillantást, áttekintést és irányjelzést nyújtani. E tanulmány különleges rendeltetése hozza magával, hogy egyéni részletkutatások eredményei helyett a kongresszusi programra tűzött diszciplínák történelmi bírálatára és a várható fejlődés fővonalainak megjelölésére szorítkozik. Ha az elvi alapok szükségszerűségéhez más teoretikus és világnézeti irányok szemszögéből nézve szó is férhet, a gazdag lélektani és egyetemes tudást, átfogó szellemet reveláló munka kétségtelenül a modern tudomány jelentős alkotásai közé tartozik.

II. *Gefühl und Wille*. Bericht über den XV. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Psychologie in Jena vom 5—8. Juni 1936., Gustav Fischer, Jena.

A kongresszus külső lefolyásának ismertetése után *Fr. Sander* tollából az *érzelmek* pszichológiai vizsgálatának újabb irányairól kapunk tájékoztatást. Megfelelően a globalizáló vizsgálatmódok előretörésének, itt is felismerhető az egész-szemlélet dominanciája és ezzel kapcsolatban a *tudat-egészre* irányuló törvényszerű vonatkozások fokozottabb figyelembevételé. — További tanulmányok egy sorozata az érzelemnek a lelki élet más kategóriáival és pedig a *gondolkodással* (*R. Hippus*), az *érzettel* (*Erich Jaensch*), a *fantáziával* (*E. Wartegg*) és a *művészettel* (*A. Wellek*) való összefüggését választja tárgyául. Érdekességével kiemelkedik itt *Schiller* Pál tanulmánya, melyben a vice (éle) formájában megjelenő komikum lélektani gyökerét alaklélektani síkon kutatja és azt egy adott komplex-élményben foglalt mozzanat kettős szerepéből, illetve abból az értelmi-érzelmi műveletből vezeti le, mely az *élménynek egyik nézetből* (Aspekt) a *másikba való átcsapása* alkalmával jelentkezik és pozitív érzelmi színeződéssel jár.

A rövid, de szinte zsúfolt tanulmány kapcsán a szerző még az intelligencia fogalmának némileg merész új definíciójához is eljut.

Az értelem *fiziológiai* vonatkozásai e kongresszusi jelentésben csak igen szegényesen és mintegy távolról vannak képviselve (a kedélyállapotok kísérő testi jelenségeiről szóló cikk *G. D. Mall* tollából, a nemi érés korának érzelmi mozzanatai *Willy Hellpach*-tól stb.), — ami mindenesetre összhangban áll az uralkodó iskolák szigorúan autonomizáló törekvésével. — Az *akaratélet* kísérleti módszerű vizsgálatainak élén *Narziss Ach* egybefoglaló beszámolója szerepel („Zur neueren Willenslehre“). Szerző több évtizedes gazdag kísérleti munkájának eredményein továbbépítve azon fáradozik, hogy az akaratnyilvánulások motivációs megalapozottságát és fázistagoltságát az élettani lényegek számbavétele nélkül tisztázza. Ez a tanulmány egyébként különösen karakterológiai összefüggéseiben szolgáltat értékes új adatokat. (Az autonóm lélektani szemlélet hiányossága és az élettantól való mesterkéltn elhatárolása egészen pregnánsan mutatkozik meg ezen a területen, ahol olyan jelenségekben, mint az akarat megfeszítése, vagy a motorikus cselekvés-determináció, egészen nyilvánvaló módon agyfiziológiai tényekkel van dolgunk.)

A konkrét érzelmi és akaratjelenségeken túl a lelki egész tagoltságának kérdésével foglalkozik *Boda István* „Typus und Charakter“ c. értekezése. Szerző a korábbi rokon tárgyú munkáit összefoglalóan és részben kiegészítően éles fogalmi határt von a személyiség-egész általános és annak differenciális (egyéni) törvényszerűségei között, — egyben hasznos adalékokat nyújtva a tipológiai kutatások módszertanához. Megállapításai már kollektív-ethikai célkitűzésekkel is érintkeznek. — Az összefoglaló kongresszusi jelentést *E. R. Jaensch*, a marburgi iskola vezetőjének a pszichológiai ténykérdésektől távolabb eső tanulmánya zárja le.

III. *Charakter und Erziehung*. Bericht über den XVI. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Psychologie in Bayreuth vom 2—4. Juli 1938. Joh. Ambr. Barth, Leipzig.

Az utolsó évtizedek német lélektani munkásságát két sajátos vonás jellemzi. Egyik a *cselekvés irányába* eső lelki fázismozzanatok előnyben részesítése s ezzel kapcsolatban elhajlás a szigorúan elméleti feladatoktól a gyakorlati alkalmazás problémái felé. Másik vonása — mely élesen szembeállítja a korábbi évtizedek pszichológiai szemléletével — a problémáknak *autonom-pszichikus* térre való korlátozása, azaz eltérülés a fiziológiai alapoktól és a természettudományos hipotézis módszerének mellőzése. Az itt röviden ismertetett kongresszusi munkálatok legfőbb értékei és hiányosságai is e két jellemvonásban gyökereznek.

Az elnöklő *Erich Jaensch* bevezető beszéde, éppúgy mint *Hans Volkelt* és *Oswald Kroh* élén álló fejtegetései egyaránt azt a súlyos

jelentőségű feladatot érzékeltetik, mely a lélektant az emberneveléssel kapcsolatban terheli és amelyet elsősorban a német népi-nemzeti egyetemes törekvések rónak e tudomány művelőire. — Az egyéni jellemvonások felismerésének problémája kapcsán *M. Simoneit* meggyőzően mutat rá arra, hogy a *teszt-módszer* a jellemvizsgálatoknál ki nem elégíthetőnek bizonyul, mert a szélesebb körű életfeltételek alakító befolyását vizsgálatlanul hagyja. Az erkölcsi karakter tanulmányozására e szerző által ajánlott módszerek közül ki kell emelnünk a *milieu-tényezők* jellemdetermináló hatásának vizsgálatát; a milieu-pszichológia mai kezdetleges állapotát voltaképen semmi sem indokolja. — *J. E. Heyde* tanulmányában („Das Wesen des Charakters“) különös figyelmet érdemel az *életérzés* (Lebensgefühl) organikus vonatkozású fogalmának a karakterológiai kutatás előterébe állítása. — Narziss *Ach* a felelősség tudatának az összjellemben való pozícióját teszi vizsgálat tárgyává és ezt a kérdést használja fel arra, hogy hidat verjen az etikai determinizmus és egy általa kielégítőnek vélt indeterminizmus álláspontja között. — Úgy itt, mint a nemrég elhunyt *Otto Klemm* írásában a felelősségviszony lelki tükröződése távolabbi, így népközösségi, morális és nevelési feladatok felé mutat. — Tanulságos gondolatmenetben küzd *W. Ehrenstein* azzal a célkitűzéssel, hogy a typológiának egész-elvi alapra való helyezését a differenciáltabb funkció-analízis mellőzésével, tehát mintegy ötven százalékos alapon valósítsa meg. — Az *örökléstan*nal érintkező pszichodiagnosztikai és pszichotechnikai témájú cikkek rövid, de értékes sorozatára itt nem térhetünk ki. Ellenben figyelmet kíván *Boda* összefoglaló ismertetése, mely a temperamentum, karakter és személyiség fogalmainak további elhatározó kiépítésével az ezen fogalmi tagozottságon nyugvó pedagógiai, általános emberi és közösségi feladatokat jelöli meg; míg a kongresszus másik két magyar résztvevője, *Lehner* Ferenc a *problémamegoldások* lefolyási fázisaival egybefüggő magatartásféleségek (logikai, érzelmi és cselekvő magatartás) kísérleti vizsgálatával nyújt a *gondolkodáslélektan* számára értékes adalékokat és *Steif* Antal kísérleti vizsgálatairól számolt be, amelyek az optikailag felfogott mellékingereknek az egyszerű reakciókra gyakorolt befolyását nyomozta.

A kongresszus által megmunkált lelki ténykörök *élettani* vonatkozásai ezúttal is homályban maradnak. E tekintetben csupán *Rohracher* különleges érdekességű cikkét említhetjük, melyben a működő agyról az ép koponyán keresztül felfogott és mérhetővé vált elektromos rezgéseknek a *figyelem* teoretikusan ismert törvényszerűségeivel való feltűnő párhuzamosságát mutatja ki. Bár a kimutatott „alfa“ és „béta“-rezgések az agykérgi neuronhálózatok pihenési, illetve működési anyagszeréjének csak melléktermékei, ez a módszer új lehetőséget nyújt a lelki folyamatok „introspektív“ úton megismert sajátosságainak exakt igazolásához.

Újszerűségükkel válnak ki *H. Bender* kísérletei, aki a hajdani „kristálynézők” misztikus érzéklési és fantáziaélményeit a tapasztalati tudomány ellenőrzése alá helyezi és azokban újabb módot pillant meg a személyiség *mélyebb* rétegeinek, nevezetesen a tudattalan képzeteknek tudatfelszínre emeléséhez. — Úgy ez a szerző, mint a falusi nép közt előforduló víziószerű lelki állapotok vizsgálata során *K. Schmeining* is, e jelenségeknek a marburgi iskola által kiterjedten tanulmányozott *eidetikus* élményekkel való összefüggésére mutatnak rá. — A sok értékes új meglátást és hasznos részletmunkát közvetítő mű végén a pszichológus-nevelésre vonatkozó gyakorlati útmutatásokat találunk.

A Deutsche Gesellschaft für Psychologie fent szükségkép csak vázlatosan ismertetett kongresszusi jelentéseiben rendkívül gazdag és változatos anyag mellett mind az élmények fejlődési és rendszertani összefüggéseinek, az érzéklés és tárgyészlelés magasabb lelki struktúráinak, mind a gondolkodás szerkezeti törvényszerűségeinek elhanyagolása figyelhető meg. Ha más-elvű tényezők befolyása gátló irányban nem érvényesül, úgy remélhető, hogy a társaság további tevékenysége e legközpontibb elméleti kérdésekhez való visszatérésben is meg fog mutatkozni.

A ZÜRICH NEMZETKÖZI PSZICHOTECHNIKAI MEGBESZÉLÉS
1939. AUGUSZTUS VÉGÉN.

Írta: NOSZLOPI LÁSZLÓ.

A Svájci Pszichotechnikai Alapítvány 1939. augusztus 26—31. között akarta megrendezni a szokásos módon, főleg Közép-Európát felölelő Nemzetközi Pszichotechnikai Kongresszust. A kongresszus így is több évi késedelemmel, kényszerű eltolódással és az eredetileg kijelölt hely megváltoztatásával folyt volna le. A viharos külpolitikai égbolt folytán az utolsó hetekben kellett lemondani egy évvel megelőzőleg a Magyar Psychologiai Társaságnak a Budapestre tervezett és teljesen előkészített, a jelentkezők bőséges és fényes névsora folytán nagy sikerrel kecsegtető kongresszust. Újabb és most már valóban a háborúhoz vezető bonyodalmak folytán ugyanígy járt a svájci rendezőség, azzal a különbséggel, hogy náluk a lemondás elkészt. Egy-két nappal a megnyitó előtt adták postára az értesítéseket és e körülmény folytán a résztvevőknek jelentékeny hányada mit sem sejtve megérkezett Zürichbe. A helyzet tehát úgy alakult, hogy az előre kitűzött tárgykörök csekély lerövidítésével mintegy 40—50 főnyi szakember mégis lefolytatta az eredeti tervek és program szerint az előadásokat és megbeszéléseket. A résztvevők között számban a svájciak után mindjárt

a magyarok következtek, de számos német is jelent meg, így *Hackl*, végül francia is akadt.

A tárgykörök nemzetközi megvitatását illetőleg tehát sok tekintetben nem voltak a megbeszélések esonkának nevezhetők, számos kérdés nyert termékeny felvetést és előbbrevített, eszmék cserélődtek ki. Az üzemi és a pályalélektan gyakorlati ágai karakterológiai megoldások szempontjából elmélyültek. Természetes azonban, hogy a kitűnő részmunkák és eszmeeserék ellenére sem juthatott el megoldásig az elméleti kérdések egységes értelmezése és a gyakorlati eljárások egységes alapjainak kiformálása, vagyis az igazi nemzetközi együttműködés. A fő tanulsága a megbeszéléseknek a karakterológiai szempontok térhódítása volt a gyakorlati lélektan területén.

Előadások és hozzászólások tekintetében legnagyobb terjedelmű tevékenységet a svájciak fejtették ki. Előadásaik egyúttal a zürichi *Psychotechnisches Institut* munkásságának ismertetései is voltak. A megbeszélések egyébként, az eredeti tervtől eltérőleg, ennek az intézetnek falai között folytak le.

A svájci résztvevők közül *A. Carrard* „*Pädagogik in Betrieb und in Fachschulen*“ és „*Was bedeutet moralische Ausrüstung für Geschäftsleute?*“ címen tartott előadásokat. Ezekben szoros értelemben vett pszichotechnikai betanítási szempontokon felül erkölcs-tani tényezőket is figyelembe vett a gazdasági munka és prosperitás eredményességének körében. — *A. Ackermann* ismertette az intézet működését „*Die Berufswahl*“ című munkája (1936) alapján. Az intézet szabadon vezetett intelligencia-beszélgetés, írástanulmány, *Rorschach-próba* és *Jung* asszociációs kísérlete nyomán, természetesen környezet-adatok, beszélgetések, egyszerűbb pszichotechnikai próbákkal esetleg kiegészítve, adja pályaválasztási tanácsait. — Ugyancsak *Ackermann* ismertette a *Rorschach*-vizsgálat pályakarakterológiai felhasználását. — *Biäsch* az írástanulmány és a *Jung*kísérlet pályakarakterológiai vonatkozásait ismertette, amint ez az intézetben alkalmazást nyer. — *Silberer* az ipari betanítás módozatairól adott elő. — *K. Koch* (Luzern) a dróthajlítás-próba karakterológiai észlelésre való felhasználását ismertette. Elve és törekvése a zürichi intézet körül csoportosuló pszichológusoknak, hogy minden képességvizsgáló próbának megvan a maga karakterológiai megfigyelésekre, adatokra és észleletekre módot adó oldala is.

A svájciak után a magyarok álltak, második helyen, a szereplés mérvét illetően.

Boda István a vérmérséklet, jellem és személyiség fogalmi elemzésével foglalkozott tudományelméleti és nevelés-lélektani szempontból. — *Lehner Ferenc* „*Das Verhältnis der Arbeitsqualität und der Arbeitszeit beim Anlernen*“ címen számolt be az általa végzett vizsgálatokról. — *Batiz Dénes* előadásának címe: „*Die*

pädagogische Tätigkeit der Landes-Sozialversicherungs-Anstalt in Ungarn unter der Gewerbebevölkerung. — Mérei Ferenc és Jankovich Adél egy-egy előadásban a Szondi-féle ösztöndiagnosztikai alapkísérletet ismertették. — Noszlopi László előadása: *Impulsivität und seelische Tiefe, ihre Bedeutung für die Berufswahl und zwei experimentelle Verfahren ihrer Untersuchung*. Az előadásban közölt karakterológiai eredmények több ponton megegyezést mutattak E. Wartegg (Erfurt) „*Charakterologische Typologie und Berufsberatung*“ címmel beküldött előadásának eredményeivel.

A német résztvevők előadásai:

W. Wienert (Berlin): *Neigung und Abneigung des Abiturienten bei der Berufswahl*.

I. Pechtold (Witkowitz): *Unfallverhütungsunterricht in der Lehrlingsschule*.

A legközelebbi kongresszus helyét illetőleg végleges döntés nem volt, mert akkor még remélhetőnek mutatkozott az a gondolat, hogy későbbi időpontban az eredeti elgondolások szerint a svájcit újra megrendezik.

AZ IGAZ-HAMIS TESZT-EREDMÉNYEK ÉRTEKELÉSÉNEK KÉRDÉSÉHEZ.*

írta: BARANYAI ERZSEBET.

Az idézett cikk szerzője egy eljárást ajánl az igaz-hamis tesztek eredményeinek értékelésére. Ez az eljárás tekintetbe veszi a találgatás esélyeit és azokat pontszám-módosító tényezőül állítja be. A találgatás, tehát nem biztos tudás, hatása az, hogy a megfejtések a valószínűség törvénye szerint felerészben jó eredmények, felerészben rossz eredmények lesznek. Olyan teszteredmény-nél, ahol rossz megoldások egyáltalában vannak, mindig fel lehet tenni, hogy az illető találgatott, ugyanis ha minden egyes tételnél biztos tudással rendelkezett volna, akkor egyáltalában nem lennének rossz eredményei.

Hogy a jó eredmények közül kiküszöböljük a találgatásnak a véletlen folytán jóvá lett, de nem igazi értékkel bíró „jó“ eredményeit, úgy tekintjük a rossz eredményeket, melyek felerészben képviselik a találgatás eseteit és ugyanennyit, vagyis annyit, mint amennyi a rossz eredmények pontszáma, levonunk a jó eredmények pontszámából. Ha például egy 100 tételes tesztnél a jó eredmények összege 60, a rossz eredmények összege 40, feltesszük, hogy

* Hozzászólás Tarnóczy Tamásnak a Magy. Psychológiai Szemle 1938. jan.—dec.-i számában (180—186. ll.) közölt cikkéhez.

találgatás 80 esetben történt, mert a fele, vagyis 40 lett rossz, a másik fele ezzel szemben „jó” lett (véletlenül), tehát akkor 40-et, vagyis ugyanannyit, mint amennyi a rossz eredmény, levonunk a jó eredményekből és a pontszám 20 lesz. Tarnóczy Tamásnak lényegében ez az eljárása, ami kb. 10 évvel ezelőtt általános gyakorlat volt Amerikában.¹

Azóta a találgatáson kívül tekintetbeveszik a kihagyásokat is, vagyis azokat az eseteket, mikor a tanuló semmiféle megoldást nem ad, azt egyes tételeknél egyszerűen elhagyja. Tarnóczy is beleveszi tényezőül a kihagyásokat az általa ajánlott képletbe. Magát ezt a ténytet helyesnek találom, nem tartom azonban megfélelőnek a tényezővé-tétel módját. Tarnóczy eljárásában ugyanis a teszteredményt (azonfelül, hogy ezt a találgatás mértéke is csökkenti) a kihagyások is rontják. Az ő példáit idézve és az ő képletét használva, a végső eredmények a következők:

jó	rossz	kihagyás	eredmény
75	20	5	54
62	13	25	47

A régi amerikai eljárás szerint az eredmény 55, illetve 49 pont, tehát Tarnóczy eljárásával a kihagyás a teszteredményt még rontotta. Azt pedig, hogy a kihagyás a teszteredményt rontja, azért nem tartom helyesnek, mert a kihagyás éppen arra mutat, hogy az illető nem akart találgatni, csak a biztos tudásra épített, mert hiszen, ha találgatni akart volna, akkor minden tételt valahogy megoldott volna. Az illető tehát nem akart szerencsét próbálni és feltehető, hogy a jó eredmények száma valóban a biztos tudását tükrözi és a rossz eredmények pedig egyszerűen tévedést jelentenek és nem a találgatás felerészben rossz esélyeit. Valószínűleg nem igazságos az sem, hogy mégis feltesszük, miszerint a jó megoldások egy része a találgatás eredménye és ezért a találgatás kockázatával csökkentjük a jó eredmények pontszámát úgy, hogy a rossz megoldásokat teljes összegükben kivonjuk a jó megoldásokból. De semmiesetre sem igazságos, és lélektani helytelenség az, hogy ezenfelül még a kihagyásokkal is csökkentjük az eredményt, amikor ezek a megoldások megbízhatóságát kétségkívül emelik.

Pénzes Zoltán, akinek nem lehetünk eléggé hálásak, hogy az objektív értékelésnek az osztályozás melletti szükségességére ala-

¹ Ezt használtuk mi is munkatársammal földrajzi tesztjeinknél: dr. Baranyai Erzsébet és Petrovay Ilona: Kísérlet az osztályozás tárgyiassá tételére. A Cselekvés Iskolája 1933—34. tanév 305—17. II. és ennek második közleménye: Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Gyakorló Iskolájának Értesítője 1935—36. 16—75. II.

pos tanulmányával rámutatott,¹ szintén ad egy formulát az igaz-hamis tesztek értékelésére. Formulájának lényege az, hogy a pontszám megállapításánál a hibákat veszi alapul és pedig olyan arányban, amilyen arányra az illető csoport általános eredménye utal. Ha ugyanis (Pénzes példáját idézve) valamely tesztet a csoportnak 82:3%-a oldotta meg, akkor az ennél a tesztnél elkövetett hibák, vagyis e teszt helytelen megoldásai egyénenként 82:3:10, kerekszámban 8 pontot számítottak, ha egy másik tesztet csak 35%, akkor emennek a helytelen megoldásai 35:10, tehát kerekszámban 3 pontot. Azt a gondolatot, hogy a hiba értéke módosul aszerint, hogy milyen az általános eredmény, igen jó gondolatnak találok, mert a jó és a rossz megoldások összege a csoportban a teszt könnyűségére, illetve nehézségére utal. Ha a tanuló olyan tesztet nem tud megoldani, amit sokan tudnak, akkor rosszabb pontszámot érdemel, mint ha olyan tesztet nem tud megoldani, amit kevesen tudnak.

De nézzük a találgatás kérdését. Pénzes formulájában a találgatás kockázata nem tényező és természetesen nem is lehet, mert a találgatás esélyei a nagy számoknál lévő valószínűségen alapszanak, a formula pedig csak a tesztek egyéni eredményeit korrigálja a többi eredményekhez való viszonylatban. Viszont a kihagyás, mint tényező, Pénzes formulájában is benne van. Mint mondja „A kihagyásokat... nem szabad ugyanazzal a mértékkel mérni, mint a rossz feleleteket“², mégis, a kihagyásokat eredményrontó szereppel veszi bele a formulába, úgy, mint Tarnóczy is. Erre nézve kifogásomat már előbb jeleztem.

Pénzes formulájában, mint ahogy ezt is jeleztem előbb, igen jó gondolat az, hogy az egyéni teszteredmény a csoporteredményhez való vonatkozásban jelenik meg. Viszont a találgatás kockázata, mint tömegjelenség, hiányzik belőle, mint tényező, mert ez csak akkor válik felhasználható mértékké, ha az egyénnek egyszerre sok megoldását vehetjük tekintetbe. Hogy az inkább minőségi természetű egyes jelenséget hogyan kellene egy formulában összekapcsolni a találgatási kockázat inkább mennyiségi természetű tömegjelenségével, nem tudom. Hanem a magam részéről ajánlok egy korrekciót a régi amerikai eljáráshoz a kihagyások tekintetében. Ez az eljárás egyszerűbb, mint a tárgyalt két eljárás és a kihagyásokat eredményjavító tényezőnek veszi azoktól eltérően.

A kiinduló gondolat az, hogy a kihagyás (bizonyos mértékig) a megbízhatóságot emeli, tehát a jó megoldásokat nem kell csökkentenünk a találgatás kockázata miatt annyira, mintha csupán

¹ Pénzes Zoltán: Az osztályozás és az amerikai ismerettesztek. A Salgótarjáni dr. Chorin Ferenc Reálgymnázium Értesítője 1934/35. 4—45. ll.

² Pénzes Zoltán i. m. 23. l.

rossz megoldások lennének. Ha egy 100 tételes tesztnél, egy egyénél, a következő helyzet mutatkozik:

jó megoldás	rossz megoldás
80	20

akkor igazságos az, hogy az eredmény 60 legyen, mert feltehető, hogy az illető találgatott és ha találgatott, akkor a jó megoldások közül is ugyanannyi tudható be pusztán a szerencsének, mint amennyi a rossz megoldás, tehát a rossz megoldások összegét le kell vonni a jó megoldások összegéből. De ha a helyzet ez:

jó megoldás	rossz megoldás	kihagyás
80	10	10

akkor feltehető, hogy az illető nem találgatott, legalábbis nem az összes esetekben és így nem igazságos az, hogy az összes rossz megoldást levonjuk a jó megoldásokból, vagyis hogy a találgatás teljes valószínűségi mértékét alkalmazzuk. E helyett azt javaslom, hogy a kihagyások bizonyos mértékével csökkentjük a találgatás teljes valószínűségi mértékét, vagyis javaslom azt, hogy a rossz megoldások számát kisebbítsük a kihagyások számával (illetőleg ennek felével, hogy ne bírjon teljesen a jó megoldások értékével) és csak az ilyenképpen enyhített rossz-megoldás-számot vonjuk le a jó megoldások számából. Az előbbi példa szerint az eredmény 75 lesz, mert a kihagyások fele 5, a rossz megoldásokat, vagyis 10-et csökkentjük 5-tel és így csak 5-öt vonunk le a 80-ból. Tehát e szerint az eljárás szerint az eredmény 5 ponttal javul a régi amerikai eljáráshoz viszonyítva, mely szerint az eredmény 70 lenne. (Tarnóczy szerint 69.)

Eljárásom képlete egyszerű:

$$\text{jó megoldás} - \left(\text{rossz megoldás} - \frac{\text{kihagyás}}{2} \right)$$

$$\text{vagy} \quad \text{jó megoldás} - \text{rossz megoldás} + \frac{\text{kihagyás}}{2}$$

Most még csak a kihagyás szélsőséges eseteit óhajtom fel-
említeni, melyekre nézve kis korrekciót kell végrehajtani. Természetes, hogy bizonyos határon túli igen nagy kihagyás-szám nem javíthatja az eredményt, mert hiszen a túlsok kihagyás azt jelenti, hogy az illető egyáltalában nem dolgozott, nem feszítette erőit, semmit nem teljesített. Ilyenre természetesen nem adhatunk jutalmat. De a határt nem lehet egy ponton kijelölni, mert ha pl. 20 kihagyást még elfogadunk, mint találgatást csökkentő tényezőt, akkor nem lehet a 21 kihagyást viszont figyelmen kívül hagyni. Javaslatom erre nézve az, hogy vegyük az összes lehető

pontszám 5-öd részét, tehát a mi 100-as tételünk esetében 20-at, mint optimális számot a kihagyásokra nézve, mely azt jelenti, hogy 20 kihagyás az, mely legjobban csökkenti a találgatás valószínűségét. Ettől kezdve felfelé és lefelé egyaránt kisebbedik ez a tényező. 18 kihagyás (2-vel kevesebb, mint 20) annyit ér, mint 22 kihagyás (2-vel több, mint 20), 30 kihagyás annyi, mint 10 és 40 kihagyás ismét nem ér semmit a találgatás valószínűségét tekintve, természetesen a 40-en felüliek hasonlóképpen. Ha a helyzet egyik egyénél a következő:

jó megoldások	rossz megoldások	kihagyások
70	10	20

akkor az eredmény 70 lesz, mert bár van az illetőnek rossz megoldása, a kihagyás arra utal, hogy az illető általában nem akart találgatni.

Eljárásomnak tehát az a lényege, hogy a kihagyás, mint eredményjavító tényező vétetik figyelembe, azon az alapon, hogy a kihagyás a találgatás valószínűségét csökkenti.

Végül megjegyzem, hogy a kihagyást csak olyan esetben vehetjük eredményjavító tényezőnek, mely esetben egyáltalában rossz megoldások vannak.

ISMERETELMÉLET ÉS LÉLEKTAN.*

Irta: SCHILLER PAL.

Bencsik Béla a megismerésnek és tapasztalásnak új elméletét óhajtja adni és ennyi teljes mértékben sikerül is neki. Álláspontját az egyszerűsítések kedvelői számára úgy fogalmazhatnók meg, hogy az immanens realizmus. Az ismeret érvényességének kérdését ugyanis nem az *adequatio intellectus et rei* régi elvére alapozza, hanem a tapasztalásnak önmagában való ellenmondásmentességére. B. kerüli a hallgatag metafizikai előfeltevésekre alapító elmélkedést és ezért a tudat és a tudattárgy fogalmaiba nem bonyolódik bele. Kiindulásnak magát a megismerést választja és ennek a fajai közül a szükségképen megkülönböztetendőket taglalja és megállapítja, hogy egyfelől közvetlenül ismert dolgok nélkül semmi sem lenne megismerhető, másfelől pedig kiemeli, hogy, ha közvetve ismert dolgok nem lennének, akkor mindent közvetlenül ismernénk, vagyis mindentudók lennénk. Az ismeretelmélet főproblémája B. szerint nem az *adequatio*, hanem az a kérdés, hogy

* Kritikai megjegyzések Bencsik Béla: A megismerés, Bp. 1939. c. művéhez.

miképen adatnak a közvetett dolgok a közvetlenekből. Ezzel az ismereteken belül maradó fordulattal B. egyúttal kiszélesíti az ismeretten körét az emberi megismerésen túl általában minden lehetséges megismerésre. Ilyen módon többféle egyaránt objektív világot tételez, melyek a megismerő természete szerint eltérhetnek egymástól és csak abban egyeznek, hogy minden lehetséges világnak általános érvényű követelményeit kielégítik. Ennyiben tehát B. realista, noha önmaga inkább az objektivista jelzót vállalja, amit azonban talán kevésbé szerencsésnek tekinthetünk, mivel B. különféle szubjektív világokat tart egyaránt reálisnak. T. i. tévedést B. csak ott enged meg, ahol a megismerő saját tapasztalatai egymással nem egyeznek, vagy amint gyakrabban mondja: a tárgyak megközelítőleg olyanok, mint amilyeneknek megismerik. Ez azonban nála nem jelenthet mást, mint azt, hogy különféle tapasztalási alkalmakkor egyformáknak tapasztalják azokat, vagyis pl. az érzékelés számára olyanok, mint a cselekvés számára, az emlékezés számára olyanok, mint a szemlélés számára stb. Egyéb esetek a tévedések, melyek helytelen értelmezés folytán állnak elő. A megegyező, önellenmondásmentes tapasztalások azonban objektív világot adnak, amely egy másik megismerő lény világától eltérhet, sőt ellentétes lehet vele (amit B. ki is emel, noha nem jól érthető, hogy ezzel mit is akar). Mivel B. realizmusa relativista, lehetségesen tartja — ha nem is mondja ki, — hogy valaki következetesen állandó álomvilágban éljen, vagyis el kell, hogy fogadja Descartes paradoxonát, miszerint egy démon következetes álmodtatását a tudós világgképétől nem lehet megkülönböztetni. Érdekes módon B. ezzel a kérdéssel nem foglalkozik, mint ahogy az ismeretelméletben annyit szereplő illúzió fogalmát sem veti fel könyvében. Annyira magától értetődőnek látja az immanenciát, hogy az adekvációs problémák még csak meg sem kísértik őt. De immanenciája nem vezet szubjektivizmusba, hanem relativizmusba, melyet a rendező elvek objektív érvényességébe vetett hite sajátágosan elvont realizmussá fog össze.

Az alapvető gondolat tehát erősen uexkülliánus, noha századunk legnagyobb biológusára B. éppúgy nem hivatkozik, mint a később részletesen átvett Bühlerre sem. B. összehasonlíthatatlanul elvontabb ónáluk és rendszere tulajdonképpen a többféle lehetséges geometriák analógiájára született. A Bühlerrel és Uexküllrel való rokonság főleg ottan szembeszökő, ahol az objektivizmust a relativizmussal állítja szembe és megállapítja, „1. hogy minden megismerőnek sajátos külön világa van, 2. hasonló megismerőknek közös, hasonló, de másféle megismerők világától eltérő világuk van, 3. a hasonló megismerők közös világa nemcsak eltérő, de ellentétes is lehet másféle megismerők közös világával, 4. a valóságnak mindig csak valamilyen megismerővel, illetőleg egymás között hasonló megismerőkkel kapcsolatban van értelme.

(A valóság mindig valamilyen megismerő számára valóság)“.
 (A megismerés, 63—64. l.) Ezek az alapvető tételek feltűnően hasonlítanak az élménytan axiómáihoz, melyeket éppen Bühlerre és Uexküllre való hivatkozással dolgoztam ki. (A lélektan feladatáról. Athenaeum, 23, 1937.) Legyen szabad idéznem: „1. Van olyan jelentéstartomány, amely különbözik az obj. egyértelmű jelentéstartománytól... 2. Számtalan ilyen különértelmű jelentéstartomány van, melyek egymástól különböznek... 3. Az egymástól különböző különértelmű jelentéstartományok egymást nem határozzák meg... 4. A különértelmű jelentéstartományok minden történése hozzárendelt valamiféle történéshöz, amely az objektív egyértelmű jelentés tartományához tartozik, de nem megfordítva. (A tudattörté-
 néis értesít valmiről).“

B. adatokat és műveleteket különböztet meg és ennek megfelelően az emberi élmények szerinte konkrét- és rendélmények lehetnek. Ezekből adódik a tapasztalat, amely lehet közvetlen és közvetett és utóbbi esetben belső és külső és rezonancia útján tapasztalása mások belvilágának. Lényeges szerepet játszik B. szerint a pszichológiában a közvetett belső dolgok tapasztalása, amelyek nem tartalmazznak közös tárgyat sem a közvetlen belső dolgokkal, sem a közvetett külsőkkel, annyira, hogy külön tárgyréteget alkotnak. E közvetett belső tárgyak — vagy ha szabad sajtát kifejezésemet idézni, lelki magánvalók — elmúlt élmények, motívumok, érzületek, jellemvonások, melyekre nézve a közvetlen átélésünk tévedhet. E ponton B. többször megtisztel azzal, hogy rám hivatkozik, vagy céloz a felfogásomra. Úgy érzem azonban, hogy egészen döntő oldalon félreértés áll fenn közöttünk. Nem érthetek egyet azzal, hogy a külső tapasztalat csak közvetett lehet, sőt ezt az említett dolgozatomban kifejezetten tagadom, amikor is a külső tapasztalatról állítom, hogy lehet épp olyan bizonyos, mint a belső. Ezt persze nem a pszichológiai extrospekcióra mondom (melyet módszertanilag becsülök és nem ismeretelméletileg), hanem ilyen élményre, mint pl. — hogy az itt nagyon méltánylandó Kardos Lajost idézzem — „látom az asztalt“. Ez éppoly bizonyos, mint az az élmény, hogy „fáj a hasam“. Persze a paranoiás láthatja az asztalt, amely nincs jelen, de a hisztériásnak is fájhat a makkegészséges hasa. E téren tehát belső és külső tapasztalás közt nincs különbség. Hiszen maga B. is mondja, hogy minden élmény közvetlen tapasztalat, tekintet nélkül arra, hogy mire vonatkoztatjuk (127. l.), de már előbb és később is csak belső közvetlen tapasztalatról beszél. Helyesen hangsúlyozza, hogy ez bizonyos, és hogy tévedés csak a közvetett tapasztalatra nézve lehetséges, t. i. az adatok értelmezése tekintetében. Nos, azt én sem tagadom, sőt kifejezetten magam állítom fel az érvet, hogy az illúzióról sem kétséges, hogy olyannak élik át, amilyennek éppen átélik, — de ezt a megállapítást fölösleges magátólértetődésként említem, míg B.

ellenem fordítja. Szerintem azonban az is bizonyos, hogy a zöldnek látott asztalt zöldnek látom — vagyis a külső tapasztalat is közvetlenül bizonyos, ugyanúgy, mint a belső. Ezzel pedig ismét egy malomba jutottunk, mert hiszen B. sem akarja többre tartani a belső tapasztalatot a külsőnél. Ezt persze előttem is már sokan mondták, akikre hivatkozom is a dolgozatomban, melyben a B.-től is kétsége vont „én egyenlő tudat“ tétel ellen meglehetősen apparátussal hadakozom.

Ha külső tapasztalás csak rendező aktusok által lehetséges, akkor ez áll a belső tapasztalásra is, amit B. is valamennyire gondol, amikor a tagolt élményekhez a rendező műveleteket szükségesnek mondja (136. l.), noha a 29. lapon tagolt közvetlen dolgokról is beszél. A rosszul vonatkoztatott tapasztalatot nevezem én irreális élménynek (illúzió stb.), ami persze qua vonatkozás irreális és nem qua élmény. Ha nekem is szabad terminológiai kifogásokkal élnem, hadd javasoljam, hogy maradjunk meg a közvetlen és közvetett ismeretek oly termékény megkülönböztetésénél, és hagyjuk a belső és külső tapasztalat fogalmait nyugodni, mert ez a megkülönböztetés ontológiai állásfoglalás nélkül nem tartható. Ezt csak B. horror metaphysicae-je miatt ajánlom, mert a magam részéről a lélektanra alkalmazott ismeretelméletet éppen az ontológiai bujkálás miatt nem szeretem. Báró Brandenstein Béla igazolta a legszabatosabban, hogy valóság-tudományt nem lehet ismeretelméletre építeni.

A nagyvonalú ismeretelméleti újítás tehát önmagában impozáns épület. Sajnálatos azonban, hogy a szerző a lélektanra meglehetősen erőltetetten alkalmazza. Bencsik transzcendentális alapon a lélektan hét lehetséges ágát engedélyezi. Felosztási alapja azonban ha felülről nem is, de alulról, a levont dedukciók után igen kétséges értékűnek tűnik fel. A három fő ismeretfélélet kommutative kombinálva kapja meg a hét lélektani ágat, melyek azonban sehogysem akarnak egymástól elkülönülni, bármilyen szép az elméleti felépítés. B. az élményeket, a közvetett pszichikai tárgyakat és a nem pszichikai tárgyakat kombinálja. Véleményem szerint éppen elég a belső és külső dolgok kombinálása, mint valóságtartományoké, mivel minden lélektan az egyén és környezete találkozásából meríti problémáit. Ilyen módon csak három kombinációt ismerek el, amelyek közül a kéttagú kétirányú. Az élmények egymásközi összefüggése B. szerint is az első „ág“, vagy mondjuk problémátípus. Az ingerek és reakciók egy másik ilyen típus, B-nél a hetedik. A negyedik ág a pszichofizika és ugyanott kellene szerepelni a nempszichikai tárgyakra gyakorolt, Ribot nyomán ideomotoriusnak nevezhető szférának is. Ezzel az ontologialag megkülönböztethető tételtípusoknak, mint ez „A cselekvés motivációs elmélete“, Athenaeum 25, 1939. c. dolgozatomban érintem, vége is van. Bencsiknél azonban még szerepel a közvetett pszichi-

kai tárgyak egymásközi és élményekkel való összefüggése, a II. és III. szféra, amelyeket azonban ő is csak úgy különböztet meg, hogy az egyik a karakterologia és a mélységlélektan, a másik a pszichoanalízis berkeiben otthonos. Ugyanígy diffuz az V. és VI. megkülönböztetése, közvetett pszichikai és nem pszichikai tárgyak, valamint ezek és az élmények együttes összefüggései, vagyis magyarul a jellem és érték, a jellem és test, az ösztönlélektan és a differenciális lélektan mind együtt az egyik ágában, a másikban pedig a vallás- és kultúra-lélektan, a gondolkodás és cselekvéstan. E felosztás tehát mindent mindenhová juttat.

Az emberi megismerők közti különbségeket a jellemben, foglalkozásban, multban és beállítottságban látja, nagy súlyt helyezve az azonosság- és különbözőség-látás szerinte alapvető típusaira. Csak arról nincs szó, hogy mi szervezi ezeket a különféle ismeretelméleti beállítottságokat. Ez hiányzik a különféle élőlények, állatok világának megkülönböztetésében is, amelyet pedig Uexküll az állatok szervezeti felépítettségéből és ebből folyó törekvéseiből származtat. A különféle ismeretvilágok harmóniáját B. a rendező elvek szükségszerű megegyezésével fejezi ki. Szép hasoulata szerint az ismeretvilágok különféle nyelvek, amelyeken ugyanazt a gondolatot lehet elmondani. B. igen pregnánsan jellemzi az állat és ember közti különbséget. Ne vezessen félre senkit az állati „ismeretek“ elemzésében használt sok antropomorfisztikus kifejezés, melyeket a pszichológusok oly kínosan kerülnek. B. ismereten nem élményt ért, hanem hozzárendelést vagy jobban mondva hozzárendeltséget, amit pedig az állati viselkedésben, legyen az „ösztönös“ vagy „tanult“, az egyetlen, amit megállapíthatunk. Nos, e hozzárendeltségek legmagasabb fajait, a jelzéseket és eszközöket (Bühler) az állatok közt is megtaláljuk, de az ember egy művelettel magasabbrendűt is kitalált, a jelzések jeleit és az eszközök eszközeit („közvetett eszközök“). Ezzel vált lehetővé számára a természet ismereti és technikai legyőzése, amihez Bencsik harmadiként az alkotások világát is különveszi.

Kultúralélektani fejtegetései azonban kevésbé meggyőzőek: ontológiai kép nélkül ugyanis nemcsak a természeti, hanem a művelődési helyzet tényezők sem fogalmazhatók meg a lélektanban értékesíthető módon.

A TEHETSÉG ELMÉLETÉHEZ.*

Írta: GERGÓ ENDRE.

A tehetség- és intelligenciavizsgálat ma még kevésbé megalapozott, pedagógiai és pszichotechnikai vonatkozásokban épp ezért viszonylag túlterhelt köréből Wenzl munkája értékes törekvéseket képvisel. E téren különös nehézséget okoz az, hogy a lehető rendszerezések, típustagozások és viszonymegállapítások a tiszta elemző gondolatlélektan eredményeire épülnek; oly alapra tehát, mely egyelőre sem az exakt kísérleti módszer, sem a hipotetikus élettani szemlélet részéről nem nyerhet hathatós támogatást s így részint vulgáris lélektani fogalmak kölesönös rendezésében merül ki, részint tárva-nyitva áll az ellenőrizhetetlen érvényű spekulatív szemlélődések előtt.

Ezekben az elméleti alapkérdésekben Wenzl a modern lélektanban kissé egyoldalúan túlhangsúlyozott egész-szempontokat juttatja teljes rövideggel érvényre. Egyúttal végkép leszámolni törekszik a régebbi asszociációs lélektan nézetmódjával és szempontjaival, még pedig oly könnyörtelenül, hogy az asszociatív kiváltó impulzusoktól való függetlenséget a gondolkodási folyamat egyik lényeges vonásául jelöli meg. A gondolkodás fejlődési típusaiban és irányáiban strukturális alaptörvények és funkciótagozódások helyett a kissé tág értelmű „determináló tendenciákat“ és jelentéstörvényeket látja érvényesülni. Az ilyen módon teorétikus alapként értékelt gondolkodási típusok (mint pl. az önálló és receptív, szabadon folyó és célra irányított, passzív és aktív, diszkurzív és intuitív, analitikus és szintetikus, materiális-szemléletes, avagy signitív-szemlélettelen gondolkodás ellentétes formái) egy részben logikai, részben spekulatív-lélektani vizsgálatsíkon terjeszkednek ki, ahol az egyes ellentétpárokat önmagukban és egymással összefogó magasabb egységnek empirikus-lélektani és különösképpen élettani motívumai még távolról sem ismerhetők fel. Így pl. nem sokat haladunk a gondolattények elmélyülő vizsgálatában akkor, ha azok lényegét a *jelentésmegragadás* és *jelentésalkotás* képességeiben látjuk kifejezettnek, mint Wenzl teszi. Ezekre az alaptényezőkre — melyeknek a különféle rendű és szerkezetű intellektuális tevékenységi formák közt megnyilvánuló egysége az iskolai eredmények statisztikai mérlegeléséből is szembevetünk — alapítja a szerző az emberi intelligencia jegyeinek és tényezőinek egy „formális“ rendszerét és pedig:

1.) az ú. n. *kapacitást*, mely ismét többféle irányban vagy dimenzióban nyilvánulhat; ezek egyike a konkrét ismeretanyag-

* Megjegyzések A. Wenzl: Theorie der Begabung (Entwurf einer Intelligenz-kunde) Leipzig, 1935. c. munkájához.

ban való elmélyülés vagy lényegmegragadás képessége (intuíció), az intelligenciának mintegy mélységi dimenzióban kiterjedő szemléletessége, materiális (konkrét) telítettsége. Mindezt a szerző „K₁-tehetség“ néven foglalja össze. Másik oldalon áll az intelligencia „magassági“ dimenziója, az absztrakt-signitív-formális gondolkodás, a különböző tudományoknak, de a gyakorlati tudásnak is mintegy felülső, szemléletlen rétege (K₂-tehetség). Mint az intellektuális befogadó képesség harmadik irányát (K₃-tehetség) jelöli meg Wenzl a generális, átfogó tartalmú fogalmakkal és gondolatokkal való operálás készségét, a gondolat és szemlélet tágabb egész-felépítésére való *extenzív* hajlamosságot. — 2.) További osztályozási irányt nyújt a szerző által sajátos szóval „Intelligenztemperament“-nek nevezett lelki alkot szempontja, mely az értelemnek a temperamentummal közös vonásain alapul: ilyen a gondolkodás fogékonysága, spontaneitása, tempója és tartóssági, illetve alaposági karaktere. Mindezek szerint az eszményien intelligens egyén feltételei a gondolkodás mélységében, magasságában és szélességében, a fogékony, spontán, gyors és alapos gondolatmunkának egybefogóan adódnak; az emlékező, képzelő és akaró erő fejlettsége itt csupán mint külső feltételek szerepelnek.

Az intelligenciának mint egyéni-lelki komplexumozzanatnak az össz-személyiség egészén belül való érvényesülése újabb sorozatát nyújtja a klasszifikációs lehetőségeknek. Ez alapon mint a gondolkodás közös rúgói egyrészt az *elméleti* (megismerésre törő) érdekebeirányítottság, a *hasznossági* és az *érzelmi* érdekvonalak különböztethetők meg, másrészt a gondolatéletnek az *énhez* való vonatkozása a már régebben elkülönített extravertált és introvertált típusokat hozza létre. Az Én értelmi hangsúlyozottsága más oldalról fejeződik ki a gondolkodás *önálló* vagy *befolyásolható* jellegében. Végül külön említést nyernek a gondolkodás *erkölcsi* rúgói (igazságszeretet, etikus erő és bátorság az elvek végiggondolásában és a konzekvenciák levonásában stb.). Mindezek felül a tudatélet rétegzettség, a tudatos és tudattalan élménymozzanatok sajátos egyéni viszonya járul hozzá az intelligenciafogalmak változatos gazdagságának kifejlődéséhez.

Szerzőnek azt a kísérletét, hogy az intelligencia és tehetség (nála meglehetősen egybeeső) típustagozottságát az össz-személyiségre irányuló más tipológiaiakkal összhangba hozza, nem ítélték sikerként. Maguk e rendszerezések — alapuljanak azok akár a *Kretschmer*-féle *cyklothym-schizothym*, a *Jaensch*-féle integrált-desintegrált, a *Jung*-féle extravertált-introvertált, az *ostwaldi* romantikus-klasszikus ellentétpárjain, avagy mint *Spranger*nél az egyes kultúrterületek szerinti orientálódáson: — nem egyeztethetők össze mindaddig, amíg e rendszerek mélyebb, struktúra- vagy elemlelektani alapjai napfényre nem kerültek. Maga Wenzl, úgy látszik, az általa alkotott formális rendszernek „materiális“ tar-

talmi elkülönültségekben (különböző modalitású érzékelő, emlékező képességek, a gondolat építő mozzanatai és lélektani eredetű típusai szerint) való mélyebb megalapozását a saját kutatási területén mellőzhetőnek véli. Ám épp ez a körülmény okozza, hogy úgy a tisztán pszichológiai rendszervázlat, mint az abból leszűrt tehetségvizsgáló (teszt) rendszer, csak úgy, mint a biológiai pl. faji vonatkozások és a zseniprobléma reá alapított szemlélete a benne megnyilvánuló finom elemző készség dacára csupán ad hoc megoldásként értékelhető. Minden hasonló megoldás — tehát a fent említett és hozzájuk hasonló típusrendszerek bármelyike — legjobb esetben addig használható, míg az alapjául szolgáló globális jelentésű fogalmak az elmélet haladásával finomabb tartalmi tagozódáson (differenciálódáson) nem mennek keresztül.

A komplexebb lelki tények, hajlamosságok, készségek mai tudományos osztályozása minden szakszerűsége mellett még túlságosan a hagyományoszerűen kialakult vulgáris fogalmi anyagra támaszkodik. Végérvényes alakját nézetünk szerint csak az intellektuális élménystruktúrák pontos kielemezése útján az így nyert végső mozzanatok összefüggései által determináltan érheti el.

ISMERTETÉSEK. BIRÁLATOK

Várkonyi Hildebrand: *A gyermekkor lélektana*. I. Az első hat életév. Szeged, 1938. Városi nyomda. 224 l., II. A 6—12. életév. 1940. u. o. 276 l.

Ez a nagyszabású gyermeklélektan mind elméleti, mind gyakorlati szempontokból rendkívüli értékű munkával, az utóbbi évek legértékesebb összefoglaló magyar lélektani munkájával gazdagította irodalmunkat. Megírására természetes benső szükséglet készítette a szerzőt: figyelmét — úgy véljük, — elsősorban *neveléstani* kérdések elmélyülő búvárlása irányította, egyre fokozottabb mértékben, a pedagógia számára annyira alapvető fontosságú *lélektani* kutatások és összefoglaló leszámolások felé. Ennek a problematika-fejlődésnek beszédes bizonyítékai a szerzőnek az utóbbi években írt neveléstani, valamint lélektani tanulmányai (és főleg az 1937-ben megjelent *Bevezetés a neveléslélektanba* c. műve) mindannyian egyúttal termékeny előkészítői a most befejezett hatalmas gyermeklélektani szintézisnek.

A szerző lélektani szemléletének gazdagodó továbbfejlődése még a jelen munka megírása alatt is folytatódott. A munka I. és II. kötete az alapbeállítódás tekintetében valamennyire különbözik. Az I. kötetnek hangsúlyozottabb *strukturális, személyiség- és fejlődéslélektani* szempontjai mellett a II. kötetben erőteljesebben érvényesülnek *cselekvéslélektani* szempontok, és míg az I. kötet fejtegetései szorosabban kapcsolódnak egy „alapul“ vettnek jelzett (l. 19. l.) magyar „személyiséglélektani“ szemlélethez, a II. kötetben a szerző elméleti állásfoglalása tovább önállósul és erőteljesen *egyéni* színűvé válik. Végül: az I. kötetben itt-ott még erőteljes külön hangsúlyozáshoz jutnak a *neveléstani* szempontok, a II. kötet azonban *tisztábban lélektani* szempontú tárgyalásokat ad (bár sohasem feledkezve meg a nevelés számára is hasznosítható gyakorlati vonatkozásokról). Ezek a finom módosulások azonban szerzőnkben nem válnak különösebb egyenetlenségek forrásaivá: sokkal inkább a meggyőződés közvetlenebb melegsége és nagyobb szuggesztív igazsága, valamint a fejtegetések objektív igazságtartalmának is nagyobb kiteljesülése és erősebb életszerűsége származik belőlük. — Az I. és II. kötet egyébként a kidolgozás bevégeztsége, sőt az előadás élvezetes érdekessége tekintetében is mutat valamelyes különbséget, a II. kötet előnyére. Mindezeknél fogva (és mert a feldolgozott anyagnak egészen rendkívüli gazdagsága és újszerűsége, a kritikai és ítélő erő józan biztossága és a különböző kutatók egymásközt eltérő értelmezéseinek mélyebb igazságtartalmát egységbefogó szintetikus érték, de ezentúl a magasabbrendű kifejlésre irányult és az összes fejtegetéseken eláradó morális beállítódás a II. kötetben is ugyanaz maradt) a két kötetes *egész* munkáról csak még nagyobb biztossággal mondhatjuk ki azt az ítéletet, amellyel a bíráló már a munka I. kötetéről a *Nevelésügyi Szemlében* adott ismertetését befejezte: „e munkát igen nagy és igaz örömmel kell üdvözlönnünk. Benne magyar *lélektani irodalmunk*... olyan összefoglaló művel gyarapodott, amelyre a *legjelesebb külföldi* művekkel szemben is büszkén hivatkozhatunk“. Ha a munka *neveléslélektani* vonatkozásainak értékét (hiszen *gyermeklélektanról* van szó) és a fejtegetések komoly és emelkedett morális

szellemének nevelő értékét is ki akarjuk domborítani, egyúttal bizonyára megismételhetjük a következő ítéletet is: „A „magasabbrendű“ személyiségre irányuló fejlesztő nevelői folyamat igazi sikerét a valóban magasabbrendű szellemet tükröző nevelők biztosítják. Ilyen nevelő szellem Várkonyi Hildebrand, aki ezzel a munkájával — engedtessek meg ez az élő emberrel szemben nem könnyen leírt elismerés, — a *nagy magyar nevelők* történeti sorába is lépett“.

A munka elsősorban vezérfonalul kíván szolgálni a gyermeklélektannak „tanulmányozói“ és előadási anyagul a gyermeklélektan tanárainak számára. Az első fejtegetések a *fejlődés fogalmát* állítják középpontba és igen érdekesen és irodalmunkban újszerűen tisztázzák e fogalmat, valamint a vele kapcsolatos sok érdekes kérdést. A szerző a gyermeki fejlődésnek következő korait különíti el: 1. *csecsemőkor* (1. életév), 2. *első gyermekkor* (2—6., illetve 7. életév), 3. *második gyermekkor* (a 13., ill. 14. életévig). [I. rész.] — Az *általános lélektan* és a *gyermeklélektan* a „*személyiséglélektan*“ egyetemesebb fogalmában kerül egymással összhangba. — Részletezett szép tárgyaláshoz jutnak a *módszer* kérdései is [II. rész]. — A gyermek *testi* fejlődésének biztos rajza [III. rész] után az első életév *lelki* jelenségeinek részletezett tárgyalása következik, igen gondos tárgyalásban vetve számot az összes jelentősebb modern kutatáseredményekkel (címszavak: reakciók és mozgásosság, érzékletek és szemléletek, szokások, intelligencia, érzelmek és indulatok; 41—94. l.).

Az emberi tevékenységek legmélyebb forrását — a személyiség szerkezeti rajzában általában követett lélektani szemlélet szellemében — ez a fejezet a *szükségletek*-ben jelöli meg, és már itt felvázolja a szerző az általános lelki fejlődés menet 3 főszakaszát („globálítás“ — tagolás, — magasabbrendű szintetikus egybefogás). A csecsemő különféle mozgásai — miként a munka más fejezete is, — monografikus teljességű szép feldolgozáshoz jutnak. A gyermeki intelligenciáról szóló fejtegetésekben — joggal — részletes tárgyalásban értékesítettnek *Piaget* úttörő munkásságának eredményei. — (A testi fejlődésről szóló fejezetben célszerűnek ítéltük volna a kitérést némely alapvető ideglélektani, agyanatómiai, hormonális, stb. továbbá alkattani (konstitúciós) és örökléstani kérdésre is.)

Az V. rész a 2—6. életévekkel foglalkozik (a címszavak: mozgásosság, emlékezet, képzelet, mese és játék, gyermekrajzok, érdeklődés, gyermeknyelv, intelligencia, vallásosság, „én“-kialakulás, személyiségi fejlődés; 95—143. l.).

Az eddigi (hosszszemzeti) *fejlődés*rajzokat érdekesen (bár valamelyes szerkezeti egyenetlenséget okozva) egészíti ki két keresztmetszeti kép: a VI. rész a 3 éves, a VII. rész a 6 éves *gyermek* lelkiségéről ad egységes szerkezetképet (194—223., ill. 224—231. l.). — Az elsőt a 3 év körüli kor sajátos „izalmi kor“ jellege, a másodikat az iskoláztatásra való felkészültség kérdésének szükséges megvizsgálása indokolja. (Az első — és igen gazdag — összefoglalás több új problémát is fölvet és különösen szépen domborítja ki a gyermek érzelmi és törekvéses világának, a gyermeki moralitásnak jegyeit is — e korban a cselekvésnek motivációja valójában még „kívül áll az etikai jó és rossz körén“. A 6 éves gyermek lelki keresztmetszetében különösen az értelem köre és általában a magasabbrendű lelki kifejlés természetes útján elért fejlődésszintnek biztos megállapítása az igen szépen megoldott feladat.)

A II. kötet értelmezései természetszerűen támaszkodnak az első kötet előkészítő értelmezéseire: külön értéke a munkának az a gazdaságosság, amellyel a II. kötet fejtegetései az I. kötet eredményein felesleges ismétlések nélkül épülnek tovább. Főrészei: a „második gyermekkor“ általános jellemzése (7—15. l.), testi fejlődés és mozgásosság (16—24. l.), szemléletek (tér-, tárgy-, időszemlélet, érzéletek, számismeretek, 25—46. l.), képzetek, képzelet, álmok (46—67. l.), emlékezés (69—86. l.), érdeklődés és figyelem (87—91. l.). A mozgásokkal, szemléletekkel, képzetekkel vagy a gyermeki „alkotásokkal“: mese, álom, játék foglalkozó fejezetekben is rendkívüli gazdagság és nagy életközelség jellemzik a finom biztos és sok helyt újszerű elemzéseket; a szerző körültekintő figyelmét szinte semmi fontosabb kérdés el nem kerülheti. Igen részletezett tárgyaláshoz jut az értelem, sztatikai és funkciós jellegzetességeinek elkülönített elemzésével (91—133. l.), e fejezethez a tanulás és a „szellemi munka“, majd a játékok és olvasmányok kérdéseinek tárgyalása kapcsolódik (134—158. l.). Az érzelmi élet, a törekvés, akarás és értékvilág, a gyermeki erkölcsiség, a társas viselkedés, a gyermeki vallásosság, végül a személyiség fejlődése a következő fejezetek tárgyai. Az értelem lényegét a szerző is a viszonylatásban találja meg és élesen domborítja ki minden fajta értelemnek „egyetlenségét“. *Piaget* eredményei ismét igen részletezett tárgyaláshoz jutnak. A tanulás kérdéseit is — mint verbéli pedagógus, — természetesen igen világosan tárgyalja a szerző, aki az *egész* (globális) módszer előnyeihez hazánkban a legelső között hívta fel a figyelmet. Az akarati probléma *elméleti* oldala szerintünk részletezőbb megvizsgálást érdemelt volna. Gyakorlati szempontból azonban semmi jogos kifogást nem emelhetünk, és a szerzőt rendkívül biztos gyakorlati érzéke az elméleti tárgyalásra legkényesebb kérdésekben is nagy sikerrel vezeti keresztül: így pl. a gyermeki értékvilágról szóló fejtegetésekben is: az irodalomban talán sehol sem kapjuk a gyermeki értékvilágnak ennyire biztos rajzát. — A temperamentum, jellem, személyiség — egymástól élesen elkülönített — fogalmait (miként az általános szellemi fejlődés menetét, a természetesen „magasrendű“ fejlődés lényegét, az „altruista fordulat“-ot, az eszméleti szerződések főjegyeit, az értelmi szerkezetnek több alapsajátságát és az érzelmi élet némely alapjegyét, a „gazdaságos“ és a „magasrendű“ alkalmazkodás elkülönítését — I. kötet — is) a már említett lélektani alapszemlélet szelleméhez hasonlóan értelmezi a szerző. A típus-kérdésekről, úgy ítéljük, célszerű lett volna többet szólni, talán több típus-felosztásnak is felemlítésével.

Irodalmi utalások (142 il. 278 mű), névmutató, tárgymutató mindkét kötet végén található.

A munkának már említett nagy értékein kívül külön felemlítést követel a magyar és külföldi irodalom *legújabb* eredményeivel való biztos kritikai számotvetés, amelyet a szerzőnek a legkülönbözőbb új irányzatok valódi igazságtartalmát gyorsan átvető, beleérző és megértő képessége tesz lehetővé (A lélektan munkásai bizonyára örömmel fogják fogadni pl. a *Bartók* új nagy munkájának — *Ember és élet*, 1939. — értékes lélektani vonatkozásaira való utalásokat.) Ebben a rendkívül finom és alakulásra képes beleérző plaszticitásban rejlik a szerző szemlélete állandó fejlődésének, mélyülésének végső nyitja is: ez a fejlődés általában egyvonalú, tudományosan és morálisan igaz, és (bár a lélektani szín-

tézisnek bizonyára még további csúcsai felé fog vezetni) ebben a munkában a nemes kiérlettségnek olyan biztosságára vezet el, amellyel — *hasonló* teljeségű és hasonló mélységekben vizsgálódó gyermeklélektani munkában — megféléseink szerint — a külföldi irodalmakban sem találkozunk.

Kérjük a szerzőt: *folytassa* e nagyvonalú lelki fejlődésrajzot: kövesse a 13—14. életév határáig eljutott emberlelkeket fejlődésük további állomásain. Mi az *egyetemese* lélektani irodalomnak talán legmegbízhatóbb, legkiválóbb fejlődéstanát várjuk el tőle.

Boda István.

Bárá Brandenstein Béla: *Az ember a mindenségben.* Budapest, I—III. kötet, 1936—37. Magyar Tudományos Akadémia, 692, 313, 424 l.

Brandenstein filozófiai rendszerét a humánus kérdések összeségére alkalmazza, beleértve az ember minden vonását, biológiáját, kultúráját, egész világhelyzetét. Ebből a vállalkozásból valóságos enciklopédia nő ki, persze nem a felvilágosodás korának értelmében, hanem azoknak a nagy szellemeknek a példájára, akik B. bölcséleti rendszerére a legmélyebb hatást gyakorolták: Aristoteles, Aquinoi Tamás, Hegel, akik egységes, tudományos világképbe igyekeztek összefoglalni minden ismeretet.

Az első, legrövidebb rész az ember biológiai származásának főbb elméleteit bírálja. A második, leghosszabb rész sorra veszi az emberi kultúra területeit és az ember lényeges jegyeit kutatja társadalmi, technikai, gazdasági, jogi, szórakozó, tudományos, művészeti, nyelvi, mitológiai és erkölcsi megnyilvánulásai-ban. Szinte mindegyik területen megbeszéli a legnevezetesebb átfogó elméleteket és határozottan állást foglal a szélsőségek között. A harmadik rész az emberi lélekkel foglalkozik; erre részletesebben térek rá. Ugyancsak lélektani vonatkozású a negyedik, összefoglaló rész első fejezete, mely a lélek és test összefüggésének kutatását a karakterológia területére utalja. A kulturális problémák szintézisét az emberi szellem jellemzése adja. Az egész művet az embernek természetéhez és Istenhez való viszonyának taglalása zárja le, néhány-lapos összefoglalással.

B. lélektani felfogását akkor értjük meg, ha áttekintjük a metafizikáját, amelybe az beléágyazott. A valóság bonyolult hatásrendszerében szerinte három elhatárolt, egymásfelett levő réteg adódik. A legalacsonyabb réteg a véges, okozásra képtelen passzív anyag. E fölött lehetőség szerint végtelen valóság-réteg van, melynek egyenrangú lényei szabadon ható, okozó szellemi lények. Ezek okozták a legfelső valóság-rang egyetlen lényétől, az aktuálisan végtelen ősi szellemi lénytől. Az ember mint természeti lény alávett a természet törvényeinek; mint szellemi lény azonban szabadon alkotó és az összellellemhez kívánczó. Az ember sajátos középhelyzete testi-lelki kettős-egységéből folyik. Az ember mint testi lény is szellemi hatások hordozója: a természeti erők a második valóság-rangba tartozó lények. Ilyenek az anyaghalmazon hatást kifejtő fizikai, kémiai, biológiai erők, amely utóbbiakhoz sorolja B. az ösztönöket is, melyek egész fajokban közösek. Ezek fölé épül az emberben az egyéni lélek, ami az ember specifikumát adja és irányítja az életfolyamatokat. Ennek sajátos létformája a teljes tudat, amely a testen túl van és csak hatásaiban egybekötött vele, a szervezeti

sajátságoktól korlátozott emberi tudatban, melyben a lélek magvát, az én erőcentrumát közvetlenül átéljük.

Ezt a metafizikai elgondolást számos tapasztalati adaton igyekszik B. verifikálni. Voltaképpen itten dől el pszichológiájának tudományos értéke, melyet empirikus kérdésként kezelve filozófiájának értékétől egészen függetlenül kell meghatározni. Ad-e B. filozófiai nekiindulása olyan támaszpontokat a lélektani kutatásnak, amely termékeny akár az elméleti szintézis, akár a tapasztalati továbbkutatás terén, vagy csak arról van szó, hogy filozófiai elgondolásainak illusztrációit keresi több-kevesebb önkénnyel értelmezve szaktudományi megállapításokat? Az elfogulatlan ítélet a középutat választja: B. lélektanában mind a két vonást, a termékenyítőt és az illusztratívot megtaláljuk.

Termékenyítő mindenekelőtt az a teoretikus bátorság, amellyel a legtávolabbi dolgok között a kapcsolatot következetesen kidolgozza és megkeresi helyét a részjelenségeknek. Nagyon értékes az a — tudatpszichológiai kiindulás ellenére — következetesen képviselt álláspont, hogy a lelkiélet lényege a tevékenység (melyet célszerűtlen terminológiával az én aktusainak nevez a tudatlélektani kiindulás alapján, viszont a tárgyalás során objektív szellemi tartalmat adva, gyakorlati, elméleti és alkotó irányulás szerint jellemez). Ezért kerül nála előre az ösztönök és a cselekvések megbeszélése. A tevékenységek részletes ismertetését persze tudatmetafizikai keret fogja körül, amely kapcsolatot biztosít a lélek feltételezett sajátos létformájával, a teljes tudattal. Még ezen a ponton is termékenyítők a fejtegetései: a szellemi munka elemzése, amely a teljes tudat empirikus bizonyítását próbálja adni, számos megoldatlan problémát tar fel: hogy miképpen szerveződnek értelmes egységbe a gondolataink és azok kifejezései, érzéseink és vágyódásaink, melyek művészi alkotáshoz vezetnek és szinte kész eredmények elé állítanak az ihlet óráiban. Ezeket a jelenségeket az eddigi gondolkodás- és alkotás-lélektan valóban nem tudja megmagyarázni és addig meg kell elégednünk a teljes tudat koncepciójával, mint továbbkutatásra serkentő kérdőjellel.

Az illusztratív törekvés főleg ott jön elő, ahol a teória és az empiria összehangolása nem sikerült teljesen. Ilyen diszkrepancia az emberi tevékenységből való kiindulással szemben a lelki jelenségek egyértelmű tudatmetafizikai magyarázata. Az emberi kultúra valóban rámutat egy az emberben működő sajátos erőre és ennek természetét a lélektan empirikus anyagán B. sikerrel mutatja be: mégis feltételezi ennek az erőnek tudatos voltát, sőt közvetlen átélhetőségét. Ez utóbbi két vonás ugyanis nem egy: minden ok szabad, tudatos szellemi lény B. szerint, tehát a kultúraalkotó lélek is ilyen. Viszont a többi második rangbeli szellemi erővel szemben az emberi lélek tudatossága magában az emberben is érvényesül, a természeti erők áthatotta anyaggal együtt létesített emberi tudatban. Ha megkülönböztet teljes és emberi tudatot, akkor mi biztosítja, hogy az emberi tudat a teljes tudatban lényegét élő lelkiség magvát átéli? Ezen a ponton B. fenomenológiára hivatkozik, evidenciaélményre és egyéni introspekcióra. Márpedig éppen a fenomenológia az a sajátos módszer, amely illusztratív céloknak jól szolgál, de azokat el is árulja. B. pszichológiájának gyenge oldalai a fenomenológiai alátámasztásúak. Azokat tetszés szerint hajthatja bele a bölcséleti elgondolás skémáiba, amiktől ezek persze nem erősöd-

nek, ellenben az a benyomás keletkezik, mintha nem lehetne alaposabban igazolni e bölcséleti világkép tarthatóságát a szakpszichológiában. A fenomenológiai alátámasztás sokszor az egyébként jól belátható állítások iránt is bizalmatlanná teszi az embert; így pl. mikor az alkotás érzelmi természetét azzal véli alátámasztandónak, hogy az érzelmi aktus „meleg, színes, fejlesztő, gurító-gördítő vagy sorvasztó, húzó-hajtó-alakító“. Hasonlóan erőltetettnek tűnik fel az egyes aktusok elemzése abban a tekintetben, hogy bennük a három alapaktus mind-egyikének valamiféle vonását fel lehet fedezni, ami B. szerint minden részaktusra, érzékelésre, stb. is áll. Így pl. B. ismer értelmi oldalt az akaratban és érzelemben (akarat felfogás és érzelmi megragadás), ugyanígy akarat oldalt az értelemben és az érzelemben és érzelmi oldalt az értelemben és akaratban. Ez a rugalmas és szövédményes osztályozás és tipizálás persze jóval mélyebb gyökerű, mint ahogy a pusztán eredményből meg lehetne ítélni: a XVIII. századi képesség-felosztást B. ontológiájának hármasszerkezetével hozza összefüggésbe és tartalmi, formai, alakulati vonásokat tulajdonít az emberi tevékenység minden ágazatának.

Ez az elvszerűség, minden sokszor fölöslegesnek, vagy tartalmatlannak tűnő fenomenológizálás mellett, a legfőbb megszívleendő tanulság. A lélektani empiria, akárcsak más szaktudományé, tudatos vezéreket kell, hogy kövessen és nagyot csak a szintézisre törekvő egységeselvű teoretikusok alkothattak. Ma már kezdik sokallani az ösztönök, érzelemfajták, értelmi funkciók felsorolásait és keresik az alapelveket, melyekből a jelenségek értelemszerűen levezethetők, másszóval, amelyek elégséges feltevései a tapasztalat értelmezésének. Ehhez az axiomatikus eszméjű elméleti lélektanhoz mindenesetre bátorítást meríthetünk abból, hogy B. sikerrel egységesített annyi szerteszórt eredményt.

Schiller Pál.

Jacobi J.: *Die Psychologie von C. G. Jung.* Zürich, 1940. Rascher Verlag, 171 l.

A lassan már világképpé szélesedő Jung-féle pszichológia, úgy látszik, megérett arra, hogy összefoglaló munkában ismertessék. Jung lélektanát részlet-tanulmányokban már igen sok oldalról, — többek között a pszichoanalízis, a karakterológia és kultúrpszichológia szempontjaiból megtárgyalták. J. Jacobi most részletszemponatok elhagyásával minden vita nélkül csak összefoglalni és megértetni akarja ezt a lélektant, ami jórészt sikerült is.

Elméletileg Jungnak két alapvető tételét állapítja meg. Az egyik a pszichikum, bár nem érzékelhető, közvetlen tapasztalhatóságában épp olyan reális valóság, akár a test. A másik tétel szerint a pszichikai energia ugyanúgy törvények szerint működött a lelki élet változásait, mint a fizikai energia a fizikai életet.

Ez a lélektan is, amelyet Jung komplex-lélektannak nevezett el, a psyché struktúrájában két részt különböztet meg: a tudatot és a tudattalant. A tudat négy funkcióval működik: gondolkodás, érzelem, érzékelés, intuíció. Az első kettő és az utolsó kettő ellentétpárok. Ha az egyik igen jól működik, a másik annál inkább háttérbe szorul. Mindegyik funkciójának két típusa van. Az egyik az objektív külvilágtól meghatározott extrovertált, a másik a befelé forduló intro-

vertált típus, amely ellentétek azután egymást kompenzálják. A kompenzáció a tudattalanban folyik le. Nagyjából a tudattalan is kétféle. Egyik része, a személyes tudattalan, tartalmazza azokat a funkciókat, vagy azt a beállítottságot, ami a tudatból kiszorult. Tehát az extrovertált ember személyes tudattalanja mindig introvertált, a gondolkodó emberé mindig érző. Ennyiben kompenzál a tudattalan. Másrészt azonban van a pszichének egy személytelen kollektív tudattalanja, amely az archetípusokat tartalmazza. Az archetípusok az ember öntudatlan reakciómódjai, amelyeket nem az egyén személyes multja határoz meg, hanem az egész emberiség multja fejeződik ki bennük. Szóval hasonlítanak az ösztönhöz, vagy úgy is lehetne mondani: a pszichének nem logikai kategóriái. Az ember három ilyen ősi reakciómódját ismerteti részletesen Jacobi. (Az árnyék, anima - animus, alte Weise - Magna Mater.) A lelki élet mozgatója a pszichikai energia (libido), amelynek mennyisége a teljes (mind a tudatos, mind a tudatalatti) pszichére vonatkozólag állandó, csak az elosztása változik. Progresszív mozgása az alkalmazkodás szolgálatában áll, ha azonban a progresszió az egyensúly felborításával fenyeget, az egyoldalú energiafelhalmozódást a regresszió vezeti le. Az én a külvilággal a „persona“ útján érintkezik. A „persona“ az a maszk, amit az ember kifelé használ, az a „szerep“, amelyet a tudat az emberekkel szemben magára vállal. Az archetípusok a tudattalannal az „imago“ útján érintkeznek. Az egyén a tudattalanban levő ösképét egy reális lényre vetíti. (Az apa ösképét pl. a maga apjára. Az azonosítás nem pontos. Az apja csak imago.) Általában az archetípusok megjelenési formája a projekció (szimbólum, vízió, álom). A tudattalan mélységeiben működik az egész lelki élet „alánya“, amely több, mint a tudatos életet irányító én: a „Selbst“. Ennek a „Selbst“-nek a „feladata“, hogy a maga individuációs útját megtéve, feloldja az ellentétpárok minden ellentétét és létrehozza az ember pszichikai életének teljességét.

Jacobi a munka első részében a psziché lényegét és struktúráját tárgyalja, a másodikban a lelki élet energetikáját, a harmadik részben a komplex-lélektan a magasabbrendű egyéniség kialakulásával kapcsolatos vonatkozásokat. Rámutat a freudi, adleri és a jungi pszichológiai irányok alapvető felfogásbeli különbségeire is. Freud a sexuális, Adler a hatalmi ösztönből akarja magyarázni a lelki jelenségeket, míg Jung — sokkal óvatosabban — az ösztönök együttesét — a kozmikus szellemi ösztönt is belevéve — teszi meg kiindulási alpnak. A független Jung írásainak és idegennyelvű fordításoknak pontos jegyzékét tartalmazza, az előszót Jung maga írta. A sok ábra szerencsésen könnyíti a megértést, kár, hogy a szerző az ismertetés és a — néhol szinte túlságosan is tűnő — rendszerezés nehéz feladatának megoldásán túl a konkrét lélektani példákkal kissé fukarkodott. Ezt a hiányt csak az menti, hogy a jungi problémák konkrét szemléltetése a könyv terjedelmét igen megnövelte volna.

Tarcsay Izabella.

Künkel, Fritz: *A közösség.* A közösséglélektan alapfogalmai. Budapest, 1940. Scholtz T. 142. l. Fordította: dr. Vető Lajos.

Künkel ebben a kis könyvben minden gondolkodó ember számára igen érdekes problémával, az emberi együttélés kérdéseivel foglalkozik. Szerző, mint

ismeretes, orvos és mint maga mondja: „közösség-lélektana“ a psychotherapiából fakadt, de érvényes az egészségesekre is. A lényeg az, hogy „zavartalan, ösztönös cselekvés esetén nem az „én“ és „te“ játszanak szerepet, hanem a „mi“, vagyis a közösség“.

Könyvének három főfejezete: az ősközösség, az „én“, az érlelődő közösség.

Az *ősközösség* hat alfejezete találó a mindennapi életből vett példáival (a footballmeccs, mint közösségátélés), közel hozza az olvasóhoz a problémát, úgy, hogy megismerkedve az eredeti ősközösség, növekvő közösség, közösségfelbomlás, elkülönülés fogalmaival, bizonyos iskolázottsággal olvashatja a következő fejezeteket.

A továbbiakban szerző az elegyéniesedés, vagy ami szerinte ugyanaz, a *közösségbomlás* okaival foglalkozik. Ez a folyamat lelkiválság felé sodorja az egyént, amelyből legtöbbször kóros reakciókkal kerül ki. Künkel az „önző alapmagatartásnak“ 4 típusát határolja körül: hamupipóke, sztár, néró, fajankó. Mindegyiket a gyermek lelki fejlődéséből vett példákkal világítja meg, ami pedagógiai szempontból előnyös, de egészben talán azért kissé erőltetettnek látszik, mert a felnőtt ember lelki tulajdonságainak kialakításában a gyermekkori élmények csak bizonyos részt jelentenek. — A válságból a kivezető út a „közösségi ember“ születése, mert „a magam megtalálása mindig közösségre találás is“.

A harmadik főrészben: *érlelődő közösség* a közösségi lélektan már nem halad az eddigi töretlen lendülettel: kitűnik, hogy a „közösség“ új köntös régi és halhatatlan igazságok számára: „A produktív alany nem az egyes ember, hanem a közösség, vagy elmondhatjuk, maga az élet, vagy még alaposabb kifejezéssel, a lét isteni Teremtője, aki emberi életek révén tör célja felé“. — Az emberi rangsort szerző szerint az szabja meg, hogy kiben mennyire ébred fel a közösség tudata: minél tisztábban történik ez valakiben, annál észrevehetőbb, hogy ő lesz a „felelős vezér“. A nagy hadvezérek mindig azok voltak, akikben „a hadsereg közösségi értelemben testet öltött“.

A közösség belső élete legvilágosabban a család fejlődésében ismerhető fel. A házasságban a veszélyt szintén az önzés valamely formája, tehát a látszat-közösség jelenti. A családi élet nevelő hatását, amennyiben ez a közösségi életben részvételre, megértésre és felelősségre tanít, mindenki átérzi a szerzővel. Viszont a szellemi alkotás „szűk kereteinek“ szembeállítását a szerelmes pár testi folytatásával: a gyermekesreaggal, kétségtelenül igen jó propaganda, de lélektani bűvár-nál meglepő beállítás. Minden átlagműveltségű ember tisztában van egy nagyvonalú szellemi alkotásnak az emberek százmillióira és az évszázadok hosszú sorára gyakorolt hatásával.

Végül a két utolsó fejezetben a közösség „új erkölcstanával és kultúrá-jával“ foglalkozik. Úgy látszik, mintha a szerző termékeny gondolatai e pontokon kiforratlanok volnának és így további érlelésre és kifejlesztésre várnának.

Szerző külön érdeme kitűnő stílus-készsége, amellyel könnyedén és élvezetesen közli az olvasóval nevelő hatású megállapításait.

Lehoczky Tibor.

Hopkins, Pryn: *The Psychology of Social Movements. A Psycho-Analytic View of Society.* London, 1938. George Allen and Unwin, 284 l.

„A majmok bizonyos értelemben bölcsőbbek nálunk, gondolkodó emberek-nél; egész-szívvvel követik közös céljukat és megelégedettek.“ Ezzel a különös összehasonlítással kezdi könyvét a szerző és megállapítja, hogy mi ezzel szemben csak fél-szívvvel követjük kötelességeinket, aminek pszichológiai oka van. Tehát mindenkinek, aki a társadalmat, a világot reformálni akarja, kellő pszichológiai megértéssel kell a kérdéshez nyúlnia. Eddig politikusok, közigazdászok, szociológusok stb. foglalkoztak ezzel a problémával, megoldást azonban nem tudtak adni, a társadalom legalább is nem követte, mert nem elég utakat szabni, mikor nem tudjuk, járhatók-e azok, megfelelnek-e az emberi természetnek. Az életnek nincsen olyan vonatkozása, ahol az emberi természetet, annak pszichikus adottságait ne kellene figyelembe vonnunk. Itt a jó eszköz: a pszichológia, csak igénybe kell vennünk tanításait. — Ezután bemutatja a szerző a pszichológia fejlődését és egyoldalúan annak végső kicsúcsosodását Freudban. Freud elmélete jó eszköz a bajok felfedésére és orvoslására, belőle kihámozhatjuk a reformálás útját és lehetőségeit. Előbb azonban tudnunk kell, hogy milyen irányban akarunk reformálni. Ezért vizsgálat tárgyává teszi a célokat. Mi az a cél, amit el akarunk érni? Sorra veszi az etikai elméleteket, mindegyikkel vitába száll és végül az etikai hedonizmust állapítja meg, mint leghasználhatóbb zsinórmértéket: a legnagyobb sokaság legnagyobb boldogságát. Szerinte ez az egyetlen praktikus vezérlőelv a világ megjavítására irányuló törekvésünkben. Hat ú. n. boldogságformát vesz fel, melyek az élet minden vonatkozását felölelik: a tudás öröme, érzékszerveink helyes működésének öröme, a belső béke öröme, a hitvestársi szeretet öröme, az erőszak és tulajdonunktól való megfosztástól való biztonság öröme. — Ezeknek az elérésében azonban olyan magatartást tanúsítunk, amely nem célravezető.

Kétségtelen érdeme a könyvnek, hogy új oldalról fogja meg a világ reformálásának problémáját és rámutat a pszichológia (bár igen egyoldalúan a pszicho-analízis nézőpontjából) nagy jelentőségére. — Úgy tűnik azonban, hogy túl egyszerűen és mechanikusan fogja fel az egész kérdést, amikor a közösség lélektanát csupán komplexumokra és a pszichoanalízis egyéb alapfogalmaira igyekszik visszavezetni és a közösség céljául szubjektív-hedonisztikus eszményt tűz ki. Érdeme, hogy sok olyan szempontra hívja fel a figyelmet, amely kellő kritika kíséretében a szociálpszichológiai ismereteket gazdagíthatja.

Fayer L. Márta.

Gruhle, Hans W.: *Selbstmord.* Leipzig, 1940. Thieme. 166 l.

Az öngyilkosság száma 40 év alatt 45%-kal emelkedett; ez a tény ad indítékot a szerzőnek bő statisztikai anyag segítségével végzett és átfogó magyarázatokra törő munkájához. A történeti vizsgálódás nem igazolja a szokásos közhitét, amely szerint bizonyos *korokban* — mint például a római császárság idején, vagy a középkorban, — különösen elharapózott volna az öngyilkosság; az azonban kétségtelen, hogy bizonyos *világnézeteknek* befolyásuk van az öngyilkossági statisztika alakulására. A különböző művelt államok statisztikái között való összehasonlítás nem mutat lényeges eltérést; itt csak időleges eltolódások

észlelhetők. Éppen így a fehér és fekete fajok között sem lehet szerző szerint lényeges különbséget találni. Érdekes lenne azonban azt az eddig még eléggé nem értelmezett tényt alaposabban megvizsgálni, amely szerint, míg a női öngyilkosság arányszáma a fehérekénél és feketékénél megegyezik, a férfi öngyilkosság úgylátszik nagyobb a fehér fajoknál, mint a feketékénél. — A gazdasági helyzetnek az öngyilkosságokra való befolyását egyelőre nem lehet világosan látni; így pl. Svájc és Németország statisztikái között az összehasonlítás ugyanarra az eredményre vezet, noha a statisztikák megszerkesztésének idejében Svájcban gazdasági fellendülés, Németországban pedig a legsúlyosabb pangás, éhínség és nyomor uralkodott. A háborút szerzőnk a többé-kevésbé egocentrikus öngyilkossági gondolatok elterelőjének tartja inkább, mint azok elősegítőjének, — nem tekintve természetesen a pszichopatológias reakciókat. Az öngyilkosságok számának ingadozása egy bizonyos ország különböző tartományain belül arra utal, hogy lehetetlen a problémát a fajfogalommal kapcsolatba hozni. A városi és falusi lakosság között észlelhető különbségek is lassan elmosódnak. Az öngyilkosság motívumait — amelyek többnyire egyszersmind kiváltó okokként is szerepelnek, — *Krose*-val egyetértőleg a következőkben állapítja meg a szerző: testi szenvedés, elmebetegség, életunalom, bűn és szenvedély. *Mayr* szerint az öngyilkosságra való általános hajlamtól megkülönböztetendők a konkrét esetekben a lelki zavart előidéző események. A szerző ezt azzal egészíti ki, hogy az első esetben exogén és endogén diszpozíciókat kell megkülönböztetni, viszont a lelki zavart előidéző jelenségek lehetnek olyanok, melyek a meglévő diszpozíciót közvetlen tettere váltják át, vagy olyanok, amelyek súlyos voltuknál fogva öngyilkosságra való készséget idéznek elő. *Gruhle* szerint az öngyilkosság végső oka a személyiségben és ennek teherbíró képességében („Toleranzgrenze“) rejlik. „Az egyik ember ura sorsának, a másik a harcot csak súlyos konfliktusok árán, más, megint már csekély nehézségek esetében föladja.“ Az öngyilkosságok okaként sokkal inkább szerepel a pszichopathia, mint a pszichózis; a pszichopáták ugyanis az élet valamennyi nehézségeire nem adekvát módon hatnak vissza és ezért e nehézségek könnyen meghaladják teherbíró képességüket. Kozmikus jelenségekkel, továbbá az évszakok, vagy napszakok váltakozásával nem lehet az öngyilkosságok számának növekedését, vagy csökkenését kapcsolatba hozni. Így *Gruhle* szerint semmiféle szükségképi összefüggés nem található az öngyilkosság és előidéző okai között. Határozottan csak annyit lehet megállapítani, hogy bizonyos pszichopátáknak, ú. n. konfliktuszemélyiségeknek különös hajlamuk van az öngyilkosságra. Az öngyilkost azonban mégsem lehet eleve elmebetegnek nevezni, minthogy az öngyilkoságnak tökéletesen egészséges motívumai is lehetnek, (mint pl. öregség, életfogytiglani fogság és í. t.). Ami az öngyilkosság erkölcsi megítélését illeti, ez mindenkor a korszellem függvénye (l. pl. *Sokrates*, vagy az egyes primitív népeknél található özvegy-égetés példáit).

Összefoglalva, a munka tudományos alapossággal készült; a szerző az öngyilkossággal kapcsolatos problémáknak, számos és a legkülönbözőbb szempontból összeállított statisztikai adataira támaszkodva, kétségtelenül ura.

Tarcsay Izabella.

Greither, Aloys: *Selbstmord und Erziehung*. Leipzig, 1939. Meiner. 214 l.

Kultúrfilozófiai, pszichológiai és pedagógiai tanulmánynak nevezi könyvét a szerző és ez a hármias megjelölés találón jellemzi a munka három részének tartalmát. Az elsőben történelmi háttérbe beállítva szemléli és magyarázza az öngyilkosság jelenségének fejlődését a legrégebb időkől a legújabb korig és azoknak a szellemi struktúráknak különféleségét igyekszik megvilágítani, amelyekben az öngyilkosság az idők folyamán mindenkor gyökerezett. Az öngyilkosság tudományos magyarázatán innen és túl a történelmi lefolyásban látja kultúrfilozófiai jelentőségét. Az újkorban az öngyilkosság megszűnik oly értelmi cselekedet lenni, mint amilyen az őskor kollektív mágikus világképében, vagy a későbbi korok felfogásában volt. Az öngyilkosság értelmezése kollektív rendszerek által már nem lehetséges; de közelebb jutunk — egyéni ontológiai — értelméhez, ha arra az ismert jelenségre utalunk, hogy csaknem minden embernek vannak öngyilkossági impulzusai és ekképpen tudatosan számot is vet az öngyilkosság lehetőségével. Ne gondoljuk azonban, hogy az öngyilkosság mindig valami kórosan abnormis, — lehetősége mindannyiunkban éli titokzatos életét. A történelmi szemlélet után azokat a kutatási területeket szántja végig, melyekben a különböző tudományágak — statisztika, szociológia, pszichiátria, pszichológia, pedagógia — okok, motívumok után kutatva keresik az öngyilkosság problémájának megfejtését. Különösen behatóan foglalkozik az öngyilkosság mély pszichológiai elemzésével, a pszichoanalízis idevonatkozó vizsgálataival, de minden egyoldalú elmélet áthidalásával az öngyilkosságot, mint az egyén sorsának végső alakulását, negatív kulminációját, az egész ember alapján igyekszik megmagyarázni, aki az öngyilkosságban mindig valamiképpen egészében törik össze. Végül az öngyilkosság megelőzésének kérdéseit tárgyalja, tanácsot ad, utat mutat és azokat a pedagógiai alapelveket és gyakorlati feladatokat taglalja, amelyeket a nevelés két intézményének, a szülői háznak és az iskolának az ifjúkori öngyilkosság megakadályozása céljából kell érvényesíteni, illetőleg el kell végezni. A felnőttek öngyilkosságának profilaxisát meglehetősen kételkedően ítéli meg.

Naményi Lajos.

Schultze-Naumburg, B.: *Die Vererbung des Charakters*. Stuttgart, 1938. Enke. 50 l.

A szerző vizsgálataiban a jellemtulajdonságok „öröklésmentével“ foglalkozik, nem a lelki tulajdonságok átöröklésének tényét általában akarja bizonyítani, hanem az egyes lelki hajlamok speciális öröklésmentének mikéntjét keresi. A pszichikus tulajdonságok átöröklésének tényéhez ma már alig férhet kétség, az átöröklés ténye azonban nem tévesztendő össze az öröklődés menetének kérdésével. A szerző számos kutatónak állítását, hogy a pszichés tulajdonságok területén különösen bonyolult öröklésmentekkel állunk szemben, nem tartja indokoltnak. Szerinte a pszichológiában használatos számos karakterológiai, különösen struktúrpszichológiailag megalapozott fogalom nem vezet helyes, vagyis öröklés-szerűségeknek megfelelő analízisre. A probléma lényege szerinte nem öröklés-tudományi, hanem pszichológiai. Elsősorban szükségesnek tartja a jellem szerkezetét egyes „elemek“ kiemelése által az analízis számára hozzáférhetővé tenni. Nem csatlakozik a meglevő karakterológiai rendszerek alapelveihez, külön utakon

jár és „gyakorlati tapasztalatai“ alapján állítja fel „rendszerét“, amelyben a további elemekre nem bontható „alaptulajdonságokat“ („elemeket“, „gyököket“) elkülöníti a „komplex“ tulajdonságoktól, amelyek több elemi tulajdonság összekapcsolódása ill. — hatása folytán keletkeznek. „Az öröklésbiológiai vizsgálatok során kellett azután kimutatni, vajjon a feltételezett elemek valóban természet-tudományi-biológiai értelemben vett elemek voltak-e.“ 63 elemi és 63 komplex tulajdonságot különböztet meg. Már az elemi tulajdonságok felsorolása kételyeket támaszt úgy öröklésbiológiai, mint pszichológiai szempontból, tisztán körülhatárolt öröklésbiológiai jellegűségeket ezek nem szolgáltatnak, mert a szerző által jelzett elemi tulajdonságok maguk is jellegkomplexusok és pszichológiai rövidlátásra vall, hogy az „idegességet“, intelligenciát, jóságot, szórakozottságot, hangulati ingadozásokat, művészi, szociológiai érzéket (hogy csak néhányat említsünk) az elemi tulajdonságok közé sorozza. Vizsgálati anyagát összesen 6 családból származó 341 személy képezte. A 3—6 nemzedékre terjedő családokat az átlagon felüli képességekkel rendelkező művelt rétegből válogatta ki. Tehát szelektált anyagon dolgozott. A vizsgálati személyek jellemtulajdonságait „pszichológiai szempontból ítélőképés“ személyek kikérdezése és leírása, kézírások grafológiai értelmezése és fényképek fiziognómiai elbírálása alapján állapította meg. 50 családfán mutatja be a jótulajdonságok öröklődését, ill. öröklésmenetét. Ha valamely tulajdonság megoszlása megegyezést mutat a Mendel-törvényekkel, pl. domináns vagy recesszív öröklésmenet állapítható meg, akkor szerinte feltehető, hogy a szóbanforgó tulajdonság elemi tulajdonság; ha azonban ez a megegyezés a Mendel-törvényekkel nem áll fenn, akkor a tulajdonság további felbontására kell törekedni vagy más tényezőkre visszavezetni, amelyeknek öröklésmenetét ugyancsak meg kell határozni. A szerzőnek e feltevése nagyon is problémátusnak látszik és kérdéses, vajjon jogosult-e valamely tulajdonság öröklésmenetének negatív bizonyíthatósága esetéből a tulajdonság komplex voltára következtetni; esetleges manifesztációs ingadozásokat nyilvánvalóan nem vesz figyelembe. Vizsgálati eredményeinek öröklésbiológiai értékelésében igen messze megy, midőn számos elemi tulajdonság öröklésmenetét „bebizonyítottnak“ véli. 21 elemi tulajdonság (pl. depressziós hajlam, ingerlékenység, jóság, művészi, tér-, időérzék, fantázia, idegesség, hatalmi ösztön) domináns, 9 (pl. költői érzék, érvényesülési ösztön, utánzási képesség, hangulati ingadozások) recesszív, 4 feltehetően domináns, 2 feltehetően recesszív öröklésmenetet követ, a legtöbb tulajdonság (90%) egy géntényezőhöz kötött ú. n. monomér átöröklést mutat és ezekből 65% domináns. Nemhez kötött átöröklést egy esetben sem tudott kimutatni. Vizsgálati eredményeiből határozott végső következtetéseket von le, a metodikájában rejtőző hibák pedig óvatosságra kötelezték volna, de számított is a kritika ellenvetéseire, mely jogosan kifogásolhatja, hogy anyaga számszerűleg túlságosan kicsiny és nem eléggé bizonyító erejű. „De tekintetbe kell venni — írja a szerző —, hogy nem lehetett feladata az eredményeket sokezer személy sorozatos vizsgálatával igazolni“. A munka nélküli azt az alaposítást és komolyságot, amit tudományos munkától mindenképpen megkívánunk. Mindez súlyos teherterele a munkának, amelyben bizony nem sok dicsőírnivalót találunk. A jellemtulajdonságok öröklődése kérdésének megoldásához ezzel a munkával nem jutottunk közelebb.

Naményi Lajos

Gergő, Andreas: *Physiologie des Bewusstseins.* Zürich u. Leipzig, 1939. Rascher Verlag, 256 l.

A szerző — mint az előszóban is írja — két fontos elvet tartott szem előtt. Az első azt fejezi ki, hogy az összes eddigi lélektani kutatások — néha ugyan rejtett formában — agyfiziológiai hipotéziseket tartalmaznak. A második szerint pedig a tudat és a lelki életnek a tudattal kapcsolatos működési dinamikus és cirkulatorius-kémiai agyenergiák középponti eloszlásán alapszanak. Ezt a fiziológiai tudatelméletet szerinte ismeretelméleti, biológiai és energetikai előfeltevések támasszák alá. Így egészen természetes, hogy a fiziológiai álláspont védője — mint az a szerző többi munkáiból is nyilvánvalóan megmutatkozik — minduntalan beleütközik túl a biológia, a fiziológia, az energetika körén a par excellence pszichológiai fogalmakba s ez utóbbiaknak a fiziológia nyelvére való átfordítását kísérli meg. Így érthető, hogy mindjárt az első lépésnél az „Én“ fogalmával kell leszámolnia, vagyis keresnie kell, hogy létezik-e az agyban olyan apparátus, amely az aktuális ingerekkel szemben a teljes organizmust, a személyiség egészét képviseli? Ez az apparátus csak olyan anyagi- vagy funkciókomplexum lehet, amely a külső behatásokra az organizmus külső és belső létfeltételeinek megfelelően reagál. A tudat egy energetikai rendszer, a tudattal kapcsolatos kérdések pedig az organizmus energia-eloszlásának problémái felé mutatnak. A tudat és a lelki folyamatok tudatosságának ténye az állandó érzés és az aktuális agyi folyamatok kölcsönhatásán nyugszanak, még pedig konkrétan: a külső vagy a belső ingerek nyomában fellépő aktuális „élmények“ az agyközponti energiaüzemből az alkalomszerűleg kiadott többlet-energia miatt hangsúlyt kapva, az agykéreg egyéb izgalmi állapotai közül kiemelkednek és így jutnak „szerepléshez“. A dinamikus és az energetikai — az Én ingerületrendszerével és a központi érmozgató üzem vérellátásával kapcsolatos — fiziológiai tudat-hipotézis a szerzőnek módot ad arra is, hogy az impulzusoknak, a gátlásoknak, továbbá a homályos, a féltudatos átélési formáknak és az automatikus mozgásoknak fiziológiai magyarázatát adja. Ugyanezeknek az elveknek megfelelően magyarázza az élmények megőrzését, az emlékezetet, az alvást, az álmot és a tudattalan lényegét s végül a tévceselexvéseket, a hysteriát és a neurózist. — Kérdezhetjük, hogy mindezek a megfontolások, amelyeket a szerző egy egységes fiziológiai tudatelmélet alapján épített fel s amelyek egy részét még maga is hipotetikusoknak tartja, nem inkább nevezhető-e a fiziológia „filozófiá“-jának vagyis oly kísérletnek, amely a fiziológia legbonyolultabb összefüggéseinek, az emberi tudat alapjainak, végső elveire igyekszik rámutatni. E munka valóban inkább a fiziológiához, mint a lélektanhoz áll közelebb, mert a pszichikus jelenségeknek transzformálása a fiziológia nyelvére — ha ez még oly értékes törekvés is — e jelenségekben megszüntetett minden pszichikus specifikumot, vagyis mindazt, ami ezeket a lélektanhoz juttatná közelebb. *Lehner Ferenc.*

Rabaud, E. etc: *Conduite, sentiments, pensée des animaux.* Paris, 1938. Alcan, 289 l.

Az általános emberi lélektanak is sok nehézséggel kell megküzdenie, ha csak némiképen is tárgyilagos ismeretre akar szert tenni. Ez természetes, hiszen a lélektan legalapvetőbb módszere mindig az önmegfigyelés marad. Az önmeg-

figyelés hibaforrásait pedig vajmi nehéz kiküszöbölni. Még nagyobb nehézségekkel kell megküzdenie az állatpszichológiának. Itt az átélő alanyok nem tudnak olyan módon beszámolni élményeikről, mint az ember képes rá. Ezért az állat megfigyelője csak a közvetett megfigyelésre tud szorítkozni. Gondos, alapos módszerrel azonban így is jó, legalább is sokban tanulságos eredményeket lehet elérni. Egy ilyen szolid, komoly munkának a terméke az ismertetett könyv is. Több, szakavatott szerző foglalkozik benne az állatlélektan főbb kérdéseivel: az állat lelkiélete és a célosság, az ösztön és az állati értelem közötti összefüggések, az értelem foka az állatoknál, emlékezet és értelem, a ritmus az állatoknál, jelek szerepe; a csimpánz és a gyermek kifejező mozgásainak vizsgálata stb. stb. azok a fő témák, melyekkel a szerzők foglalkoznak. Ezek közül különös érdeklődésre tarthat számot a csimpánz és a gyerek mimikája, érzelmi kifejező mozgásai közötti összehasonlítások, melyeket fényképek alapoznak meg (sírás, nevetés, nemetszés stb.).

Az egész könyvön átvonul az a gondolat, hogy az állatnak is vannak az érzéklésen túlmutató lelki jelenségei, melyek bizonyos kifejező mozgások segítségével megfigyelhetők és analóg értelemben párhuzamba állíthatók az ember egyes elemi lelki jelenségeivel.

Gerencsér István.

Völgyesi Ferenc: *Ember- és állat-hypnosis.* Budapest, 1938. Novák R. 295 l.

Az újabkori lélektan természettudományos orientálódása általában két vonalon történik. Egyik az érzékileg észlelhető és részben mérhető emberi magatartások kísérleti vizsgálata, mely mintegy az idegközponti lényeg körül munkálkodik; míg a másik irányzat az agyszöveti és agypathológiai kutatás eredményei alapján a lelki működések gyökerét, azok fiziológiai valóságát iparkodik megragadni. Az utóbbi irányhoz tartozó újabb magyar művek között a fenti munka elvitatathatlan jelentőséggel bír; mert bár a lélektani megfigyeléseknek egy szűkebb részlektöréből — az állati és emberi hipnózis jelenségeinek gyakorlati tanulmányozásából — indul ki, de a modern élettan pszichológiai vonatkozásainak ismertetése kapcsán e vonatkozások újszerű értelmezéséhez jut el. A gyógyhipnotikus kezelések roppant tömege, melyekre szerző támaszkodik, már pusztán statisztikailag is figyelemreméltó körülmény. E hatalmas anyag, valamint a legkülönbözőbb állatok hipnotikus befolyása útján nyert megfigyelések feldolgozása a Pavlov-féle psychoreflexologiai iskola (*Pavlov, Bechterew, Isch-londsky*) alapelveinek érvényesítésével és azok részbeni továbbfejlesztése útján történik. A *Verwoorn* által megalapozott kondicionalisztikus nézet- és vizsgálatmód — a korábbi, mereven kauzális értelmezések ésszerű reformja — segédeszközt nyújt a szerzőnek ahhoz, hogy a régebbi hipnózis-elméleteken túlhaladva, e jelenségkör központi idegrendszerbeli mechanizmusáról felépítse a maga „vasomotoros-decerebrációs“ elméletét. Ez az elmélet, helyesebben hipotézis, az egymás felé illeszkedő, genetikailag különböző rendű agyközpontok („agylétra“) dinamikus kapcsolatára támaszkodik és a hipnózis lényegül a magasabb centrumoknak fokozatok szerint váltakozó kikapcsolását fogadja el. Új és értékes mozzanat a *hajszáleres* és az ezt szabályozó *vasomotoros* szervmechanizmus fontosságának hangsúlyozása, amivel véleményünk szerint szerző a *lelki gátlások*, az *álm* és a

hipnózis élettani alapjainak közös gyökerét érinti. Bár a mű struktúrája nem egységes (az első rész állatkísérletekkel, a második főleg a hipnózistünemények anatómiai és histológiai megalapozásával foglalkozik), a könyv mégis igen hasznos forrás mindazok számára, akik az álom, hipnózis és a gátlás lelki problémáit az organikus oldal felől módszeresen kívánják megközelíteni. G. E.

Simon, Therese: *Das Doppelleben des Kindes.* Zürich u. Leipzig, 1937. Rotapfel V., 230 l.

Simon könyvének („A gyermek kettős élete“) az alcíme: Adalék a gyermeki képmutatás pszichológiájához és pedagógiájához. — Szerény a cím, mert majdnem teljes képét és magyarázatát adja ennek a lelki jelenségnek. Ezt a kérdést a 90-es évek vége felé kezdik tanulmányozni. Max Dessoir és Nietzsche filozófiai, Kraepelin fiziológiai-pszichológiai alapon, azonban elsőnek Rousseau vetette fel Emiljében a problémát. Újabban Jung, Freud, Adler, Kretschmer, Spranger, Bühler, hogy csak a legkiválóbbakat említsük, dolgozták fel. Simon elődeinek megállapításait és saját tapasztalatait felhasználva, nagyon gondos és körültekintő tanulmányokat folytatott és így írta meg átfogó, minden részletkérdésre kiterjedő művét.

A szerző maga pedagógus-pszichológus. Asszisztense volt Hanselmannak, a nagy svájci gyógypedagógus professzornak, akinek munkássága is ösztönzően hatott rá. Talán leginkább regényei, „Jakabka és Jakab“, amelyben egy kislány kettős életét tárgyalja és megmutatja, hogyan lesz „egy fiúcskából kettő“, „Jakab Ő-je és Én-je“. Simon azonban nem regényalakban, hanem a legszigorúbb mértékkel mért tudományos módszerrel dolgozza fel témáját. Ezzel a könyvvel minden nevelőhöz fordul és nevelőn nemcsak szülőt és hivatásos nevelőt ért, hanem minden felnőttet, aki a gyermekkel jut összeköttetésbe, mert a felnőtt mindig nevel, akár tudatosan teszi azt, akár nem. A felnőtt akaratlanul is úrrá lesz a gyermek világa felett, a gyermek lassankint elveszti spontaneitását, első hamis megnyilvánulásától kezdve mind tovább halad egészen a „kettős morálig“, amikor mások számára más erkölcsi törvényeknek engedelmeskedik, mint amelyeknek ő titokban magát veti alá. A gyermek és felnőtt világa szemben áll egymással és ez éppen azokban a kritikus helyzetekben mutatkozik, amelyekben a képmutatások kezdete van.

A szerző ennek a képmutatásnak a fejlődéstörténetét adja, felkeresve az alig észrevehető kiindulásokat, amelyek a gyermeket erre a hamis útra vezetik. De nem önszántából lép erre az útvesztőre, hanem mintegy a felnőttek kényszerítik rá. Idővel egy állandóan hamis magatartás fejlődhet ki, az „Erscheinen“, a látszólagos, a külső, amely más mint a „Sein“, a valóságos, a belső és ez végül cselekvően „kettős életté“ alakul egy bizonyos „szerep“-ben. A gyermek így nem kerül többé konfliktusba a külvilággal, de kontaktusba sem, így csak látszatmegoldás áll elő és a gyermek mintegy álarc mögött él.

Simon felveti a kérdést, mik az okai a gyermek ilyen viselkedésének, mik a formái, mik a következményei és a továbbiakban feleletet ad rá. — A munka több fejezetre oszlik: az elsőben a kettős élet keletkezésének exogén okait kutatja, a másodikban a kettős élet megnyilvánulási formáit, a harmadik fejezetben pedagógiai utalások és útmutatások vannak. A függelékben megvonja a határ-

vonalat a személyiség-meghasonulásban megnyilvánuló fejlődési zavar és a normális fejlődési fázisokon belül jelentkező jelenségek között és a személyiség-hasadás endogén okait, a konstitucionális pathologikus okokat tárja fel. — A személyiséghasadás elvi megvilágításai után a szorosabban vett exogén okokat tárgyalja. Ezek közé sorolja Simon a hirtelen támadt „sokk” élményeket, a lelki traumákat, amelyek között első helyen állnak a betegség és halál, másodsorban a sexuális traumák és végül az izoláció élménye. Ez a felosztás nagyon szépen megmutatja az ember hármasságát, tipikus élménykörét, amelyekbe az élő történés mintegy belekomprimálódik; az egzisztenciális adottságok, a létezés köre, amely a születés és halál közt terül el; az ösztönök köre és végül az ember és a közösség viszonylata. Természetesen ezek nem egymástól különálló területek. — Az exogén okok közt a második a környezet állandó hatása. Ezt helyezi a szerző mintegy munkájának a középpontjába. Itt is több motívumot hoz fel. Ezekből tevődik össze ez az állandó hatás. Ezek: a nevelői szuggesztívó, a felnőttek következetes félreértése, a gyermek csalódott bizalma és a hatalmi eszközökkel való nevelés. — De nemcsak felsorolja és magyarázza, hanem értékeli is ezeket a nevelési összetevőket.

Az első rész befejezésekor a kettősség lelki jelenségének egzisztenciális jelentőségéről elmélkedik és ennek kapcsán egészen filozófikus, metafizikai konklúzióra jut. A teremtés alapvető kettősségét látja benne, az Isten és az ember közötti megosztódást, amelynek mintegy tükörképe az ember bensejében végbemenő meghasonulás. A végső okfejtésben tehát a kettős életet élő ember mintegy harcban áll az emberi végességgel, amelynek alávetni nem akarja magát, de amely törvényszerűen maga az emberi lét. Adler felfogása szerint a neurotikus „isten-hasonlóság”-ra törekszik és ebben bukik el. A kettős életű ember álarc mögött is az ember ősi eredeti szituációja, a bibliai bűnbeesés szituációja rejlik. De ezt az egzisztenciális konfliktust az ember csak a saját erejéből nem tudja megoldani, nem marad más hátra, mint — a bizalom. Ezt minálunk Madách így fejezi ki: ember küzdj és bízva bízzál!

A mű nagy értéke azonban nemcsak ebben a tagadhatatlanul felemelő meggyőződésben van, hanem a pedagógiai útmutatásokban, amelyek a nevelő munkáját támogatják. Nagyon érdekes a felhasznált forrásmunkák felsorolása. Egyrészt szakirodalmat dolgoz fel, másrészt önéletrajzokat, önéletrajzszerű pszichológiai szépirodalmi műveket, amelyek a maguk művészi módján mély betekintést nyújtanak a problémába. — Mindenki, szaktudós és laikus is egyformán haszonnal mélyedhet bele e műbe, mely saját új szempontjait az értékes régebbi eredményekkel támasztja alá.

Kálmán Piroksa.

Wellek Albert: *Das absolute Gehör und seine Typen.* Leipzig, 1938. Barth. VIII + 367 l. Beihefte zur Zs. f. angew. Psychol. und Charakterkunde. 83.

Miként a természettudományok területén, úgy a kísérleti lélektanban is kevés a nagy felfedezés és az eredeti, termékeny ötlet. A kísérleti lélektan is átalakult már tudományos üzemmé, ahol megfelelő, szinte azt lehetne mondani, ipari eljárásokkal, a felvetett kérdésre meg lehet kapni a feleletet. Tudományos „cikk” előállításánál természetesen sokszorozott körülmények, igazságszerető jellem és tárgyunknál határozott lélektani rátermettség szükséges.

Wellek könyve a szorgalmas és gondos tudományos munka szép eredménye. Az abszolút hallást (azaz egy hang felismerését hallás alapján) Wellek zongora segítségével vizsgálta. Kísérleti személyeinek száma 65 abszolút halló. Amint látjuk, az anyag nem nagy, de az abszolút hallás (= hangmagasságérzék) elterjedése is kicsiny. 841 megvizsgált muzsikusközött 17.7% férfinak és 2.5% nőnek volt abszolút hallása. (Hangmagasságérzéke tehát lényegesen több férfinak van, mint nőnek.)

Kutatásainak főeredményét Wellek az abszolúthallók típusainak meghatározásában látja. Igaz ugyan, hogy típusait több altípus bomlással fenyegeti, de a hangmagasságérzéknel két csoport határozottan felismerhető. A csoportképződés oka is megadható. S itt vannak nagy érdemei Révész Gézának (Zur Grundlegung der Tonpsychologie. 1913. 90—95. oldal), aki nyomatékosan felhívta a figyelmet arra, hogy a zenei hangnak nem egy, hanem két jellemzője van. A zenei hangnak van lineáris jellegű világossága-magassága és periodikus természetű zenei minősége. Ennek megfelelőleg az abszolút hallók vagy a hang világosságán vagy pedig zenei minőségén tájékozódnak. A hang világosságán elinduló kísérleti személyek természetesen legtöbbször csak félhanggal tévednek, míg a zenei minőség alapján ítélők quart tévesztők. Utóbbiakat Wellek polaris típusúaknak hívja szemben az előbbi, lineáris típusúakkal. Genetikusan tekintve a polaris típus a korábbi és innen felfejlődhet az abszolúthalló a lineáris típus felé. A polaris típus Wellek szerint — a lipesei Krueger iskolának megfelelőleg — az egészre irányul (gefühlsganzheitliches Erlebnis), a lineáris típus pedig analitikus jellegű. Ezek felett áll a két jelleg előnyeit magában egyesítő alakítóerejű típus (gestaltungskräftige Typ).

Különböző kísérletekkel (dur-moll akkordok, kettőshangzatok stb.) és korrelációs számításokkal Wellek több szép részleteredményt tár fel. Érdekesekek megállapításai a dur-moll akkordokról, ugyanis igen nagy hajlam áll fenn az abszolút hallóknál moll-t dur-nak venni. Ez annyit mondana, hogy hangmagasságérzék még nem jár együtt szükségképp zenei érzékkel, amelynek a moll-dur meghatározás egyik próbája. A könyv egy fejezete az abszolút hallóknál előforduló színesztéziákról ír. A színesztéziákra hajlamos abszolút hallók a hangoknál megjelenő színeket felhasználják a hallott hang meghatározásánál. Van olyan abszolút halló is, akinek a skála minden hangjára színek jelennek meg. Különösen a poláris típusú abszolút hallóknál jelentkezik a színesztézia, amint Wellek kifejti: a polaris típus hajlamos a színes, tarka hangélményre (szó szerinti értelemben).

A gazdag tartalmú könyv élvezetét és forgatását csökkentik és nehezítik a tipográfiai hiányosságok. A könyv nyomdatechnikailag túltömött, a táblázatok alig válnak el a szövegtől. Az eredmények nincsenek kiemelve. A legegyszerűbb tudományos dolgozat is ad a végén összefoglalást, Wellek egyetlen egyszer siet ilyennel az olvasó segítségére valahol a könyve közepén, egy részletkérdésnél; mindenütt másutt elfeledkezik róla. Ami annál inkább sajnálatos, hisz könyvének minden fejezete egy-egy majdnem különálló dolgozat. A szakkutatásnak tipográfiai és didaktikai eljárás módjait könyvében jobban tekintetbe kellett volna vennie. Ez a könyv külső szépségét emelte volna és az olvasót még külön há-
Steif Antal.

FOLYÓIRATSZEMLE.

ARCHIV FÜR DIE GESAMTE PSYCHOLOGIE.

Organ der Deutschen Gesellschaft für Psychologie. Herausg. v. W. Wirth u.
F. Sander. Leipzig, Akademisches Verlagsgesellschaft M. B. H.

103. kötet, 1939. 1—570. ll

Gottschick, Johann: *Sprachpsychologische Zwillinguntsuchungen* (Nyelvlélektani vizsgálatok ikreken.) 1—70. ll.

13 ikerpár és 5 nem-ikerpár személyen a Scheidt-féle jelölés segítségével a szerző átvizsgálta fonográffal felvett elbeszéléseket, amelyek vagy a k. sz.-ek életrajzáról vagy egy megtörtént kirándulásáról szóltak. A beszédet helyesebbnek tartotta mint az írást, mert az előbbi sokkal személyesebb, vagyis a k. sz.-ek gondolatmenetét közvetlenebbül adja vissza. A vizsgálatok alapján megállapításokat tett az öröklődés és a környezethatások tényezőiről.

Hauff, von E.: *Der Einfluss der optischen Feldgliederung auf die Einbettung akustischer Gegebenheiten bei den sog. Komplikationsversuchen.* Ganzheit und Gestalt, IX. herausg. v. Fr. Sander. (Az optikai mező tagolódásának hatása az ugyanakkor adott akusztikus jelekre.) 71—93. ll.

Herbart és Wundt által vizsgált „komplikáció“ jelenségének kinyomozásakor a szerző az alakelmélet felfogásának megfelelő eredményeket tár fel.

Gaullitz, Arthur: *Der Einfluss einer verschieden starken Muskelanstrengung auf das Augenmass für eine durch sie herbeigeführte gleichzeitige Situation.* (A különböző erősségű izommunkának hatása a szemmértékre.) 94—150. ll.

Két tachistoszkopon keresztül látott horizontális vonaldarab megbecsülését az ugyanakkor végzett izommunka annál inkább megnehezíti, minél erősebben igénybe van véve a k. sz. az izommunkánál. Ennek a megállapításnak következménye természetesen az, hogy a célzást vagy egyéb optikai megfigyelést erősen befolyásolja a fizikailag nehéz szituáció.

Pauli, R.: *Eine neue geometrisch-optische Tauschung.* Sektorentauschung. (Új geometriai-optikai csalódás.) 151—159. ll.

Stippel, Fr.—Voller, H.: *Über die Wahrnehmung kleinflächiger Farbreize und ihre typologische Bedeutung.* Nebst Beiträgen zur Ostwaldschen Farbenlehre. (Kisfelületű színek érzékelése és tipológiai vonatkozása.) 160—202. ll.

Az Ostwald-féle színek 24 színére nézve a szerző újra megállapította a szintelen látáshoz szükséges legkisebb látószöveget. A világosabb színek előnyösebb viszonyokat mutatnak mint a sötétjellegűek, ebben azonban nemcsak a világosság-jellegnek, hanem a szín specifikumának is szerepe van, stb. A szerző eredményeit megkísérli tipológiailag és praktikusán is (festészet-pointillizmus, közlekedési jelzések) értékesíteni.

Bracken, Helmut von: *Wahrnehmungstäuschungen und scheinbare Nachbildgröße bei Zwillingen.* (Érzékeléscsalódások és a látszólagos utóképnagyság ikreknél.) 203—230. ll.

A Müller—Lyer-féle optikai csalódás, az Aubert jelenség és a különböző

távolságokból produkált utókép nagyságának megvizsgálásából (42 ikerpár) arra az eredményre jut a szerző, hogy bár mind a három vizsgálat a vizsgált tulajdonságok öröklődő jellegét igazolja, csak a középső alapján lehetséges meghatározni azt, aki az ikrek közül inkább a külvilág felé képviseli (Aussenvertreter) a másikat is.

Voigt, Hans: *Gestaltpsychologische Untersuchungen zur menschlichen Motorik.* Beiträge zur Charakterkunde I. herausg. v. Fr. Sander. (Az emberi motoriumnak alakelméleti vizsgálata.) 231—265. II.

Igen egyszerű térbeli mozgásnak speciális fotografikus eljárás segítségével való rögzítése és sztereoszkopos kivizsgálása módot adott a szerzőnek, hogy a mozgás „grafológiájának“ igen egyszerű megnyilvánulását elemezhesse és Sander felfogásával egyértelmű megállapításokhoz juthasson.

Lufft, Hermann: *Das Ermüdungsproblem beim Feldherrn.* (A fáradtság problémája a hadvezéreknél.) 276—298. II.

Maschke, Hubert: *Die mikrometrische Verfolgung eines bewegten Zieles von wechselnder Geschwindigkeit.* Psychophysische Beiträge zur Lehre vom Zielen und Schiessen, zur psychophysischen Ballistik, V. herausg. v. W. Wirth. (Változó sebességű mozgó cél követése mikrométerrel.) 299—349. II.

Ellentétben az asztronómiában használatos eljárással, ahol állandó sebességű célt kell követni, a szerző azt vizsgálja, hogy változó sebességű cél követése esetén milyen jellemző pszichikus törvényszerűséget lehet megállapítani. Az egyik az, hogy a követés a célhoz viszonyítva mindig hátramaradó tendenciát mutat. A másik, hogy objektív mozgásformák periodikus ismétlésekor a szubjektív mozgás szinte egyértelműen hozzárendelődik az objektív mozgásformához. A fáradékonyságra, a különböző reakciós formákra is kapunk jellemző adatokat.

Blaser, Walter: *Die Bedeutungsbildung auf der Struktur Gebogen und Zusammen in der Ewe-Sprache.* (Jelentésképzés az ewe-nyelv „hajlott“ és „együtt“ szavainak strukturáinál.) 353—412. II.

Ostlyngen, Emil: *Zur Methodik der Untersuchungen über die Beliebtheit der Schulfächer.* (Módszer a tantárgyak kedveltségi fokának vizsgálatához.) 413—445. II.

A különböző tantárgy-kedveltség vizsgálatok kritikája alapján a szerző kidolgozott egy kérdőívet és feldolgozási eljárást, amely szerinte kiküszöböli mindazokat a hibákat és fogyatékoságokat, amelyek miatt az eddigi hasonló vizsgálatok kevesebb sikerrel jártak.

Lerch, Eugen: *Sinn, Sinne, Sinnlichkeit.* 446—495. II.

A tanulmány a Sinn, Sinne, Sinnlichkeit szavaknak igen alapos, a különböző előfordulásokban és a különböző szerzőknél szereplő jelentéseinek vizsgálatát tartalmazza.

Berger, Ernst: *Der Sandersche Phantasietest im Rahmen der psychologischen Eignungsuntersuchung Jugendlicher.* Beiträge zur Charakterkunde, II. herausg. v. Fr. Sander. (A Sander-féle fantáziavizsgálat szerepe a fiatalokúak pszichológiai alkalmasságvizsgálatánál.) 499—543. II.

A Sander-féle fantáziavizsgálat lényegében összefüggéstelen részalakok (vonalak) összefüggő egésszé való kitöltésében áll. Ugyanezt az elvet használja fel Wartegg is az azóta elterjedt személyiségvizsgálati eljárásában (Gestaltung

und Charakter). A kitöltött rajzok alapján következtetést lehet levonni a megvizsgált intelligenciájára, technikai képességére, koncentráció fokára, emocionális és tipológiai adataira.

104. kötet, 1939. 1—640. II.

Wachter, Paul: *Über den Zusammenhang der typischen Formen des Gestalterlebens mit den Temperamentskreisen Kretschmers.* Beiträge zur Charakterkunde, III. herausg. v. Fr. Sander. (Az alakélmény tipikus formáinak összefüggése Kretschmer temperamentum-köreivel.) 1—47. II.

A Müller—Lyer-féle és a Sander-féle optikai csalódás segítségével a szerző 76 egészséges és 104 schizophreniás illetve mániás-depresszív elmebeteg személyen a Sander-féle alakélménytípusokat (E-, GE-, G-típus) nyomozta. A schizothymek kevesebb érzéki csalódást mutatnak és az E-típushoz, a ciklothymek pedig a G-típushoz tartoznak. Ezt nagyjából az elmebetegeken végzett vizálatok is igazolták.

Rath, Hildegard: *Dynamometrische und ergographische Untersuchungen bei normalen Frauen.* (Normális asszonyok vizsgálata dynamometerrel és ergográfal.) 48—73. II.

Otten munkájához kapcsolódva megállapítja a szerző, hogy a jobb és a balkéz erő kifejése nőknél kiegyensúlyozottabb, mint a férfiaknál. Két jellemző ergogramm alakot kapott, amelyekhez való tartozás pusztán az erőviszonyoktól függ. A férfiaknál tapasztalt sub-maximális megterhelés (30 kg), a nőknél a magasnak majdnem a maximálisnak nevezhető megterhelésének bizonyult.

Johannes, Th.: *Der Einfluss der Gestaltbildung auf das Behalten.* 2. Teil: *Der Formenwandel von Einzelfiguren beim Einprägungsvorgang.* Ganzheit und Gestalt, X. herausg. v. Fr. Sander. (Az alakképzés hatása a megtartásra. 2. rész: Az egyes alakok formaváltozása a bevésésnél.) 74—130. II.

A szerző a bevésés feltételeit elsősorban a bevéső személy struktúrájától teszi függővé. Halmaz- (H) és alak (G) figurákat tachisztoszkop segítségével kivetít és ezek megtanulását vizsgálta, ami közben a k. sz.-ek önmegfigyelését is nagy mértékben figyelembe vette.

Fwu Tarng Dun: *Aktualgenetische Untersuchung des Aufassungsvorganges chinesischer Schriftzeichen.* Ganzheit und Struktur, XI. herausg. v. Fr. Sander. (Kínai írásjelek felfogásának aktualgenetikus vizsgálata.) 131—174. II.

Schnehage, Hans Joachim: *Versuche über taktile Scheinbewegung bei Variation phänomenaler Bedingungen.* (A taktilis látszatmozgás vizsgálata a fenomenális feltételek variálása mellett.) 175—228. II.

A taktilis látszatmozgás területét a szerző kiterjeszti, amennyiben nemcsak egyazon testrészt két egymáshoz közelfekvő pontjának ingerlése, hanem a különböző testrészek pontjainak ingerlése is okozhat taktilis látszatmozgást. Vizsgálatai, amelyeket egészséges szeműeken és vakokon végzett, megerősítik Köhler pszichofizikai tételét, amely szerint a szemléletes nagyságviszonyok számára megfelelő mértékben hozzárendelhetők reális centrálfiziológiás folyamatok.

Schwangart, F.: *Tierpsychologische Sammelberichte.* Sechster Bericht. (Állatlélektani irodalom.) 229—342. II.

277 munkát, illetve tanulmányt mutat be a szerző az állatlélektan köréből, s ezt a gyűjteményt névmutatóval teszi használhatóbbá.

Drope, Detleff: *Kritische Gedanken über Rorschach-Versuch und Handschriftenkunde.* (A Rorschach-vizsgálat és a grafológia kritikája.) 353—379. ll.

120 k. sz. írásának és Rorschach felvételének összehasonlítása alapján a szerző, aki a k. sz.-eit különben is jól ismerte, állítja, hogy a kétféle eljárás egymást igen termékenyen kiegészíti s így mindkettőnek az alkalmazása ajánlatos.

Voigt, Hans: *Erörterung einer Geschwindigkeitsäuschung.* (Egy sebesség-csalódás bemutatása.) 380—394. ll.

Forchhammer, Egil: *Über einige Fälle von eigentümlichen Sprachbildungen bei Kindern.* (A sajtóságos gyermeki szóképzés egyes esetei.) 395—438. ll.

A szerző vizsgálja azokat a sajtóságos gyermekbeszédeket, amelyeket egyes gyermekek saját maguk alakítottak ki maguknak és használtak a nélkül, hogy az anyanyelvüket elsajátították volna. Bár ezek a sajtóságos szóképzések végső fokon visszavezethetők az anyanyelvre és így attól nem teljesen független produktumok, mégis értékes adalékokkal szolgálhatnak a gyermek-beszéd fejlődéstörténetéhez.

Ernst, Ervin: *Sprache und Missverständniss.* Ein Beitrag zum Problem: Denken und Sprechen. (Nyelv és félreértés.) 439—454. ll.

Ribbskog, B.—Aall, A.: *Neue Grundlagen für die Lehrpläne des Volksschulunterrichtes in den „Lehrnächern“.* Pedagogisch-psychologische Untersuchungen. (A népiskolai tanterv új alapjai.) 455—578. ll.

Az 1936-ban norvég nyelven megjelent és pedagógiai-lélektani szempontból igen fontos munkának rövidített német nyelvű kivonata. A tananyag nehézségére az iskolás gyermekeken végzett kísérletek alapján igyekeznek a szerzők felvilágosítást kapni. A tanulás, az emlékezet és a megtanult anyag legjobb hasznosíthatósága a főprobléma. Ehhez kapcsolódik a „nehéz“ anyagnak problémája is: milyen tantárgyak és tanulnivalók bizonyulnak nehéznek? A tanulmány végül foglalkozik azzal, miképpen tudja a tanár megítélni a tanulók képességeit.

Schmidt, Paul: *Beiträge zur Lehre von der Bedeutungsbildung in den indogermanischen Sprachen.* Eine strukturpsychologische Untersuchung unter besonderer Berücksichtigung der Ganzheitsbedeutungen. (Adalékok az indogermán nyelvek jelentésváltozásaihoz.) 579—637. ll.

105. kötet, 1939. 1—640. ll.

Stein, R.: *Die Verfolgung bewegter Ziele.* Eine psychophysische Analyse der Fehler in der Koordination der optischen Bewegungswahrnehmung und der Willkürbewegung der Hand. Psychophysische Beiträge zur Lehre vom Zielen und Schiessen, VI. herausg. v. W. Wirth. (Mozgó cél követése.) 1—35. ll.

Az állandó sebességű mozgó cél követésénél előálló hibák adatait vizsgálja és sorolja fel a szerző.

Allesch, J. von: *Die Begriffe Ganzheit und Eigenschaft.* (Az egész és a tulajdonság fogalmai.) 36—57. ll.

Az egész és a tulajdonság fogalmainak elméleti fejtegetése a modern természettudomány és a lélektan szemszögéből.

Zoll, Martin: *Die Fehler bei der graphischen Interpolation einer vorher gezeigten Kurve.* (Bemutatott görbe grafikus interpolációjának hibái.) 58—100. ll.

Az analitikai geometria néhány görbéjének emlékezetből való lerajzolása

volt a feladat, amelyet előre megadott segédpontok könnyítettek meg. Ezeknek a pontoknak elhelyezkedésére és felfogására vonatkozóan a szerző több szabályszerűséget állapított meg.

Zaunseil, Eberhard: *Zur Geschichte und Systematik eines rein psychologischen Begriffes der Assoziation.* (Az asszociáció tiszta lélektani fogalmának történetéhez és szisztematikájához.) 101—161. II.

Heinzler, Albert: *Volksschulleistung, Eignungsprüfung und handwerkliche Berufstüchtigkeit.* Eine Untersuchung an Lehrlingen aus dem Würzburger Metallgewerbe. (Iskolai teljesítmény, alkalmasságvizsgálat és pályamegfelelés.) 162—216. II.

A Strunz-Brödel értékelési eljárással dolgozta fel a szerző elsősorban az iskolai végzettség és a pályán való megfelelés összefüggéseit, amely adatokhoz kiegészítésképpen a pszichotechnikai alkalmasságvizsgálat adatait is hozzávette.

Bracken, Helmut von: *Untersuchungen an Zwillingen über die Entwicklung der Selbstständigkeit in Kindesalter.* (Az önállóság kifejlődése a gyermekkorban ikreknél.) 217—242. II.

21 ikerpár önállóságának fokát vizsgálta a szerző a 47 kérdőpontból álló és E. A. Doll vizsgálataihoz kapcsolódó kérdőívvel. A vizsgálat alapján az önállóság öröklődő adata az embernek.

Boreas, Theophil: *Phantasie und Gedächtniss. Phantasie und Intelligenz.* Experimentelle psychologische Forschungen. Die Phantasie und ihre Beziehungen zu den anderen Seelentätigkeiten. (Fantázia és emlékezet. Fantázia és intelligencia.) 243—274. II.

Kb. 400 k. sz. (7—20 évesek) emlékezet- és fantáziavizsgálatából, továbbá fantázia- és intelligenciavizsgálatából kapott eredmények korrelációit mutatja be a szerző.

Nicolay, Erich: *Messungen an Handschriften von Zwillingspaaren über 14 Jahren.* (14 évesnél idősebb ikrek írásvizsgálata.) 275—295. II.

20 ikerpár 80 írását vizsgálta át a szerző. Az írások egy részét a szokásos, másik részét gyorsabb tempóban készítette el. A vizsgált írásjegyek közül csak az írás szöge mutatott öröklődő jelleget. Gyorsított tempójú írásnál már több jegy mutatott megegyezést.

Hofstätter, Peter R.: *Über Typenanalyse. (Typusanalysiz.)* 305—403. II.

A típus fogalmának elemzése után a szerző 15 k. sz. hasonló tulajdonságainak korrelációja alapján háromszor öt típust különböztet meg, amelyeknek jellemző vonásai, hogy nem foglalják magukban az ellentétes típusokat, mint az a legtöbb tipológiában szokásos.

Undeutsch, Udo: *Gestalterlebnistypologie und Intergrationstypologie.* Zugleich eine Stellungnahme zum Gegentypus. Beiträge zur Charakterkunde. IV. herausg. v. Fr. Sander. (Alakélmény- és integráció-tipológia.) 404—431. II.

A Sander-féle alakélménytípológia (E, EG és G típusok) egybevetését kísérli meg a szerző a Jaensch-féle integrációs tipológiával (J₁, J₂, J₃, S₁, S₂ típusok) és a kettő között igen nagy mértékű hasonlóságot fedez fel.

Lerch, Eugen: *Hyperkorrekte Sprachformen.* (Túlkorrekt nyelvi formák.) 432—477. II.

A hyperkorrekt nyelvi formák (amilyen pl. a finomkodó berlini ember szóhasználatát, aki Lohengrünt mond, mert a grün-t közönségesen grien-nek ejti) vizsgálatát annak kimutatására használja fel a szerző, hogy a grammatika használatában nagy szerepe van a tudatosságnak. A nyelv végeredményben változtató és megrögzítő, gátló tényezők hatása alatt áll, amelyek közül az utóbbiak vannak túlsúlyban.

Baldrian, Karl: *Über das Verhältnis zwischen Denken und Sprache bei vollsinnigen, Geistesschwachen und Taubstummen.* (A gondolkodás és a beszéd viszonyáról.) 478—481. ll.

Schäfers, Franz: *Über die Beliebtheit Zwillingen.* (Az ikrek kedveltségéről.) 482—531. ll.

A szerző vizsgálta, hogy 40 ikerpárt mennyire kedvelnek iskolatársaik. Ezt a tanulók kikérdezése útján állapította meg. A vizsgálat eredménye szerint a kedveltség foka is öröklődik.

Thomae, Hans: *Bewusstsein und Leben.* Versuch einer Systematisierung des Bewusstseinsproblem. (Tudat és élet.) 532—636. ll.

A tudattalan érzéki benyomások régebbi vizsgálatánál a szerző a tudat fogalmának többértelműségével találta magát szemben. E tanulmányában a tudat elméleti vonatkozásait dolgozza ki és vizsgálja a különböző tudatfelfogásokat (a tudat, mint aktuális szubjektum-objektum-kapcsolat, mint szubsztancia, mint processzus, mint az élő organizmus funkciója), továbbá a tudat formáit, módjait, feltételeit és értelmét. Végeredményben megállapítja, hogy a tudat másra vissza nem vezethető sui generis létmód, amely az élettel szoros összefüggésben van.

Lehner Ferenc.

ARCHIVES DE PSYCHOLOGIE.

Publiées par Ed. Claparède. Genève. Librairie Naville.

27. kötet, 1939. 1—398. ll.

Rey, André: *La destruction progressive du cortex cérébral chez le rat et ses effets immédiats.* (Az agy fokozatos elpusztítása a patkánynál és ennek közvetlen hatásai.) 1—88. ll.

Lashley szerint a patkánynál a magatartás nem az agy sérülésének helyétől, hanem nagyságától függ. Elmélete tehát szembe helyezkedik a lelki tényezők agyi lokalizáltságának tanával. A szerző is Lashley equipotenciális felfogásához kapcsolódik és azt kutatja, hogy a tanulásban az egész agy részt vesz-e vagy pedig csupán az egyes sejtek. Kísérletét kb. 200 patkánnyal három módon végezte: 1. Elektromos sokk hatására az állatnak felül nyitott lábából ki kell ugrania. 2. Az ajtót is ki kell nyitnia. 3. Labirintusból kell kitalálnia. A vizsgálatot műtét előtt és után több alkalommal megismételte. Az első kísérlet Lashley felfogását igazolja. Ha ugyanis a sérülés 20%-nál kisebb, a szokás bizonyos gyakorlással újra kialakul. A 2. és 3. kísérlet eredményei viszont szoros összefüggésben vannak a sérülés helyével is. Ezt azzal magyarázza, hogy az elsőnek van leginkább reflexjellege, a másik kettőnél viszont már konstrukciós képesség és más magasabbrendű tényezők is szükségesek. Említésre méltó az is, hogy az ú. n. műtėti sokk az állatnál jóval kevésbé jelentkezik, mint az embernél és feltűnő gyorsan a szervezet újra cselekvésképesé válik.

Hartzfeld C. A.: *De la typologie des juristes.* (A jogász-típusokról.) 89—99. ll.

A szerző szerint a jogászok között éles ellentétek vannak. Két tábort lehet megkülönböztetni, amely kb. egyenlő súllyal szerepel. Ennek magyarázatát típuskülönbségben találja. Az egyik intellektuális, logikus, sztatikus, introvertált. Ez a pereknél elsősorban a törvényt tartja szem előtt és azt betű szerint magyarázza. A másik érzelmi, intuitív, s az ítéletnél elsősorban az emberre, az eset egyéni voltára van tekintettel. Ez a típus a dinamikus és extravertált. Nem igazságot, hanem méltányosságot kíván, a törvényben annak jósága imponál neki.

Meili, Richard—Dain, Mehmet: *Expériences sur la signification des tests d'attention.* (Kísérletek a figyelempróbák jelentőségéről.) 113—133. ll.

A Toulouse—Piéron-féle figyelempróbát tökéletesítik technikai szempontból, hogy a mennyiségi eredmény részletezett legyen és a minőségi elemzésre több lehetőség adódjék. Az így kiegészített próbát végül összehasonlítják négy általában felállított figyelempróbalal.

De Montpellier, G.—Colle, J.: *Réactions conditionnées volontaires et involontaires.* (Szándékos és önkénytelen feltételes reakciók.) 134—156. ll.

Az embernél a feltételek reflex kiváltódása nem olyan egyöntetű, mint az állatoknál. Pszichogalvánikus reflexet hasonlítanak össze motóriussal. Az eredeti reflexet villamos árammal váltották ki, a felételeset pedig hanggal. A motórius reflex 68%-ban jelentkezik a pszichogalvánikus 97%-os gyakoriságával szemben és gyorsabban el is tűnik. Ennek okát a szerzők az ingerküszöb különbségében találják. A tanulmány gazdag bibliográfiát is közöl.

Rey, André—Oesterrieth, P. A.: *Dominance de l'organisme mental sur l'organisme physique. La réaction d'ouverture des yeux.* (Az értelmi organizáció uralma a testi organizáción.) 157—171. ll.

A probléma az volt, hogy bizonyos feltételek közben (tapintás, hang, beszélgetés, számolás) mennyire képes az ember szemét akarattal csukva tartani, vagyis testi reakción értelmileg uralkodni. A kísérleti alany szellemileg minél nagyobb munkát végez, annál nehezebb szemét csukva tartania. A gyermek bizonyos alkalmazkodási időt feltételezve 6 éves korától képes e kijelölt feladatra.

Claparède Edouard: *Sur une difficulté de la représentation somathesthésique de la giration du corps.* (Nehézség a test forgásának szomatesztheziás elképzelésével kapcsolatban.) 172—185. ll.

A szomatesztézist dinamikusnak tartja a szerző a sztatikus céneszthézissel szemben. Míg az utóbbiban az fejeződik ki, hogy testem van, a szomatesztézisben testben, térben lévőnek érzem magam. Ha a test teljes körforgást végez, ennek a mozgásnak a percepciója és reprezentációja között ellentét támad annyiban, hogy a körforgás utolsó részletét nem képes az alany elképzelni, az a törekvése támad, hogy az utolsó mozzanatot az elsővel kösse össze, a kiindulás képéhez marad hű. A jelenség gyakoriságát nem sikerült pontosan megállapítani.

Mercier, André: *Sur les opérations de la composition musicale.* (A zenei alkotás.) 186—224. ll.

A szerző a zene és matematika rokonságára mutat rá. A stílus nem más,

mint szabályok összessége. Az interpretál jól, aki felismeri ezeket a szabályokat. A skálával, a harmóniával és a ritmussal foglalkozik részletesebben formai szempontból s bemutatja a „harmonikus“ és a „ritmikus“ típusokat.

Dworetzky, Gertrud: *Le test de Rorschach et l'évolution de la perception.* (A Rorschach-próba és a percepció fejlődése.) 233—396. ll.

A tárgy percepciója három (globális, analitikus, szintetikus) fejlődési fokot mutat. Tehát a próba nemcsak a személyiséget tárja fel, hanem a percepció fokát is. A foltok értelmezése a korrallal plasztikusabbá válik, tehát a merevség és plasztikusság sem csupán karakter-fogalom, hanem korrelációban van a korrallal is. Az impulzivitás (szín), a külvilág felé fordulás (forma) és a mozgás (befeléfordulás) sem csupán típusok, hanem az egyes fejlődési fokokra is jellemzők.

Nagy M. Ilona.

PSYCHOLOGICAL BULLETIN

Edited by J. A. McGeoch, published by the American Psychological Association.

36. kötet, 1939. 1—842. ll.

Dashiell, J. F.: *Some rapprochements in contemporary psychology.* (Egy-máshoz közeledések a jelenkori pszichológiában.) 1—24. ll.

A szerző a kísérleti és a klinikai pszichológiai kutatásokban a pszichikus jelenségekről való felfogások kiszélesbedését tapasztalta, amely megmutatkozott a percepció alakelméletében (Wertheimer, Koffka, Köhler), a reakció organismusos pszichológiájában (Coghill, Carmichael, Wheeler), az idegműködés plaszticitás-tanában (Franz, Lashley, Jacobsen), a gyermeki viselkedést érettnek nyilvánító felfogásában (Gesell, Shirley, Pratt, McGraw) és a tanulás és felejtés dinamikus természetéből való felfogásban (Bartlett, Maier, Lewin).

McGeoch, J. A.: *Forms of citation adapted by the board of editors of the American Psychological Association.* (Az Amerikai Pszichológiai Társaság kiadói által elfogadott idézési formák.) 25—30. ll.

Kennedy J. L.: *A methodological review of extra-sensory perception.* (Az extra-szenzoriális percepció módszeres ismertetése.) 59—103. ll.

129 tanulmány alapján a szerző kimutatja, hogy az extraszenzoriális percepció vizsgálatát célzó kísérletek többé-kevésbé hibásak voltak abban, hogy a vizsgált tényezők között nem szelektáltak eléggé, a kísérletekben nem függetlenítték magukat a szenzoriális tényezőktől, végül az eredmények közé mentális adatok és logikai spekulatív következtetések is belekerültek. Greenwood dolgozata alapján sorolja fel a szerző az ajánlott ellenőrző feltételeket.

Richardson, H. M.: *Studies of mental resemblance between husbands and wives and between friends.* (Tanulmányok a férj és feleség, továbbá a barátok lelki hasonlóságáról.) 104—120. ll.

A különböző tanulmányok majdnem egyöntetűen kimutatták a férj és feleség, továbbá a barátok között az intelligencia fokának hasonlóságát. A temperamentumbeli megegyezés, bár alacsonyabb fokú, mint az intelligenciáé, mégis a legtöbb esetben pozitív volt. Az „állásfoglalások“, a vélemény-irányulások férjnél és feleségnél nagy mértékben megegyező. Figyelemreméltó Kirckpatrick tanul-

mánya a boldog és boldogtalan házasságról, melyben a boldogság fokának mértékéül az érdeklődések megegyezését vezette be.

Wewer, E. G.: *The electrical responses of the ear.* (A fül elektromos reakciói.) 143—187. ll.

167 tanulmány alapján a szerző bemutatja a fül elektromos reakcióira vonatkozó vizsgálatokat, kísérleti eszközöket, a reakció módok általános jellemző vonásait, a cochlea reakcióját, a cochlea-reakció eredetét, a fülideg reakcióját, a centrális idegrendszer reakcióját, a reakció embriológiai fejlődését, a phylogenetikus tanulmányokat, a középfülről és a belső fülről szóló kutatásokat, a reakcióknak a cochleában való lokalizációját és végül a különböző hallás-elméleteket.

Stevens, S. S.: *Psychology and the science of science.* (Pszichológia és a „science of science.”) 221—263. ll.

Az egyik modern filozófiai irány, a logikai pozitivizmus, a „science of science”, amely a tudományok egységét megvalósítani óhajtja, a nyelv tüzetes vizsgálata segítségével keresi a kapcsolatot a lélektannal is. A Bridgman-tól bevezetett operacionálizmus már sok vonatkozásban a lélektanban is visszhangra talált. (Tolman, Baring, Lundberg, Kantor, stb.) A szerző a nyelv vizsgálatát, amely szintaktikus, szemantikus és pragmatikus szabályoknak alávetett interszubjektív jelkapcsolatok vizsgálatából áll, a lélektani kutatás egyik fontos feladatának tartja.

Bird, Charles: *Suggestion and suggestibility.* A bibliography. (Szuggesztio és szuggesztibilitás.) 264—283. ll.

A szuggesztióra és a szuggesztibilitásra vonatkozó 233 tanulmányt sorol fel a szerző és ezekről igen részletes tárgymutatót is készített, amely a bibliográfia használhatóságát megkönnyíti.

Kantor, J. L.: *The current situation in social psychology.* (A szociálpszichológia jelenlegi helyzete.) 307—360. ll.

A szociálpszichológia mindjobban elkülönül a szociológiától és a szociológiai tudományoktól, de meg tudja különböztetni a saját kutatási területét az általános pszichológiától is, amennyiben az emberi cselekvés (akció) szociális és nem-szociális lélektani formái között pontos megkülönböztetést tud tenni. Az így önálló kutatási területtel rendelkező szociálpszichológia problémáinak rendszerezését tárja fel a szerző 82 irodalmi adat közlésével együtt.

Loutitt, C. M.: *The nature of clinical psychology.* (A klinikai pszichológia természete.) 361—389. ll.

A „klinikai pszichológia” nemcsak az egyéni viselkedés enyhébb, vagy súlyosabb abnormalitásaival foglalkozik, hanem segíteni akar a tanulmánnyal, a pályával, a házassággal vagy egyéb személyes kérdésekkel kapcsolatos egyéni problémák esetén is. A klinikai lélektan módszere elsősorban az egyes eseteknek igen alapos, rendszeres feldolgozása s a diagnózison túl a pszichoterápia alkalmazása.

Crawford, M. P.: *The social psychology of the vertebrates.* (A gerincesek szociálpszichológiája.) 408—446. ll.

Az alacsonyabb rendű gerincesek csoportos viselkedésének inger-reakcióvonalozásai, az aktivitás előmozdítása a társas együttlét által (social facilitation), az utánzás, az uralkodás, a családi élet, a közlés, a csoport reakciója az egyénnel szemben, a tisztálkodás, az élelem-elosztás és a kooperáció majmok

között, az egyes fejezetei az újabb állatlélektani kutatás szociális vonatkozásait ismerető tanulmányoknak, amelyet a 177 munka bibliográfiája egészít ki.

Shock, N. W.: *Some psychophysiological relations.* (Néhány pszichofiziológiai kapcsolat.) 447—476. ll.

Az oxigén-tenzió változás (a rövid ideig tartó hiány és a hosszabb idő alatti kevesebb oxigénmennyiség), a növekedett légnyomás, a sav-bázis egyensúly és a különböző gyógy- és kábítószerek (alkohol, aszpirin, dohány, koffein, benzodrine, foszfat-adagolás) és végül a carbohydrát anyagcsere pszichikus hatásait vizsgáló tanulmányokat mutatja be a szerző. (122 bibliográfiai adat.)

American Psychological Association, Forty-seventh Annual Meeting. (Az Amerikai Pszichológiai Társaság 47. évi összejövelete.) 501—578. ll. Közel 100 előadás rövid kivonata.

Southern Society for Philosophy and Psychology, Thirty-fourth Annual Meeting. (A Déli Filozófiai és Pszichológiai Társaság 34. évi összejövelete.) 587—621. ll.

Midwestern Psychological Association, Fourteenth Annual Meeting. (A Középnagyati Pszichológiai Társaság 14. évi összejövelete.) 622—638. ll.

Ferguson, L. W.: *The requirements of an adequate attitude scale.* (Adekvát állásfoglalás-skála szükségessége.) 665—673. ll.

A szerző az Amerikában egyre nagyobb tért foglaló állásfoglalás-vizsgálóknak (attitude-measurement) módszertanát igyekszik objektív alapokra helyezni.

Ryans, D. G.: *The measurement of persistence: an historical review.* (A kitartás mérése: történeti tanulmány.) 715—739. ll.

A kitartás fokának mérését több oldalról kísérelték meg: kvalitatív meghatározással, tesztekkel és kérdőívekkel. Ezek alapján megállapítható volt, hogy a kitartás: az intelligenciával csak kis korrelációban áll, az iskolai osztályzattal egyenes arányban van és egészen a felnőtt korig a korrallal együtt nő. Nemi vagy nemzetbeli különbségek nincsenek. Kitartás nélküli emberek inkább mutatnak tendenciát neurózis és intraverzió felé, mint a kitartást mutatók. A fájdalom, a kellemetlenség, a fáradtság elviselésének módja, a munkára, a tanulmányokra szánt idő nagysága mind-mind a kitartás fokára jellemzők. A szuggerálhatósággal, az alávetési hajlammal való szembezállás a kitartással egyenes arányban van. Azt azonban még nem sikerült kimutatni, hogy a kitartás a személyiség generális vonása lenne.

Hunt, W. A.: *A critical review of current approaches to affectivity.* (Az érzelemről szóló újabb kutatások kritikai ismertetése.) 807—828. ll.

Az érzelmeknek csak egy szűkebb körével, a kellemes és kellemetlen érzelmekre vonatkozó kimutatásokkal, foglalkozik a szerző. A kellemes és kellemetlen érzelmek intellektualisztikus, fenomenalisztikus (élménytani) és fiziológias felfogásainak bemutatása után a szerző ismerteti azokat a törekvéseket, amelyek a tárgyakból, a külső világ adataiból kiindulva a kellemes ill. a kellemetlen objektív feltételeit iparkodtak megállapítani.

Lehner Ferenc.

RIVISTA DI PSICOLOGIA NORMALE E PATHOLOGICA.

Organo della Societa' Italiano di Psicologia. Bologna.

35. kötet, 1939. 1—398. ll.

Niceforo, A.: *L'„Io“ allo specchio. Contributo allo studio delle autogiustificazioni e dello pseudo-rimorso.* (Az „En“ a tükör előtt. Függelék a látszat-lelkiismeret és az öngazolás tanulmányához.) 1—22. ll.

Ismerteti az „én“ különböző meghatározásait. Szembeállítja az „én“ cselekedeteit, az önbírálással, az öngazolással és azokkal a lelkiismereti alibikkel, amelyekkel az „én“ a számonkérő „én“ előtt az ártatlanságát igazolni törekszik. Bemutatja azokat a találékony és logikusnak látszó öngazolási szisztémákat, amelyekkel az „én“ a saját tükörképe számára kísérel meg igazolást adni.

Gatti, E.: *Sintomatologia percettivo-motoria dell'affaticamento nel decorso di una giornata di lavoro.* (A motorikus fáradtság látható tünetei egy napi munka folyamán.) 23—46. ll.

Egy újszerű taktilo-kinematikus gép segítségével a reggeli munka kezdetétől fogva egész napon át mérték a munkások nyomás-, ill. izom-erejét és a maximális nyomáserősség tartósságát. E vizsgálat segítségével az egyes munkásoknál megállapították a fáradtság hatását a teljesített munka minőségére is.

Migliorino, G.: *Automatismi superiori: Il riso.* (Felsőbb automatizmusok: a nevetés.) 47—60. ll.

Felsorolja a nevetés legfontosabb elméleteit és utal a komikum filozófiái vonatkozásaira. Majd anatómiai alapokon ismerteti a nevetés agyi lokalizációját és bemutatja e különleges mimikai kifejezés pszicho-mechanizmusát.

Galdo, L.: *Carraterologia e criminalita.* (Jellem és bűnözés.) 61—67. ll.

A jellem és az erkölcsi érzék kifejlődését mutatja be biológiai és milieu faktorokkal kapcsolatban. Utal a jellem és a morális érzék normális és abnormis fejlődésénél a szociális tényezők fontosságára. Az abnormis jellem egy érdekes esetét közli.

Vidoni, G.: *I giovani anormali psichici e la loro famiglia.* (A psychikusan abnormis fiatalok és családjuk.) 68—94. ll.

A jellemkialakulásban résztvevő tényezőket vizsgálja a szerző. Összehasonlításokat végzett elemi iskolás abnormis gyermekek, fiatalok bűnözők és munkás osztályok családjához tartozó gyermekek magaviselete és iskolai eredménye között. A családi élet és a betegségekre való hajlam között is párhuzamot keres. Felsorolva a különféle abnormitásokat, az abnormisok nevelésénél és ápolásánál előnybe részesítendő fontos szempontokat adja meg.

Marzi, A. — Tavernari G.: *Ricerche sull'intelligenza dei sordomuti.* (Siketnémaák intelligencia-vizsgálata.) 121—153. ll.

100 siketnéma gyermekre végeztek figyelem, felfogás, emlékezet, motorium, reakciós idő stb., továbbá általános intelligencia vizsgálatokat. A vizsgálat fő szempontja az volt, hogy a nyelvi kifejező készség hiánya mennyire befolyásolja az intelligencia fejlődését.

Galli, E.: *La consolazione.* (A vígasztalódás.) 154—175. ll.

A szerző szerint a vígasztalódás a fájdalom előli menekülés, vagyis a fájdalom eredeti okától eltávolodva új pszichikai állapot megteremtése. Kitér a különféle emberi szerencsétlenségekre, fájdalmakra és ezeket részletezve ismerteti a

vígasztalódás különféle formáival (erkölcsi, etikai, vallási stb.) kapcsolatban. Szerinte a vígasztalódás lényege a fájdalom csökkentése, a figyelem fokozatos elterelése segítségével a normális lelki állapot helyreállítása.

Canella, M. F.: *Il concetto di razza umana.* (Az emberi fajról.) 176—196. ll.

Az író az állatfajok eredetéből kiindulva az emberi fajokat vizsgálja. Fontosnak tartja a különböző faji típusok jellemzésénél a pszichikus jellem tekintetbevételét. Végül megállapítja, hogy az emberi nem dinamikus és plasztikus, mert minden nemzet új faji típus kialakulásának lehet kútforrása.

Glück, G.: *La buona forma matematica. Contributo alla psicologia della forma.* (A jó matematikai forma, függelék az „alak” pszichológiájához.) 209—254. ll.

Újfajta tachisztoszkopos vizsgálatok segítségével különféle összeállítású, matematikai ábrákból álló sorozatok exponálásával a szerző arra az eredményre jut, hogy a jó forma nem a matematikai faktoroktól függ, hanem elsősorban biológiailag van meghatározva.

Pinelli, M.: *Contributo alla ricerca delle attitudini eidetiche visive negli anormali psichici.* (A pszichikusan abnormisok eidetikus képességének lélektani vizsgálatához.) 255—259. ll.

A firenzei egyetemi lélektani intézet az eidetikus hajlam többi vizsgálatához függelékképpen 150 pszichikusan abnormis gyermeket vizsgált meg, akik közül azonban csak egyetlen mutatott eidetikus jelenségeket.

De Simone Minaci, A.: *Psicologia dell'Attore.* (A szereplés pszichológiája.) 260—271. ll.

Diderot Paradox sur le comédien vázlatával kapcsolatban Tilgher esztétikájának értékére mutat rá.

Canella, M. F.: *Australiani, fossili viventi.* (Ausztráliaiak, eleven régiségek.) 329—334. ll.

Antropológiai, pszichológiai és etnográfiai szempontból jellemzi az ausztráliaiakat és ismerteti e régi faj eredetének problémáját.

Falorni, M. L.: *Studi sull'attenzione negli anormali psichici.* (Pszichikusan abnormisok figyelemvizsgálata.) 355—375. ll.

A firenzei Umberto intézetben 100 ideges és fejlődésben visszamaradt gyermekben figyelem-vizsgálatokat végeztek, amelyet az értelmi aktivitás fokmérőjének vettek. Az egyes figyelmi vizsgálatok nem mutattak teljes korrelációt, de igen sok értékes felvilágosítást nyújtottak az abnormisok mentális aktivitási fokának terjedelmére nézve. A cikk gazdag megfigyeléseket ad a pszichikusan abnormisok figyelmi adataira vonatkozóan.

Barcza Erika.

ZEITSCHRIFT FÜR ANGEWANDTE PSYCHOLOGIE
UND CHARAKTERKUNDE.

Herausg. v. Ph. Lersch, Leipzig. J. A. Barth.

57. kötet, 1939. 1—396. ll

Krehl, Frieda: *Schulleistung und Lebensleistung ehemaliger Mittelschüler.* (Középiskolás tanulók iskolai és az életben elért eredményei.) 1—49. ll.

Az iskolai bizonyítvány és az életben elért eredmény korrelációját a szerző kérdőív segítségével tanulmányozta. Bár a megvizsgáltak kb. 40 százaléka pályáját nem a kedve szerint választotta, elégedetlen mégis csak 16% volt. Valamely pályához való igen erős vonzódás azon a pályán megelégedettséget eredményezett. Az iskolai teljesítmények nagyjában megfeleltek az életben elért eredményeknek. A szerző végül a kedvenc tantárgy és a későbbi foglalkozás korrelációját is vizsgálta.

Zietz, Karl: *Zur Entwicklung des kausalen Denkens bei Kindern.* (A gyermeki kauzális gondolkodás fejlődése.) 50—85. ll.

A gyermek számára minden jelenség egységes folyamat, amely még nem tagolódik részletekre. Az oksági összefüggés megragadása a 10—14. években kezdődik, ez azonban nem lineáris, hanem cirkuláris szerkezetű, analog a perpetuum mobile technikai szerkezetéhez (v. ö. Piaget: réaction environnante-tal.) Ezt a cirkuláris szerkezetet a gyermek csak a 14. életév után tudja áttörni s tud eljutni a valóságnak megfelelő kauzális összefüggés felismeréshez.

Scholl, Robert: *Kinderheime als psychologische Forschungsstätten.* (Gyermekotthonok, mint pszichológiai kutatóhelyek.) 86—103. ll.

A gyermekotthonokat a szerző a lélektani kutatás kincsesbányáinak tartja, mert ezek éppen oly gazdag megfigyelési lehetőséget nyújtanak, mint a hadseregpszichológiában a mindennapi cselekvés alapján történő lélektani, illetve karakterológiai jellemzések. Bár Németországban a nehezen nevelhető gyermekeket az idegklinikákon külön osztályokon figyelik meg, nagyobb arányú gyermekvizsgálatra mód egyedül csak a bécsi „Kinderübernahmestelle der Gemeinde Wien“ intézetben lehetséges. Ehhez hasonló megfigyelési lehetőségek megszervezését sürgeti a szerző Németország többi városaiban is.

Jebesen, Rolf: *Sammelbericht über neuere Untersuchungen zur sittlichen Entwicklung von Kindern und Jugendlichen.* (A gyermekek és a serdültek erkölcsi fejlődésének újabb kutatásai.) 104—127. ll.

Táblázatok segítségével az erkölcsi fejlődésre vonatkozó 23 tanulmány eredményeit dolgozza fel a szerző. Nehezteli, hogy a vizsgálatok nem történtek a vizsgált személyek jellemző csoportjainak kiválogatásával, hanem csak ötlet-szerűen. Annak a reménynek ad kifejezést, hogy az egész német gyermekanyag módszeres feldolgozásával a közeljövőben a kérdés megoldása lehetségessé válik.

Kurth, Wolfram: *Der Arzt, sein Typ und sein Charakter.* (Az orvos-típusok és orvos-karakterek.) 129—215. ll.

A ma orvosának jellemzése Kretschmer, Pfahler, Kroh, Jaensch, Jung és mások karakterológiájának, ill. tipológiájának alapján. Az első rész az orvos-ideállal, a páciens számára ideális orvos-képpel foglalkozik, majd bemutatja, milyen orvos-ideált tűz ki maga az orvos. A második rész a különböző tipológiák összeegyeztethetőségéről szól. Ez az összehasonlítás a pályaválasztásnál használható. A szerző 152 irodalmi utalás széleskörű anyagát is feldolgozta.

Beck, Walter: *Grundzüge der amerikanischen Psychologie.* (Az amerikai pszichológia jellemzése.) 241—276. ll.

Hetzer, Hildegard: *Psychologische Begutachtung von Kindern aus geschiedenen Ehen.* (Pszichológiai véleményadás elvált szülők gyermekeiről.) 277—302. ll.

Az elvált szülők közül az apánál ill. az anyánál való továbbnevelés problémájának vizsgálata. Azzal a szülővel való érintkezés is, amelyiknél nem lakik a gyermek, igen fontos lélektani háttér feltárásával oldható csak meg. Ennek figyelembevételre elsősorú feladata kell, hogy legyen a válóperes bíróságnak és az ügyvédeknek. A szerző 30 eset vizsgálatával mutat rá a jellemző adatokra.

Schade, Wilhelm: *Handschrift und Erbcharakter. Eine Untersuchung bei Kindern und Jugendlichen.* (Írás és öröklődő karakter.) 303—381. ll.

A Pfahler-féle két alapfunkciótípus (a „szilárd“ és a „folyékony“) kézírásának jellemző vonásait vizsgálja a szerző s ez egyúttal az írás öröklődő jellegére is világosságot vet. 92 k. sz.-en a típusmegállapítás céljából a Rorschach-vizsgálatot, a többszötesztet és a Dambach-féle munkaeljárást alkalmazta. A kétféle típusnál megvizsgált 19 írásjelet s ezeket sikerült a kétféle típushoz jellemzően hozzárendelni.

Tarcsay Izabella.

ZEITSCHRIFT FÜR PSYCHOLOGIE.

Organ der Deutschen Gesellschaft für Psychologie. Herausg. v. F. Schumann, E. R. Jaensch, O. Kroh. Leipzig J. A. Barth.

145. kötet, 1939. 1—394. ll.

Hofstätter, Peter, R.: *Über die Schätzung von Gruppeneigenschaften.* (Csoporttulajdonságok megbecsléséről.) 1—44. ll.

K. Bühler arány-összehasonlítás problémájához kapcsolódva a szerző különböző hosszú pálcikák hosszának megbecslésénél az érzékelés (Wahrnehmung) analízisét kíséri meg statisztikai teoretikus apparátust alkalmazva.

Fleischer, Ernst: *Zur Psychologie des Flächensehen.* (A felületlátás pszichológiájához.) 45—111. ll.

Igen gazdag kísérletsorozattal és szemléltető ábrákkal vizsgálja a szerző a felületlátás törvényszerűségeit, mindenütt kiemelve a par excellence pszichológiai tényezők fontos szerepét.

Mohrmann, Klaus: *Lautheitskonstanz im Entfernungswechsel.* (Hangérzékelés állandósága a távolságváltozásoknál.) 145—199. ll.

Különböző távolságokban felállított hangszórók segítségével 24 kísérleti személyen vizsgálta a szerző a hangérzékelés konstanciáját és a nagyság és alakkonstancia törvényeihez analog eredményekhez jutott. A különböző hangfajták közül az emberi beszéd mutatta a legnagyobb konstanciaértéket. A részleteredményekben bő tanulmány a konstanciának számos feltételét is bemutatja.

Holt-Hansen, Kristian: *Studien über Schall-lokalisierung.* (Hanglokalizáció vizsgálatok.) 200—211. ll.

Ez a második része az ugyanitt (Bd. 120, 1931.) megjelent tanulmánynak és az emberrel szemközti irányból jövő hang iránymeghatározásával foglalkozik.

Roelofs, C. Otto: *Ist die Wahrnehmungszeit messbar?* (Mérhető-e az érzékelés ideje?) 212—235. ll.

A Wahrnehmungszeit abban különbözik az Empfindungszeittől (e kettőre a magyarban nehéz két különböző terminust megadni), hogy az utóbbi céltudatos, érzéki élmény (Van der Horst). Fröhlich, Van der Horst, Haselhoff-Wiersma kísérleteinek kritikája után a szerző arra az eredményre jut, hogy az érzékelés

ideje nem mérhető és ezt nemcsak az egyes szerzők véleményei alapján kell elfogadnunk, hanem matematikai biztossággal be is bizonyíthatjuk.

Zillig, Maria: *Schulfreudinnen*. Ein Beitrag zur Psychologie des Gemeinschaftslebens elf- bis zwölfjähriger Volksschülerinnen. (Iskolai barátnők.) 236—252., 281—357. II.

A barátság megjelenési formáit, a környezet és a személyiség hatását a barátság keletkezésére és lefolyására és végül a barátság szerepét az iskolai osztály közösségi életében és annak jelentőségét kutatta a szerző 46 tanuló vizsgálata alapján.

Groos, Karl: *Über das Nachahmen*. (Az utánzásról.) 358—389. II.

146. kötet, 1939. 1—396. II.

Wagner, Karl: *Über die Grundlagen der psychologischen Forschung Friedrich Nietzsches*. Beiträge zur Geschichte der Psychologie, I. herausg. v. Fr. Sander. (Nietzsche pszichológiájának alapvető vonásai.) 1—68. II.

Meinecke, Georg: *Herkunftsbeziehungen des Schöpferischen?* Grundfragen einer Psychologie des produktiven Denkens. — (A teremtő gondolkodás eredetéről.) 69—160. II.

A produktív, az alkotó tehetséget a legkülönbélebb szempontokból vizsgálták. Meglepő, hogy a produktív gondolkodásnak, a tehetség alkotó „erejének“ kutatása eléggé háttérbe szorult. Ezt kísérli meg felfedni a szerző, mint maga írja, nem rubrikák, tabellák és statisztikák, hanem az életnek megfelelő (lebens-typisch) módszer segítségével. Gazdag irodalom fejezi be a tanulmányt.

Johannesson, Broddi: *Eidetsche Untersuchungen in Island*. (Eidetikuss vizsgálatok izlandi gyermekeken.) 161—181. II.

Jaensch, E. R.: *Neues und Grundsätzliches in den Aufgaben der Wahrnehmungspsychologie*. Einleitung zu der Arbeit von K. Leyer. (Az érzékelés lélektanának feladatairól.) 193—228. II.

Az érzékelésnek Hering és Helmholtz által megadott elméleteivel ellentétben a szerző a saját felfogását mutatja be, amely szerint az érzékelés fejlődésében első a „tiszta“ érzet és képzet együttes fellépése s csak későbbi állapotban közeledik ez asymptotikusan a „tiszta“ érzet felé. Ennek a felfogásnak tipológiai vonatkozásait is tárgyalja.

Leyer, Kurt: *Tiefenwahrnehmung in den Entwicklungsphasen*. Ein Beitrag zur genetischen Wahrnehmungslehre und zur Phasencharakteristik der Jugendentwicklung. (A mélységérzékelés fejlődésfázisai.) 229—280. II.

Hering-féle tükröhaploszkoppal és tachisztoszkoppal végzett kísérletek alapján megállapítja a szerző, hogy a gyermekkorban (J₁-fázis) a mélységérzékelés centrális faktoroktól (képzet, figyelem impulzusok stb.), a fiatalkorban (J₂-típus) peripheriás tényezőktől függ elsősorban. Ezek a megállapítások megerősítik azt a véleményt, hogy a mélységlátás elsősorban típushoz kötött és az integráció fokával (Jaensch) korrelációban áll.

Märting, Hans: *Die „Phonetik“ der Kinderzeichnung*. (A gyermekrajzok „fonetikája“.) 281—306. II.

K. Bühler elnevezéséhez kapcsolódva „fonetika“ terminuson a szerző a gyermekrajzok „elemeit“, a mozgás és a rajzkészítés legegyszerűbb formáit érti. Kb. 20.000 gyermekrajz vizsgálata alapján a rajzokhoz szükséges mozgások iráb-

nyának figyelembevételével a szerző jellemző adatokat kapott e rajzok előállítási módjaira, a nemi különbségekre és a korra. Az egész próbálkozás nem más, mint a rajzolás grafológiájának alapvetése.

Sartorius v. Waltershausen, B.: *Bemerkungen zur Klassifikation der Empfindungen.* (Az érzetek osztályozásához.) 307—315. ll.)

Wellek, Albert: *Verzeichnis des deutschen psychologischen Schrifttums des Jahres 1938.* (Az 1938. évi német pszichológiai irodalom bibliografiája.) 316—369. ll.

147. kötet, 1939. 1—412. ll.

Hummeltenberg, Max: *Vorstellungstypus, Gedächtnis und Gesamtpersönlichkeit.* (Képzettípus, emlékezet és személyiség.) 10—37. ll.

E. R. Jaensch bevezetése (1—9. lap) is mutatja, hogy a szerző a képzetípusok és az emlékezet problémáját az integrációs tipológiába ágyazza be. 41 k. sz.-en az Aubert-, a prizmás-szemüveg-, az Exner-féle spirális és a düsseldorf-i kép-teszt, továbbá emlékezet-vizsgálatokat végzett.

Schleier, Richard Paul: *Motorik und Gesamtpersönlichkeit.* Eine filmische Untersuchung zur Integrationstypologie. (Motórium és személyiség.) 38—65. ll.

A Jaenesch-féle J_1 és S_1 típusú embereknek van legnagyobb mozgásgazdagságuk és motórius kifejező készségük, a két típus mégis lényeges különbségeket mutat. A J_3 és S_2 már kevésbé gazdag mozgásképet mutat.

Fleischer, Ernst: *Die Querdisparation als physiologische Grundlage des binokularen Tiefensehens.* (A querdiszparáció a binokuláris mélységlátás fiziológiai alapja.) 65—132. ll.

A szerző kimutatja, hogy a querdiszparáció — a látott kép értelmére való tekintet nélkül — megfelelő feltételek mellett automatikusan adja a mélységlátást s ez nem az egymásnak megfelelő retináképeknek pszichikus aktus alapján való összerendezés eredménye. Olyan esetekben is, amikor a mélységlátás tapasztalt adatok alapján keletkezettnek gondolható volt, ennek a mélységlátásnak végső okaként — a szerző szerint — a querdiszparáció fiziológiai hatását tekinthetjük.

Jaensch, E. R.: *Die psychologische Anthropologie als völkischer Kultur- und Erziehungsfaktor in einem europäischen Lande.* (A pszichológiai anthropológia, mint népi kultúra- és nevelési tényező az egyik európai államban.) 145—169. ll.

A szerző a görög pszichológusnak, Boreasnak, a görög Akadémia elnökének, az athéni professzornak munkásságát méltatja annak 40 éves doktori évfordulója alkalmából.

Rohracher, Hubert: *Vorarbeiten zu einer Theorie der psychischen Allgemeinzustände.* (A pszichikus „köz-állapot“ elméletéhez.) 170—182. ll.

A „köz-állapot“ új terminusnak bevezetését a szerző azzal indokolja, hogy eddig nem igen vették figyelembe az egyes élményeknek meghatározott pszichikus milieu-ben való beágyazódását, amelyet köz-állapotnak, vagy egy jobb szóval, élmény-szférának, pszicho-szférának nevez.

Oelrich, Waldemar: *Über die geistige Ausdruckserscheinung und die Möglichkeit ihrer psychologischen Auswertung zur Erfassung der Persön-*

lichkeitsstruktur. (A szellemi kifejezés és a személyiség lélektani megragadásának lehetősége.) 183—214. ll.

A szellemi kifejezésnek (pl. beszéd, írás) funkcionális-lélektani vizsgálata mindjobban megköveteli, hogy ezeket ne csak kognitív teljesítménynek tekintsük, hanem egyéb funkció-területek megnyilvánulásainak is és ez utóbbiak megfelelő kategóriával közelítsük meg.

Thelen, Erich: *Zuordnungsversuche an Schriftproben von Zwillingen.* (Ikrek íráspróbáinak egymáshoz rendelése.) 215—237. ll.

25 ikerpár 3—3 meghatározott feltételek mellett készült írását kellett 6 személynek a hasonlóság szempontjából kettesével egymáshoz rendelni. 14 évesnél idősebb korban a hozzárendelés eredményesebb. Legbiztosabbak azok a hozzárendelések voltak, amelyek a betű- és jel-formák egyes adatain alapultak.

Herrmann, Egon: *Messungen an Handschriften von Zwillingspaaren unter 14 Jahren.* (14 évesnél fiatalabb ikerpárok írásvizsgálata.) 238—255. ll.

Trebeck, Richard: *Die Anthropologie des Johann Caspar Lavater.* Beiträge zur Geschichte der Psychologie, II. herausg. v. Fr. Sander. (Lavater anthropológiája.) 274—327. ll.

Thurnwald, Richard: *Der Kulturhintergrund des primitiven Denkens.* (A primitív gondolkodás kulturális háttere.) 328—357. ll.

A primitív gondolkodás jellemző kulturális vonatkozásai a szerző szerint a következők: A primitivitás minden emberi gondolkodás alapja (v. ö. Jung kollektív tudattalanjával); ez diffúz gondolkodás; inkább a kollektívhez, mint az egyénhez kötött és az előbbire nézve specifikus; a kultúremberben a magasfokú szakképzés és a diszciplinált gondolkodás mellett — különösen fáradtság esetén — felismerhetők a primitív gondolkodás vonásai, stb., stb.

Roelofs, C. Otto—Van der Waals, H. G.: *Autokinetische Bewegungsempfindung.* (Autokinetikus mozgásérzékelés.) 358—400. ll.

A szerzők vizsgálják, vajjon az autokinetikus mozgásérzékelés mellett a fixált pontnak megállapíthatóan autokinetikus elhelyezkedése van-e s ez excentrikus, egocentrikus vagy mind a kettő. Végül változik-e autokinetikus mozgásnál a kéz és a törzs között a relatív lokalizáció és van-e a mozgás iránya tekintetében különbség a jobb és a balkéz között?

Lehner Ferenc.

TÁRSULATI ÜGYEK.

JEGYZÖKÖNYV,

A MAGYAR PSZICHOLÓGIAI TÁRSASÁGNAK 1940. ÉVI MÁJUS HÓ 9.-ÉN AZ EGYETEMI IDEG- ÉS ELMEKÓRTANI KLINIKA ELŐADÓTERMÉBEN MEGTARTOTT KÖZGYÜLÉSÉRŐL.

Jelen voltak: Benedek László elnök, Ranschburg Pál tiszteletbeli elnök, Boda István ügyvezető társelnök, Lehoczky Tibor főtitkár, Mátrai László titkár, Lukácsné Szász Irén pénztáros, Burger Károly ügyész, valamint a választmány és a Társaság számos tagja és az érdeklődő nagyközönség.

Benedek László elnök megnyitotta a közgyűlést, a jegyzőkönyv hitelesítésére felkérte Schiller Pál és Horányi Béla urakat, majd elnöki beszédében méltatta az elhunyt Freud Zsigmondnak, a pszichoanalitikus iskola alapítójának tudományos jelentőségét és érdemeit, majd kegyeletes szavakkal emlékezett meg Büchler Pál tanársegéd, elhunyt tagtársunkról, s Schaffer Károly professzorról, a magyar pszichiátria nagy halottjáról.

A nagy tetszéssel fogadott szavak után Boda István ü. v. társelnök tartott nagy érdeklődéssel kísért előadást „A magyarság mint lélektani kérdés“ címmel.

Ezután Lehoczky Tibor tartotta meg főtitkári beszámolóját:

Tisztelt Közgyűlés!

A Magyar Psychologiai Társaságnak egy év előtt, 1939. május 31-én tartott közgyűlése óta a következő, a Társaság életében jelentős eseményekről számolhatok be:

Egy év alatt 11 felolvasó ülést tartottunk, amelyek részben közérdekű, részben tudományos előadások voltak. — Közérdekű előadássorozatunknak már címben is kifejezésre igyekeztünk juttatni az előadások vezérgondolatát, amely abban jelölhető meg, hogy a magyar tudomány és irodalom kimagasló egyéniségei ismertessék meg a hallgatóságot speciális munkaterületük magyar vonatkozású lélektani határkérdéseivel. Az előadássorozatot 1939. október 19-én Szabó Zoltán professzor úr nyitotta meg „Valóságos és látszólagos öröklés“ című nagyszerű előadásával. A következő hónapban Zilahy Lajost, a neves író-t sikerült megnyerni „Irodalom és lélektan“ című, igen nagy érdeklődéssel fogadott előadásának megtartására. December hónapban Karácsony Sándor egyetemi magántanár tartott eredeti gondolatokban gazdag előadást a „Magyar észjárásról“. 1940. február 1-én Várkonyi Hildebrand professzor „Egy aktivista lélektan körvonalai“ címen tartott nagyvonalú előadást, március 14-én Bakay Lajos sebészprofesszor „Az orvos és a beteg“ című lélektani megfigyelésekben gazdag, április 18-án Schütz Antal professzor „Emberismeret és embertisztelet“ című magasaróptú előadásában gyönyörködött a nagyszámú és lelkes hallgatóság.

Megemlíthetem azt is, hogy közérdekű előadássorozatunk nagy erkölcsi

sikerét látva, annak a jövő évben való folytatására határoztuk el magunkat és erre már több nagynevű tudóunkat és művészünket sikerült megnyerni.

Tudományos felolvasó üléseink a következők voltak:

Fülei *Boda* István: A kísérleti személyvizsgálatok és az értelmiségvizsgálatok, mint egymás kiegészítői.

Steif Antal: Motorius vizsgálatok ikreken.

Harkai *Schiller* Pál: Az önkéntelen babrálásról.

Mátrai László: Élmény és műalkotás tipológiája (Balzac és Flaubert).

Máday István: Az ember ösztönei.

Boda István: A „magyarság“ mint lélektani probléma.

A Társaság szakosztályai szintén igen élénk tudományos tevékenységet fejtettek ki. Első helyen kell említenem a gyakorlati lélektani szakosztályt, mely eddig négy estét betöltő előadássorozatot tartott és további két felolvasó ülés e hónapban esedékes. Az előadássorozat címe: A gyakorlati lélektan munkaterületei, előadói a következők:

Urbányi János, Márkás áruk reklámozásának lélektani alapja.

Lehner Ferenc, Az iparostanoncok betanítása.

Grúsz Frigyes, Az ösztönök irányítása.

Vajkai Júlia, Megfigyelések egy inségestelep gyermektársadalmában.

Almási Endre, A Bedeaux-rendszer és a munkás.

Hornyánszky István, A szervezőképesség vizsgálata.

Steif Antal, Fogyasztási szokások tanulmányozása.

Nagy Mária, A genfi Rousseau neveléslélektani intézet.

Máday István, Személyiségvizsgálatok szempontjai.

Benedek István, A bűnöző gyermekek ösztönalkata.

Az örökléstan szakosztály 1939. december 19. és 1940. április 26. közt három előadást rendezett, előadói a következők voltak: *Malán Mihály*: A tájékozódási képesség öröklődése. *Oláh* László: A nemiség öröklődése. *Román* Goldzieher Klára: Az írásjellel öröklődése. *Steif* Antal: A mozgásképző öröklődése. *H. Révész* Margit: A női tehetségek kialakulása különös tekintettel gr. Brunswick Terézre. — A neveléslélektani szakosztály előadássorozata április 2-án vette kezdetét és e hó 28-án fejeződik be. A három estét betöltő előadássorozat előadói: *H. Schiller* Pál: A pszichodiagnózis módszerei. *Róder* Pál: A tanuló lelki alkata és a szelekció. *Hornyánszky* István: Ösztönlélektan és etikai karakterológia. — Végül a kriminálpszichológiai szakosztályban — *Németh* Péter, szakosztályi elnök úr öméltségére meghívására August *Eichhorn* f. hó 14-én fogja tartani nagy érdeklődéssel várt előadását a züllött, neurotikus fiatalokról.

A nemzetközi kapcsolatok ébrentartása szempontjából igen nagy fontosságú, hogy Társaságunk tagjai nemcsak idehaza, hanem külföldön is élénk tudományos tevékenységet fejtettek ki. Így az 1939. augusztusban Kopenhágában tartott III. Nemzetközi ideggyógyász kongresszuson *Benedek* László, *Eszenyi* Margit, *Horányi* Béla és *Lehoczky* Tibor, továbbá a zürichi Psychotechnikai kongresszuson *Boda* István, *Lehner* Ferenc és *Noszlopi* László tagjaink tartottak nagy tetszéssel fogadott előadásokat.

Amint méltóztatnak látni, a feszült nemzetközi légkör legkevésbé sem gátolta Egyesületünk tudományos életét, aminek további bizonyosága, a Magyar

Psychologiai Szemle 1939. évfolyamának megjelenése. A tartalmas, 140 oldal terjedelmű kötetben *Boda István*, *Baranyay Erzsébet*, *Nyíró Gyula*, *Lukácsné Szász Irén*, *Molnár Ilona* és *Vértés O. József* írtak értékes önálló tanulmányokat. A szerkesztés felelősségteljes és nehéz munkáját nagy hozzáértéssel és szeretettel ezúttal is Várkonyi Hildebrand professzor végezte, aki kevéssel a szép kötet megjelenése után, valamennyiünk legnagyobb sajnálatára bejelentette — nagy elfoglaltságára való hivatkozással — a szerkesztői teendőkről való lemondását. Úgy érzem, hogy az egész Társaság nevében ki kell fejeznem őszinte köszönetünket és hálánkat *Várkonyi* professzor úrnak önzetlen és páratlan körültekintéssel végzett szerkesztői működéséért, amellyel lehetővé tette, hogy a Társaság életére oly fontos Szemle ilyen nehéz időkben is megjelenhessen. A Szemle gazdag tartalma és magas színvonala érthetővé teszi azt a széleskörben megnyilvánuló érdeklődést, amelynek kifejezése intézményeknek és magánosoknak hozzám, mint főtítkárhoz intézett kérélmé a Szemle beszerzésére vonatkozólag. A Társaság választmánya, — hogy a szerkesztés folytonossághiányt ne szenvedjen, — február 28. és március 14-i ülésén *Boda* ügyvezető elnök úr ajánlatára két szerkesztőből és két segédszerkesztőből álló bizottságot jelölt ki a teendők ellátására. A szerkesztők: *Lehoczky Tibor* és *Mátrai László*, a segédszerkesztők: *Horányi Béla* és *Lehner Ferenc*. Örömmel jelenthetem, hogy a Szemle 1940-es évfolyamának anyagát összeállítottuk és kinyomatása folyamatban van.

Úgy érzem, hogy valamennyiünk nevében hálás köszönetünket kell kifejeznem a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter úr önmagyméltóságának, aki jelentékeny pénzösszeg, 1040.— P kiutalásával sietett Egyesületünk segítségére azáltal, hogy szemlének 1938—39-es évfolyamait megrendelte az Országos Könyvforgalmi és Bibliographiai Központ, továbbá 40 állami középiskolai tanári könyvtár számára. Az összeg kiutalása részben már megtörtént, részben folyamatban van.

Tagjaink összes létszáma 256. Ez ugyan a múlt évi taglétszámhoz viszonyítva (327) csökkenést mutat, azonban hangsúlyoznom kell, hogy ezt nem a kilépéseknek ezévi szaporodása, hanem az a körülmény magyarázza, hogy a tagdíjakkal kapcsolatos reklamációk miatt kénytelenek voltunk a tagnévsort igen alapos revízió alá venni. Ez évben kilépésüket mindössze négyen jelentették be, amellyel szemben áll 4 működő és 2 pártoló tag felvétele.

Befejezésül méltóztassanak megengedni, hogy hálás szívvel köszönjem meg a Psychologiai Társaság velem szemben megnyilvánuló kitüntető bizalmát. A választmányi ülésnek kifejtettem azokat az indokokat, amelyek engem — legnagyobb sajnálatomra — arra kényszerítenek, hogy főtítkári állásomról lemondjak. Őszinte hálával mondom köszönetet *Benedek László* elnök úr öméltóságának nagyvonalú vezetéséért és megértő irányításáért. Ugyancsak hálásan köszönöm a tisztikar és a választmány szeretetteljes támogatását. E helyen különösen ki kell emelnem *Boda István* ügyvezető elnök úr, *Mátrai László* titkár úr és *Lehner Ferenc* választmányi tag úr nagyértékű agilitását és hozzáértését, amellyel főtítkári teendőim végzésében mindenkor oly nagy segítségemre voltak.

Tisztelettel kérem jelentésem kegyes elfogadását és a felmentvény megadását.

A beszámolót a közgyűlés tudomásul vette s a felmentvényt megadta.

Elnök javasolta ezután, hogy a közgyűlés fejezze ki jegyzőkönyvi köszönését a távozó főtitkárnak a Társaság érdekében kifejtett odaadó és értékes munkásságáért; a közgyűlés a távozó főtitkárnak egyhangúan köszönetet szavazott.

Lukácsné Szász Irén terjesztette elő ezután a pénztári jelentést, majd a számvizsgáló bizottság nevében Kronfusz Vilmos számvizsgáló bizottsági tag jelentette, hogy a bizottság a könyvet felülvizsgálván az összes számadásokat rendben lévőnek találta. A közgyűlés a jelentéseket tudomásul vette s a felmentvényt megadta.

Benedek László elnök ezután bejelentette, hogy nagy elfoglaltsága miatt kénytelen a Társaság elnöki székétől megválni s kéri maga számára is a felmentvény megadását.

Ranschburg Pál emelkedett szólásra s a Társaság nevében őszinte sajnálkozását fejezte ki Benedek László távozása miatt. Meleg szavakkal méltatta érdemeit, kifejezte a Társaság köszönését, majd javaslatot tett Benedek Lászlónak örökös tiszteletbeli elnökké választására, amit a közgyűlés egyhangú lelkesedéssel tett magáévá.

Ezután Lehoczky Tibor az 1940. május 9.-én tartott választmányi ülés határozatai alapján a következő indítványokat terjesztette elő:

1. A társaság elnökévé Várkonyi Hidebrand egyetemi professzor úr választassék meg. A javaslatot a közgyűlés egyhangú lelkesedéssel tette magáévá s Benedek László üdvözölte az újonnan megválasztott elnököt.

2. Főtitkárrá választassék meg Angyal Lajos, egyetemi m. tanár úr, a pszichiátria kiváló művelője.

3. Szabó Zoltán úr, az Örökléstani Szakosztály elnöke s Bogár Cecil pécsi egyetemi professzor választassanak meg társelnökökké.

4. Kollarits Jenő egyet. e. rk. tanár úr és Kammel Willibald bécsi egyetemi tanár tudományos érdemeik elismerésül választassanak meg tiszteleti tagokká.

5. A közgyűlés járuljon hozzá a következő alapszabálmódosításhoz: Tekintettel a Társaság megnövekedett ügyforgalmára, a Társaság elnöke mellett létesítsék „ügyvezető elnöki” tisztség s az elnökség bizassék meg ilyenirányú javaslatnak a Belügyminiszter Úr öngyméltóságához való felterjesztésével.

6. Ez utóbbi tisztségre Boda István ügyvezető társelnök választassék meg.

7. Az alapszabályok III. fejezetének 8. pontja értelmében ki-sorsolt választmányi tagok egyharmada (Dénes Tibor, Balassa

Bruno, Alszeghy Zsolt, Révész Margit, Koszó János, Mester János, Halasy-Nagy József, Balta Gyula, Szondi Lipót, Bálint Antal újból választassék választmányi taggá.

8. Végül javasolja a választmány Lehoczky Tibor lelépő főtitkárnak választmányi taggá való megválasztását.

Mindezen javaslatokhoz, valamint a pénztáros által előterjesztett 1940.-re szóló költségvetéshez a közgyűlés egyhangúan hozzájárult.

Egyéb indítvány nem lévén, Várkonyi Hildebrand emelkedett szólásra, köszönetet mondott a Társaság bizalmáért, röviden vázolta leendő elnöki munkájának irányelveit, majd a közgyűlést bezárta.

Budapest, 1940. május hó 9.

Hitelesítik:

Dr. Harkai Schiller Pál s. k.,

Dr. Horányi Béla s. k.

Dr. Mátrai László s. k.,

titkár, a közgyűlés jegyzője.

A MAGYAR PSYCHOLOGIAI TÁRSASÁG 1940. ÉVI JÚNIUS HÓ 1.-EN TARTOTT VÁLASZTMÁNYI ÜLÉSÉN ELFOGADOTT JAVASLAT.

Társaságunk legutóbbi közgyűlésén Boda István tartott előadást a magyarság lényegét alkotó lelki tényezőkről. Ennek a sokirányú elgondolkozásra készítő előadásnak a hatása alatt indítványozzuk, hogy alakítson Társaságunk *Magyarságlélektani Szakosztályt*, amely hivatva volna egyfelől kutatni és tudományos figyelemmel kísérni mindazokat a lelki tényezőket, amelyek a magyarságra nézve jellegzetesek és lényegesek — másfelől megvonni, majd tartalommal kitölteni azokat a határokat, amelyek a *magyarság általános és összehasonlító lélektanának* alapját tehetik.

Ennek a megalakítandó Magyarságlélektani Szakosztálynak a *szervezetére* vonatkozóan a következőket javasoljuk:

Külső adminisztratív szervezetére nézve ez a megalakítandó legfrissebb szakosztályunk régebbi szakosztályaink bevált szervezetét követi.

Belső szervezetére nézve figyelemmel kell kísérnie és a maga részéről is művelnie kell mindazokat a tudományágakat, amelyek a „*magyarságtudomány*” gyűjtőnévvel összefoglalható mindenemű kutatásnak a lélektani kutatásokkal határos területein mozognak; mindazokat a tudományos *módszereket*, amelyekkel akár a különböző lélektani iskolákon belül, akár azokon kívül a *magyarság lelkiségére* nézve bármilyen adatnak birtokába kerülhetünk; végül mindazokat a *tudományos irányokat*, amelyek a magyarság létkérdéseinek felderítésén bármilyen szempontból fáradozva *lélektani* kérdéseket érintenek s ezáltal megoldásaikban lélektani szempontok által befolyásolhatókká válnak.

Ezzel adva is van elméletileg azoknak névsora, akiket szakosztályunk ügyének megnyerni, munkásságunkba tevékenyen bekapcsolni üdvös volna. Tartozzanak ezek akár a szigorúan vett szaktudományok bűvárai közé, akár a szépirodalomnak a nagy nemzeti kérdések s a magyar lét misztériuma iránt fogékony művelői közé, akár a nemesebb értelemben vett politikai publicisztika munkatársai közé, és i. t. Három feltétele van e kapcsolódásnak: a lélektani beállítottság, vagyis a lelki tényezők fontosságának felismerése és kiemelése; a magyarság, mint központi tárgykör iránti érdeklődés, és végül az egyetemes műveltség. (Ez az utóbbi az, ami nélkül tudományosan hiteles összehasonlítás nem lehetséges magyar és idegen között.)

A „magyarságlélektan“ nem pusztá szó. Egyfelől igen tág, sokat felölelő fogalom: hiszen vonatkozhatik mindarra, ami mint „magyar“ jelenség jelölhető meg. Másfelől azonban vannak határai is, ezeket tiszteletben kell tartania. Nem vonatkozik mindenre, ami magyar vonatkozású, csak azokra a magyar vonatkozású jelenségekre irányulhat, amelyek mint lelki jelenségek, mint az egyes egyén vagy az egész nemzet, vagy egyes népi, faji stb. csoportok lelki jelenségei határolhatók körül.

Ha *csoportosítani* akarnók ezeket — és csoportosítanunk kell, mihelyt a magyarságlélektani szakosztálynak belső szervezetét akarjuk kialakítani, akkor a következő kutatási területek fognak kialakulni.

1. terület. A kísérleti pszichológiának alkalmazása ankét útján és pszichológiai teszt- és mérő-módszerekkel, fiziológiai vizsgálatokkal, ugyanazon egyéneken végzett alkattani és anthropológiai vizsgáló módszerekkel párhuzamosan is. E vizsgálatok végezhetőek egyéneken és kisebb csoportokon, összehasonlító célzattal, annak megállapítása végett, hogy a sajátosan magyarnak nevezhető egyének milyen magatartásokat követnek és hogyan reagálnak különböző helyzetekben, hogy *mik a sajátosan magyarnak nevezhető behavior-nak* az élő magyar nép egyes egyedein megállapítható külső és belső jegyei.

2. terület. Az így nyert testi és lelki jegyek megkülönböztetése a biológiai, származás- és örökléstani ismeretek segítségével; e jegyek előfordulási lehetőségeinek megállapítása gyakoriságuk örökölhető, megszereshető, elveszthető voltak és ily jellegük feltételeinek megállapítása, ezentúl a külső környezeti élő és élettelen tényezőknek szerepe, szükséges *pedagógiai, kriminológiai, az orvoslélektani* stb. vizsgálatok eredményeinek felhasználásával.

3. terület. A közösen, kollektíve kialakult népi magatartások vizsgálata. Ide tartozik a nép zöméről a multban kialakult szokások kutatása (az etnopszichológia vizsgálati köre), és a jelenbeli szociális beilleszkedések és alakulatok, az osztályok sajátos jellege és megkülönböztető jegyei, az ezeket létrehozó külvilági és benső

okoknak felfedezése stb. (a szociálpszichológia tárgyköre). Az etnopszichológia itt több mint az etnografia ú. n. adatgyűjtéseinek puszta összegezése, mert feladata az adatok elemzése, megmagyarázása, ellenőrzése és más népek hasonló adataival való összehasonlítás alapján a különbözőségek és sajátos vonások megállapítása. A szociálpszichológia viszont a szociológiának, valamint a szociológia gyakorlati adattárainak (pl. a falukutatásoknak) eredményeit feldolgozó hasonló eljárás.

4. terület. Az előbbi munkaterülettel karöltve a magyar ősmult lélektani szempontú kutatása; a *nyelvi* reminiszcenciákon az irodalmi maradványokban fennmaradt ősi emlékeknek, pogánykori adatoknak felkutatása, az őstörténet lélektani megvilágítása. Ide tartozik a magyar nyelvpszichológia is.

Íde tartozik továbbá elsősorban a *magyar irodalomnak*, de másodsorban az egyéb eredetű materiális alkotásoknak is abból a szempontból való vizsgálata, vajjon mennyiben és mennyire fejezik ki a magyar lelkiséget — összehasonlítva nemcsak a magyar lelkiségnek a fent említett kutatásterületeken nyert eredményeivel, hanem az idegen irodalmi és művészi termékekben megnyilvánuló lelkiségekkel. Ennek a kutatási területnek kell továbbá felölelnie a történeti személyiségek lelki elemzését is. Végül ennek a kutatási területnek kell felölelnie a magyarságra ható, idegen *kulturálisok* természetrajzát és kritikáját is, továbbá a magyarság más kultúrákra való hatásának vagy vonzóerejének lélektani kérdéseit is.

Végül, ahogy a multtal és a jelennel, úgy a jövővel is kell a magyarságlélektannak foglalkoznia. Egyik legfontosabb miszsiója a *magyarság-pedagógia* tudományos megalapozása és művelése, sőt a tudományos eredmények alapján a legjobb aktív megszervezés biztosítása is. Leszűrve az előbbi vizsgálatok adataiból, meg lesz állapítható, hogy milyen hatásokat hogyan dolgoz fel a magyar néplélek és ennek alapján meg kell hogy állapítható legyen az is, hogy *milyen optimális körülmények között melyek azok az optimális hatások*, amelyek a magyarság ka'xochén természetének legfajlagosabb kifejlődéséhez hozzásegíthetnek, amelyek számára a legnyugodtabb, legkönnyebb fejlődést biztosíthatják és végül melyek azok az örökölt vagy szerzett lelki jegyek, amelyek ennek a fejlődésiránynak kedveznek, vagy azt akadályozzák. Végeredményben: melyek azok a módszerek, pedagógiai utak és módok, amelyek a nemzetfennmaradást célzó magyar nevelés célját a nemzet egésze számára a legkielégítőbb eredménnyel szolgálhatják.

Ebbe a munkaterületbe sok *gyakorlati* tennivaló tartozik. Így idetartozik a mindennemű és irányú iskolák, intézetek, tanfolyamok *tanterveinek* lélektani megvizsgálása, továbbá a kísérleti lélektannal karöltve a képességvizsgálatoknak és alkalmassági

vizsgálatoknak is speciálisan e célok érdekeihez való alkalmazása, esetleg átalakítása és i. t. Számolva egyrészt az *egyén* népi saját-ságaival, másrészt a népi feladat saját-ságaival is, amelynek betöl-tése éppen tőle kívántatik.

A szakosztály vezetését mindannyian örömmel látnók Boda István kezében, aki eddigi munkásságával mintegy elindítója volt e szakosztálynak és aki nagy nyereségére válnék a meginduló munkának.

*

A Magyar Psychologiai Társaság választmánya a fenti in-dítványt elfogadta és megbízta Boda István ügyvezető elnököt a Magyarságlélektani Szakosztály megszervezésére.

INHALTSANGABE.

ERÖFFNUNGSREDE DES PRÄSIDENTEN ANLÄSSLICH DER GENERAL-
VERSAMMLUNG 1940. DER UNGARISCHEN PSYCHOLOGISCHEN
GESELLSCHAFT. S. 3—8.

Gehalten von L. BENEDEK. Präsident.

Hochverehrte Generalversammlung! Unsere heutige Generalsitzung eröffnend erlaube ich mir in erster Linie die anwesenden Mitglieder unserer Gesellschaft auf das herzlichste zu begrüßen und zugleich der schweren Verluste zu gedenken, die die psychologische Wissenschaft im allgemeinen, bzw. Ungarische Psychologische Gesellschaft getroffen haben.

Während unseres letzten Tätigkeitsjahres starb *Sigismund Freud*, der Vater der Psychoanalyse, dessen grosszügige Tätigkeit nicht nur auf die Entwicklung der Psychologie und der Neuropsychiatrie von entschiedener Wirkung war, sondern auch die Kulturphilosophie, die Pädagogik, sogar die Belletristik und die Aesthetik unverkennbar beeinflusste; die diesbezüglichen Auswirkungen spiegeln die Shakespeare-Studien der letzten Jahre in der amerikanischen, englischen, französischen und deutschen Schön-Literatur gut wieder. Sein grosser Verdienst, dass er als erster den Einfluss der Konstruktionen des „Unbewussten“ auf das Denken und Handeln betonte, dass er die Bedeutung der Symbole erkannte und durch die Postulierung der dynamischen Betrachtungsweise uns dem Verständniss der psychischen Vorgänge in vielen Hinsichten näher brachte. Vor Freud gab es auch manche, die den Hintergrund der Bewusstseinsinhalte suchten, es ist aber zweifellos, dass die, nach Freud allgemein gewordene trieb-dynamische Auffassung zu einem tieferen Erkenntniss der fühlenden und handelnden Persönlichkeit führte.

Die Triebe stellen für das individuelle Leben richtende und treibende Kräfte dar. Freud erwähnte die Ziele als Repräsentationen der Triebe. Das Selbst-erkenntniss, die symptombildende Wirkung der Verdrängung sexueller Wunschtendenzen, die Rolle des Lustgewinns analysierte Freud zuerst in eingehender Weise. Er selbst trachtete schon von Beginn an nach der Schaffung einer theoretischen Ordnungsstruktur und Eigen-Terminologie, und wenn dieselben auch einige bekämpfbare und hauptsächlich nicht-konstituierbare Teile aufzeigen, so steht er mit dieser Verletzbarkeit wohl nicht allein.

Zur Zeit des Auftretens Freud's hatte die Assoziations-Psychologie eine führende Rolle inne; der Freudismus bedeutete keinen plötzlichen dramatischen Abbruch, da einstweilen nur die Grundlage sich verändert hat, an die Stelle der Empfindung bzw. Vorstellung trat die seelische Situation, jedoch durch die dazu sich gesellenden Situationen führte bei Freud Weg der „freien Assoziationen“ erst zu den verwickelt aufgebauten Komplexen. Die Gemütsattituden bedeuten den seelischen Situationen benehmen sich als cohaerente und geformte Ganzheiten. Sogar die, als reine intellektuelle Vorgänge aussehenden Assoziationsreihen sind Tatsachen der, mit ihren Triebstreben verschmolzenen Persönlichkeit. Auch

Jung bediente sich den Assoziationsversuchen (statt der freien Assoziations-Methode) zur Hervorhebung der, in die historischen Tiefen des individuellen Lebens hineingreifenden Konstruktionen. In den psychischen Inhalten gibt es stets Ankündigung und Bedeutung. Diese Omnipraesenz der Ankündigungen stellte die Psychoanalyse gerne den Mechanismen der Assoziationspsychologie gegenüber.

Es ist bekannt, dass zwar Freud seine Theorie hinsichtlich der pathogenen Wirkung des infantilen Sexuell-Trauma's unter Revision nahm, jedoch ohne, dass er die durchschlagende Kraft der Sexualität, als einer urwüchsigen Triebmelodie verringert hätte. Dies leuchtet übrigens aus den jüngsten heftigen Einsprüchen Freud's Jung gegenüber hervor gegen die undeutende Versymbolisierung des Oedipus-Komplexes. Freud wünschte sogar den Aktual-Konflikt nur so lösen, dass er auf den Wegen des Libido zurückging. In dem „Komplex“ sah er nicht nur eine mit Gemüt stark gefärbte Vorstellungsgruppe, sondern die, an die inneren Triebstrebungen gebundene typische seelische Gesamthaltung der Persönlichkeit. Jede Wunschstrebung, die den Grund des „Komplex“-es bildet, verwuchs mit dem Individuum in eine geformte Einheit. In den Augen Freud's bedeutete der Komplex mehr, als die Masse zufällig zusammenassoziierter und mit Gemütsregungen zusammengehaltener Vorstellungen, da er darin die, durch archaische Triebstrebungen der Persönlichkeit fundierte Gesamthaltung erblickte. Isolierte Erlebnisse können noch nicht als Komplexe gelten, sondern nur als diejenigen Faktoren, die auf die „Urszenen“ des frühkindlichen Alters hinweisen, die selbst auch ohne konkretes persönliches Erlebniss wirksam sind. Die Adler-, Jung- und Stekel-schen Systeme bedeuten aus gewissen Standpunkten eine Weiterentwicklung und verringerten zweifellos diesen Widerstand, der der pansexuellen und hedonistischen Weltanschauung der Freud'schen Analyse gegenüber in medizinisch-naturwissenschaftlichen, wie auch in Laien-Kreisen sich zeigte. Hinsichtlich der aggressiven, destruktiven „Ichtriebe“ und hauptsächlich des „Todestriebes“ begegnen wir sogar in den Kreisen der analytischen Schule selbst (Reich) Einsprüchen und Angriffen. Auch diese Erklärung tauchte auf, dass der Todestrieb teilweise mit der Flucht von ungelösten seelischen Problemen verbundenen libidinösen Tendenzen, teilweise dem Wunsch, die tiefe Extase beständig zu machen, folglich einer starken Lebensjahung gleichzusetzen wäre.

Schilder (New York), selbst intensiver Ausüßer der Psychoanalyse, nimmt hinsichtlich des, dem Eigenleibe gegenüber ausgeübten regressiv gearteten Narcismus im Gegensatz zur Analyse Stellung mit der Betonung dessen, dass der Körper keine Priorität der Aussenwelt gegenüber besitzt und führt diese historisch erklärbare Freud'sche Auffassung lediglich auf die körperlichen Bedingungen der Entstehung der Gefühle zurück. Obzwar Freud sogar den Gedanken einer Verbindung zwischen Analyse und Ethik zurückweist, wünscht doch die Zurückführung zu den Werten der abgezielten Wirklichkeit in inhaerenter Weise der Korrektur des individuellen Lebens zu dienen.

Es ist wahrscheinlich, dass diese materialistische Attitude diejenige war, die Freud in allen Tatsachen des Seelenlebens zu der Erforschung der unbedingten Kausalität anspornte. Sicherlich war die mit grosses Produktivität gekennzeichnete materialistische Literatur der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts von der Interpretierung der physikochemischen Welt ausgehend durch die Physi-

ologie und Biologie auch auf die Herausbildung der Arbeitshypothesen der psychologischen Forschung von grossen Einflusse. Freud selbst berief sich darauf, dass er in demselben Jahre (1859.) geboren wurde, als das epochale Werk Charles Darwins über die Herkunft der Rassen erschien.

Sicherlich könnte man über die absolute Kausalität des Seelenlebens, bzw. über dessen Determinismus nur dann reden, wenn die auf Einwirkung der Erlebnisse aufgetauchten Inhalte und Handlungen in voraus bestimmbar wären. Sogar in der physico-matematischen Phaenomenologie erlitt eine Zurückweisung Mach's jenes Postulat, nachdem die, empirisch nicht verantwortliche Fachausdrücke beinhaltenden Lehrsätze gestrichen werden sollen; richtig bemerkte Hans Hahn, dass dann das Gebäude der Naturwissenschaft zusammenstürzen würde. Wenn wir auch nicht an der Begründetheit der Bergson'schen Welt- und „Ich“-Anschauung, der „duré“ (reine Dauer), der „l'evolution createice“ und der „reinen Intuition“ glauben, können wir auch nicht für allgemeingültig das Prinzip der absoluten Kausalität ansehen in Seelenleben, in diesem Epiphaenomen der biologischen Vorgänge, wo unseres Erachtens nach anstatt der apodiktischen Gewissheit der Kausalität die durch den Pragmatismus geführte Sinnfindung das entsprechendste Werkzeug zugleich Leitprinzip der Wahrheitserforschung darstellt. Als übertreiben materialistisch und heterodox muss eine Folgerung betrachtet werden, die die Sätze der Thermodynamik bzw. der Entropie im Interesse der Konzeption des Todestriebes nutzbar macht. Der kriminologischen Verwertung der incestuösen Objektwahl gegenüber ist auch weiterhin die allerhöchste Zurückhaltung am Platze. Gleichfalls selbst Freud hat die „Paedanalyse“ (Zulliger). bzw. die Einbeziehung der Psychoanalyse in die erzieherische Tätigkeit als schier „unlösbar“ schwierig anerkannt. Zu Debatten gab auch Gelegenheit jene Lehre, nach der laut Freud, die Bewusstseinsqualität bestehen kann selbst dann, wenn der seelische Vorgang einen „unbewussten“ Charakter trägt. Die oft in verzweifelte Polemien ausartenden Auseinandersetzungen können aber die grossen Verdienste Freud's nicht berühren. Seine Kultur- und wissenschaftsgesichtliche Bedeutung ist unstreitbar. Wir wollen auf unserer ersten Generalversammlung seit seinem Tode mit einer Erhebung von unseren Sitzen seiner Erinnerung huldigen.

Zu tiefem Leid der Mitglieder der Ungarischen Psychologischen Gesellschaft ist *Dr. Paul Büchler* Universitätsassistent, unser wirkendes Mitglied, der vor kaum 2 Jahren in unserer Gesellschaft seinen mit grossen Interesse empfangenen Antrittsvortrag abhielt, gestorben. Obzwar seine gründliche biochemische Vorbildung seiner Forschungsrichtung bereits den Weg wies, versank er nie in singuläre Daten, sondern trachtete mit seinen Forschungen den Krankhaftigkeiten des biologischen Gesamtbaues näher zu gelangen. Unter der Leitung von Professor Moravcsik, dem hervorragenden Psychiater-Kliniker begann sein Laufbahn und es reichte ihm zu grossen Vorteil, dass er in sich das leichte, situative Sichhineinlebenkönnen des guten Klinikers mit den modernen biochemischen Kenntnissen und einer grossen methodologischen Erfahrung glücklich vereinte.

Mit der Beschreibung der, mit einer Dysfunktion der Hypophyse verbunden entstandenen Gemütsstörung, kindlicher Heiterkeit beabsichtigte er den Einfluss der hormonalen Gleichgewichtsstörung auf das Seelenleben hervorheben. In 1921. fand er, dass in den endogenen affektiven Psychosen die Verschiebung des vegeta-

tiven Tonus den Charakter der Sympathikotonie trägt. Die gleichfalls bei circulären Psychosen, nichtsdestoweniger bei den alkoholischen Psychosen, Enzephalitiden und quaternärer Neuroloues gefundenen Leberfunktionsstörungen fanden auch in ausländischen Fachkreisen vollen Beifall.

Obzwar gleichzeitige Leberfunktionsstörungen während dem Ablauf sämtlicher Nerven bzw. Geisteskrankheiten sich melden können, jedoch kann bei der endogenen Verstimmung und bei dem Delirium die pathogenetische Bedeutung der Leberläsion angenommen werden; er stellt vorwiegend auf Grund der Hypercoagulabilität eine psychosomatische Korrelation zwischen tätigem Leberparenchym und dem ZNS fest.

Er betonte, dass die Gemütslage ein, von der Grundkrankheit abhängiges Syndrom sei, das von chemischen Produkten zustande gebracht wird und zwar in solcher Weise, dass es mit vegetativ-endokrinen und chemischen Bedingungen in Abhängigkeitsverhältniss steht. Die Abänderung der Gemütsgrundlage erfolgt nur dann, wenn praeformierte zerebrale Mechanismen vorhanden sind. Die zerebrale Disposition für die Gemütsäusserungen nannte er Gemütsbreitschaft. Er zog eine Parallele zwischen dem Epilepsie-Problem und der Frage der pathologischen Gemütsäusserungen; die Kampfbereitschaft würde der Gemütsbereitschaft, der Krampf den pathologischen Gemütsäusserungen entsprechen; der epileptoide Charakter wäre dem cykloiden analog. Sein forschender Scharfblick hat die Aufmerksamkeit bei den endogenen Geisteskrankheiten ausser der psychotischen Vererbungsdisposition, bzw. der prämorbidem Persönlichkeit auf die vererbten Stoffwechselstörungen bei diesen Kranken gelenkt. Wahrscheinlich ist es, dass ausser den letzteren auch die erblichen vegetativen Tonusstörungen zur Aufrechterhaltung der Periodizität und Zirkulosität beitragen.

Bei sämtlichen Erscheinungsformen des chronischen Alkoholismus können in hoher Prozentzahl der Fälle Leberfunktionsstörungen nachgewiesen werden. Der Unterschied zwischen Alkohol-Psychose und Delirium zeigte sich in erster Linie darin, dass nach Ablauf des Deliriums die Leberfunktionsstörungen allmählich abnehmen, hingegen die Alkohol-Psychosen anhaltend durch hohe Werte charakterisierte Störungen vorweisen. Gleichfalls wertvoll sind in den letzten Jahren seine Forschungen bezüglich der zerebrolytischen Fähigkeit der Rückenmarksflüssigkeit, der Histaminempfindlichkeit der Paralytiker, der Genese der haptischen Sinnestäuschungen, bzw. der, mit Abnahme der detoxikativen Fähigkeit des Leberparenchyms einhergehenden neurotropen Vergiftungen, zuletzt der Eigenartigkeiten der Ausfallszone der kolloiden Reaktionen.

Im allgemeinen zeichnete er sich aus mit einer exakten biochemischen Methodik in seinen, die Genese der, zur Neuropsychiatrie gehörenden Krankheitsformen betreffenden Forschungen. Unserem tiefen Trauer wollen wir abermals mit einer Erhebung von unseren Sitzen Ausdruck geben.

Obzwar Herr Professor *Dr. Karl Schaffer* kein Mitglied unserer Gesellschaft war und seine wissenschaftliche Produktivität zumeist ausserhalb den Gebieten der psychologischen Fragesphären lag, können wir es doch nicht versäumen mit grossem Trauer des plötzlichen Dahinscheidens *Dr. Karl Schaffer* im Herbst vergangenen Jahres zu gedenken, der mit seinen hirnpathologischen Forschungen einen internationalen Ruf und Ehre sich erworben hat. Durch ihn

erfuhr unter den ungarischen Psychopaten-Genies in erster Linie Graf Stephan Széchenyi eine gründliche pathographische Bearbeitung, in der Karl Schaffer treffend die Farben verleihende und Schwung gebende Einwirkung der Psychopathie auf die Manifestationen des Genies schildert, jedoch zugleich gegen die Gleichstellung des Psychopaten mit einem Genie sein Wort erhebt. In einer anderen Arbeit stellt er überzeugend eine Parallele auf zwischen der Ausbildung der Gehirnoberfläche und der Vererbung von Fähigkeiten. Zugleich wünscht er mit Beispielen zu beleuchten, dass das Genie der Schöpfer des absolut originellen Werkes sei und dass nebst diesem gemeinsamen Zug jede Genie-Abart durch eigene Spezifität gekennzeichnet sei, die die begriffliche Bestimmung des Genietums erheblich erschwert. — Geben wir unserer innig empfundenen Trauer über seinen Tod, zugleich unserer Hochachtung seiner hochwertigen forschersichen Tätigkeit gegenüber mit einem Aufstehen Ausdruck.

DIE GESETZMÄSSIGKEITEN DER HÖHEREN GEISTIGEN TÄTIGKEITEN
BEI HIRN- BEZW. GEISTESKRANKEN. S. 9—38.

Von PAUL RANSCHBURG.

Als Fortsetzung seiner auch in einem ausführlicheren deutschen Auszug in Bd. 10 wiedergegebenen Studie „Über die Hauptgesetze der richtigen oder falschen Betätigung der höheren geistigen Funktionen“ gibt Verf. nun die Analyse der mangelhaften und unrichtigen Funktionen der Sprache, des Lesens, Schreibens, des Gedächtnisses, Urteil und Schliessens bei organischen Gehirn- u. geistigen Erkrankungen, so bei der progressiven Paralyse, der epid. Encephalitis und der Gefässerkrankungen des Gehirns, andererseits aber auch bei den sog. funktionellen Psychosen u. z.: der thymopathischen Verstimmungen des Gemüts und bei den noopathischen Erkrankungen der verstandesmäßigen Betätigungen des Ich. Unter den letzteren handelt es sich teils um die Gesetzmässigkeiten in ihrer Verrückung aus ihrer biologischen Richtung infolge affektogener Komplexe oder durch Spaltung und Verkümmerung des eigentlichen Ich, die häufig auf krankhaften, aber keineswegs stets irreversiblen Prozessen vornehmlich des wohl zumeist schon erblich untüchtigen, allzuleicht psychisch u. körperlich laedirbaren Zwischenhirns beruhen. In den meisten Fällen gibt sich in der Beobachtung gleichwie im Versuch die absolute, oder die durch Komplexe bedingte relative quantitative Hemmung, als Folge derselben die das schon Vorhandene festhaltende Perseveration und die im ganzen geistigkörperlichen Verhalten sich äussernde abnorm gesteigerte Homophonie als Symbolik der Sprache, Gebärde und jedweden Handels kund.

DAS UNGARTUM ALS PSYCHOLOGISCHE FRAGE. S. 39—66.

Von STEPHAN v. BODA.

Die Wissenschaft betrachtet es als ihre Aufgabe dem Leben führend und richtungsgebend zu sein, daher betrachtet sie es als eine ihrer wichtigsten Aufgaben sich mit aktuellen und besonders auch mit den „heutigsten“ Fragen zu befassen. Als eine solches Zeitgemässes Thema finden wir z. B. das immer wiederkehrende

Problem: woraus besteht eigentlich das Ungartum? Dieses Problem wird sowohl von Fachwissenschaften in seinen verschiedensten Perspektiven beleuchtet, als auch von Seite eines gewissen Dilettantentums nicht verschont was als dann Anlass zu den merkwürdigsten Konflikten und Unregelmässigkeiten gibt. Als einer der vielen Gründe, wodurch die sich widersprechenden Anschauungen zustande kommen, kann angenommen werden, dass selbst die Fachwissenschaften bedauerlicherweise meistens nur einseitige Thesen aufstellen und zwar auch auf solchen Gebieten, deren Befugnisbereich ein allgemeiner ist. Hier wird auf die Tatsache hingewiesen, dass in den übertriebenen wissenschaftlichen Analysen eine Neigung zur Destruktion verhüllt ist: denn die konkrete Realität entspricht im allgemeinen nicht immer der ideellen „begrifflichen Reinheit“. So entsteht nur all zu leicht im Wissenschaftler selbst eine tiefe Unbefriedigkeit.

Der Begriff des Ungarntums verändert sich, selbstredend, je nachdem er von einem biologischen, psychologischen, nationalgemeinschaftlichen, inner- oder aussenpolitischen, staatsbürgerlichen usw. Gesichtspunkt oder letzten Endes als allgemeiner Kulturbegriff betrachtet wird. Der Autor versucht eine Definition des Ungarntums zu geben, welche einem allgemeinen nationalen Standpunkt entsprechen soll.

Es beweisen sowohl psychologisch theoretische Erwägungen, als auch experimentelle Persönlichkeitsuntersuchungen, dass das psychische Wesen des Ungarntums auf drei aufeinander aufgebauten Begriffen definiert werden kann. Erstens können wir sagen: „Ungar“ ist nur derjenige der alle Persönlichkeits-Merkmale (darunter die Aktions- und Reaktionsweise, Lebenseinstellung und Lebensführung usw.) besitzt, die im allgemeinen für die nach ihrer biologischen Abstammung ungarischen Leuten typisch sind. Zweitens ist — im allgemeineren Sinne — „Ungar“ derjenige, der die „wesentlichsten“ ungarischen psychischen Kennzeichen besitzt. (Schon begegnet man hier etwas ausserpsychologischen, die Frage nachdem „Wesentlichen“?) Drittens ist als Ungar ein solches Individuum zu betrachten, welches die vom Standpunkt der ungarischen Nationalität und Staatsgemeinschaft wesentlichsten ungarischen Zeichen vertritt. (Letztere Bestimmung überschreitet schon ganz entschieden den engpsychologischen Standpunkt, das jedoch ist der gesuchte Ungarbegriff, in dem die verschiedensten Fachwissenschaften sich letzten Endes einigen müssen.

Offensichtlich spielt der erbbedingte somatische Konstitutionsfaktor bis zu einem gewissen Grade eine ausschlaggebende Rolle, jedoch decken die seelischen Merkmale keineswegs vollständig die Biologischen. An dieser Stelle tritt — trotz dem „mosaikartigen“ Nebeneinander der aus verschiedenen „Rassen“ stammenden seelischen Eigenschaften, — das Problem einer seelischen Assimilation auf, wobei Folgendes beachtet werden muss: 1. die allgemeine natürliche biologische Anpassung; 2. die psychische Bestrebung selbst entgegengesetzte Merkmale harmonisch zu vereinen; 3. der seelenumformende Einfluss der konkreten Erfahrungen und Erlebnisse; 4. der rückwirkende Einfluss seelischer Faktoren auf das Körperliche; 5. die kolorierende und umgestaltende Kraft der individuellen psychischen Einheit; und letzteres die allgemeine grosse Plastizität der Lebewesen.

Durch den Drei-Stufen-Aufbau der Persönlichkeit (Oberste Schichte: Rezeptivität, „Sinnungen“, Gedächtnis, Bearbeitung — bis zur Handlung; mittlere

Schicht: aktuelle dynamische (umformende) Richtungsfaktoren; unterste Schichte; der Erbkonstitution: a) Bedürfnisse und Fähigkeitskeime, b) quantitative und c) Entwicklungsfaktoren) macht uns der Autor mit manchen ungarischen Charakterzügen bekannt und zeigt dadurch diejenigen Anpassungs- und Einstellungsformen, welche von heutigen Leben überhaupt gefordert werden. Demzufolge besteht eine Notwendigkeit von neuen pädagogischen, sozialen, usw. Reformen.

DIE KLINISCHE ANWENDUNG DES RORSCHACH-TEST.

S. 67—85.

Von IZABELLE TARCSAY.

In der Psychiatrie können Leistungsteste kaum zur Anwendung gebracht werden, nachdem die Geisteskranken ihnen nicht genüge leisten können. Dahingegen ist die Rorschachprüfung fast immer durchführbar, was z. B. Aufnahmen bei schweren Psychosen beweisen. Ursprünglich war der Rorschach-test — als pathopsychodiagnostisches Verfahren gedacht — und fand nur später seine Verwendung als andersartige Diagnose. Womöglich sollen Aufnahme und Bearbeitung durch einen Psychologen durchgeführt werden, um dann den Psychiater als wertvoller diagnostischer Beitrag zu dienen. Der Rorschach-test wird niemals die ärztliche Untersuchung ersetzen, sondern dieser stets nur als Ergänzung dienen. Um die Verlässlichkeit der Rorschach-Methode zu prüfen, wurden sogenannte Blinddiagnosen gestellt, d. h. es wurde die Diagnosenstellung einem Psychologen anvertraut, der dem Patienten persönlich nicht kannte (z. B. bei J. D. Benjamin und F. Ebaugh). Ebenso wurde durch Piotrowski festgestellt, dass der Rorschach-test sich bei ein und derselben Vp. nur dann ändert, wenn die Person selbst sich verändert hat. (Mit dem Test kann auch die Intelligenz geprüft werden, wie dies Rorschach und Klopfer zeigen, wodurch sich ein Binet-Simon-Verfahren erübrigt.)

Zweck der Untersuchung — vermittelt der von Piotrowski aufgestellten 10 Psychosen-zeichen — organische Psychose und manisch-depressives Irresein von der Neurose, Psychopathie und normalen Fällen zu differenzieren. Die 10 Psychosen-zeichen sind: 1. Geringe Zahl der Antworten. 2. Verzögerte Reaktion. 3. Fehlen der Bewegungsantworten. 4. Farbennennung. 5. Niederes Formprozent. 6. Niederes Vulgerprozent. 7. Perseveration. 8. Inhaltsarmut. 9. Verlegenheit. 10. Ichbezogenheit (statt der von Piotrowski genannten: „Mechanischen Anwendung von Lieblingsausdrücken“.)

Im Ganzen wurden die Rorschach-teste von 45 Vp.-n aufgearbeitet. Die Aufnahmen erfolgten teilweise auf der ungarischen Peter Pázmány Klinik für Geistes- und Nerven-Krankheiten und teilweise im Psychologischen Institut der Budapester Universität.

Bei 15 Schizophrenen (s. I. Tafel, S. 81.) findet man in keinem einzigen Fall weniger als 5 Psychosenzeichen. Durchschnittsvorkommen ist $105/15 = 7$. Ferner finden wir bei 15 Vp.-en mit manisch-depressiven Irresein und anderen organischen Fällen (s. Tafel II. S. 82.) nur in einem einzigen Fall weniger als 5 Psychosenzeichen. (Durchschnittswert ist $101/15 = 6,7$.) Dahingegen finden

wir sowohl bei Neurotikern, als auch bei Psychopathen und normalen Fällen (s. Tafel III. S. 83.) nicht einmal vier Piotrowski-Zeichen. (Der Durchschnittswert zeigt hier das Resultat $27/15 = 1,8$.) Dieses Ergebnis beweist eine weitgehende Übereinstimmung mit den amerikanischen Untersuchungen (s. Rorschach Research Exchange, 1. 1936. 23—39.) und bestärkt die erfolgreiche klinische Anwendung des Rorschach-tests.

UNTERSUCHUNGEN ÜBER AUTONOME BEWEGUNGEN.

S. 86—111.

Von ANTON STEIF.

Die untersuchten Bewegungen entstehen auf folgende Instruktion des Versuchsleiters: „Kritzeln Sie auf dieses Papier möglichst *schnell* und *durcheinander*. Weder sollen Sie zeichnen, noch schreiben; Sie sollen kritzeln, wie es Ihnen am besten gefällt.“ Wir benützen bei dem Versuch ein 20×30 cm. Papier und einen mittelharten Bleistift. Versuchszeit 8"—10". So entstehen Bewegungen, die man als autonom betrachten kann, d. h. sie entstehen ohne exterozeptive Leitung und ohne willentliche Gestaltung der Vp. Das auf diese Weise entstandene Bild nennt der Autor Bewegungsbild oder Motogramm. *Die von einer Vp. stammenden Motogramme sind einander ähnlich und ändern sich auch nicht in der Zeit.*

Auf jedem Bewegungsbild ist zu unterscheiden: Fläche, Gesamtgestalt, Dichte, Druck, Linienführung (gerade, krumme und gemischte Linie) und charakterisierende Wendungen (Schleife, Welle, Ranke). Diese sind die Hauptelemente der Bewegungsbilder. Das Gesetz des Linienaufbaues ist die einfache oder spiegelbildartige Wiederholung. Auf der I. Tafel (1. Abb.) wird die Zerlegung eines Bewegungsbildes gezeigt, die Elemente sind einfache Wellen. Abb. 2. Bewegungsbildzerlegung auf grössere Einheiten. Abb. 3., a. Wiederholung eines Bewegungskomplexes. b. Ein Beispiel zur spiegelartigen Wiederholung. c. Wiederholungen von derselben Bewegungskomplexen.

Tafel II. und III. zeigen in verschiedene Zeiten entstandene Bewegungsbilder, je zwei von derselben Vp. Die Motogramme beweisen die Konstanz der personenspezifischen Bewegungsbilder. Tafel IV. Abb. 1 u. 2, 3 u. 4 stammen von zwei rechtshändigen Vp.-en. Abb. 2 und Abb. 4 wurden mit der linken Hand erzeugt, diese sind steifer und bewegungsärmer als Abb. 1 und Abb. 3, diese sind mit der rechten Hand erzeugten Bewegungsbilder.

Tafel IV. 5 und 6 sind Bewegungsbilder eines Linkshändigen. Hier sind (Abb. 5) die mit der linken Hand ausgeführten Bewegungsbilder fließender, als (Abb. 6) die welche durch die rechte Hand erfolgte.

RUNDSCHAU. S. 112—139.

REZENSIONEN. KRITIKEN. S. 140—156.

ZEITSCHRIFTENSCHAU S. 157—173.

MITTEILUNGEN DER UNGARISCHEN PSYCHOLOGISCHEN
GESELLSCHAFT S. 174—181.

MAGYAR PSYCHOLOGIAI SZEMLE

a Magyar Psychologiai Társaság folyóirata. Megjelenik évente 4 számban.

A szerkesztőbizottság tagjai:

**Benedek László, Boda István, Kornis Gyula, Nyirő Gyula,
Ranschburg Pál, Schiller Pál, Várkonyi Hildebrand.**

A szerkesztésért és a kiadásért a szerkesztők felelnek.

Általános lélektani tárgyú cikkeket

Mátrai László, egyet. alkönyvtárnok, Budapest, XI., Daróczi-út 17.,
orvoslélektani tárgyú cikkeket

Lehoczky Tibor, egyet. magántanár, Budapest, VI., Andrásy-út 2.,

minden egyéb, a folyóiratra vonatkozó tudakozódásokat és felszólamlásokat, valamint kisebb cikkeket, könyvismertetéseket és ismertetendő műveket kérjük a

MAGYAR PSYCHOLOGIAI SZEMLE

Budapest, XII., Tárogató-út 65.

címre küldeni.

Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Minden cikkért az írója felel. A Magyar Psychologiai Szemle előfizetési díja évi 8 P, jogi személyeknek évi 10 P. A Magyar Psychologiai Társaság tagjai az évi tagdíj (6 P) fejében a Szemlét ingyen, tagilletményként kapják.

A Magyar Psychologiai Szemléhez beküldött kéziratok közlésének feltételei 1941-től kezdve:

1. A Szerkesztőség csak olyan kéziratot fogad el, amely a lélektan, ill. az alkalmazott lélektan területéhez tartozó eredeti kutatásról számol be, vagy az eddigi eredményeket értékes adattal gazdagítja. Kísérletek és megfigyelések, amelyek pozitív eredményt nem tartalmaznak, továbbá referáló dolgozatok vagy előzetes tervezetek nem közöltenek. Történeti bevezetések, jegyzőkönyvi adatok csak kivonatosan, ill. példaképen szerepelhetnek.

2. A nagyobb cikkek maximálisan 20, a kisebb közlemények maximálisan 6 nyomtatott oldal terjedelműek lehetnek. Hosszabb terjedelmű tanulmány folytatásként sem közöltenek.

3. A kéziratokat nyomdakész állapotban, az ív-papír csak egyik oldalára, ritka sorközökkel gépelve s kb. 1/2 oldalnyi idegennyelvű (német v. francia v. angol v. olasz) kivonattal kérjük. Táblázatok és ábrák külön lapon szöveggel ellátva mellékelendők.

4. Lehetőleg kerüljük az idegennyelvű kifejezéseket, s csak akkor használjuk, ha megfelelő magyar nyelvűt nem tehetünk helyébe. Az idegen szavak lehetőleg magyaros fonetikával írandók.

5. Az irodalmi utalások formája a következő legyen:

a) könyveknél:

Atzler, E.: Körper und Arbeit. Handbuch der Arbeitsphysiologie.
Leipzig, Thieme. 1927. XIV + 770 l.

b) tanulmányoknál:

Bolt, R.: Anlernverfahren für das Arbeiten mit kleinen Hammern.
Indust. Psychot. 1926. 3. 193—211. ll.

MAGYAR PSYCHOLOGIAI TÁRSASÁG

Örökös tiszteletbeli elnökök:

Benedek László, Budapest, VIII., Balassa-u. 6.

Ranschburg Pál, Budapest, V., Bálvány-u. 2

Elnök: *Várkonyi Hildebrand*, Kolozsvár, Rákóczi-út 27

Ügyvezető elnök: *Boda István*, Kassa, Mátyás király-körút 6

Társelnökök: *Bognár Cecil*, Pécs, Pozsony-u. 2

br. Brandenstein Béla, Budapest, XI., Iglói-u. 7

Kornis Gyula, Budapest, II., Balogh Ádám-u. 21

Schütz Antal, Budapest, IV., Váci-u. 33

Szabó Zoltán, Budapest, VIII., Ludoviceum-u. 4

Alelnök: *Mitrovics Gyula*, Debrecen, Nagyerdő

Főtitkár: *Angyal Lajos*, Budapest, VIII., Balassa-u. 6

Titkár: *Mátrai László*, Budapest, XI., Daróczi-u. 17

Pénztáros: *Lukácsné Szász Irén*, Budapest, VI., Aréna-u. 122

A Magyar Psychologiai Társaságba tagul bárki jelentkezhetik. A felvételtől a választmány dönt. Az évi tagdíj 6 P. A tagok ennek fejében megkapják a Magyar Psychologiai Szemlét, továbbá a Társaság rendes és közérdekű felolvasóüléseire és a Szakosztályok előadásaira szóló meghívókat. Jelentkezések és felszólamlások a főtitkár címére küldendők.

A Gyakorlati Lélektani Szakosztály (Budapest, VIII., Múzeum-körút 6) tagjai a Társaság tagdíján kívül még évente 4 P szakosztályi tagdíjért a Lélektani Tanulmányokat is megkapják.

A Magyarságlélektani Szakosztály (Titkár: Szakál János tanár, Budapest, XIV., Edison-u. 4.), a Társaság tagdíján kívül évi 2 P szakosztályi tagdíjat szed.

Postatakarékpénztári csekkszámunk száma: 32.436, kitöltendő ürlap a postahivataloknál is ingyenesen igénybevehető. Ha postautalványon küldjük a tagdíjat, tegyük a szelvényre: „a 32.436. sz. csekkszámúra telepítendő“. A csekklap értesítő-lapjára minden esetben írjuk rá ezt a szót: „Psych.“, mert e nélkül az elszámolásban bonyodalmak támadnak.

Kérjük tagjainkat, hogy a tagsági díjat a mellékelt csekklapon fizessék be, mert a pénzbeszedő útján történő tagdíjbefizetés a Társaságot felesleges anyagi kiadásokkal terheli.

MAGYAR PSYCHOLOGIAI SZEMLE

régebbi évfolyamai kötetenkint (4 szám) féláron, 4 P-ért megszerezhetők. Az I., II. és a IV. kötetből csak egy pár példány áll rendelkezésre. Beszerezhetők továbbá a *Magyar Pszichológiai Társaság Tanulmány-sorozatának* egyes füzetei is:

1. sz. Ranschburg Pál: Psychologia és természettudomány — — — 2.— P
2. sz. Boda István: Az eszmélések organizálódása — — — — 2.— P
3. sz. Benedek László: A psychologia jelentőségéről — — — — 2.— P
4. sz. Huzella Tivadar: A psychologia és biologia kapcsolatai — — 2.— P
5. sz. Boda István: A zseni lélektanához — — — — — 3.— P

A fenti árakból a Társaság tagjai még 25% kedvezményt kapnak. Az igényeket kérjük a Szerkesztőségnél (Budapest, XII. Tárogató-út 65. sz.) bejelenteni.

Harkai Schiller Pál A LÉLEKTAN FELADATA

Budapest, 1940. 315 l.

Ára: 6.— P.

„A lélektani irányok káoszából kivéző utat keresve, a mai kutatás az átélés helyébe az életet teszi és az embert cselekvő lényként iparkodik megérteni... (A szerző) műve a lélektani kutatás törvényeszméjének revíziós programját adja.” (Lélektani Tanulmányok, 1940. 188 l.)

Magyar Tudományos Akadémia
Filozófiai Könyvtára 11. kötete.

LÉLEKTANI TANULMÁNYOK

Negyedik kötet. 1940. 188. l.

Ábrákkal.

Kornis Gyula és báró Brandenstein Béla közreműködésével
szerkeszti: Harkai Schiller Pál.

Kir. M. Pázmány Péter Tud.-
Egyetem Lélektani Intézetének
(Ép., Múzeum-körút 6.) kiadása.

Ára: 6.— P.

Mátrai László ÉLMÉNY ÉS MŰ

1940. 202. l.

„A lélektelen művészet nem művészet s a lélektan nélküli esztetika nem esztetika többé: az élet mélységeiből a művészet magasságaiba csak az emberi lelken keresztül vezet az út s a legétheribb művészet sem képzelhető el étheri-lelkek nélkül.”
(Az előszoból.)

Ára fűzve 6.— P, kötve 7.50 P.

Királyi Magyar Egyetemi Nyomda

Tarcsay Izabella

PSZICHODIAGNOSZTIKA

A Rorschach-vizsgálat és klinikai alkalmazása.

1940. 236. l. Ábrákkal és mellékletekkel.

Ára fűzve 10 P, kötve 12 P.

Budapest,

Eggenberger könyvkereskedés.

MAGYAR PSYCHOLOGIAI TÁRSASÁG

Örökös tiszteletbeli elnökök:

Benedek László, Budapest, VIII., Balassa-u. 6.

Ranschburg Pál, Budapest, V., Bálvány-u. 2

Elnök: *Várkonyi Hildebrand*, Kolozsvár, Rákóczi-út 27

Ügyvezető elnök: *Boda István*, Kassa, Mátyás király-körút 6

Társelnökök: *Bognár Cecil*, Pécs, Pozsony-u. 2

br. Brandenstein Béla, Budapest, XI., Iglói-u. 7

Kornis Gyula, Budapest, II., Balogh Ádám-u. 21

Schütz Antal, Budapest, IV., Váci-u. 33

Szabó Zoltán, Budapest, VIII., Ludoviceum-u. 4

Alelnök: *Mitrovics Gyula*, Debrecen, Nagyerdő

Főtitkár: *Angyal Lajos*, Budapest, VIII., Balassa-u. 6

Titkár: *Mátrai László*, Budapest, XI., Daróczi-u. 17

Pénztáros: *Lukácsné Szász Irén*, Budapest, VI., Aréna-u. 122

A Magyar Psychologiai Társaságba tagul bárki jelentkezhetik. A felvételtől a választmány dönt. Az évi tagdíj 6 P. A tagok ennek fejében megkapják a Magyar Psychologiai Szemlét, továbbá a Társaság rendes és közérdekű felolvasóüléseire és a Szakosztályok előadásaira szóló meghívókat. Jelentkezések és felszólamlások a főtitkár címére küldendők.

A Gyakorlati Lélektani Szakosztály (Budapest, VIII., Múzeum-körút 6) tagjai a Társaság tagdíján kívül még évente 4 P szakosztályi tagdíjért a Lélektani Tanulmányokat is megkapják.

A Magyarságlélektani Szakosztály (Titkár: Szakál János tanár, Budapest, XIV., Edison-u. 4.), a Társaság tagdíján kívül évi 2 P szakosztályi tagdíjat szed.

Postatakarékpénztári csekkszámunk száma: 32.436, kitöltendő űrlap a postahivataloknál is ingyenesen igénybevehető. Ha postautalványon küldjük a tagdíjat, tegyük a szelvényre: „a 32.436. sz. csekkszámúra telepítendő”. A csekklap értesítő-lapjára minden esetben írjuk rá ezt a szót: „Psych.“, mert e nélkül az elszámolásban bonyodalmak támadnak.

Kérjük tagjainkat, hogy a tagsági díjat a mellékelt csekklapon fizessék be, mert a pénzbeszedő útján történő tagdíjbefizetés a Társaságot felesleges anyagi kiadásokkal terheli.

A

MAGYAR PSYCHOLOGIAI SZEMLE

régebbi évfolyamai kötetenkint (4 szám) féláron, 4 P-ért megszerezhetők. Az I., II. és a IV. kötetből csak egy pár példány áll rendelkezésre. Beszerezhetők továbbá a *Magyar Pszichológiai Társaság Tanulmányosorozatának* egyes füzetei is:

1. sz. Ranschburg Pál: Psychologia és természettudomány — — — 2.— P
2. sz. Boda István: Az eszmélések organizálódása — — — — 2.— P
3. sz. Benedek László: A psychologia jelentőségéről — — — — 2.— P
4. sz. Huzella Tivadar: A psychologia és biologia kapcsolatai — — — 2.— P
5. sz. Boda István: A zseni lélektanához — — — — — 3.— P

A fenti árakból a Társaság tagjai még 25% kedvezményt kapnak. Az igényeket kérjük a Szerkesztőségénél (Budapest, XII. Tárogató-út 65. sz.) bejelenteni.

Harkai Schiller Pál
A LÉLEKTAN FELADATA

Budapest, 1940. 315 l.

Ára: 6.— P.

„A lélektani irányok káoszából kivezető utat keresve, a mai kutatás az átélés helyébe az életet teszi és az embert cselekvő lényként iparkodik megérteni... (A szerző) műve a lélektani kutatás törvényeszméjének revidziós programját adja.“ (Lélektani Tanulmányok, 1940. 188 l.)

Magyar Tudományos Akadémia
Filozófiai Könyvtára II. kötete.

LÉLEKTANI
TANULMÁNYOK

Negyedik kötet. 1940. 188. l.

Ábrákkal.

Kornis Gyula és báró Brandenstein Béla közreműködésével szerkeszti: **Harkai Schiller Pál.**

Kir. M. Pázmány Péter Tud. Egyetem Lélektani Intézetének (Bp., Múzeum-körút 6.) kiadása.

Ára: 6.— P.

Mátrai László
ELMÉNY ÉS MŰ

1940. 202. l.

„A lélektelen művészet nem művészet s a lélektan nélküli eszhetika nem eszhetika többé: az élet mélységeiből a művészet magasságaiiba csak az emberi lelken keresztül vezet az út s a legétheribb művészet sem képzelhető el étheri-lelkek nélkül.“ (Az előszóból.)

Ára fűzve 6.— P, kötve 7.50 P.

Királyi Magyar Egyetemi Nyomda

Tarcsay Izabella
PSZICHODIAGNOSZTIKA

A Rorschach-vizsgálat és klinikai alkalmazása.

1940. 236. l. Ábrákkal és mellékletekkel.

Ára fűzve 10 P, kötve 12 P.

Budapest,
Eggenberger könyvkereskedés.